Fr. Burgersdicii
INSTITUTIONUM
LOGICARUM

Libri duo.

N.6.24

Ad Iuventutem

CANTABRIGIENSEM.

Quod vetus est, juvenes, in Religione sequamur:
Quod placet in Logica, nil vetat esse *novum*.

BIBL. CANT. ACAD.

LONDINI,
Ex Officina ROGERI DANIELIS,
In vico vulgo dicto *Pater-noster Row*, Aula vero
Lovelliana. MDCLI.

628:00

Illuſtriſſimis ac Potentiſſimis Dominis

DD. ORDINIBUS

Hollandiæ & Weſtfriſiæ.

Duæ res ſunt, *Illuſtriſſimi ac Potentiſſimi Domini*; quæ, præ cæteris, utilitatem maximam adferunt humano generi, & gloriam immortalem iis, qui earum peritiam adepti ſunt; *Arma* videlicet & *Literæ*. Et armorum quidem uſu facile careremus, ſi homines ita viverent, ut ſuis rebus contenti, aliena neque invaderent, neque affectarent. Nunc vero quoniam ita comparatum eſt, ut multi principes felicitatem ſuam in imperii magnitudine & opulentia conſtituentes, aliorum limitibus immineant, eoſque ſæpe leviſſima, ſæpe etiam nulla de cauſa, pulſo legitimo Magiſtratu, armata manu invadant & occupent; armorum peritia & diſciplina bellica jure optimo commendatur, tanquam res in omni Republica apprime neceſſaria, ad fines ſuos, araſque & focos, hoc eſt, religionem, libertatem, parentes, conjuges, & liberos, adverſus vim externam defendendos. Neque ulla gloria aut præmia minus eſſe judico indebita, quam quæ decernuntur iis, qui mortis pericula infracto animo adeunt & ſuſtinent, ut civium ſuorum capita periculis eripiant, & adverſus hoſtium violentiam tueantur. Literarum ſcientiam, non hominum pravitas, ſed propria præſtantia neceſſariam fecit humano generi: & gloria, quæ hinc paratur, non minus forte laborioſa eſt, ſed tamen innocentior, & magis tuta, quam quæ naſcitur ex armorum diſciplina. Et quamvis hæc duo ſtudia admodum diverſa ſint, & raro, ac non niſi in maximis hominibus, juncta, reperiantur: ambo tamen ad Reipublicæ felicitatem plurimum conferunt, alterumque alterius operam requirit. Nam literæ non facile, niſi in otio florent, atque in rebus tranquillis. Otium autem & tranquillitas Reipublicæ conſervari perpetuo non poteſt ſine armorum preſidio. Iam, vice verſa, armorum incertus & ſæpe infelix eventus ſit, ſi abſque conſilio prudentiaque tractentur. Et

quamvis prudentiam uſus fere generet, & experientia; tamen plurimum à literis promovetur. Atque hanc ob cauſam judicavit Plato, beatas fore Reſpublicas, ſi aut Philoſophi, hoc eſt, literati, iidemque rerum gerundarum periti, imperarent, aut qui imperant, ita rebus gerendis vacarent, ut etiam darent operam Philoſophiæ. Nam profecto iniqua ſunt eorum & indocta judicia, qui literatos ad nullam rem idoneos eſſe exiſtimant, quam ad erudiendam juventutem: cum magnum habituri ſint à literis auxilium ad prudentiam, ſi animum ad Rempublicam, & ad res gerendas adjiciant. Habent hoc literæ præterea, ut præſtantiſſimorum hominum gloriam æternis monumentis ad poſteros tranſmittant. Quam rem Alexander Magnus tanti æſtimabat, ut Achillem felicem prædicaret quod natus eſſet Homerus, qui tam præſtanti poemate illius facta deſcripſiſſet, & nomen æternitati conſecraſſet. Neque vero defunctis ſolum ad gloriam proſunt literæ, ſed & poſteris ad uſum. Quam multa ſunt à Græcis atque à Romanis præclara geſta, quæ feliciter imitamur! Quam multæ leges ab iis latæ, atque artes inventæ, humano generi utiliſſimæ! Quæ tamen omnia ignoraremus, ſi litterarum præſidio non eſſent ad nos propagata. Vtraque vos ſtudia, Illuſtriſſimi & potentiſſimi Domini, in veſtra Republica felicisſime conjunxiſtis. Nam & armorum gloriam, & militaris diſciplinæ laudem, ita veſtræ Reipublicæ feciſtis propriam, ut omnes Principes, etiam hoſtes veſtri, aut aperte profiteantur hac parte ſe à vobis ſuperari, aut ſaltem id tacite ſignificent, dum veſtram diſciplinam, ut exemplar, imitantur. Neque vero ſucceſſus defuit tam præclaris inſtitutis. Etenim provincias veſtras, excuſo intolerabili Hiſpanorum jugo, adverſus potentiſſimum totius mundi Principem; non modo feliciter defendiſtis, ſed & limites protuliſtis, & ad induciarum conditiones petendas eum compuliſtis. Literarum decus ex eo ſtatim tempore, quo Reipublicæ forma conſtituta fuit, ita hic emicuit, ut nullibi magis. In hac enim ipſa Academia, quæ Leidenſibus indulta fuit, tanquam præmium duriſſimæ obſidionis fortiſſime tolleratæ, ab ipſis ſtatim incunabulis, ita omnium laudabilium diſciplinarum ſtudia florere inceperunt; ut jam diu hæc una omnes alias Academias, incredibile dictu, quam longe poſt ſe relinquat; ut ipſæ Muſæ domicilium hic fixiſſe videantur

tur. Ex hac Bonæ mentis æde, quam multi, quamque præclari viri prodiere, qui Reipublicæ atque Ecclesiæ Christi, quæ in ea colligitur, præclaram operam navaverunt, atque etiamnum fideliter navant! Plerique vestrum confiteri non erubescetis, non multo minus vos Academiæ debere, quam Respublica debet prudentissimis vestris & saluberrimis consiliis. Et ne quid hac in parte deesset, eum intelligeretis plurimum nocere juventuti ad parandam eruditionem, Scholarum diversa instituta; laudatissimum profecto & saluberrimum decretum feciſtis, ut omnes Scholæ vestræ provinciæ eodem modo regerentur, iidem linguarum & artium autores ubique legerentur; ne, si forte necesse sit, pueros ad alias Scholas ablegari, institutionum & librorum diversitas, eorum profectum, quod hactenus factum est, plurimum remoretur. Ordinem & instituta Scholarum, librorumque prælegendorum catalogum, hujus Academiæ Professores per Deputatos suos conscriptum, & omnium judicio examinatum vobis exhibuerunt. Et, quo minus incommodi hæc reformatio secum traheret, Nobiliss. & Amplisss. D.D. Curatoribus Academiæ, & Cōsulibus civitatis Leidēsis, dediſtis in mandatis, ut Deputatos utriusque Synodi, omnesque Hollandicarum Scholarum gymnasiarchas, Leidam evocarent, eorumque judicia una cum Professoribus ad eam rem ab Academico Senatu designatis, audirent & examinarent, ut ex omnibus iis, quæ aut à delegatis Professoribus, aut à Deputatis Synodorum, aut à gymnasiarchas essent observata, generalis ordo conciperetur, quem omnes Scholæ deinceps in puerorum institutione sequerentur. Placuit tum forte D. D. Curatoribus, Consulibus, & Professoribus deputatis, ut judicium ego quoque dicerem de Logica quæ in omnibus Scholis doceri deinceps posset: cumque de Organo Aristoteles, deque Logica Rami, Crellii, Bertii, Hunnæi, Molinei, Keckermanni, aliorumque, pluribus dixissem, quid mihi videretur, & in singulis aliquid observassem, cur minus idoneos judicarem, quæ in Scholis prælegerentur, injunctum mihi fuit, ut Logicam formarem ad eum modum, quem judicarem Scholis fore convenientissimum. Formavi igitur hos duos Institutionum Logicarum libros, in quibus omnia hujus disciplinæ præcepta, quæ quidem usum aliquem habent, ita sum complexus, ut provecti nihil ulterius videantur desiderare, præter exercitationem. Et ut etiam tironibus consulerem ex hisce Institutionibus Synopsin excerpsi, quæ incipientibus tradenda sit. Hosce Logicarum Institutionum li-

bros, Illuſtriſsimi & Potentiſsimi Domini, vobis ſubmiſſo animo offero, dedicoque: voſque obnixe rogo, ut hunc ingenii induſtriæque meæ fœtum benigne ſuſcipatis, quem veſtro deſcreto atque autoritate conceptum atque efformatum, bono publico enitor, atque edo in lucem. Et ſane, cum multorum, iniquis reprehenſionibus, vel etiam calumniis hunc fœtum obnoxium præſagirem, periculum eſſe judicabam, ne in ipſis incunabulis opprimeretur, niſi prodiret veſtra autoritate munitus. Nec dubium mihi eſt, quin ob eas ipſas rationes, quibus permoti eandem diſciplinam in omnibus Scholis obſervandum decreviſtis, haſce meas Inſtitutiones Logicas æqui bonique conſuletis, veſtroque Patrocinio tutas eſſe benigne patiemini, quas ipſi Scholis & luci deſtinaſtis. Dum hac fiducia me ſuſtento, Deum Opt. Max. ſupplici mente precor, ut Vos, Rempublicamque veſtram ſuis beneficiis cumulet, eamque adverſus hoſtium vim & inſidias protegat, veſtraque omnium conſilia dirigat ad regni ſui inſtaurationem, veſtrumque omnium æternum ſalutem. Lugduni Batav. xv. Septemb. 1626.

Illuſt. & Potentiſ. Dominationibus veſtris

obſequio deditiſſimus

FRANCO. BURGERSDICIUS.

ANxiæ, ſolicitæque vanitatis pleniſſima res eſt, benevole & docte lector, ingenii ſui literata monumenta vulgantibus, poſthabita publica utilitate, gloriam vulgi judicio temere delatam, laboris ſui induſtriæque operæ pretium exiſtimare. Nam & gloria per ſe inanis eſt, ſi honeſta utilitate, quæ ex virtute & ſapientia proficiſcitur, non fuerit ſubnixa: & tam varia ſunt atq; incerta de ſcriptis, quæ quotidie eduntur, judicia, ut nihil ſit tam miſere atque frigide conceptum, quod non à multis celebretur; nihil contra tam doctum ac limatum, quod non inveniat reprehenſores ſuos. Plerique enim omnes, qui de aliis judicium cenſorio ſupercilio ferunt, τῷ παθεῖ μᾶλλον ἢ τῷ λόγῳ πρόσεχοντες, nihil probant, niſi quod tritum eſt, quodque ipſi vel à præceptoribus ſuis hauſerunt, vel ſua induſtria didicerunt. Quæ à recepta diſciplina vel latum unguem recedunt, aut ab eo tramite quem in ſtudiis ſuis ſecuti ſunt, ea ſtatim præjudicio damnant; non ratione, ſed effectu in concilium adhibito. Cordati ſcriptores gloriam quidem non contemnunt (neque enim illis cornea fibra eſt) ſed neque affectant, ſi à virtute & à publica utilitate ſejuncta eſt. Quin gloriam non ducunt eſſe gloriam, niſi quæ à peritis æſtimatoribus ſibi ob virtutem tribuitur; cæterum ſecuri de temerariis vulgi judiciis. Horum hominum morem ſecutus ſum in ordinandis hiſce Logicarum Inſtitutionum libris, dedique operam, ut ad legentium & diſcentium utilitatem potius eſſent comparati, quam ad ambitionem. Quod an conſecutus ſim, tibi docte ac benigne lector, lubens judicandum relinquor. Quod tamen quo fiat à te certius accuratiuſque, paucis hac tibi præfatione exponam, quæ fuerit ratio conſilii mei in hiſce Logicarum Inſtitutionum libris formandis & edendis. Mirum enim haud dubie tibi videbitur, in tanta doctorum virorum multitudine, qui Logicas Inſtitutiones reliquerunt, neminem idoneũ repertum eſſe, qui in omnibus Scholis prælegeretur: mihi autem uni, homini novo, certe non celebri, hoc delatum eſſe, ut novam Logicam conderem, quæ, pulſis autoribus receptis, ubique deinceps obtineret. Cum ab Illuſtr. ac Potentiſſ. Hollandiæ Weſtfriſiæque Ordinibus decretum eſſet factum de Scholaſticæ diſciplinæ reformatione, & inter alia cõſtitutum, ut iidem linguarum & artium autores ubique Prælegerentur; cumq; non ejuſdem autoris Logica (ut de ceteris libris nihil dicam) eſſet ubique recepta, ſed alicubi doceretur Auguſtinus Hunnæus, aut Fortunatus Ctellius; alibi Ramus, aut Bertius; non uno loco Molinæus, aut etiam Keckermannus: deliberandum fuit, cujus Logica cæteris omnibus præclara ubique reciperetur. Et quamvis eorum, quos nominavi, autorum Inſtitutiones haudquaquam contemnendæ ſint, neminem tamen ita cuique eorum obnoxium fore confido, qui non judicet aliquid in eo eſſe, quod poſſit emendari. Etſi autem ab ingenio meo alienum ſit, aliorum ſcripta carpendi animo examinare, & vitia potius aut hallucinationes, quam virtutes & laudes commemorare; nunc tamen, cum publica cauſa agitur, facile me veniam impetraturum confido, ſi libere & candide expoſuero, quænam in eorum Logicorum

gicorum Institutionibus, quas dixi prælegi in Scholis solitas desiderari existimē. Quæ si efficiā, candide lector, ut & tibi videantur, haud invitus concedes, optimo cōsilio factum esse, ut nulla ex iis omnibus Scholis destinaretur nisi accurate recensita. Singulas Logicas ad censuram revocare non præfationis, sed commentarii opus est. Per classes eundum, quæ fine & scribendi institutio differunt. Omnes enim Logicarum autores ad tres fere classes revocari possunt. Quidam enim Aristotelem sequuntur κ) πόδας, ejusq; Organon contrahunt, & præcepta inde deprompta eadē methodo disponunt; idoneisq; exēplis illustrant. In hac classe numerari possunt Hunnæus, Crellius, Bertius, Molineus, aliique quāplurimi. Quorū libri Logici accuratæ potius Isagogæ sunt, eæque utilissimæ ad doctrinā Aristotelis compendiose percipiendam, ejusq; Organon facilius intelligendum; quā integra systemata Logicarum Institutionum. Ego quidē singulos Aristotelis libros admiror: sed tamen universam Logicā libellis istis, quibus Organon constituitur, ut credā cōtineri, nemo facile à me impetrabit. Nam primo persuasissimum mihi est libros Logicos, qui ad nos pervenerunt, non eo ordine cōscriptos atq; editos fuisse ab Aristotele, quo nunc sunt dispositi; neq; etiam eo consilio, ut universam disciplinā Logicā absolverent. Nam quia posteriores libri in prioribus citantur, nullaq; inter se connexione cohærent, cuilibet attentius rem consideranti manifestum est, librum Categoriarum (si modo sit Aristotelis) & librum de interpretatione, itē Analytica, Topica, & librum de Sophisticis elenchis, esse separata quædam opuscula, quæ diversa occasione ac fine, diverso tempore sunt ab Aristotele in lucem emissa. Præsertim cum Aristoteli sit usitatissimum, libros suos, quos quidem ejusdem operis esse voluit, aptis trāsitionum formulis connectere. Interpretibus ergo debemus istā operā, qui omnes Aristoteles libros ad Logicā pertinentes collegerunt, unoq; volumine ediderunt, idq; ea methodo, quæ non cum ordine editionis, sed cum Logicæ natura maxime cōgrueret. Huc accedit, quod plurima in Organo desiderantur, quæ tamen ad plenā Logicæ constitutionē sunt necessaria. Nam cum quatuor sint instrumenta Logica, definitio, divisio, syllogismus, & methodus, Aristoteles tamen de uno tantum agit syllogismo. De methodo nihil omnino præcipit; cum tamē ipse methodi leges servet accurate. De definitione nonnihil quidem tradit, sed aliud agendō, ac quatenus sedes est argumenti topici, aut apodictici: non vero, quatenus solvit quæstionē qua quæritur, quid res sit. De divisione agit multo parcius, eamq; nominat potius quā explicat. Hanc ob causā factum est, ut ii, qui Aristotelis vestigia presse sequuntur. Logicæ naturā & usum solius syllogismi doctrina circumscribāt; ex syllogismi cōsideratione Logicæ definitionē ac distributionē petant; quasi syllogismus ejusq; fabricatio toti Logicæ, ut adæquatum subjectum atq; finis, responderet. Atq; hoc quidem recte, si cui propositum esset Organon Aristotelis interpretari, aut illius exhibere compendium: At qui Logicarum Institutionum plenum systema velit efformare, eum necesse est ab hoc instituto nonnihil recedere: quia non iidē limites sunt plenæ Logicæ, & Organi Aristotelici:

lici. Quin nec ſyllogiſmi doctrina plena eſt in Organo: Nihil enim ibi præceptum de ſyllogiſmis cõpoſitis, ſive hypotheticis ac disjunctivis; nihil etiã de propoſitionibus cõpoſitis, ex quibus iſti ſyllogiſmi formantur. Quæ cum videret Boethius, qui primus in Organon Ariſtotelis Latine cõmentarus eſt tractatum conſcripſit de ſyllogiſmis cõpoſitis, deq; arte dividendi aĉ definiendi, Logicãq; hiſce additamentis fecit plenioręm. Quid porro dicã de quãplurimis præceptis Organi Ariſtotelici, quæ quidẽ, ut non ſint inutilia cognitu provectioribus, ſunt tamen non neceſſaria incipientibus, in quorũ gratiam Inſtitutiones cõpendioſæ ſcribendæ ſunt? Quam multa ſunt in Analyticis prioribus ac poſterioribus, quæ tutius utiliuſq; prætereuntur, quã pueris inculcantur! Paucis capitibus cõprehendi poteſt horum librorum ſubſtantia, ac neceſſaria præcepta. Libri Topici ſunt quidẽ varia eruditione, multiſq; utiliſſimis ac neceſſariis præceptionibus referti: ſed habent tamen plurima ſuperflua. Et quæ in iis occurrunt utilia quæ ſunt ſane plurima) ea poterant cõpendioſiore magiſq; perſpicua methodo tradi. Idem judicium eſto de libro Sophiſticorum elenchorum. Nec tamẽ hæc Ariſtoteli imputanda ſunt, ſed tempori. Praxis enim Logica tum temporis potiſſimum conſiſtebat in colloquiis ac dialogis (ἐντεύξεις ἐγκυκλίους vocat Ariſtoteles) ubi de variis rebus, ac potiſſimum de ſectarum diverſis hypotheſibus in utramq; partẽ probabilibus interrogatiunculis & reſponſiunculis diſputabant, idq; ad opinionẽ, imo ad pompam magis atq; oſtentationem, quam ad ſapientiã ac veritatem. Ad hunc finem libri Topici & Sophiſticus potiſſimum collimant. In Topicis enim traduntur præcepta diſputandi ex iis quæ revera ſunt probabilia; in Sophiſticos ex iis quæ probabilitatẽ fucata fronte mẽtiuntur; in Analyticis traditur ratio diſputandi ſeria, veamq; ſcientiã adipiſcendi. Hinc eſt, quod ſæpe Analyticum diſputandi artificium Topico ad eum modum opponitur, quo accurata quæhbet opponi ſolent iis, quæ tantum leviter adumbrata ſunt. In libro de Interpretatione nihil fere non eſt neceſſarium: In libro Categoriarum, pauca, quæ nempe extant, cap. 14. & 15. cætera ad Logicam pertinent; ſed tamen non eo ordine tradenda ſunt, ſi ſyſtema Logicarum Inſtitutionum formandum ſit. Cum enim hic liber dividi ſoleat in protheoriam, theoriam, & hypotheoriam, (vulgo, in antiprædicamenta, prædicamenta, & poſtprædicamenta) hæ partes tam diverſam doctrinam continent, ut per leges methodi cohærere non poſſunt in legitimo ſyſtemate. Ex quibus omnibus luce meridiana clarius liquet, non poſſe recte Logicas Inſtitutiones formari ab iis, qui Ariſtotelici Organi methodum & modum κατὰ πόδας ſequuntur. Et quanquã hæc in cõmoda ab eruditis viris, & præcipue à clariſſimo Molineo emendata ſint, qui & ſuperflua reſecuit & omiſſa magna parte repoſuit, & ordinem reſtituit; nihilominus tamen nondum videtur illud aſſecutus, in quo accurati hominis animus poſſit acquieſcere. Nam ut præteream, quod prædicabilia & categorias ad Logicam referat, non ut partem, (quemadmodum fieri debebat) ſed ut doctrinam Logico utilem, & introductionis inſtar tori arti præmittendam; Logicam ſic definit ac

dividit,

dividit, ac ſi in ea nihil aliud ſpectari deberet, quam ſyllogiſmus. Unde fit, ut doctrinâ de definitione, diviſione, ac methodo, ita ſyllogiſticis præceptis intexat, aut in appendice adnectat, ac ſi per ſe non mererentur locum: cum tamen hæc quatuor rationis noſtræ inſtrumenta quatuor debeant diſtinctas partes conſtituere. Præterea, in parte communi, ubi agit de ſyllogiſmo in genere, deq; enunciatione, tanquam de communi materia ſyllogiſmi, ita brevis eſt, ut hæc pars alteri admodum ſit diſſimilis in qua præcepta tradit de ſyllogiſmo in certis materiæ conditionibus ſpectato, quæ in Topicam, Apodicticâ, & Sophiſticam dividitur. Tranſeo ad ſecundam claſſem Logicorum; in qua familiâ ducit Petrus Ramus, homo eleganter quidem doctus, ſed audax, temerarius, & in antiquitatem ſane quam injurius. Hic cum receptam aliquot ſeculis philoſophandi rationem merito improbaret, qua non ſolum in Ariſtotelis verba; qui Philoſophiam profitebantur, ſinguli jurabant; & errorem, imo crimen pene hæreſeos judicabant, ab illius decretis vel latum unguem recedere; ſed etiam Philoſophiæ ſtudium in acutas aliquot & ſpinoſas quæſtiones commutaverant, de quibus barbare, maximaque animi contentione, non aliter, ac ſi de religionis ſumma ageretur, in Academiis diſputabant, relicto interim multiplici uſu, qui ex eo in humanam vitam emergere debebat: ut depravatum hunc morem emendaret, dum voluit vitare Scyllam ut dici ſolet, incidit in Charibdim. Nam dum in eo eſt, ut licentioſam illam diſputandi puriginem coerceret, barbariemque è Scholis atque Academiis, laudabili ſane auſu atque inceptо, eliminaret; diſciplinas Philoſophicas, & imprimis Logicam, nimis arctis finibus circumſcripſit, ac pene corrupit. Nam dum brevis eſſe laborat, non ſolum fit obſcurus, ſed etiam (quod obſcuritate deterius eſt) mutilus: atque inſuper ſæpe abit à veritate. Nam non ſolum Ariſtotelem non nimis anxie religioſeque ſecutus eſt, quod tum ab aliis fiebat; ſed etiam illius ſcripta, quacunque potuit ratione inſectatus, in contemptum odiumque adducere conatus eſt; clamitans nihil eſſe in illo præter inanem garrulitatem, pauca præcepta genuina, nullam methodum. Hoc animo atque affectu Logicam concinnavit, (ut de cæteris diſciplinis nihil hoc tempore dicam) non ex præceptis Ariſtotelis, ſed ex Cicerone potiſſimum, aliiſque, qui Stoicos potius, quam Peripateticos ſecuti ſunt. Atque hac in parte quidem inſtitit veſtigiis Laurentii Vallæ, Rodolphi Agricolæ, Ludovici Vivis aliorumq; qui Peripateticam doctrinam jam ante contemſerant, alioque modo ac methodo Logicam efformarant. Egit quidem illud Ramus majori animo atq; audacia, ſed ſucceſſus defuit auſis. Duo autem ſunt in Rami diſciplinis, quibus maxime ſe jactat; methodus, & uſus. Hoc enim præ cæteris videtur ſtuduiſſe, ut omnia præcepta inter ſe cohærerent, ſuiſq; locis ſingula ponerẽtur; & nihil in diſciplinis collocaretur, cujus uſum apud cordatos ſcriptores non deprehendiſſet. Sed dum hiſce rebus nimis anxie attendit, multa præterit, quæ tamen ad artis perfectionem neceſſario requiruntur. Duo enim genera præceptorum in Logica tradenda ſunt: Quæ-

dam

dam per ſe uſum habent in rebus cognoſcendis, mentiſq; notionibus vel vòce vel ſcripto interpretandis: talia ſunt omnia quæ de definitione, diviſione, ſyllogiſmo & methodo præcipiũtur. Alia eo duntaxat faciunt, ut materia ſint, è qua hæc rationis noſtræ inſtrumenta cõfinguntur. Hæc in optimis quibuſq; ſcriptoribus fruſtra quæruntur, ut qui non de arte ſcribunt, ſed ex arte. Quæ autẽ in Rami Dialecticã deſiderantur ex plurimis hæc ſunt præcipua: Primo, Dialectica contexit ex nudis definitionibus & diviſionibus. In quo profecto peccat admodũ largitur. Nam ſicut regulas ſupervacuas eſſe judico, quæ in definitionibus continentur; itur neceſſario definitionibus ſubnectendas eſſe cenſeo, quæ & uſum artis continent, & tamen ex definitionibus à diſcentibus non poſſunt ſatis cõmode colligi. Doctrinã de ſyllogiſmo apodictico una litura expungit, nullumq; diſcrimen ponit in ſyllogiſmorũ effectis: cum tamen alii firmum animi aſſenſum generent, alii infirmũ, ac nihil fere præter ſuſpicionẽ. In doctrina Inventionis ſolos argumentorum titulos tradit, & obiter explicat: canones Judicii præterit, quibus argumentorum, quæ ex iis locis eruuntur, conſequentia firmatur, quibuſq; diſcrimen firmorum & infirmorum argumentorũ explicatur. Nihil tradit de Sophiſticis elenchis: quorũ tamen doctrina, ſi non neceſſaria eſt peritiſſimis, ſaltẽ utilis eſt diſcentibus. Etſi enim illi ſolvere ſoleãt ſophiſmata haud infeliciter ſine regulis Sophiſticis; imperitiores tamẽ magnum adjumentũ habent in ipſis ſophiſmatum locis, quæ cauſas aperiunt fallaciarum. De categoriis aliiſq; minutiis litẽ non movero: illud gravius eſſe duco, quod duplicem definitionis uſum non diſtinxetit. Nam cum definitio adhibetur propter ſe, ſolvit quæſtionem, qua quæritur, quid ſit res: cum vero ſumitur ut medium ſyllogiſmi, ſolvit quæſtionẽ, qua quæritur, an ſit res, ſive, an ita, aut talis ſit. Quæ certe ſunt effecta diverſiſſima, & omnino diſtinguẽda, Poſtremo, dum Ramus nimis anxie ſectatur dichotomiã, diſcentiũ memoriã onerat magis quã promovet. Quanto ſatius fuerat, trimẽbri aut quadrimẽbri diviſione multarum ſubdiviſionum neceſſitatẽ redimere! Ob has ergo ratiões videbatur incõſultum, ut aut Ramus, aut quiſquã alius ex iſta diſciplina, Scholis præficeretur. Supereſt tertia claſſis; in qua Keckermãnum, alioſq; colloco quãplurimos, qui doctrinã Ariſtotelis cum doctrina Rami commiſcuerunt, & ex utriuſq; diſciplina Logicã concinarunt; Ariſtotele materiam, Ramo methodum ſuppeditante: & quod in uno deſiderabant, id ex altero ſupplebant. Hæc ratio Logicam ſcribendi, ut ſuperioribus præſtantior eſt ita omnes fere qui hoc inſtitutum ſecuti ſunt, diligentia & methodi ἀκριβεια ſuperavit Keckermãnus; idq; cõſecutus eſt, ut multi ejus Logicã tanquã normã artis ſint ſecuti. Nam & ordinatæ methodi præſtantia, & præceptorum utilitate Ramum imitatus eſt; & quæ in Ramo deſideravit, ex aliis mutuatus eſt, vel à ſe dedit. Sed tamen & hic multa multi deſiderant, qui tamẽ totũ illius inſtitutum ac cõſilium approbãt, ac cõmendant. Nam primo, ingens illa ſubdiviſionum multitudo, ex qua laudẽ affectaſſe videtur, diſcentibus nimis quam moleſta, rerum intelligentiam plurimum impedit. Secundo, in definitionibus Logicis (nam cæteras diſci-

disciplinas non attingo) non raro nugatur: veluti cum causã definit, à qua causatum pendet; causatum, quod pendet à causa; totum, quod partes habet: cum interim definitiones Aristotelis longe accuratissimas sæpe prætereat. Tertio, nimis copiosus est in conquirendis canonibus, in quibus Ramum diximus nimis esse parcum. Nam legentis otio abuti videtur, qui eas regulas tradit, quæ in definitione rei aperte continẽtur, aut certe debebãt contineri; vel quæ ex generalioribus regulis ultro sequuntur. Et licet Keckermannus egregiã operã navaverit in colligendis ac dirigendis affectionibus simplicium thematum, easque animadvertaverit non eo solum fine considerandas esse in Logica, ut sint media syllogismorum, sicuti factum erat à Ramo, sed etiã propter alios usus: eos tamen non satis accurate tradidit. Ait notiones sive affectiones thematum simplicium inservire dirigendæ primæ mẽtis operationi, quæ est nuda rerum apprehensio sine affirmatione aut negatione, quod quidẽ verissimum est; sed dum explicat, quomodo prima mentis operatio hisce notionibus dirigatur, in eo decipitur. Res ita se habet meo quidẽ arbitratu; Cum mẽs nostra duobus potissimum modis in rerum simplicium apprehensione possit aberrare, nempe, ut aut non assequatur rei essentiã, sed externas tãtum rei notas; aut ut eã confuse concipiat, & veluti totum, quæ debet concipi distincte, ac per partes; duo etiam remedia debuit Logica, quæ ars est mentẽ dirigendi, his duobus veluti morbis opponere; definitionẽ & divisionẽ. Nam cæteræ notiones Logicæ non aliter dirigunt primã illã mentis operationẽ, quam quatenus ad hæc duo instrumẽta revocari possunt, tanquã materia ex qua ea conficiuntur. Etenim non video, quid cognitio generis, speciei, differentiæ, totius ac partium, causarum & effectorum, subjecti adjuncti consentaneorum, dissentaneorũ, oppositorum, priorum, posteriorum, & siqua sint alia, amplius prodesse possit mẽti ad res bene apprehẽdendas, quã ut intelligat definitionẽ earum, sive quid sint, & divisionẽ. Definitionis appellatione etiam descriptionem & definitionem nominalẽ intelligo: & sub divisione etiam distinctionem comprehendo. Efficiunt quidem prædictæ notiones, ne aliud pro alio apprehẽdatur: sed & illud definitionis est. Nam quæstiones de eodem & diverso pertinent ad definitionẽ. Ex. gr. si quis notionem artis tribueret scientiæ, nulla is in re hallucinaretur, nisi in artis scientiæque definitione: at si quis affirmare statueret, artẽ esse scientiã, is non esset error apprehensionis, sed judicii, ad quem corrigendum juventus est Syllogismus. Longe igitur alia ratio definitionis ac divisionis esse debet in Logica quã cæterarum notionum. Nam definitio & divisio per se mẽtem dirigunt æque ac syllogismus, & præcepta de methodo; cæteræ notiones, non nisi quatenus ad definitionẽ, divisionem, syllogismum aut methodum revocantur. Quæ distinctio maximi momenti est ad usum præceptorum Logicorum intelligendum, & ad systema Logicum secundum artis naturã formandum. His postremo loco adjicio, quod dum Keckermãnus syllogismum verum distinguit in topicum dicticum, & apodicticum, deque iis seorsum agit, præcepta augear sine necessitate. Non est mihi dubium, quin loca topica nunc argumenta

gumenta firma ſuppeditent, quæ non quidem efficiunt ſcientiam, ſed certã tamẽ cognitionẽ; nunc infirma admodum, & quæ vix ſufficiunt ad generandã opinionẽ aut ſuſpicionem: ſed non erant tamen hæc ſejungenda. Poteſt enim diſcrimen illud, aut ipſis inſeri canonibus aut exẽplis idoneis, aliave ratione explicari. Hæc ſunt præcipua, benigne lector, quæ in Keckermanno notavi. Nam de ſingulis diſſerere nimis operoſum foret. Quæ poſtquam in conſeſſu Nobiliſſ. & Ampliſſ. DD. Curatorum Academiæ, & Cõſulum civitatis Leidenſis, qui de Scholarum diſciplina atque ordine una cum quibuſdã ex Profeſſoribus à toto Senatu Academico ad eam rem deputatis deliberabãt, ſententiã rogatus, prolixe diſſeruiſſem; injunctum mihi fuit ut Logicam formarẽ, in qua ea omnia incommodo vitarem, quæ judicabant à me in aliis non perperã fuiſſe obſervata; quæq; plena foret, & tamẽ non prolixa. Quod etſi difficillimum mihi fore judicarẽ (nam multo facilius eſt in aliis notare, quæ requirunt emendationem, quam ita emendare alios, ut nulli te judicent erraſſe) ſuſcepi tamen hanc provinciam; ſed ea lege ſuſcepi, ut omnes ii, qui ex Profeſſoribus ab Academia fuerãt ad Scholaſticum negotiũ deputati una mecum cõgregati examinarẽt quæ ſcripſiſſem; &, ſi quid non ſatis accurate dictum judicarent, id continuo mutarẽ aut expungerẽ. Hoc ergo cõſilio haſce Inſtitutiones formavi, in eoque hanc rationem ſecutus ſum; Præcepta potiſſimum hauſi ex Ariſtotele, eaque (quantum fieri potuit) extuli ipſis verbis Ariſtotelis. Neq; vero ea ſolum ex Organo petivi, ſed ex omnibus aliis libris, ubi aliquid occurreret quod eſſet Logicum. Quinetiã definitiones, aliaque quædam neceſſaria, Græci expreſſi: ut hac ratione & linguæ Græcæ adſueſcant pueri, & præparentur ad legendum Ariſtotelem. Et ne quid deeſſet, præcipuos Logicos contuli, & cum iis meditationes meas, ut inde ſuppeteret, quod in Ariſtotele deſiderabatur. Dedi præterea operã ut omnia, quantum poſſem, perſpicue efferrẽ. Exempla uſurpavi obvia, eaque vel conficta, vel ex bonis autoribus petita, cum in iis ratio præceptorum Logicorum manifeſto conſpiceretur. Quanquã enim omnium præceptorum uſus ex bonis autoribus poſſit illuſtrari; tamen ad puerorum captum accommodatius eſt, nudis exemplis præcepta declarare, quam teſtimoniis eorum autorum, in quibus maxima laus eſt, artificium [illegible] oximus tamen aliquando commentarium, ſi Deus faverit, i[illegible]icæ naturam præceptorumque veritatem adſtruemus, e[illegible] ex optimis quibuſque ſcriptoribus, in gratiam prov[illegible]rabimus. Methodum petii ex ipſa artis natura. Ir[illegible]e ſecutus ſum inſtitutum clariſſimi viri Marci B[illegible]a Salmurienſi Profeſſoris Philoſophiæ præſtantiſſim[illegible]mei conjunctiſſimi, cujus accuratæ inſtitu[illegible]ones [illegible]ſum mihi tulerunt in meis Inſtitutionibus apte [illegible]dæ aliæ.

Hæc ſunt, benigne lector, quæ te ſc[illegible]am ad harum Inſtitutionum lectionem & examen con[illegible] Quas ſi ad normam rationis expenderis, libẽ is me tuo judicio ſubjicio. Et quicquid ſit de ſucceſſu, non dubito, quin conſilium meum ac voluntatem de publico bene merendi ſis probaturus. VALE.

In viri clarissimi *Fr. Burgersdicii* Logicam.

SIc comparata ferme res mortalium est,
Vt qui laboris plurimum atque iudustriæ
Ad promovenda seculi impendunt bona,
Doctæque mentis grande & excellens opus
Chartis sacratum publico dant usui,
Hos à sepulchro consequatur sera laus,
Solisque capiant præmium à nepotibus:
Ita posterorum est sensus incorruptior,
Sinceriusque judicat seclum sequens
Quam turba præsens, quæ per invidentiam
Iufensa magnis perpetim virtutibus,
Quas colere non vult, odit. Hæc malignitas,
Loliginisque hic succus excelsos petit
Virum, premitque spiritus summum ad diem.
Diversa Burgersdicio *demum meo,*
Favore quodam cœlitum, sors obtigit;
Divina cujus scripta, queis par est nihil,
Et nil secundum, mox repente ut prodeunt,
Consensione inusitata comprobat
Quicquid Batavia eruditorum tenet,
Tenetque Leida. Quæ viritim suscipi,
Et ubique mandant omnium teri manu
Patriæ parentes, quos penes summa est rei.
Ergo hunc beatum jure quis non prædicet,
Qui vivus illis interest nunc laudibus,
Quas ferre paucis funus ac cinis solet?

Petrus Cuneus, *J. C.*

In Logicam clarif[illegible] *Burgersdiickii* ex publica autoritate in [illegible]tis Batavæ conscriptam.

SVmmi Rat[illegible]
Et, quan[illegible] [illegible]t,
Ars human[illegible]
Inconcussi regu[illegible]
Arctos nullo mer[illegible] [illegible]ndo,
Quam post Samii consulta senis,
Et Socraticæ mella senectæ,
Sed plena tui, prima sub auras
(Namque immocico dedita ludo,
Et sera suam Porticus ista
Trabe firmavit fixitque domum)
Stagira tulit; Fax errantis

Vnica

Vnioa mentis, pignus cœli,
Et depositum grande Deorum,
Armis quondam sceptrisq; comes,
Non Graiorum Regibus olim,
Non Pellæo rerum Domino
Ignota, cui domitus fasces
Prætulit orbis: rursusque diu
Labyrintheis in via gyris
Rerum ignaræ tradita turbæ,
Et barbarie demersa gravi;
Rursus in auras, brevis, et veluti
Pars una tui, sed tota, venis;
Burgersdiickii *cura laboſque.*
Cui Lugdunum formosa suas
Credidit aries: quem Delphorum
Cortina tulit: cui nascenti
Patrius primum risit Apollo.
Vt post tenebras lata juventus,
Nusquam ambiguis seducti a viis,
Nec sideribus a stracta vagis,
Postquam reliquæ cessere uni
Noctis comites, comites Lunæ;
Totumque aperit lux nostra diem,
Vnum videat surgere solem.

Daniel Heinsius.

Clarissimo viro, collegæ conjunctissimo, *Fr. Burgersdicio*, cum post dissertationes Physicas, & Ethicas, Commentarios Logicos in lucem daret.

BRuta quidem tellus humanos destinet artus:
Materies quoniam corporis ipsa fuit.
Præpete sed penna Ratio se tollit in æthram:
Nimirum celso Spiritus axe venit.
Ergo animæ miseræ curent sua corpora: Franco,
Mens tua det, Ratio quod sciat esse suum.
Hoc placet: *& ternam fundis per secula chartam,*
De sophia triplici quæ tibi scripta fuit.
Naturæ primum mysteria pandere juvit:
Vt doceas Mores, altera cura tua est.
Tertia nunc urget. Præstas, discamus ut omnes.
Quæ ratio suadet, de Ratione loqui.
Cur metuas rhonchos? cœlo labor iste beabit;
Vt qui cœlestis sit Rationis opus.
Cui cœlum sordet, Ratio cui vilis habetur,
De Ratione librum non amet ille tuum.

Gerardus Joannes Vossius.

In

Qualiter infandum tenebris Chaos omnia complet,
Nec firmata satis ponit nova semina rerum,
Nec justis sociata modis; verum undique bella,
Undique dat strages, cæcoque sub ordine pergit
Undique: sic discors animum confusio quassat,
Qui quicquam didicisse vovet, nisi cuncta catenis,
Dædala quas cudit Ratio, composta legentur,
Et lumen sit mentis apex. Modo cognita nescit,
Quæ melius tenuisse valet. cui pagina sordet
Chrysippi, & tantum lallantibus apta Magistris
Creditur in triviis, atque inter compita parvæ
Pulverulenta Scholæ. Videas pallere tribunal,
Attonitasque stupere togas, si pegma disertus
Verberet, & rabulis pudibunda silentia confert
Harpocrates, digitoque jubet compescere labrum.
Hæc Mystis spinosa Dei dedit ore rotundo
Cura loqui, certosque magis cata concio nexus
Miratur, nulla quam verba ruentia lege
Si crepet insulso Rhetor donandus agello,
Ille pater veri, valido qui Πνεύματι almi
Auxilio optatam delapsus ab axe salutem
Attulit in Lethes squalenti carcere clausis,
Solerti sermone domat laqueata dolosi
Dicta Pharisæi, non argumenta recusat
Ponderibus librata suis vibrare, strophasque
Solvere, quas veterum contra præsagia Vatum
Sibilat impietas. Sequitur vestigia tanti
Gens sacris addicta Ducis. Quin Coa medentum
Progenies, mortis causas cum cernit, & artus
Internâ penitus putredine jam fœtentes,
Hac face dante videt. Videt hac inspector aliptes.
Quicquid agunt homines hujus sine numine, flocci
Penditur, atque æstiva velut mox grando liquescit.
Præmia, Burgersdici, *igitur ventura nepotum*
Quæ tibi secla ferent? Toto namque utilis orbi
Posterа perpetuis illustras tempore chartis.

Sic doctum docuisse decet. Vexillifer urges
Adversas acies, sterilesque è vertice Ramos
Decutis, & victor celsis in curribus exstas.
Excipis hinc Sophiæ cœlos immobilis Atlas
Solus & Alcides nullus succedit anhelo,
Qui pondus tam grande ferat. Date nota fatenti
Diis geniti veniam: vos queis occulta vetustas
Panditur, & gemmæ latitantes sub scrobe crebro
Effodiuntur, ubi male lecta notarius olim
Descripsit scæde, & vix ullum turpis hiatus
Augurium patitur, quali nasutus Homerum
Finxit Aristarchus: vos junctim mutua vobis
Munia præstatis, nec ad unum cura laborque
Omnis abiit. Sed, summe virûm, tua gloria sola est,
Philosophum gessisse polos. Promethea vincis
Robore, crudeles aquilæ nec pectora rodunt.

Janus Bodecherus Benningius.

Capitum ac titulorum qui utroque hoc libro continentur.

Libri Primi.

CAP.

1 De Logices natura ac divisione.
2 De Themate simplici & complexo, singulari & universali
3 De Categoriis in genere.
4 De Substantia.
5 De Quantitate.
6 De Qualitate.
7 De Relatis.
8 De Actione & Passione.
9 De quatuor postremis Categoriis.
10 De Prædicabilibus in genere.
11 De Genere & Specie.
12 De Differentia.
13 De Proprio & Accidente.
14 De Toto & Parte.
15 De Causa & Causato in genere.
16 De Materia & Forma.
17 De Causa Efficiente.
18 De Fine.
19 De Subjecto & Adjuncto.
20 De Convenientia rerum.
21 De Diversitate sive Distinctione rerum.
22 De Oppositione rerum.
23 De Ordine, deque eo, quod Prius, Posterius, aut Simul dicitur.
24 De Interpretatione in genere; deque nomine & verbo.
25 De Etymologia & Conjugatis.
26 De Homonymia, Synonymia, & variis vocabulorum acceptionibus.

27 De Enunciatione in genere, deque Enunciatione ſimplici & compoſita in ſpecie.
28 De Enunciatione pura & modali,
29 De Enunciatione univerſali, particulari, ſingulari, & indefinita.
30 De Enunciatione affirmata & negata, finita & infinit
31 De Enunciatione vera, falſi neceſſaria, contingente, & e rum gradibus.
32 De Enunciationum Conve ſione, Æquipollentia, & Sul alternatione.
33 De Enunciationum Oppoſ tione.

Libri ſecundi.

CAP.
1 DE Definitione in genere, deque Definitione nominali.
2 De Definitione perfecta.
3 De Definitione imperfecta.
4 De modo inveſtigandæ definitionis.
5 De Diviſione, ejuſque ſpeciebus ac legibus.
9 De Syllogiſmi definitione & partibus.
7 De tribus Syllogiſmorum figuris, & eorum modis.
8 De regulis, legibus, ac proprietatibus Syllogiſmorum.
9 De declaratione ſecundæ ac tertiæ figuræ per Reductionem ad primam, & per Expoſitionem.
10 De inventione medii termini accommodata ad figuras & modos.
11 De Inductione, Enthymemate, & Exemplo.
12 De Syllogiſmo hypothetico, disjunctivo, & relativo.
13 De Dilemmate, Proſyllogiſmo, & Sorite.
14 De Syllogiſmo modali, & indirecto.
15 De Syllogiſmo Dialectico.
16 De Inventione argumentorum Dialecticorum, ſive de locis & regulis topicis.
17 De canonibus ad locos conſentaneos pertinentibus.
18 De canonibus ad locos diſſentaneos, comparatos, & teſtimonia pertinentibus.
19 De canonibus comparatis.
20 De Demonſtratione.
21 De Præcognitionibus.
22 De quæſtione demonſtrabili deque medio demonſtrationis.
23 De conditionibus principiorum demonſtrationis τῶ δι ὅτι.
24 De Demonſtratione τῶ ὅτι deque Regreſſu.
25 De Sophiſmate.
26 De Sophiſmatibus ſive fallaciis in voce.
27 De Sophiſmatibus ſive fallaciis in rebus.
28 De Methodo.

In-

¶ Institutionum Logicarum *Liber Primus.*

CAP. I.

De Logices Natura, ac Divisione.

THEOREMA PRIMUM.

LOGICA est Ars conficiens instrumenta, iisque intellectum Dirigens in cognitione rerum.

COMMENTARIUS.

1. §. UT Logices natura accuratius cognoscatur, nomina primum quibus consuevit appellari, deinde partes definitionis expendendæ sunt. Logica (ut hinc exordiar) dicta est ἀπὸ τῦ λόγυ. Λόγος duplex est Aristoteli, ὁ ἔσω, καὶ ὁ ἔξω λόγος, id est, *Sermo internus & externus.* Sermonem internum vocat, τὸν ἐν τῇ ψυχῇ λόγον, id est, *sermonem qui in anima est*: Plutarchus, Damascenus, aliique, appellant λόγον ἐνδιάθετον, id est, *sermonem intus-conceptum*; & externum, λόγον προφορικὸν, id est, *sermonem foras-prolatum*, sive pronunciatum. Λόγος ἐνδιάθετος, sive internus, nihil est aliud, quam ratio sive cogitatio, hoc est, actio mentis res objectas earumque nomina concipientis. Mens enim non solum res ipsas concipit atque intelligit, sed & idonea vocabula excogitat ad conceptus suos aliis indicandos atque explicandos, atq; ita quodammodo in seipsa loquitur. Λόγος προφορικὸς, atque externus, est sermonis interni cogitationumque interpres, atque (ut Damascenus loquitur *lib. de Orth. fid. cap.* 21.) ἄγγελος τῆς νοήμασι, id est, *nuncius cogitationis.* Ab utroque sermone appellata est Logica; (utrumque enim regit ac format) sed ab interno, quem nihil aliud esse diximus, quam mentis rationem sive cogitationem, præcipue nuncupatur; ab externo sermone, sive ab oratione, tantum secundario. Logica enim regit cogitationes animi nostri per se; orationem non

per se (hoc enim Grammaticæ convenit) sed eatenus tantum quatenus rationis nostræ sive cogitationum interpres est.

2. Logica dicitur alio nomine Dialectica, ἀπὸ τῦ διαλέγεσθαι, hoc est, à *disserendo*. Hæc duo vocabula plerunque sumuntur ab Aristotele pro Topica, quæ pars est hujus artis solummodo tradens præcepta de quolibet problemate ex communibus & probabilibus principiis in utramque partem disputandi: qua notione ab Analytica distinguuntur, ut pars à parte, eique ex adverso opponuntur. Logica pro Topica sumitur, *lib.* 1. *Post. cap.* 22. § 153. *cap.* 24. § 170. *lib.* 2. *cap.* 8. § 38. *lib.* 1. *Top. cap.* 14. *lib.* 3. *Phys. cap.* 3. Dialectica, *lib.* 1. *Post. cap.* 11. § 83. *cap.* 19. § 136. *lib.* 1. *Top. cap.* 1. 2. 10. 11. 28. *Soph. elen. cap.* 8. 9. 11. *& sæpe alias.* Alicubi tamen hæ voces pro tota rationis arte usurpari videntur, præsertim Dialectica: ut 1. *Rhet. c.* 1. *lib.* 14. *Metaph. cap.* 4. & forte alibi. Sed quicquid sit de Aristotele, jam usus obtinuit apud Peripateticos, ut Logica sumatur pro tota arte; Dialectica vero pro Topica. Et certe ea significatio cum etymologia melius convenire videtur. Vix enim est, ut διαλέγεσθαι, hoc est, *disserere*, extendi possit ad omnes Logicæ partes. Qui enim definit, dividit, aut ordinat, proprie non disserit; sed is tantum, qui συλλογίζεται. Si quis tamen velit Dialecticæ nomen cum Logica confundere, & ad totam cogitandi artem extendere, non repugnabo.

3. Cæterum alia quædam homonymia latet in illis vocabulis. Nam vel pro naturali facultate disserendi usurpantur; (veluti cum idiotæ, teste Aristotele, *lib.* 1. *Soph. elen. cap.* 11. Dialectica dicuntur uti, & quadantenus ἐξετάζειν, καὶ ὑποτύχειν λόγον, id est, *interrogare*, *& disputationem sustinere*, ut idem loquitur *lib.* 1. *Rhet. cap.* 1.) vel pro habitu præceptis & exercitatione crebra comparato; vel denique pro systemate Logicorum præceptorum; veluti cum dicimus, *Logicam Aristotelis, aut Rami.* In tradita definitione, ne quis erret, Logica pro habitu sumitur, qui veluti finis est, ad quem præcepta destinantur. Atque hæc de vocabulis.

4. Definitio Logices constat genere & differentia. Genus Logicæ statuimus esse *artem.* Cum enim quinque sint habitus intellectuales, teste Aristotele, *lib.* 5. *Eth. cap.* 3. ars, scientia, intelligentia, sapientia, & prudentia; ad unum istorum haud dubie

dubie Logica referenda est. Atqui Logica non est scientia: quia scientia earum rerum est, quæ aliter se habere nequeunt, quemadmodum docetur *lib.* 1. *Post. cap.* 8. *& lib.* 6. *Eth. cap.* 3. quæque tales sunt, ut in earum cognitione mens acquiescat. At Logica versatur circa ea, quæ in nostra potestate sunt, quæque hoc vel illo modo à nobis fieri, vel etiam non fieri possunt: quorum adeo cognitionem expetimus, non ut in ea mens acquiescat, sed ut eam transferat ad usum, & ad finem ulteriorem, ut colligitur ex *lib.* 1. *Top. cap.* 11. Et certe, cum Logica sit τρόπος ἐπιστήμης, id est, *modus scientiæ*, non potest esse scientia; quia absurdum est, scientiam & modum scientiæ simul quærere, ut Philosophus testatur *lib.* 1. *Metaph. min. cap.* 3. Eadē ratiocinatione concludi potest, Logicam neque intelligentiam esse, neque sapientiam: nam intelligentia primorum principiorum esse dicitur, quæ inductione innotescunt, & ex quorum cognitione scientia fluit, *lib.* 2. *Post. cap.* 19. & sapientia definitur scientia rerum præstantissimarum, cum intelligentia conjuncta, *lib.* 6. *Eth. cap.* 7. Non potest etiam dici prudentia: quia prudentia ad mores pertinere, & cum virtute necessario conjuncta esse dicitur, *lib.* 6. *Eth. cap.* 14. At Logica non est necessario conjuncta cum virtute. Relinquitur ergo Logicam esse artem.

5. Quod quidam aiunt, solos habitus principales ab Aristotele dicto libro recenseri, ideoque Logicam, cum sit habitus organicus, sive instrumentalis, isto numero non contineri; id plane falsum est. Nam discrimen habituum principalium & organicorum isto loco non spectatur. Tum etiam *artis* appellatio istis etiam habitibus tribuitur, qui ut instrumenta quædam, ad alios habitus principaliores referuntur. Nam quamvis ars frœnaria & ephippiaria ad artem equestrem referantur, eique instrumenta subministrent; non tamen eo minus *artes* appellantur ab Aristotele, *lib.* 1. *Eth. cap.* 1. Neque vero hæc ἀσύστατα sunt, *artem esse*, & *esse habitum organicum*, ut multi judicant, sed subordinata. Nam *organicum esse*, est differentia, qua ars in duas species dividitur.

6. Jam ars definitur, *lib.* 6. *Eth. cap.* 5. ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική, id est, *habitus cum vera ratione effectivus*. Quæ definitio Logicæ ad amussim convenit. Nam Logica

dicitur ποιεῖν, id est, *facere*, sive *efficere* syllogismos, definitiones, &c. Neque enim verum est, quod quidam aiunt, ποιεῖν, semper significare ejusmodi actionem, qua ex palpabili materia opus aliquod efficitur, quod etiam post actionem permanet. Nam Poetica dicta est ἀπὸ τῦ ποιεῖν, quæ palpabilem materiam non tractat, neque opus facit ipsa Poetæ fictione durabilius. Quod enim poemata superstint, id non est ab ea actione qua efficiuntur, sed à scriptione. Atq; hæc de genere.

7. Differentia Logicæ sumpta est à fine, officio, & materia sive objecto. Finis Logicæ principalis & ultimus, est cognitio rerum, sive cujuslibet rei, aut thematis propositi cognitionem consequi. Cum hoc principali fine conjungi potest alter finis secundarius, nempe cognitionem, ac conceptus, sive cogitationes suas aliis apta oratione interpretari.

8. Officium Logicæ vel ratione doctrinæ, vel ratione ἀσκήσεως, sive usus, considerari debet. Hinc nata est distinctio Logices in *docentem*, & in *utentem*. Logica *docens* dicitur, quæ præcepta tradit: *utens* quæ præceptis utitur. Officium Logicæ *docentis*, est tradere præcepta, & modum efficiendi instrumenta, quibus mens dirigitur in cognitione rerum, instrumentorumq; naturam describere. Instrumenta Logica sunt quatuor, Definitio, Divisio, Syllogismus, & Methodus. Horum instrumentorum materia, sunt varia themata, & affectiones, sive notiones secundæ, quæ ex thematum comparatione oriuntur. Ideoque ad officium Logicæ *docentis* hoc quoque pertinet, ut de thematibus ipsis agat, eorumq; affectiones explicet, quantum id necesse est, ad modum instrumenta Logica conficiendi intelligendum. Et quanquam secundæ notiones, genus, species, causa, &c. quas diximus esse Logicorum instrumentorum materiam, non parum juvent mentem in acquirenda rerum cognitione; quia tamen dictis instrumentis, eorumq; fabricationi inserviunt, & hoc fine in Logica traduntur, non erit absurdum, si ea sola quæ dixi (definitionem scilicet, divisionem, syllogismum & methodum) instrumenta vocemus; reliquas notiones secundas, thematum affectiones, & dictorum instrumentorum materiam dicamus. Officium Logicæ *utentis*, est instrumenta, cum opus est, conficere, iisque mentem dirigere, ne in quærenda rerum cognitione hallucine-

9. Ex

9. Ex hisce liquet, quid de materia sive objecto Logices statuendū sit. Nam ut officium, ita quoq; objectum Logicæ, vel ratione doctrinæ, vel ratione πρᾶξεως, sive usus, considerari debet. Objectum Logicæ *docentis*, præcipue quidem sunt instrumenta Logica, quæ superius recensui. Verum enimvero, quia Logica docere nequit, quomodo instrumenta illa conficienda sint, nisi prius rerum, sive thematū affectiones, ac notiones secundas explicet; & quia hæ notiones ex ipsa rerum sive thematum collatione oriuntur: omnino necesse est, ut Logica docens agat prius de ipsis thematibus, deque eorum affectionibus, ac notionibus secundis, antequam accedere possit ad ipsa instrumenta. Objectum Logicæ *utentis*, sive objectum πρᾶξεως, iterum geminum videtur; alterū proximum, alterum remotum. Objectum proximum est intellectus, sive operationes intellectus, rerum propositarum cognitionem inquirentis. Objectum remotum, sunt omnes res quæ intellectui cognoscendæ proponi possunt.

II. *Logicæ partes duæ sunt, Thematica & Organica.*

III. *Thematica dicitur, quæ agit de thematibus, eorumque variis affectionibus, & notionibus secundis, tanquam de materia instrumentorum Logicorum.*

IV. *Organica vocatur, quæ de ipsis organis sive instrumentis, quibus intellectus themata tractat, eorumque cognitionem, quoad fieri potest, adipiscitur.*

1. ¶. Divisio Logicæ non debet aliunde sumi, quam ex natura, hoc est, ex officio & objecto Logicæ docentis. Nam praxis est ipsa disciplina posterior. Itaq; siquis attente consideret quæ paulo ante de officio & objecto Logicæ docentis diximus, is facile intelliget, plane necesse esse, ut sint duæ partes Logicæ, quarum prior agat, tum de thematibus, sive de rebus ipsis, deque earum dispositione atq; classibus; tum de thematum affectionibus, sive notionibus secundis, quæ formantur ex varia rerum collatione inter se, atq; ex modo conceptos suos interpretandi, tanquā de materia instrumentorum, quibus intellectus in rerum cognitione dirigitur: posterior tradat ipsa instrumenta, doceatque, quibus illa legibus debent ex istis notionibus efformari.

Et licet artes multæ nihil præcipiant de materia circa quam

virſantur; ſed tantum tradant præcepta, & modum operande; Logicæ tamen peculiaris natura poſtulat, ut de materia ſubjecta agatur, antequam operandi præcepta tradi poſſint. Propria enim Logices operatio eſt, inſtrumenta jam aliquoties cõmemorata, definitionem, diviſionem, ſyllogiſmum & methodum conficere. At quomodo præcipiet definiendi modum, ſi ante non fuerit explicatũ quid ſit genus, quid differentia, quid ſubjectum, quid cauſa, &c. ex quibus definitiones contexuntur? Aut quomodo docebit, quid aut quotuplex ſit diviſio ſi ignoretur, quid ſit totum, quid pars & quæ ſint partium differentiæ? Et ſic de Syllogiſmo & Methodo.

CAP. II.

De Themate ſimplici & complexo; univerſali & ſingulari.

THEOREMA I.

Thema eſt, quod intellectui cognoſcendum proponi poteſt.

1. ¶. Cognoſcere eſt conceptum, ſive notionem de re propoſita formare. Notio eſt ὁμοίωμα τῦ πρᾶγμα, hoc eſt, *repræſentamen rei* in intellectu. Notio alia prima eſt, alia ſecunda. Notio prima eſt, quæ rem ita ut in ſe eſt, immediate repræſentat. Notio ſecunda eſt, quæ collatis notionibus primis, repræſentat modum, quo mens rem aliquam intelligit, aut intellectã aliis interpretatur. Formantur enim notiones ſecundæ, vel ex modo res ipſas intelligendi; ut *genus, ſpecies, ſubjectum, prædicatum*, &c. vel ex modo conceptus ſuos de rebus alteri interpretandi; ut, *nomen, verbum, conjugata, &c.* Quæ voces in ſermone cõmuni aliud fere ſignificant, quam in Scholis, quia excogitatæ ſunt, ut earum adminiculo ſermo communis, animique conceptus rectius formarentur.

2. Notiones ſecundæ formantur ex primis notionibus inter ſe collatis. Cum enim mens ope ſenſuum concipit rem aliquam, puta humanam naturam, format notionem primam, quam exprimit voce *hominis*. Cum deinde cõparatis inter ſe hominibus, obſervat humanã naturam ſingulis hominibus ineſſe, format notionẽ ſecundam, quam exprimit voce *ſpeciei*.

Atque

Atque hæc notio non naturam humanam repræsentat, sed modum quo intellectus humanam naturam concipit, cum observat eam singulis hominibus convenire: qui modus omnibus rebus accommodari potest, quæ plura individua sub se continent. Ut enim homo *species* dicitur, quia significat naturam Socrati & Platoni, aliisq; individuis communē: ita quoq; equus dicitur *species*, quia significat naturam communem Bucephalo, Cyllaro, aliisque equis; & justitia, quia complectitur justitiam Aristidis, Socratis, aliorumq; hominum. Præterea, cum mens observat, quid vox *hominis* in communi sermone significet, formatnotionem primam: cum porro observat vocem istam significare sine tempore, format notionem secundam, dicitque hominem esse *nomen*.

II. *Themata vel simplicia sunt, vel complexa.*

III. *Themata simplicia sunt, quæ sine notionum complexione apprehenduntur: ut*, homo, currit.

IV. *Themata complexa sunt, quæ apprehenduntur duabus, pluribusve notionibus affirmatione aut negatione copulatis: ut*, homo currit.

1. ¶. Aristoteles, *cap. 2. de Categor.* appellat themata simplicia, τὰ ἄνευ συμπλοκῆς id est, *quæ sine complexione*; complexa, τὰ κατὰ συμπλοκὴν λεγόμενα, hoc est, *quæ secundum complexionem dicuntur*. Notionum complexio nihil aliud est, quam affirmatio & negatio in intellectu, aut in oratione. Hoc discrimine discernuntur themata complexa à simplicibus, non vocum multitudine, aut compositione. Nam simplex thema sæpe composita voce effertur; ut, *respublica, hircocervus*: sæpe etiam pluribus vocibus; ut, *amor parentum erga liberos*. Interdum una simplicique voce effertur thema complexum: veluti cum dico, *pluit, ningit, itur, staur*. Simili modo judicandum est de omnibus verbis impersonalibus; imo etiam de verbis personalibus primæ & secundæ personæ. In his enim omnibus certum ac definitum subjectum subintelligitur, de quo verba ista pronuncientur. Cum enim dicitur *pluit*, subintelligitur, *cœlum, aer, nubes*, aut aliquid tale: & cum dicitur, *curro*, aut *curris*, subintelligitur *ego*, aut *tu*. At verba personalia tertiæ personæ censentur esse themata simplicia, quia nihil certi subintelligitur.

V. *Thema*

V. *Thema ſimplex vel eſt univerſale vel ſingulare.*

1. ¶. Ariſtoteles *lib. de Interp. cap. 7.* hanc diviſionem ſic extulit; Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν ἐστι καθόλου, τὰ δὲ καθ' ἕκαστον, id eſt, *Res aliæ ſunt univerſales, aliæ ſingulares.* Cæterum univerſale quinque modis dicitur, quos Scholaſtici barbare ſic diſtinguunt. Primo, aiunt, dicitur quippiam *univerſale in eſſendo*: ut ideæ ſecundum ſententiam Platonis. Secundo, *univerſale in cauſando*: ut, *Deus, cœlum*. Tertio, *in ſignificando:* ut vocabula homonyma. Quarto, *in repræſentando*: ut, *homo, animal*. Quinto, *in repræſentando*: [illegible] earum rerum quæ univerſales ſunt in prædicando. Dicuntur etiam univerſalia in univerſale *ante multa*, & *in multis*. Univerſale ante multa eſt idem ei[illegible]t vniverſale *in eſſendo*: univerſale poſt multa [illegible]niverſale *in repræſentando*: univerſale in multis [illegible]m univerſali *in prædicando*. De hoc univerſali hic [illegible]eſt: idque ſic ab Ariſtotele definitur, *cap. 7. de I*[illegible]

VI. Τὸ καθόλου λέγω, ὃ ἐ[illegible]ν πέφυκε κατηγορεῖσθαι. id eſt, *Vniverſale appello, quod [illegible]bus ſuapte natura prædicari aptum eſt: ut,* homo, equus, planta.

1. ¶. Univerſale dicitur *de pluribus* prædicari, quæ vel actu exiſtunt, vel ſi non exiſtant, ſaltem exiſtere poſſunt. Sic, *homo* erat univerſale ſolo Adamo exiſtente: quia non de ſolo Adamo, ſed de omnibus hominibus naſcituris, *homo* ſuapte natura aptus erat prædicari. Sic quamvis ſol revera ſit unicus, dici tamen poteſt univerſale, quia plures ſoles effici poſſunt, ejuſdem cum hoc noſtro ſole eſſentiæ.

2. Dicitur univerſale πεφυκέναι, id eſt, *ſuapte natura aptum eſſe* de pluribus prædicari, ne quis putet vocabula homonyma pluribus ſingularibus ejuſdem ſpeciei impoſita (veluti, cum plures homines appellantur Petrus) eſſe univerſalia. Homonyma enim quatenus ſunt homonyma, nomine tantum tenus, & non *ſuapte natura* de pluribus prædicantur.

3. Definitur etiam univerſale, ὃ πλείοσιν ὑπάρχειν πέφυκεν, id eſt, *quod ſuapte natura aptum eſt pluribus ineſſe, lib. 6. Metaph. cap.* 13. Hæc definitio verbis differt à priore, ſenſu cum ea convenit. Nam *prædicari de aliquo*, & *alicui ineße*, reipſa idem ſunt, ratione vero differunt; quia *eſſe in aliquo* nos concipi-

cipimus ut cauſam, ex qua tanquam effectum quoddam ſequitur, *poſſe de illo prædicari.*

VII. *Singulare eſt, quod de uno tantum ſuapte natura prædicari aptum eſt*: *ut*, Plato, Socrates.

VIII. *Singularia dicuntur* ἄτομα, id eſt, *individua*: *quia non poſſunt dividi in plura ejuſdem nominis ac naturæ.*

1. ¶. Sic Plato, ut dividi poſſit in corpus & in animam, vel etiam in caput, ventrem, pectus, brachia, pedes, & cæteros artus; non poteſt tamen dividi in plures Platones.

2. Porphyrius *cap.* 2. ait ſingularia ideo *individua* dici, ὅτι ἐξ ἰδιοτήτων συνέστηκεν, ὧν τὸ ἄθροισμα οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου ποτὲ ποτὲ γένοιτο, id eſt, *quod conſtent ex proprietatibus, quarum collectio nunquam in alio eadem eſſe poteſt.*

IX. *Individua vel determinata ſunt, vel vaga.*

X. *Individua determinantur quadrifariam*: 1, *Nomine proprio*: *ut*, Alexander, Bucephalus. 2. *Nomine communi, quod* κατ' ἐξοχὴν *ſumitur pro proprio*: *ut*, Philoſophus *pro* Ariſtotele. 3, *Pronomine demonſtrativo*: *ut*, hic homo. 4, *Periphraſi*: *ut*, Apoſtolus gentium, *id eſt*, Paulus.

XI. *Individuum vagum eſt, quod efferitur Pronomine particulari*: *ut*, aliquis, quidam homo: Græcis ὁ δεῖνα.

CAP. III.

De Categoriis in genere.

THEOREMA I.

THematum ſimplicium conſiderandæ ſunt, primum categoriæ & affectiones, quæ ex varia rerum in categoriis diſpoſitarum habitudine ad ſe invicem, & ex modo quo mens eas concipit, oriuntur: deinde, interpretatio, & affectiones, quas mens vocabulis affingit, ex modo conceptus ſuos interpretandi.

1. ¶. Affectiones rerum ſunt duorum generum: quædam conveniũt rebus per ſe ac natura ſua, veluti cum dicimus, hominem *riſibilem eſſe, habere vultum erectum, manus*, &c. aliæ rebus conveniunt, quatenus intellectui noſtro objiciuntur. Sic convenit homini *ſpeciem* aut *ſubjectum* eſſe. Affectiones primi generis ſunt veræ res, & (ut vulgo loquuntur) entia realia: cæte-

cæteræ ſunt res fictæ, ſive entia rationis, hoc eſt, ejuſmodi entia, quæ mentis noſtræ fictione fiunt; quorum eſſe nihil aliud eſt, quam intelligi. Affectiones primi generis pertinent ad Philoſophiam, aliaſque diſciplinas principales; ideoque in Logica ſpectari nequeunt, niſi ut themata: quæ vero ſecundi generis ſunt, eæ pertinent ad Logicam, vel ad alias artes organicas, Grammaticam puta aut Rhetoricam, quæ ſuas etiam affectiones habent haud minus quam Logica, quas rebus aut vocibus attribuunt docendi cauſa: ut, *declinatio*, *conjugatio*, *caſus*, *tempora*, *modi*, *tropi*, *figura*, &c.

2. Cum mens noſtra themata intelligit, aut Philoſophicas thematum affectiones, format notiones primas: cum intelligit thematum affectiones Logicas (ut de Grammaticis & Rhetoricis nihil dicam) format notiones ſecundas. De utriſque in Logica agendum, ſed de thematibus obiter tantum: idque eo fine, ut ex eorum varia comparatione entia rationis & ſecundæ notiones formentur. De thematibus & primis notionibus, quantum ſatis eſt, agitur in categoriis: de thematum affectionibus & notionibus ſecundis, in reliquis Logicæ partibus.

II. *Categoria eſt ſeries rerum ſub eodem ſummo genere gradatim diſpoſitarum.*

1. ¶. Categoria dicitur ἀπὸ τῆ κατηγορεῖσθαι, hoc eſt, *ab accuſando*. Eſt enim vocabulum forenſe: ſed in Scholas à foro traductum, ſignificat aliquid de aliquo dicere, ſive affirmare: Scholaſtici dicunt *prædicare*. Cæterum categoria vel pro ipſa affirmatione ſumitur, vel pro ſerie ac diſpoſitione earum rerum quæ ſub eodem genere de aliis affirmari poſſunt. Ejuſmodi ſeriem vocat Boethius *prædicamentum*: nos Græcam vocem maluimus ſervare.

III. *Categoriæ ſunt decem, Subſtantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Paſſio, Vbi, Quando, Situs & Habitus.*

IV. *Harum una ſubſtantiarum eſt, reliquæ ſunt accidentium.*

1. ¶. Hic numerus ſumptus eſt ex diverſitate quæſtionum, quæ fieri poſſūt de primis ac individuis ſubſtantiis. Quod liquet ex categoriarum appellationibus. Nam *quantum*, *quale*, *ad quid*, *ubi*, *quando*, quæſtionum vocabula ſunt. Quin ipſa

ſub

substantia τὸ τί ἐστι, hoc est, *quid est*, dicitur, *lib.* 1. *Top.* 9. Quæcunque enim de prima atque individua substantia, puta de Socrate, dici possunt, cum quæritur, quid sit Socrates; ut, *homo*, *animal*, *vivens*, *corpus*, *substantia*, & quæcunque sub illis continentur; ut, *bestia*, *planta*, *lapis*, *animal*, *cælum*, *angelus*, &c. collocantur in categoria substantiæ. Quæcunque de primis substantiis dicuntur, cum quæritur, quantæ, sive quam magnæ, quamdiu, aut quot sint; ut, *ulna*, *stadium*, *dies*, *annus*, *quatuor*, *decem*, &c. pertinet ad categoriam quantitatis. Et sic de cæteris categoriis. Singularum categoriarum exempla exprimuntur hoc disticho.

Arbor sex servos fervore refrigerat ustos,
Ruri cras stabo, nec *tunicatus* ero.

2. Cæterum considerandum est hoc loco, quoniam categoriarum doctrina à Pythagoricis excogitata est, an in hoc numero denario non sit aliquid Pythagoricæ superstitionis, quemadmodum & in decem principiorum συστοιχίαις, quas recenset Aristoteles *lib.* 1. *Metaph. cap.* 5. Quicquid sit, numerũ hunc in Logicis immutandũ non censeo, tũ quia antiquitate venerabilis est, tũ etiam quia non contemnendis rationibus firmari posset, præsertim in Logica, quæ in categoriis non considerat modum τοῦ εἶναι, sed χώραν τῆς κατηγορίας, ut loquitur Aristoteles *lib.* 4. *Metaph. cap.* 6. In Metaphysicis non est eadem ratio.

3. Quærat aliquis, cur non sit una omnium rerum categoria, cujus summum genus sit *ens*, *res*, aut aliquid tale. Hujus rei plures causæ commemorari possunt. Prima causa est, quod *ens aut res* nullam solvat quæstionem, præter quæstionem *an sit*. Siquis enim quærenti, *Quid est Socrates?* respondeat, *Est ens*, aut *res*; nihil aliud respondet, quam *Socratem esse*, quod erat respondendum ad quæstionem *an sit*. Secunda causa est, quod *ens* inæqualiter prædicetur de substantia & accidente. Nam substantia est ens per se: at accidentia non sunt entia, nisi quatenus sunt aliquid τῷ ὄντως ὄντος, hoc est, *entis proprie dicti*, id est, substantiæ, quemadmodum docet Aristoteles *lib.* 7 *Metaph. cap.* 1. Atque hanc ob causam ait *lib.* 5. *cap.* 2. *ejusdem oper.* accidentia esse ἐγγὺς τοῦ μὴ ὄντος, hoc est, *tale quid*, *quod parum distat à non ente*. Tertia causa est,

est, quia ens non potest esse genus. Genus enim dividitur in species per differentias; at ens nullas habet differentias divisivas. Differentia enim non est particeps hujus generis, ut traditur *l. 6. Top. c. 2.* hoc est, genus non prædicatur de differentia, ut Philosophus seipsum interpretatur, *l. 6. c. 6.* Non enim dicimus, *Rationalitas est animal.* Atqui nihil est de quo *ens* & *res* non possunt prædicari, ut per se manifestum est, & ab Aristotele docetur *eodem opere, l. 4. c. 1. Ens* ergo aut *res*, non possunt esse genus.

V. *In hisce decem categoriis ponuntur omnia, quæ de aliquo prædicari possunt: sed alia directe, alia indirecte.*

VI. *Quod directe in categoriis ponitur has quinque conditiones requirit:* 1, *Debet esse ens finitum:* 2, *Verum, ac positivum:* 3, *Completum ac perfectum:* 4, *Vnum per se:* 5, *Universale.*

1. ¶. *Finitum*] Hac conditione ex categoriis excluditur *Deus.* Etsi enim Deus sit substantia, non tamen ponitur in categoria substantiæ. Quæ enim in hac categoria directe collocantur, non solum per se subsistunt, sed substant etiam accidentibus, (ut postea dicemus) quod de Deo cogitare impium est. Præterea, idem debet esse genus proprie dictum eorum quæ directe collocantur in eadem categoria: Atqui neque substantia, neq; quicquam aliud potest esse genus proprie dictum rerum finitarum & infinitarum. Deus ergo, cum sit infinitus genere finitarum substantiarum, directe contineri nequit. Revocatur tamen ad hanc categoriam æquivoce, quia substantia est genus æquivocum Dei & substantiarum finitarum.

2. *Verum ac positivum.*] Enti *vero* opponitur primum ens *rationis*: ut, *genus, species,* &c. quæ nullo modo sunt in categoriis. 2, Ens *fictum:* ut, *chimæra, centaurus,* &c. quæ ex hypothesi ad categorias referuntur: Si enim centaurus esset id quod esse fingitur, revera poneretur in categoria substantiarum. 3, Entia *apparentia,* sive (ut vulgo loquuntur) intentionalia: ut, *iris, colores apparentes, species & spectra sensuum & intellectus,* aliaque quorum essentia in sola apparitione posita est. Hæc ad categorias spectant κατ' ὁμοιότητα; sunt enim ὁμοιώματα, id est, simulacra verorum entium. Huc refer

ser etiam pictas verarum rerum imagines, prout sunt imagines. Enti *positivo* opponitur privatio: ut *cæcitas*, *tenebræ*, &c, quæ ad categorias revocantur per oppositos habitus.

3. *Completum ac perfectum*] Hac conditione excluduntur, 1, principia rerum: ut, *unitas*, *momentum*, &c. 2, partes qualescunque. 3, entia imperfecta, & (ut vulgo loquuntur) in fieri: ut, *embryo*, *motus*, &c. 4, modi ac complementa aliorum entium. Hæc omnia ponuntur in categoriis concomitanter, exceptis differentiis, quæ, etsi sint partes specierum, dicuntur tamen in categoriis poni collateraliter, quia nempe speciebus hærent à latere.

4. *Vnum per se.*] Hac conditione removentur, primo, entia complexa; ut, *homo currit*: secundo, concreta; ut, *albus*, *justus*: tertio, aggregata; ut, *acervus*, *exercitus*. Hæc omnia per accidens revocantur ad categorias earum rerum ex quibus coaluerunt.

5. *Vniversale.* [Hæc conditione reiiciuntur, primo, transscendentia, *ens*, *res*, *unum*, *verum*, *bonum*, quæ sua communitate superant omnes categoriarum gradus: deinde singularia, quæ, quia naturaliter non prædicantur, sed tantum subjiciuntur, non sunt in categoriis, sed infra categorias, instat balis.

VII. *Categoriarum primus ac præcipuus usus est, ut rebus quæ suapte natura infinitæ sunt, ad certas classes revocatis, mens nostra uno omnia intuitu perlustrare possit, & observare, quomodo quidlibet cum quolibet conferri debeat.*

1. ¶. Hic usus non solum ad Logicæ, sed ad totius Philosophiæ, cæterarumque disciplinarum notitiam, plurimum confert.

VIII. *Ex hoc primo usu, tres alii nascuntur: Nam* 1, *dispositio rerum in categoriis multum confert ad tradendas thematum simplicium affectiones, & secundas notiones ex primis formandas.*

2. *Ex eadem dispositione liquet, quid sua natura sit aptum subjici, quid prædicari.*

3. *Nullum majus ad bene definiendum, dividendum, disponendum, addo etiam, ad argumentandum, adjumentum est, quam series categorica bene ordinata.*

1. ¶. Hi tres usus ad Logicam tantum spectant; primus

perti-

pertinet ad doctrinam de thematum simplicium affectionibus; alter ad doctrinam de themate complexo, sive de enunciatione; tertius pertinet ad instrumenta, & ad usum sive praxin Logices. Ex quibus liquet graviter errare eos, qui Logicam hac tam utili ac necessaria parte mutilant. Aristoteles tanti fecit hanc doctrinam, ut eam singulari libro explicare (si modo is liber Aristotelis sit) & in Metaphysicis iterum inculcare non dubitaverit, atque insuper in præceptis Logicis ejus mentionem fecerit sæpissime. Quin *l.* 1. *Top. c.* 9. non obscure ejus utilitatem commendat. Quod & Porphyrius fecit in sua Isagoge.

CAP. XV.

De Substantia.

THEOREMA. I.

SUbstantia est ens per se subsistens, & substans accidentibus.

1. ¶. Quod substantia Latine, id Græce οὐσία dicitur, ἀπὸ τοῦ εἶναι, id est, *ab esse*. Sumitur autem οὐσία vel pro cujuslibet rei essentia; ut, *cap.* 1. *lib. de Cat.* & sæpe alibi: vel pro eo quod Latine substantiam dicimus, quodque accidentibus opponitur, *ibid. cap.* 5. *lib.* 1. *Top. cap.* 9. Nec mirum est substantias οὐσίας absolute nuncupari. τὸ εἶναι enim præcipuo quodam jure iis convenit, ut docet Aristoteles *l.* 7. *Met. c.* 1. & 4.

2. *Per se subsistere* nihil aliud est, quam non esse in aliquo, ut in subjecto. Ut ergo substantia dicatur per se subsistere, non est necesse, ut ab alio non pendeat; sed hoc tantum requiritur, ut ab alio non pendeat, tanquam à subjecto. Per se subsistere convenit omnibus substantiis, etiam Deo; substare accidentibus, finitis tantum; Deus enim non substat accidentibus, ut ante dixi.

II. *Substantia vel prima est, vel secunda.*

III. *Substantia prima est substantia singularis; sive substantia, quæ non dicitur de subjecto: ut*, Alexander, Bucephalus.

IV. *Substantia secunda est substantia universalis; sive substantia, quæ dicitur de subjecto; ut* homo, equus. *Nam* homo *dicitur*

dicitur de Alexandro & Philippo, & equus de Bucephalo & Cyllaro.

1. ¶ Prima substantia interdum sumitur pro substantia immateriali, quam Aristoteles *lib. de Interp. cap.* 13. appellat ἐνέργειαν ἄνευ δυνάμεως, id est, *actum sine potestate.* Sed hoc loco significat substantiam singularem, ut dictū est. Scholastici vocāt *suppositum*, &, si sit ratione prædita, *personam.* Quia autem hac voce Theologi utuntur in explicanda S. Trinitate, factum est, ut à Boëthio *lib. 2. de duab. in Christo nat. cap. 2.* persona plenius definita sit *substantia prima intelligens, non pars alterius, nec ab alia sustentata.*

2. Ut autem substantiæ divisio diversitasque proposita melius intelligatur, notandum est quod Aristoteles docet *cap. 2. de Categ.* res quasdam de subjecto dici, & in subjecto non esse: alias in subjecto quidem esse, & de subjecto nullo dici: alias & de subjecto dici, & esse in subjecto: nonnullas nec de subjecto dici, nec esse in subjecto. Esse in subjecto dicuntur, quæ cum in aliquo sint non ut pars, non possunt sine eo existere in quo sunt. Atque hoc modo dicuntur accidentia esse in substantiis. Dici de subjecto nihil est aliud, quam quoad nomen & quoad definitionem alicui attribui. Atque hoc modo tribuuntur universa individuis. Itaque de subjecto dici & in subjecto non esse, substantiis secundis sive universalibus tribuitur; esse in subjecto, & non dici de subjecto, accidentibus singularibus; de subjecto dici & esse in subjecto, accidentibus universis; non dici de subjecto nec esse in subjecto, substantiis primis atque individuis.

3. Secundæ ergo substantiæ dicuntur de primis tanquam de subjecto; quoniam, cum primis attribuuntur, non solum nomen primis substantiis tribuitur, sed etiam definitio. Nam cum Alexander *homo* dicitur, non solum nomen *hominis*, sed ipsa eriam definitio Alexandro convenit. Primæ sive singulares substantiæ non dicuntur de subjecto, quoniam nulli possunt attribui. Alexander enim de nullo dici potest, nisi de seipso. Accidentia quoque non dicuntur de substantiis ut de subjecto: quia, licet accidentium nomen substantiis tribui possit quibus insunt, cū suppetunt iis vocabula paronymam; at ut iis tribuatur definitio, fieri non potest. Etenim albor, cū

sit in corpore, nomine quidem tenus corpori tribuitur, (nam aliquod corpus dicitur album) sed definitio alboris corpori tribui non potest. Quin ne nomen quidem accidentis substantiis tribuitur, cum desunt vocabula paronyma. Sic ab ἀρετὴ dicuntur σπουδαῖοι, à virtute, probi; nam virtuosus barbarum est. Hinc sequitur, primis substantiis sublatis, nihil rerum posse esse reliquum. Nam sublatis primis substantiis tolluntur etiam secundæ substantię, quæ illis attribuuntur & sublatis tam primis, quam secundis substantiis, tolluntur etiam accidentia, quæ in iis sunt, ut in subjecto.

V. *Primæ substantiæ sunt maxime substantiæ; & inter secundas substantias, unaquæque eo magis est substantia, quo prior est primis.*

1. ¶. Hæc primarum substantiarum prærogativa non est intelligenda de ipsa definitione substantię, (ea enim omnibus substantiis, cujuscunque sunt ordinis, convenit æqualiter) sed de ordine subsistendi. Omnibus enim substantiis convenit *per se subsistere*, hoc est, non esse in subjecto: sed secundæ substantiæ subsistunt per se, beneficio primarum in quibus sunt non ut accidentia in subjecto, sed ut partes essentiæ in toto. Ob hanc causam factum est, ut singulares substantiæ dicantur *primæ* substantiæ. Nam si consideretur ordo naturæ, universales substantiæ singularibus priores sunt.

VI. *Notæ substantiarum sunt sex*: 1, *Substantia non est in subjecto.*

VII. 2, *Substantiæ dicuntur de aliis synonymως.*

1. ¶. Prima nota convenit omnibus & solis substantiis. De ea satis dictum est in definitione substantiæ. Secunda nota convenit tantum substantiis secundis. Primæ enim non dicuntur de subjecto: secundæ dicuntur de primis synonymως, id est, quoad nomen, & quoad definitionem. Hæc nota etiam differentiis substantiarum convenit. Nam sunt partes specierum, deque iis & nomine & definitione dicuntur. Ex quo sequitur, differentias substantiarum non pertinere ad categoriam qualitatis, sed ad substantiam, saltem reductive.

VIII. 3, *Substantia significat τὸ δέ τι, sive*, hoc aliquid.

1. ¶. *Hoc aliquid* significare, nihil aliud est, quam esse singulare quid, quod digito demonstrari possit. Hæc nota con-

ven-

venit primis tantum substantiis. Nam etsi secundæ substantiæ τῷ χήματι τῆς κατηγορίας, hoc est, *figura prædicationis*, videantur hoc aliquid significare, revera tamen significant ποιόν τι, sive, *quale quid*; non quidem per se primo, sed merito differentiarum quibus constituuntur. Secundæ enim substantiæ significant naturam affectam differentia, quæ nihil aliud est quam essentialis quædam qualitas.

IX. 4, *Substantia non habet contrarium.*

1. ¶ Hoc est, substantia substantiæ non est contraria: nempe per se, atque ratione substantiæ. Nam ut substantia substantiæ qualitatibus contraria sit, nihil vetat. Sic contraria sunt aqua & ignis, non ratione substantiæ, sed qualitatibus, calore scilicet & frigore, siccitate & humiditate, gravitate & levitate, &c.

X. 5, *Substantia non recipit magis & minus.*

1. ¶ Hoc est, non intenditur & remittitur. Hæc nota de una eademque substantia intelligitur, quæ successione temporis non potest fieri magis substantia, neque in genere, neque in specie, quam erat antea. Sic homo, & lapis, non possunt fieri magis substantia, aut magis homo, vel lapis, quam sunt.

2. Potest etiam hæc nota tribui diversis substantiis, modo sint ejusdem ordinis. Sic una prima substantia non est magis substantia, quam alia; neque una species magis quam alia. Quomodo primæ substantiæ sint magis substantiæ quam secundæ, & species magis quam genera, supra dictum est.

XI. 6, *Una eademque numero substantia suscipit contraria.*

1. ¶ Hic canon Heraclito videtur oppositus. Illius enim hoc erat dogma, πάντα ῥεῖ, οὐδὲν μένει, id est, *omnia fluunt, & nihil manet*: quibus verbis innuebat, cum substantia contraria suscipit, aliam eam substantiam fieri, nec eandem numero manere. Aristoteles contra statuit, licet substantia contraria suscipiat, esse tamen eandem numero substantiam. Sic aqua frigida, cum mutatione sui fit calida, non fit alia, sed manet eadem omnino substantia, nec à natura sua recedit.

CAP. V.

De quantitate.

THEOREMA I.

A*Ccidens est ens substantiæ inhærens.*

1. ¶. Inhærere substantiæ est esse in substantia, ut in subjecto. In subjecto esse dico, ait Aristoteles, *cap. 2. de Categ.* ὃ ἔν τινι μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν. id est, *quod cum in aliquo sit, non ut pars, non potest tamen esse sine eo in quo est.* Sic albor est in nive, lacte, cerussa, ut in subjecto, quia non est pars istarum rerum, & non potest existere si ab istis rebus separetur: Hinc sequitur,

1. *Accidens non posse existere sine subjecto.*

2. *Non posse migrare de subjecto in subjectum.*

3. *Non posse inhærere alteri accidenti.* De quibus plenius in Metaphysicis philosophandum.

II. *Quantitas est accidens, quod per se partem habet extra partem.*

1. ¶. Quantitas (Aristoteli τὸ ποσὸν) primum locum tenet inter accidentia: 1, Quia immediate fluit à materia, cum cætera accidentia vel à forma fluant, vel à materia formata. 2, Quia accidentia materialia substantiæ corporeæ mediante quantitate inhærent,

2. In tradita definitione tria quantitati tribuuntur: 1, *habere partes*: Itaque Deus, Angeli, animæ humanæ, puncta, unitas, &c. neque quantitas sunt, neque quanta: quia non habent partes. 2, *habere partem extra partem*, id est, habere partes, non essentia solum, sed etiã situ, & spatio differentes. Sunt enim duorum generum partes; quædam simul sunt, ac se mutuo penetrant; ut materia & forma: aliæ non sunt simul, sed situ differunt; ut, *caput, pectus, venter, artus.* Hujusmodi partes requiruntur in quantitate. Dixi partem *extra partem* potius quam *extra partes*: quia quantitas potest tantum duas partes habere; ut in numero binario. 3. habere partem extra partem *per se.* Nam substantia corporea, & quodlibet accidens substantiæ corporeæ inhærens, habet partem

tem extra partem, ſed per quantitatem, non per ſe: at quantitas (ut, *magnitudo, numerus, tempus*) habet *per ſe* partem extra partem.

3. Ariſtoteles *lib.* 4. *Metaph.* 13. definit quantitatem hoc modo, τὸ ποσὸν λέγεται, τὸ διαιρετὸν εἰς ὑπαρχοντα αὐτῶν ἐκάτερον ἕκαστον ἕν τι, καὶ τὸ δέ τι πέφυκεν εἶναι. id eſt, *Quantum dicitur, quod diviſibile eſt* (ſcilicet per ſe) *in ea, quæ inſunt*, (hoc eſt, in partes) *quorum utrumque*, (ſi duæ tantum partes ſint) *vel unum quodque*, (ſi ſint plures partes duabus) *unum quid, & hoc aliquid aptum eſt eſſe*: (hoc eſt, deſignari poteſt in toto extra quamlibet aliam partem conſtitutum.) Hæc definitio ſenſu quidem cum noſtra coincidit, verbis tamen obſcurior eſt.

III. *Quantitas alia continua eſt, alia diſcreta.*

IV. *Quantitas continua eſt, cujus partes communi termino copulantur.*

V. *Diſcreta eſt, cujus partes communi termino non copulantur. Eſtque nihil aliud quam numerus.*

1. ¶ Terminus ut terminus, eſt indiviſibilis. Itaque neque quantitas eſt, neque pars quantitatis. Dixi, *ut terminus*: nam linea & ſuperficies ſunt termini, & tamen ſunt ſpecies quantitatis, ſed alio reſpectu. Nam linea & ſuperficies aliquatenus diviſibiles ſunt, aliquatenus indiviſibiles: quatenus ſunt diviſibles, ſunt ſpecies; quatenus indiviſibiles, termini quantitatis. Cum autem puncta & momenta ſint undequaq; indiviſibilia, termini tantum ſunt, non etiam partes quantitatis. Non componitur ergo quantitas continua ex terminis, ſed ex partibus: linea ex lineis, ſuperficies ex ſuperficiebus, corpus ex corporibus.

2. Terminus duo facit, claudit quantitatem continuam, & copulat illius partes. Copulare partes dicitur, quod principium unius partis eſt, & finis alterius. Quantitas diſcreta, ſive numerus, non habet communem terminum, quia ex unitatibus componitur. Unitas autem non eſt numerus, ſed principium & pars numeri, & ut loquitur Pſellus, ἀναριθμος πηγὴ τῶν ἀριθμῶν, id eſt, *innumerabilis fons numerorum*. Nulla ergo unitas poteſt eſſe in numero, quæ duas partes conjungat. Quod enim partes conjungit, id pars eſſe non poteſt.

3. Numerus dividitur in numerantem & numeratum. Numerus numerans nihil aliud est quam numerus in abstracto, sive ipsa unitatum collectio; ut, *duo, tria.* Numerus numeratus est numerus in concreto, sive res quæ numerantur; ut *duo homines, tres equi.*

VI. *Quantitas continua vel est magnitudo, vel tempus.*

VII. *Magnitudo est quantitas permanens.*

VIII. *Tempus est quantitas fluens.*

IX. *Ejus terminus est τὸ νῦν, sive momentum.*

1. ¶. Quantitas permanens dicitur, quæ constat partibus positionem inter se habentibus, sive cujus partes simul exsistunt, & quarum unaquæque ostendi potest, ubi sita sit, & cui reliquarum partium cohæreat. Atqui partes magnitudinis simul exsistunt, & unaquæque ostendi potest, ubi sita sit & cui reliquarum partium cohæreat. At partes temporis non habent situm, quia consistunt in perpetuo fluxu. Sed nequ numeri partes positionem habent, quia neque sitæ sunt alicu bi, neque cohærent. Habent tamen & temporis & numer partes ordinem inter sese, quo aliæ aliis priores sunt.

2. Tempus definitur ab Aristotele, *lib.* 4. *Phys. cap.* 12. *numerus motus secundum prius & posterius.* In qua definition dicitur tempus esse *numerus*; non quia est discretum quid, se quia partes habet, quibus motus partes numeramus. Sic dic constat 24 horis, annus 12 mensibus.

X. *Magnitudo vel est linea, vel superficies, vel corpus.*

XI. *Linea est magnitudo uno modo divisibilis.*

XII. *Ejus terminus est punctum.*

XIII. *Superficies est magnitudo duobus modis divisibilis.*

XIV. *Ejus terminus est linea.*

XV. *Corpus est magnitudo tribus modis divisibilis.*

XVI. *Ejus terminus est superficies.*

1. ¶. Linea dicitur uno modo divisibilis, quia est mer longitudo sine latitudine aut profunditate; ut, *ulna, stadium milliare*: superficies duobus modis, quia est longitudo cu latitudine sine profunditate; ut, *jugerum*: corpus tribus mo dis, quia est longitudo cum latitudine & profunditate; u *cubus, sphæra.* Quamvis autem corpus alias significet sul stantiam ex materia & forma compositam, hoc tamen loc nih

nihil aliud notat quam magnitudinem ſive quantitatem undequaque diviſibilem, in abſtracto.

2. Neque vero putandum eſt reperiri longitudinem ſine latitudine, aut latitudinem ſine profunditate: non enim hæc revera ſeparata ſunt, ſed mente tantum diſtincta. Hinc tamen non ſequitur, puncta, lineas, ſuperficies in ſola mentis fictione conſiſtere. Certiſſimis enim demonſtrationibus evinci poteſt, hæc omnia in quolibet corpore exſiſtere. Nam planum tangitur à ſphæra in puncto, à cylindro in linea: duo plana ſe mutuo tangunt in ſuperficie.

XVII. *Ad ſuperficiem revocatur locus.*

1. ¶. Locus enim, definiente Arliſtotele, *lib. 4. Phyſ. cap.* 14. *eſt ſuperficies proxima corporis continentis.* Oratio tamen & motus non ſunt ſpecies quantitatis, ſed quanta quædam per accidens.

XVIII. *Notæ quantitatis ſunt tres*: 1, *Quantitas non habet contrarium.*

1. ¶. Nempe, per ſe. Nam ſi quantitas quantitati contraria dicitur, id fit ob adjunctas qualitates: veluti, cum tempus hybernum contrarium dicitur æſtivo, ratione frigoris & caloris.

XIX. 2, *Quantitas non recipit magis & minus.*

1. ¶. Hoc eſt, non intenditur, aut remittitur; ſed extenditur & contrahitur.

XX. 3, *Res à qualitate dicuntur æquales aut inæquales.*

1. ¶. Æqualitas enim & inæqualitas ſunt relationes, quæ rebus conveniunt ratione quantitatis.

2. Hactenus de quantitate proprie dicta: quæ quia hac una categoria continetur, quantitas prædicamentalis ſive categorica dici ſolet. Eſt & alia quædam quantitas improprie dicta, quæ non conſiſtit in partium extenſione, ſed in cujuſq; rei perfectione, & virtute: unde & quantitas *perfectionis* & quantitas *virtutis* appellari ſolet. Etenim eſſentialis perfectio rerum & virtutes ex diverſis gradibus componuntur, ſicut quantitas *molis* componitur ex diverſis partibus. Hæc quia per omnes fere categorias diffunditur, quantitas tranſcendentalis nuncupari conſuevit.

3. His addi possunt, quæ Aristoteles præcipit *lib.* 4. *Met. cap.* 13. Quanta alia sunt per se, alia per accidens. Quanta per se dicuntur, in quorum definitione ponitur quantitas. Atque hæc vel sunt quanta κατ' οὐσίαν, *quoad essentiam*; ut, *linea*, *superficies*, & cætera quæ hactenus recensuimus: vel sunt πάθη ἢ ἕξεις, hoc est, *affectiones* eorum quæ quanta dicuntur quoad essentiam; ut, *multum*, *parum*, *magnum*, *parvum*, & similia, si sumantur καθ' αὑτὰ, *per se*, atque absolute. Nam si sumantur πρὸς ἄλληλα, hoc est, *comparata ad se invicem*, pertinent ad categoriam relationis.

Quanta per accidens dicuntur duobus modis: Primo, quæ quanta dicuntur τῷ ἐν ᾧ ποσόν τι ἐνυπάρχει, id est, *quia quantum est id, in quo sunt*: sive ipsa extensa sint extensione subjecti, ut albor in pariete; sive non sint extensa, ut musica in homine: secundo, quorum divisibilitas oritur ex divisibilitate aliorum; ut, *motus*.

CAP. VI.

De Qualitate.

THEOREMA I.

Qualitas est accidens à quo subjectum quale duntaxat dicitur.

1. ¶. Aristoteles *lib. de Categ. cap.* 8. definit qualitatem hoc modo: Ποιότης ἐστὶ καθ' ὃν ποιοί τινες ἐσμεν λέγονται, hoc est, *Qualitas est, à qua quales aliqui dicuntur.* Hæc definitio nimis lata est, idque duplici nomine. Nam primo complectitur etiam substantiarum differentias, quæ de speciebus prædicantur in quæstione qua quæritur quales sint; sive, à quibus species quales dicuntur: quæ tamen differentiæ ad hanc categoriam non pertinent, ut, supra diximus: etsi Aristoteles *lib.* 5. *Phys. cap.* 2. *lib.* 4. *Metaph. cap.* 14. & passim, eas *qualitates* vocet. Ut autem hasce differentias excluderemus, definivimus qualitatem, *accidens*, &c.

2. Deinde, omnia accidentia, teste Porphyrio, *cap.* 10. *Introd.* prædicantur in quęstione qua quæritur qualis res sit, seu modo quodam generali; præter quem reliqua accidentia alii prædi-

prædicandi modum sibi vendicant propriam ac peculiarem. At qualitas non solum generali modo prædicatur in quæstione qua quæritur qualis res sit; sed etiam ratione sibi propria ac peculiari. Atque hoc expressimus, cum diximus, à qualitate subjectum quale *duntaxat* dici, & non alio aliquo modo, ut cætera accidentia.

II. *Qualitatis species sunt quatuor, habitus & dispositio, potentia & impotentia naturalis, patibilis qualitas & passio, forma & figura.*

1. ¶. Singulis speciebus duo nomina tribuuntur, ad significandas qualitates gradu potius, aut tempore, aliave circumstantia accidentali, quam specie, aut essentia diversas: Nam habitus & dispositio, potentia & impotentia, differunt gradu; patibilis qualitas & passio, tempore; forma & figura, ratione sive modo.

III. *Habitus est qualitas adventitia ad operandum cum facilitate.*

VI. *Dispositio est habitus imperfectus.*

1. ¶. Habitus, Græce ἕξις, interdum sumitur pro quacunque forma, quæ à subjecto separari potest, veluti cum opponitur privationi. Sic sumitur *cap.* 10. *lib. Categ.* & multis aliis in locis. Interdum pro vestitu, ut *lib.* 4. *Metaph. cap.* 20. unde & ultima categoria dicitur categoria τοῦ ἔχειν. Apud Medicos sumitur pro corporis habitudine, bona vel mala: unde εὐξία; id est, *firma corporis constitutio*, qualis erat olim gladiatorum ac pugilum; & κακοξία, hoc est, *prava constitutio*. At hoc loco sumitur pro prima specie qualitatis, quam definivimus.

2. Habitus dicitur qualitas *adventitia*, quia non fluit ab essentia subjecti, aut à principiis essentiæ, sed aliunde advenit; & vel à Deo infunditur; ut *fides, spes, charitas, prophetia, donum linguarum*, &c. vel crebris actionibus acquiritur. Habitus acquisiti vel in corpore sunt; ut, εὐξία, sive *bona corporis habitudo* industria acquisita; vel in animo: Atque hi vel in intellectu; ut, *scientia, intelligentia, sapientia, prudentia*, & *ars*: vel in appetitu; ut, virtutes, & vitia moralia.

3. Dispositio, Græce διάθεσις, vel significat ordinem ejus quod partes habet; ut, *lib.* 4. *Met. cap.* 19. vel qualitatem quamlibet

libet quæ materiam præparat ad formam substantialem recipiendam; vel quamlibet qualitatem primæ speciei; quo sensu dicit Philosophus *cap.* 8. *de Categ.* ubi de qualitate disputat, *omnem habitum esse dispositionem, sed non omnem dispositionem esse habitum* :, vel denique habitum inchoatum & imperfectum; quæ significatio hujus loci est.

4. Habitus differt à dispositione, quod, cum altius subjecto hæreat, χρονιώτερος καὶ μονιμώτερος fit, hoc est, *diuturnior ac permanentior*; quam dispositio. Dispositio enim, ut cito fit, ita εὐκίνητός ἐστι, καὶ ταχὺ μεταβάλλει, hoc est, *facile movetur, ac cito mutatur*, ut loquitur Aristoteles loco citato.

V. *Potentia naturalis est qualitas sensibus non obvia, qua subjectum natura sua aptum est ad agendum, vel patiendum.*

VI. *Impotentia est diminuta potentia.*

1. §. Potentia naturalis, Græcè δύναμις φυσικὴ, differt à tertia specie qualitatis, quod non sit obvia sensibus, sicut illa. Eadem differt ab habitu, tum quia à natura est, habitus aliunde: tum quia subjectum aptum tantũ reddit ad agendum, aut patiendum; cum habitus subjectum etiam reddat propensum, idque ad agendum expedite & cum facilitate.

2. Potentia naturalis dividitur ab Aristotele *lib.* 4. *Metaph. cap.* 12. in activam & passivam. Utraque difinitur hoc modo: Δύναμις λέγεται, ἡ μὲν ἀρχὴ κινήσεως ἢ μεταβολῆς ἐν ἑτέρῳ, ἢ ᾗ ἕτερον, ἡδ' ὑφ' ἑτέρου, ἢ ᾗ ἕτερον. hoc est, *Potentia quædam dicitur principium motionis aut mutationis in alio, quatenus est aliud; quædam ab alio, quatenus est aliud.* Illa est potentia activa; hæc passiva: Ex. gr. potentia generandi, loco movendi, calefaciendi, ædificandi, &c. est potentia activa: at mollities est potentia passiva ad sectionem.

3. His addi potest potentia quædam mixta, quæ quia principium mutationis in seipsa est, simul activa est, & passiva; ut *intellectus, voluntas*, &c. Ab hac potentia fluunt actiones immanentes; ut, *intelligere, velle*: à potentia activa actiones transeuntes.

4. Præterea, potentia naturalis vel prima est, vel secunda. Prima est, quæ immediate fluit à forma subjecti: secunda nihil aliud est, quam dispositio materiæ, & apparatus organorum, quibus prima potentia suas functiones exercet. Ex. gr.

gr. facultas videndi, quatenus fluit ab anima sentiente, est potentia prima: at quatenus consistit in oculi structura & temperatione, est potentia secunda. Potentia prima nec tolli potest à subjecto, nec minui; secunda & minui potest & tolli: Cum ergo impotentia dicitur *diminuta potentia*, secunda potentia intelligi debet.

5. Ad potentiam secundam revocandæ sunt omnes naturæ dotes; tum animi, ut, *ingenium*, *indoles*, *memoria*; tum corporis, ut, *robur*, *sanitas*, &c. Hujusmodi dotes, si valde imperfectæ sint, veluti, si quis sit obtuso ingenio, labili memoria, dicuntur impotentiæ: si penitus absint, non sunt qualitates, sed privationes meræ.

VII. *Patibilis qualitas est, quæ passionem efficit in sensu.*

VIII. *Quæ si cito evanescit, passio dicitur.*

1. ¶ Patibilis qualitas Græce dicitur ποιότης παθητική, non quia subjectum cui inest ab illa quicquam patitur, sed quia passionem efficit in sensibus. Huc pertinent quinque sensuum externorum objecta propria, *lux*, *color*, *sonus*, *sapor*, *odor*, & *qualitates tactiles*, quales sunt quatuor qualitates primæ, *calor*, *frigus*, *humiditas*, *siccitas*; & quæ ex his oriuntur, ut, *gravitas*, *levitas*, *raritas*, *densitas*, &c. Harum qualitatum singulos sensus afficiunt singulæ, color visum, sonus auditum, calor tactum, &c. In quo differunt à figura & forma, quæ passionem in pluribus sensibus efficiunt.

2. Si patibilis qualitas cito pereat, ut pallor ex metu, rubor ex pudore, πάθος, sive passio dicitur, quia nimirum cum passione advenit. Atque ita fit, ut habita ratione passionis potius, quam qualitatis quæ ex passione oritur, non tam dicantur *quales*, quam *aliquid passi*, qui ejusmodi qualitatibus afficiuntur, ut loquitur Aristoteles *cap.* 13. *Categ.*

IX. *Figura est qualitas orta ex terminatione magnitudinis.*

X. *Forma est figura cum colore.*

1. ¶. Forma Græcè μορφὴ dicitur, & εἶδος, figura, σχῆμα. Forma alia est substantialis, alia accidentalis. Forma accidentalis in genere nihil aliud est quam accidens, quod instar formæ subjecto suo inhæret. Hoc loco non quælibet forma accidentalis intelligitur, sed solum ἡ περὶ ἕκαστον ὑπάρχουσα μορφὴ, id est, *forma quæ circa unamquamque rem consisti-*

sistit, sive, quæ in superficie corporis oculis & tactui patet.

2. Etsi autem figura & forma sæpe confundantur, hoc tamen loco sic distingui solent, ut figura tribuatur rebus Mathematicis, in quibus nihil aliud spectatur quam magnitudo; forma, rebus Physicis, in quibus etiam spectatur color. Ad figuram pertinet, *triangulum*, *circulus*, *quadratum*, *sphæra*, *cylindrus*, & cæteræ figurarum Mathematicarum appellationes, & continuæ quantitatis affectiones: ad formam *pulchritudo*, *deformitas*, &c.

XI. *Notæ qualitatis sunt tres*: 1. *Qualitas habet contrarium.*

1. ¶ Sic virtus vitio contraria est, & calor frigori. Contrarietas reperitur in prima & tertia tantum specie, non in secunda & quarta: nisi quod *pulchritudo* & *deformitas* videantur contrariæ, quæ tamen ad formam spectant.

XII. 2. *Qualitas recipit magis & minus.*

1. ¶ Hoc est, intenditur & remittitur: Nam aliud alio calidius est aut minus calidum, frigidius aut minus frigidum. Hæc qualitatum affectio, sive nota, vel oritur ex contrarietate, vel ex dispositione materiæ. Habitus, & qualitates patibiles recipiunt magis & minus à contrarietate: remittuntur enim cum miscentur cum contrario; & intenduntur, cum à contrario liberantur. Excipitur *lux*, quæ, etsi sit qualitas patibilis, intenditur tamen aut remittitur propter inæqualem dispositionem subjecti, quia non habet contrarium. Eodem modo intenduntur & remittuntur potentiæ naturales, quibus nihil contrarium est, cum quo misceri possunt.

XIII. 4. *Res à qualitate dicuntur similes aut dissimiles.*

2. ¶ Nam similitudo & dissimilitudo sunt relationes, quæ rebus conveniunt ob qualitates.

CAP. VII.

De Relatis.

THEOREMA I.

Πρός τι ἢ τοιαῦτα λέγεσθαι, ὅσα αὐτὰ ἅπερ ἐστὶν, ἑτέρων ἢ λέγεσθαι ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς ἕτερον. hoc est, *Relata dicuntur, quæ id ipsum quod sunt, aliorum esse dicuntur, aut alio quovis modo ad aliud referuntur.*

1. § Re-

1. ¶. Relata. Græce τὰ πρός τι, id est, *ea quæ sunt ad aliud*, in plurali numero dicuntur, quia relatio ejusmodi accidens est, quod non tantum in aliquo est, ut in subjecto, sed refertur etiam ad aliud.

2. Hæc definitio relatorum exstat initio *cap.* 1 *de Categ.* Relata dicuntur *aliorum*, hoc est, referuntur ad aliud in genitivo casu; ut, pater est filii pater. *Vel quovis alio modo*, hoc est, in in alio casu; ut, simile est simili simile, majus est minore majus. *Hoc quod sunt*, id est, eodem illo nomine quo appellantur. Sic pater dicitur filii *pater*; dominus, servi *dominus*. At tenebræ dicuntur quidem lucis, sed non lucis *tenebræ*, verum lucis privatio; ac proinde tenebræ non sunt in relatis, quia non dicuntur esse alterius *hoc quod sunt*. Hæc definitio generalis est, & multis competit quæ non sunt hujus categoriæ, ut ex sequentibus divisionibus liquebit.

II. *Relata dividuntur vulgo in relata secundum dici, & relata secundum esse.*

III. *Relata secundum dici sunt res absolutæ quæ relationem includunt aut connotant, ideoque non essentia, sed nomine tenus solummodo referuntur ad aliud.*

IV. *Relata secundum esse sunt* ὅις τὸ εἶναι ταυτόν ἐστι τῷ πρός τι πως ἔχειν, id est, *quibus esse idem est atque ad aliud aliquo modo se habere*, sive, *quorum tota essentia posita est in respectu ad aliud.*

1. ¶. Relata secundum dici & secundum esse, non natura relationis, sed nominibus differunt. Nam nomina, quæ relatis secundum dici conveniunt, significant per se primo rem absolutam, & secundario connotant relationem quæ in illa absoluta re includitur: at relatis secundum esse tributa sunt ejusmodi nomina, quæ per se primo significant relationem, & connotant rem absolutam, quam ista relatio, tanquam subjectum suum, præsupponit. Ex. gr. *scientia* & *scibile* nuncupantur relata secundum dici, quia scientia est nomen qualitatis, quæ respectum ad objectum scibile includit. Itaque tota scientiæ essentia non est posita in respectu ad objectū scibile: imo essentia scientiæ est absoluta qualitas, quæ tamen referri dicitur ad aliud, quia relationem connotat. At *pater* & *filius* sunt relata secundum esse, quia voces istæ per se primo significant

ficant relationem ſive reſpectum mutuum: ideoque tota patris eſſentia, quatenus eſt pater, poſita eſt in reſpectu ad filium; & eſſentia filii, in reſpectu ad patrem. Quid enim aliud eſt eſſe patrem quam habere filium; & eſſe filium, quam habere patrem?

2. A relatis ſecundum dici nihil aut parum differunt relata tranſcendentia, ſic dicta, quod limites categoriarum tranſiliunt aut tranſcendunt. Nulla enim res eſt, cui ejuſmodi relationes non conveniunt. Sed accidens refertur ad ſubjectum, actio ad objectum, pars ad totum, cauſa ad cauſatum, &c.

V. *Dividuntur etiam relata, in relata realia, & relata rationis.*

VI. *Relata realia ſunt, quæ ſua natura, & abſque mentis ope referuntur ad aliud.*

VII. *Relata rationis ſunt, quæ ſola mentis opera referuntur ad aliud.*

1. ¶ Ex. gr. *pater* & *filius*, *maritus* & *uxor*, & id genus alia, ſunt relata realia; quia quod pater ſit filii pater, & maritus uxoris maritus, non dependet à mentis noſtræ cogitatione. At *dextrum & ſiniſtrum* ſunt relata rationis; quia, quod inter duas columnas conſiſtenti, hæc dextra ſit, illa ſiniſtra, potius quam contra, à mentis ordinatione eſt. Hoc ſenſu cœlo quoque dextrum & ſiniſtrum, ante & poſt, cæteraſque poſitionum differentias attribuimus. Quod vero manus una dextra dicatur, altera ſiniſtra, non rationi, ſed naturæ tribuendum videtur. Ad relationes rationis etiam ταυτότης ſive identitas revocanda eſt. Nam cum aliqua res cum ſeipſa ita comparatur, ut dicatur eadem ſibiipſi, una illa res ab intellectu ſic uſurpatur, ut ſi eſſent res duæ. Huc etiam refer entia rationis, quæ ad ſe mutuo referuntur, ut, *genus* & *ſpecies*, *ſubjectum* & *prædicatum*, &c.

VIII. *In omni relatione requiritur ſubjectum & terminus.*

IX. *Subjectum vocatur, cui relatio tribuitur, ſive quod ad aliud refertur.*

X. *Terminus, ad quem ſubjectum refertur.*

XI. *Subjectum dicitur relatum, & terminus correlatum, cum relatione affecta ſunt, ac cum illa conſiderantur.*

XII. Re-

XII. *Relatum & correlatum referuntur ad se mutuo: idque non una, sed gemina relatione.*

XIII. *In qua reciprocatione, quod est subjectum unius relationis, id terminus est alterius, & vice versa.*

XIV. *Quemadmodum & quod in una relatione relatum est, id est correlatum in altera, & vice versa.*

1. ¶ Hæc ut intelligas, cogita inter patrem & filium duas relationes intercedere: quarum altera, qua pater ad filium refertur, paternitas appellatur vulgo; altera, qua filius refertur ad patrem, filiatio dicitur. Paternitas autem & filiatio non sunt una, sed duæ relationes à se invicem diversæ: quia aliter pater se habet ad filium, aliter filius ad patrem. Hæ duæ relationes requirunt duo subjecta, & duos terminos, qui sunt duo homines, puta, Philippus & Alexander. Philippus est subjectum paternitatis; Alexander, terminus: contra Alexander est subjectum filiationis; Philippus, terminus: Similiter, pater est relatum in paternitate; filius, correlatum: contra, in filiatione, filius est relatum; pater correlatum.

2. Cæterum subjectum relationis vulgo distingui solet in subjectum inhæsionis & subjectum denominationis. Subjectum inhæsionis aiunt esse substantiam, cui relatio more cæterorum accidentium inhæreat. Subjectum denominationis vocant, cui relatio tribuitur, sive quod ad aliud referri dicitur: quod vel substantiam esse dicunt, vel accidens. Hæc duo subjecta volunt interdum coincidere; ut in paternitate, quæ in eo ipso est, puta in Philippo, qui pater denominatur. Interdum aiunt ista discrepare; veluti cum duæ lineæ dicuntur æquales: relatio enim æqualitatis lineis quidem tribuitur, aiunt, at ea inhæret substantiæ cuidam lineatæ, sive longæ. Hæc plus habent subtilitatis quam veritatis. Nam relatio nihil est aliud, quam σχέσις sive respectus unius rei ad aliud; & ad aliud referri nihil est quam πρός τι πῶς ἔχειν, id est, *ad aliud aliquo modo se habere*: atque ideo relationes non tam inhærent alicui subjecto, quam adhærent. Id vero cui adhærent, nihil est aliud, quam subjectum illud quod referri dicitur ad aliud, sive quod ab illis denominatur: quod an substantia sit an accidens, nihil interest.

XV. *Relationes quædam ponuntur posito subjecto & termino aliæ præterea fundamentum requirunt.* XVI. *Fun*

XVI. *Fundamentum est id, quo mediante relatio subjecti competit.*

1. ¶ Ex.gr. cum ovum ovo simile dicitur, relatio similitudinis, quæ inter duo ova intercedit, in unoquoque ovo oritur, simul atque alterum ovum incipit existere; nec quicquam ad istam relationem requiritur præter duorum ovorum coexsistentiam, quod illius fundamentum esse possit. At relatio domini non oritur in subjecto, simul atque terminus exsistit, sed oportet aliud quid intercedere, quo relatio dominii & servitutis subnixa est. Qui enim dominus est alicujus, ideo dominus est, quia illum in bello captum servavit, aut quia eum emit: & servus ideo alicujus servus est, quia ab illo servatus est, aut emptus. Sic fundamentum paternitatis, est genuisse quempiam; & filiationis, ab illo esse genitum.

XVII. *Relata vel sunt synonyma sive ejusdem nominis, vel heteronyma sive diversi nominis.*

1. § Relata synonyma nuncupantur vulgo relata æquiparantiæ; ut, *amicus, rivalis, hospes*, &c. Heteronyma dicuntur relata disquiparantiæ; ut, *pater & filius, dominus & servus*, &c. Si relatio, quæ heteronymis competit, nomen habet, alterum duorum vocatur relatum, nempe illud à quo relatio nomen habet; alterum vocatur correlatum. Si relatio nomine caret, veluti cum emptor refertur ad venditorem, relati & correlati distinctio pendet à nobis: ut & in relatis synonymis. Nulla enim ratio est cur emptor potius relatum dicatur quam correlatum: aut duorum amicorum hic potius quam alter.

XVIII. *Notæ relatorum sunt quinque: 1. Relata habent contrarium.*

1. §. Relatum non est contrariũ correlato suos; sed unum relatum alteri relato contrarium est. Hæc nota non convenit relatis per se, sed tatione fundamenti aut subjecti. Ideoque non convenit omnibus relatis (nam nihil est contrarium patri aut filio, duplo aut dimidio) sed iis tantum quæ nituntur contrariis fundamentis, aut quæ conveniunt contrariis subjectis. Nam amicus & inimicus sunt contraria, quia fundamenta amicitiæ & inimicitiæ, benevolentia scilicet & malevolentia, contraria sunt. Similiter, simile & dissimile, æqua-

le & inæquale, contratia sunt, quia res ipsæ, sive subjecta, contraria sunt. Similitudo enim est inter easdem qualitates, & æqualitas inter easdem quantitates: at dissimilitudo est inter qualitates diversas, & inæqualitas inter diversas quantitates.

XIX. 2, *Relata recipiunt magis & minus.*

1. § Hæc quoque nota relatis convenit ratione subjecti aut fundamenti: ideoque non convenit omnibus relatis, (nam pater aut dominus non est alio magis pater aut dominus) sed iis tantum quæ nituntur mutabili subjecto aut fundamento. Quando enim subjectum aut fundamentum variatur, relatio intenditur aut remittitur.

Ex. gr. quæ inæqualia sunt, inæqualiora fiunt, aut minus inæqualia, cum quantitas, quæ subjectum inæqualitatis est in altero duorum major sit, aut minor. Et quæ dissimilia sunt, dissimiliora fiunt, aut minus dissimilia, quando qualitas in altero duorum intenditur, aut remittitur.

XX. 3, *Relata reciprocantur.*

1. § Hoc est, omne relatum refertur ad correlatum reciprocum: ut, dominus est servi dominus, & servus domini servus; duplum dimidii duplum, & dimidium dupli dimidium. Fit autem sæpe ob vocabulorum penuriam, ut hæc reciprocatio non appareat. Nam caput est alicujus caput, & ala alicujus ala: nec tamen his respondet idoneum correlatum. Nam animal non potest esse idoneum correlatum capitis, quia non omnia animalia caput habent: nec avis potest esse idoneum correlatum alæ, quia etiam muscæ, vespæ, vesper iliones, &c. alas habent nec tamen sunt aves. Igitur tum necesse est (inquit Aristoteles hoc capite) ὀνοματοποιεῖν, id est, *vocabula fingere*, quamvis non adeo usitata. Ut ergo in dictis relatis appareat reciprocatio, dicendum est, *caput est capitati caput, & ala est alati ala*, &c.

XXI. 4, *Relata sunt simul natura.*

1. § Nimirum, quatenus sunt relata. Etsi enim Philippus prior sit Alexandro, non est tamen Philippus pater, antequam Alexander sit filius.

XXII. 5, *Relata sunt simul cognitione.*

1. § Quia nimirum relatorum alterum, quatenus relatum

spondent quæstioni quæ fit per *quando* : ut, *hodie, cras, her*
æstate, vere, calendis, nonis ; Consule Manlio, &c.

III. *Situs est ordo partium corporis inter se.*

1. ¶. Situs enim convenit solis corporibus. Nam or
partium in tempore, aut in numero, situs appellari n
consuevit. Etsi autem situs mutari non possit sine motu l
cali, qui est motus ad *ubi*, non est tamen situs cum *ubi* co
sundendus, ne quidem in corporibus. Potest enim *ubi* m
tari, non mutato situ : veluti, siquis, sine ulla partium m
tione veheretur de loco in locum.

2. Situs alius naturalis est ; ut, situs brachii ad scap
lam, aut manus ad carpum: alius voluntarius; ut, *sedere, s*
re, jacere, pronum, supinum esse, &c.

IV. *Habitus est modus, quo vestis, aut aliquid instar vest*
corpori circumpositum, appensum, aut alio aliquo modo adju
ctum est.

1. ¶. Huc pertinent vocabula quæ vestium, armoru
& similium rerum conjunctionem cum corpore significan
ut, *vestitum, armatum, togatum, galeatum, hastatum, bar*
tum, tapetibus aut aulæis instratum esse, &c. Hæc & simi
vocabula non significant vestem aut arma, sed vestis aut
morum conjunctionem cum corpore. Quod significa
Aristoteles, cum *lib.* 4. *Metaph. cap.* 20. dixit habitum e
ἐνέργειαν τοῦ ἔχοντος καὶ ἐχομένου, id est, *actum habentis, & ejus q*
habetur : & habitum esse μεταξὺ τοῦ ἔχοντος ἐσθῆτα, καὶ τῆς ἐχ
νης ἐσθῆτος. id est, *inter eum qui vestem habet, & vestem q*
habetur. Atque hæc de categoriis.

CAP. X.

De Prædicabilibus in genere.

THEOREMA I.

Dicamus nunc de thematum simplicium affectionibus, s
notionibus secundis ; quæ, ut diximus, ex rerum in ca
goriis dispositarum, ac primarum notionum collatione oriuntu

II. *Eæ vel simplices sunt, vel conjunctæ.*

III. *Affectiones simplices sunt, quæ singulis rebus seor*
conveniunt.

IV. *Sunt*

IV. *Suntque vel prædicabilia, vel totum & pars, vel causa & causatum, vel subjectum & adjunctum.*

V. *Affectiones conjunctæ sunt, quæ pluribus rebus conjunctim conveniunt.*

VI. *Suntque vel convenientia, vel diversitas, vel oppositio, vel ordo.*

1. ¶. Etsi genus ad speciem referatur, totum ad partem, causa ad causatum, subjectum ad adjunctum, alterumque sine altero non consistat; unaquæque tamen res seorsim genus, totum, causa, subjectum, &c. dici potest: At uni rei seorsim, ut una est, non potest tribui convenientia, diversitas, oppositio, aut ordo.

VII. *Prædicabilia sunt, quæ de pluribus vere, proprie, naturaliter, atque immediate affirmantur.*

1. ¶. Prædicabile (Græce κατηγορούμενον,) & universale, etsi reipsa non differant, (omne enim universale prædicari potest, & omne prædicabile debet esse universale) ratione tamen diversa sunt. Nam universale, quatenus universale est, prædicatur de inferioribus, in quæstione qua quæritur quid sint: at prædicabile, quatenus est prædicabile, prædicatur etiam de coordinatis, idque in quæstione qua quæritur qualia sint. Itaque, cum quinque sint prædicabilia, tantum duo tamen universalia sunt, genus & species. Nam differentia, proprium, & accidens, quatenus talia sunt, non sunt universalia, sed tantum quatenus sunt genera, aut species eorum quæ sub illis continentur. Ex. gr sensus est proprium animalis, sed non est universale, quatenus ut proprium de animali prædicatur; sed quatenus prædicatur de visu, auditu, & cæteris sensibus, ut genus.

2. Prædicabilia dicuntur *affirmari.*] Enunciationes enim negatæ non pertinent ad prædicabilia; tum quia non explicant quid aut qualis res sit, sed quid aut qualis non sit; tum quia attributa negata infinita sunt. Additur *de pluribus,* ut excludatur individuum, quod de seipso tantum prædicatur, ideoque non facit ad alterius rei explicationem. *Vere.*] Nam quæ affirmantur falso, dissentanea sunt subjecto de quo affirmantur, ideoque infinita. *Proprie*] Nam etiam prædicatum

XVI. *Potest etiam actio dividi in univocam & æquivocam*

XVII. *Actio univoca est, qua agens producit effectum su*
speciei.

XVIII. *Actio æquivoca, qua producit effectum diver*
speciei.

1. ¶. Veluti, cum mus generat murem, aut calor calo
rem, est actio univoca: at cum sol mures generat, aut lux c
lorem, est actio æquivoca.

XIX. *Deinde dividitur actio in perficientem & corrumpen*
tem.

XX. *Actio perficiens est, qua aliquid efficitur, sine ullius*
rei destructione.

XXI. *Actio corrumpens, qua aliquid efficitur, & aliud de*
struitur.

1. §. Er. gr. illuminatio est actio perficiens: quia cum
aër illuminatur, lumine perficitur, nulla re aut forma destru
cta. At generatio, & calefactio, sunt actiones corrumpentes
quia, cum animal aut tale quid generatur, simul aliud co
rumpitur: & qui calefit, calorem suscipit amisso frigore
Causa hujus discriminis est, quod actio perficiens versetur in
ter terminos privative oppositos; corrumpens, inter termi
nos contrarios aut disparatos.

XXII. *Notæ actionis duæ sunt: 1, Actio habet contrarium*

XXIII. *2, Actio recipit magis & minus.*

1. ¶. Ex. gr. calefactio contraria est frigefactioni: & ali
magis calefaciunt aut frigefaciunt, alia minus. Magis calefa
cere hoc loco, non est celerius, sed intensius calefacere; hoc
est, intensiorem calorem producere. Utraque nota conven
actioni ratione termini ad quem. Ita neutra omnibus actio
nibus convenit, sed iis tantum quarum termini contrar
sunt, & intensionem & remissionem recipiunt. Itaque gen
rare, figurare, &c. non habent contrarium, non intendun
tur etiam aut remittuntur: quia substantia aut figura nequ
contrarium habet, neque intenditur aut remittitur.

2. Atque hæc omnia quæ de actione diximus, etiam pa
sioni conveniunt. Eædem enim utriusque divisiones, eædem
que notæ sunt.

CA

CAP. IX.

De quatuor postremis categoriis.

THEOREMA. I.

UBI est modus quo res finitæ alicubi esse dicuntur.

1. ¶. *Vbi* à loco differt, quod locus cum strictè sumitur solis corporibus, *ubi* etiam substantiis incorporeis, si finitæ sint, conveniat. Nam substantiæ incorporeæ dicuntur esse in loco *definitive*, hoc est, si dicuntur esse alicubi, ut non sint quidem alibi, sed tamen, ut locum non occupent, alinsque substantias, sive corporeas sive incorporeas, ex illo loco excludant: quod est improprie in loco esse. At substantiæ corporeæ dicuntur esse in loco *circumscriptive*, hoc est, dicuntur occupare locum, & alias substantias corporales ex eodem loco expellere: quod est proprie in loco esse. Dixi, *si finitæ sint*: Nam Deus, qui infinitus est, non *alicubi*, sed *ubique* esse dicitur.

2. Est & aliud discrimen inter locum & *ubi*. Nam locus pertinet ad quæstionem qua quæritur quanta res sit, sive, quantum loci occupet; *ubi* spectat ad quæstionem qua quæritur *ubi*, aut *unde* res sit; *quo*, aut *qua* abiit. Atque ea quæ hisce quæstionibus redduntur, ut, *domi, foris, ruri, in templo, hinc, illinc, huc, illuc, hac, illac*, &c. in hac categoria collocantur.

II. *Quando est modus quo res finitæ aliquando esse, fuisse, aut fore dicuntur.*

1. ¶. *Quando* differt à tempore, proprie strictèque dicto, ut *ubi* à loco. Nam tempus strictè sumptum convenit rebus tantum successivis, & in perpetuo motu ac partium fluxu consistentibus. Definitur enim, *numerus motus secundum prius & posterius, lib. 4. Phys. cap. 11.* *Aliquando* etiam tribuitur rebus momentaneis & permanentibus, si finitæ sint. Quæ enim infinitæ sunt atque æternæ, non *aliquando*, sed *semper* esse dicuntur.

2. Præterea, vocabula temporis pertinent ad quantitatem, & ad quæstionem quæ fit per *quamdiu*: ut *hora, annus, seculum*, &c. At vocabula quæ ad hanc categoriam pertinent, re-

est, non potest sine altero cognosci. Nam etsi cognosci p
sit is qui filius est, non cognito eo qui illius pater est; n
tamen cognosci potest, aliquem esse filium, nisi cognos
tur eum habere patrem; nec cognosci potest cujus filius
aliquis, si ignoretur quis sit illius pater.

CAP. VIII.

De Actione & passione.

THEOREMA I.

A*Ctio est, à qua dicimur agere.*
II. *Agere est aliquid efficere.*
III. *Passio est, à qua dicimur pati.*
IV. *Pati est recipere effectum agentis.*

1. §. Actio & Passio non tam sunt res, quam via ad re
aut modus quo res fiunt, ac fluxus ejus quod fieri dicitu
V. *In actionibus distinguenda sunt, agens, patiens sive subjectu
terminus à quo. & terminus ad quem.*

1. ¶. Ex. gr. in calefactione, agens est ignis, aut sol; pa
ens sive subjectum, is qui calefit; terminus à quo, frigus; t
minus ad quem, calor. Qui enim calefit, ex frigido fit
lidus. Terminus ad quem, est semper vera aliqua res: s
terminus à quo, interdum quidem vera res est, termino
quem contraria; ut in calefactione: nam frigus & cal
sunt veræ qualitates, sibique invicem contrariæ. Interdu
terminus à quo nihil aliud est, quam mera privatio termi
ad quem: veluti, cum quis ex indocto doctus efficitur. Cu
enim termino ad quem nihil est contrarium, terminus àq
illi privative opponitur.

VI. *In omni actione necessario requiritur agens, terminus
quo, & terminus ad quem.*

VII. *Et si terminus ad quem non potest per se subsistere, requ
ritur etiam subjectum sive patiens.*

VIII. *Si terminus ad quem per se subsistit, actio consistit s
patiente.*

1. §. Etenim, cum actio nihil aliud sit, quam fluxus effi
cti, sive termini ad quem in fieri, ut loquuntur, si termin

ad quem subjectum requirit, ut fit in omni actione, excepta creatione, etiam actio subjectum requirit. Cum autem creationis effectum, sive terminus ad quem, sit integra substantia; fit, ut creatio subjectum sive patiens non habeat. Nihil enim aliud est creatio, quam productio rei ex nihilo, id est, ex nulla subjecta materia.

IX. *Cum actio subjectum sive patiens habet, non est in agente, sed in patiente.*

1. §. Actio enim (ut dictum est) est fluxus effecti; ac proinde in eo subjecto esse debet in quo est effectum: Atqui effectum est in patiente: ergo & actio debet esse in patiente.

X. *Imo actio & passio reipsa non differunt, sed respectu tantum ad diversa.*

1. §. Unus enim unius effecti fluxus est, qui, quatenus ab agente procedit, actio dicitur; quatenus in patiente recipitur, passio vocatur. Ut enim via quæ Athenis Thebas ducit, & ea quæ Thebis ducit Athenas, una tantum via est ad diversos terminos collata; utque acclive & declive in monte solo respectu differunt: ita quoque actio & passio hoc tantum modo differunt, quod illa referatur ad agens, hæc ad patiens.

XI. *Actio alia est immanens, alia transiens.*

XII. *Actio immanens est, cujus effectum est in agente: ut,* intelligere, velle.

XIII. *Actio transiens est, cujus effectum est in alio: ut* urere, verberare.

XIV. *In actione immanente agens & patiens idem sunt; in transeunte reipsa differunt.*

XV. *Actio transiens dividitur pro diversitate termini ad quem, in quatuor species:*

Prima est ad substantiam: ut, generatio, *cui opponitur* corruptio.

Secunda ad quantitatem: ut, accretio, *cui opponitur* diminutio.

Tertia ad qualitatem: ut, alteratio.

Quarta ad locum sive ubi: ut, motus localis.

1. §. Hæc traduntur ab Arist. *cap.* 14. *Categ.* Sed plenius de iis agendum est in Physicis.

est, non potest sine altero cognosci. Nam etsi cognosci p
sit is qui filius est, non cognito eo qui illius pater est; n
tamen cognosci potest, aliquem esse filium, nisi cognosc
tur eum habere patrem; nec cognosci potest cujus filius
aliquis, si ignoretur quis sit illius pater.

CAP. VIII.

De Actione & passione.

THEOREMA I.

I. *Actio est, à qua dicimur agere.*
II. *Agere est aliquid efficere.*
III. *Passio est, à qua dicimur pati.*
IV. *Pati est recipere effectum agentis.*

1. §. Actio & Passio non tam sun' res, quam via ad re
aut modus quo res fiunt, ac fluxus ejus quod fieri dicitu

V. *In actionibus distinguenda sunt, agens, patiens sive subjectu terminus à quo, & terminus ad quem.*

1. ¶. Ex. gr. in calefactione, agens est ignis, aut sol; pa
ens sive subjectum, is qui calefit; terminus à quo, frigus; t
minus ad quem, calor. Qui enim calefit, ex frigido fit
lidus. Terminus ad quem, est semper vera aliqua res: s
terminus à quo, interdum quidem vera res est, termino
quem contraria; ut in calefactione: nam frigus & cal
sunt veræ qualitates, sibique invicem contrariæ. Interdu
terminus à quo nihil aliud est, quam mera privatio termi
ad quem: veluti, cum quis ex indocto doctus efficitur. Cu
enim termino ad quem nihil est contrarium, terminus àq
illi privative opponitur.

VI. *In omni actione necessario requiritur agens, terminus quo, & terminus ad quem.*

VII. *Et si terminus ad quem non potest per se subsistere, requiritur etiam subjectum sive patiens.*

VIII. *Si terminus ad quem per se subsistit, actio consistit si patiente.*

1. §. Etenim, cum actio nihil aliud sit, quam fluxus effi
cti, sive termini ad quem in fieri, ut loquuntur, si termin

ad quem subjectum requirit, ut fit in omni actione, excepta creatione, etiam actio subjectum requirit. Cum autem creationis effectum, sive terminus ad quem, sit integra substantia; fit, ut creatio subjectum sive patiens non habeat. Nihil enim aliud est creatio, quam productio rei ex nihilo, id est, ex nulla subjecta materia.

IX. *Cum actio subjectum sive patiens habet, non est in agente, sed in patiente.*

1. §. Actio enim (ut dictum est) est fluxus effecti; ac proinde in eo subjecto esse debet in quo est effectum: Atqui effectum est in patiente: ergo & actio debet esse in patiente.

X. *Imo actio & passio reipsa non differunt, sed respectu tantum ad diversa.*

1. §. Unus enim unius effecti fluxus est, qui, quatenus ab agente procedit, actio dicitur; quatenus in patiente recipitur, passio vocatur. Ut enim via quæ Athenis Thebas ducit, & ea quæ Thebis ducit Athenas, una tantum via est ad diversos terminos collata; utque acclive & declive in monte solo respectu differunt: ita quoque actio & passio hoc tantum modo differunt, quod illa referatur ad agens, hæc ad patiens.

XI. *Actio alia est immanens, alia transiens.*

XII. *Actio immanens est, cujus effectum est in agente: ut,* intelligere, velle.

XIII. *Actio transiens est, cujus effectum est in alio: ut* urere, verberare.

XIV. *In actione immanente agens & patiens idem sunt; in transeunte reipsa differunt.*

XV. *Actio transiens dividitur pro diversitate termini ad quem, in quatuor species:*

Prima est ad substantiam: ut, generatio, *cui opponitur* corruptio.

Secunda ad quantitatem: ut, accretio, *cui opponitur* diminutio.

Tertia ad qualitatem: ut, alteratio.

Quarta ad locum sive ubi: ut, motus localis.

1. §. Hæc traduntur ab Arist. *cap.* 14. *Categ.* Sed plenius de iis agendum est in Physicis.

improprium, subjecto suo dissentaneum est, nisi propriō vocabulo permutetur. Ex. gr. in hac enunciatione impropria *Ira est cos fortitudinis*; subjectum *Ira*, & prædicatum *cos*, sunt dissentanea, alterumque alterius naturam non declarat: ideoque hæc prædicatio impropria revocanda est ad hanc enunciationem propriam, *Ira auget fortitudinem*, & tunc est prædicatio proprii. *Naturaliter*] Prædicatio naturalis dicitur, in qua subjicitur & prædicatur, quod natura sua subjici & prædicari debet: quod fit cum superius prædicatur de inferiori: ut, *Homo est animal*: vel accidens de substantia; *ut, Mel est flavum*: vel concretum de abstracto; ut, *Voluptas est jucunda*. Prædicatio ergo contra naturam erit, cum aut inferius de superiore prædicatur; ut, *Animal est homo*: aut substantia de accidente; ut, *Flavum est mel*: aut denique abstractum de concreto; ut, *Iucundum est voluptas*. Postremo, additur *immediate*: quia prædicabilia comparantur cum proximo subjecto. Itaq; hæc prædicatio, *Homo sentit*, non potest ad illum prædicabile revocari. Nam *sentire* neque genus hominis est, neque species, neque differentia, neque proprium, neque accidens: nimirum, quia *homo* non est proximum subjectum *sensus*, sed *animal*. Itaque hæc prædicatio, *Animal sentit*, sua menda est, eaque pertinet ad proprium.

VIII. *Prædicabilia sunt quinque, genus, species, differentia, proprium, & accidens.*

1. ¶ Hic numerus sic colligitur: Quicquid de alio affirmatur eo quo dictum est modo, vel continetur in essentia subjecti sui, vel in illius essentia non continetur. Quod in essentia subjecti continetur, vel prædicatur in enunciatione quæ dicitur quid sit subjectum, vel in illa quæ dicitur quale sit. Quod prædicatur in enūciatione qua dicitur quid sit, vel exprimit essentiā subjecti imperfecte, & est *genus*: vel perfecte & plene, & est *species*. Quod in essentia subjecti continetur & exprimit quale illud sit, est *differentia*. Quod non continetur in essentia subjecti vel prædicatur de subjecto suo necessario, & est *proprium*; vel contingenter, & est *accidens*.

2. Hunc numerum non auget definitio: quia non est prædicabile simplex, sed compositum ex genere & differentia. Neque etiam genus duo prædicabilia constituit; quamvis prædicetur

prædicetur de speciebus, & de earum individuis; neque differentia, aut proprietas generica, quamvis non solum de generibus, sed etiam de speciebus atq; individuis prædicentur: quia prædicabilia comparari debent cum proximo atq; immediato subjecto; genus cum speciebus, non cum individuis: & differentia aut proprietas generica cum genere, & non cum speciebus, aut cum individuis, ut paulo ante dictum est.

3. Quod quidam aiunt, etiam partem prædicari de toto, causam de effecto, adjunctũ externum de subjecto; ac proinde plura esse prædicabilia quam quinque, nullius prorsus momenti est. Nam pars non prædicatur de toto in casu recto. neque causa de effecto, neque adjunctum externum de subjecto; sed tantum in casu obliquo. Neque enim dicimus, *Animal est caput*, sed, *est capitatum*, aut tale quid: non dicimus etiam, *Eclipsis est interpositio terræ* (nisi improprie) sed, *fit ob interpositionem terræ*: neque, *Miles est gladius*, sed, *est gladiatus*. Et ejusmodi prædicationes revocari debent ad differentiam, proprium, aut accidens.

IX. *Vsus prædicabilium vel communis est, vel proprius.*

X. *Vsus communis est, inservire formandis definitionibus, divisionibus syllogismis, & methodo.*

XI. *Vsus proprius est duplex.* 1. *Declarare quid in unaquaque categoria superius sit atque inferius, quid primum, quid ultimum; ac proinde, quid subjici sua natura, ac prædicari aptum sit.*

XII. *Hunc usum habent genus, species, & differentia.*

XIII. 2. *Ostendere quo modo accidentia prædicentur de substantia.*

XIV. *Hoc præstant proprium & accidens.*

1. ¶ Utrumque usum indicavit Porphyrius *cap.* 1. *Isagoges.* Quare non sunt audiendi, qui proprium & accidens hujus loci esse negant.

CAP.

ſpecie dicitur, ſed etiam in quæſtione qua quæritur quid
Omnia enim quæ redduntur quæſtioni, *quid eſt*, prædican
ſynonymωs, ſed non vice verſa. Nam & differentia ſubſta
tiarum ſynonymωs prædicatur de ſpecie, ut ſupra dictu
eſt, ſed non poteſt reddi quæſtioni, *quid eſt*. Paronyma
cuntur, quæ de alio quoad nomen ſolum, & non quoad
finitionem dicuntur: idque non in quæſtione qua quæri
quid res ſit, ſed qua quæritur qualis ſit, ſive in caſu obliq
Ex quo ſequitur, non poſſe eſſe genus alicujus rei, quod
illa dicitur paronymωs. Itaque albor non eſt genus nivi
quia nix non dicitur *albor*, ſed *alba*. Vide *lib.* 4. *Top. cap.*
Similiter homonyma, ſub quibus etiam tropica continenti
ſive ea quæ, ut Ariſtoteles loquitur, per metaphoram dicu
ur, quoad ſolum nomen, & non quoad definitionem de pl
ribus dicuntur: atque ob hanc cauſam non poſſunt eſſe g
nus. Sic *canis* non poteſt dici commune genus animalis
trantis, & aſtri; quia eſt vocabulum homonymum: neq
ardor eſt genus amoris, quia amor dicitur ardor concupiſce
tiæ per metaphoram. Vide *lib.* 4 *Top. cap.* 3.

XIV. *Quod eſt cauſa rei, aut pars, aut affectio, aut ſubjectum
id non poteſt eſſe genus illius.*

1. ¶. Hoc præceptum exſtat *lib.* 4. *Top. cap.* 9. nititurq
hac ratione, quòd hæc omnia prædicentur oblique, & non
caſu recto, ſive in quid. Sic *dolor*, quia eſt *iræ cauſa*, non p
teſt eſſe genus illius. Similiter *corpus* non poteſt eſſe gen
animalis, quia eſt illius pars: *immortalitas* non eſt gen
vitæ æternæ, quia eſt illius affectio: *aer* non eſt genus ve
ti, quia eſt illius ſubjectum; ventus enim non eſt aer motu
ſed motio aeris, aut certe exhalationis aereæ.

XV. *Genus & ſpecies ſunt ſub eodem genere, &, ſi ſint a
cidentia in eodem ſubjecto.*

1. ¶. Primum membrum hujus præcepti exſtat *lib.* 4. *To
cap.* 1. alterum *cap.* 3. Utrumque nititur hac ratione, qu
genus in ſpecie continetur. Sic *voluntas* non eſt verum g
nus juſtitiæ, quia eſt potentia naturalis, cum juſtitia ſit hab
tus. Sic *ſcientia* non eſt genus virtutis moralis, quia eſt
intellectu, virtus in appetitu.

XVI. *Genus prius eſt ſua ſpecie, & ſpecies individuo.*

1. ¶ H

A ¶. Hæc regula traditur *lib.* 4 *Top. cap.* 2. Intelligitur autem prius quoad exsistendi consecuitonem; ea enim prioritas hic locum habet. Posita enim specie, ponitur genus; sed non vicissim. Species ergo non potest esse sine genere; at genus potest esse sine aliqua suarum specierum, non sine utraque simul. Genus synonymum potest esse sine utravis specie: genus æquivocum non potest esse sine utravis specie; sed tantum sine minus principali. Ex gr. *animal* potest esse sine homine, aut sine bestia; sed non sine homine & bestia. At *ens* non potest esse sine substantia, sed tantum sine accidente. Illud igitur est genus synonymum, hoc homonymum. Ut autem genus se habet ad species, ita species se habet ad individua.

XVII. *Genus prædicatur de pluribus quam species, & species de pluribus quam individuum.*

XVIII. *Et quamvis species conservari possit in uno individuo; genus tamen non potest conservari in una specie.*

1. ¶. Quod genus latius sit sua specie, & species individuo, ac proinde quod genus de pluribus prædicetur quam species, & species de pluribus quam individuum, ex utriusque definitione sequitur, & ab Aristotele docetur, *lib.* 4. *Top. cap.* 1. Quod vero species conservari possit in uno individuo, cum tamen genus non possit conservari in una specie, ejus rei causa est, quod species κατ' ἰδίαν perfectior sit genere, cum tamen individuum non sit κατ' ἰδίαν perfectius sua specie. Nam species includit genus suum, & præter genus, differentiam essentialem: at individuum nullam habet essentialem differentiam speciei additam, sed species essentiam ejus absolvit; tantum opus est accidentibus, quibus ab aliis individuis ejusdem speciei discernatur. Cum ergo species constituatur à genere & à differentia essentiali, cumque omnis differentia requirat multitudinem, sequitur unam speciem non sufficere ad ponendum genus. Individua vero non habent essentialem differentiam qua discernantur inter se, (tota enim essentia conveniunt) ac proinde non requiruntur plura individua ad constituendam speciem.

CAP.

est; *homo*, species specialissima; quæ inter *substantiam* & *hominem* interjecta sunt, ut *animal*, *vivens*, *corpus*, sunt subalterna. Nam *animal* est genus *hominis*, & species *viventis*; *vivens* est genus *animalis*, & species *corporis*; *corpus* est species *substantiæ*, & genus *viventis*.

2. Subalterna habent duas σχέσεις, sive relationes: Sunt enim genera, & species, diverso respectu. Summa & infima tantum unam habent σχέσιν. Nam summum genus nihil aliud est quam genus: & infima species nihil aliud est quam species. Potest quidem species infima vel cum genere conferri, vel cum individuis, (nam generi subjicitur, & de individuis prædicatur) sed utrâque collatione species est: respectu generis vocatur species subjecta, vel (ut vulgo loquuntur) subjicibilis; respectu individuorum, dicitur species prædicat sive prædicabilis. Atque hæc sola constituit secundum prædicabile, & sic à Porphyrio definitur.

VIII. Εἶδός ἐστι ὃ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται, hoc est, *Species est, quæ de pluribus & numero differentibus prædicatur in quæstione qua quæritur qui res sit.*

1. ¶. Cum enim interrogatur, *Quid est Plato, aut Socrates?* recte respondetur, *Est homo.* Species differt ab individuis, quia prædicatur *de pluribus*; à genere, quia prædicatur de iis quæ *numero differunt*. Numero differre dicuntur, quæ cum ejusdem essentiæ sint, ut multa numerari possunt; ut individua ejusdem speciei. Differt etiam species à differentia, proprio, & accidente; quia prædicatur *in quæstione qua quæritur quid res sit.*

IX. *Dividitur etiam genus in Synonymum sive univocum & homonymam sive æquivocum.*

X. *Genus univocum est, quod æqualiter dicitur de speciebus suis.*

XI. *Æquivocum, quod inæqualiter dicitur de speciebus suis.*

1. §. Inæqualiter dici de suis speciebus, nihil aliud est quam uni speciei magis, alteri minus convenire; aut unæ immediate, alteri per alteram. Atque hoc fit cum una species ab altera pendet. Sic *ens*, si genus sit, æquivocum genus est qui

quia substantia magis est ens quam accidens: imo accidens non est ens, nisi quia, & quatenus pendet à substantia. At *animal* est genus univocum, quia homo non est magis animal quam bestia, nec bestia magis quam homo.

2. Genus æquivocum imperfecto modo genus est, & ab Aristotele *lib.* 3. *Metaph. cap.* 2. appellatur πρὸς ἓν, πρὸς μίαν τινὰ φύσιν, hoc est, *quod respectum habet ad unum, & ad unam aliquam naturam.* Et *lib.* 1. *Eth. cap.* 6. τὸ ἀφ' ἑνὸς, hoc est, *quod ab uno est.* Quod quamvis non sit univocum, negat tamen Aristoteles, illud esse penitus æquivocum, cum *lib.* 3. *Metaph. cap.* 2. ait, *ens* dici quidem multipliciter, sed cum respectu ad unum, & ad unam aliquam naturam, non æquivoce. Simili modo loquitur *lib.* 1. *de Cœl. cap.* 3.

3. Hæc sunt quæ vulgo præcipi solent hoc loco de genere & specie. Sed quia Aristoteles in Topicis multos tradit eosque utilissimos canones, quorum alii ad rem syllogisticam pertinent, & ad rationem inveniendi medii, alii ad doctrinam de simplici themate; non erit præter rationem instituti, si ex multis præcipuos seligamus eorum, qui pertinent ad illustrationem thematum simplicium, eosque suis locis interseramus; cæteris ad syllogismi doctrinam rejectis.

XII. *Species* μετέχουσι, hoc est, participes sunt *suorum generum; genera suarum specierum non item.*

1. ¶. Μετέχειν, definiente Aristotele, *lib.* 4. *Top. cap.* 1. ubi hic canon exstat, nihil aliud est quam *recipere definitionem ejus quod participatur.* Atqui species recipit definitionem generis, sed genus non recipit definitionem speciei. Nam quicquid est in definitione generis, puta animalis, id omne etiam includitur in essentia speciei, nempe hominis, aut bestiæ, sed non vice versa.

XIII. *Genus dicitur de specie synonymως, non paronymως, sive denominative, non etiam homonymως aut per metaphoram.*

1. ¶. Synonymως de aliquo dici, nihil aliud est quam quoad nomen & quoad definitionem dici, ut ante dictum est ex Aristotele *cap.* 5. *de Categ.* Atqui genus dicitur de specie quoad nomen & quoad definitionem, quia participatur à specie. Ergo dicitur de specie synonymως. Atque hoc docetur *lib.* 2. *Top. cap.* 2. Neque vero genus solum synonymως de specie

CAP. XI.

De Genere & Specie.

THEOREMA I.

Γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον hoc est *Genus est, quod de pluribus, & specie differentibus prædicatur in quæstione qua quæritur quid res sit*: ut, quid est homo, aut bestia? animal.

1. ¶. Genus, Græce γένος, dicitur ab inusitato verbo γένω, in cujus locum successit γίγνω, nisi quod pleraque tempora inusitati thematis remanserint. Hinc factum est Latinum *genus*. Nam pro *gigno*, *geno* dicebant antiqui: à quo manst præteritum *genui*, & cætera tempora quæ inde derivantur. Cæterum genus in communi sermonis usu, teste Porphyrio, sumitur pro multitudine hominum, qui ab eadem stirpe ortum trahunt; veluti cum dicimus, Heraclitarum genus: vel pro stirpe ipsa, sive pro majoribus à quibus ejusmodi multitudo orta est; veluti cum nobilitas ab Aristotele in *fragmentis* de *nobilitate* definitur, *virtus generis*, id est, claritudo majorum. In Philosophia sumitur genus pro eo cui species subjectæ sunt, illorum generum similitudine ita appellatum. Nam ut majores principium sunt suæ posteritatis, utque posteri cognatione quadam se contingunt, qui ab eodē genitore oriundi sunt: ita quoque genus aliquo modo principium est suarum specierum, ipsæque species subjectæ inter se eatenus conveniunt, quatenus in genere consentiunt.

2. Definitio generis exstat *lib.* 1. *Top. cap.* 5. & apud Porphyrium *cap.* 2. Cum autem genus dicitur *de pluribus* prædicari, distinguitur ab individuis. Cum dicitur prædicari de pluribus *specie differentibus*, distinguitur à speciebus, quæ prædicantur de pluribus numero differentibus. Specie differre dicuntur, quæ differunt essentialiter sub eodem genere; ut, *homo* & *bestia*. Cum dicitur genus prædicari *in quæstione qua quæritur quid res sit*, distinguitur à differentia, proprio, & accidente. Etsi enim Genus non absolvat quæstionem, *quid est*, (hoc enim definitionis est) apposite tamen ad illam per genus respondetur.

II. Est

II. Εἶδός ἐστι τὸ κατηγούμενον, ὑπὸ τῷ γένει. hoc est, *Species est, quæ collocatur sub genere.* Vel, Εἶδός ἐστι, καθ' οὗ τὸ γένος κατηγορεῖται ἐν τῷ τί ἐστιν. hoc est, *Species est, de qua genus prædicatur in quæstione qua quæritur quid sit.*

1. ¶. Species dicta est ab antiquo & inusitato verbo *specio*, id est, video: unde *aspicio & respicio*, &c. Græce εἶδος dicitur ab εἴδω, video. Species enim in communi sermone significat externam rei formam,, quæ spectabilis est. Quod Porphyrius probat hoc versu.

Πρῶτον μὲν, εἶδος ἄξιον τυραννίδος.

Primo quidem, species digna est imperio.

Hunc versum Euripidi tribuit Stobæus, sermone de pulchritudine, & Athenæus in Deipnosophistis, *lib.* 13. sed apud Euripidem hodie non reperitur.

2. Duas Porphyrii definitiones proposuimus, verbis tantum discrepantes. Utraque communis est omnibus speciebus. In utraque subintelligi debet *proxime*. Nam etiam genus prædicatur de individuis, eique individua subjiciuntur; sed mediante specie, non proxime atque immediate.

III. *Genus aliud est* γενικώτατον, hoc est, generalissimum, *sive summum*; *aliud* ὑπάλληλον, hoc est, subalternum, *sive medium.*

IV. *Similiter & species alia est* εἰδικωτάτη, hoc est, specialissima, *sive infima*; *alia subalterna.*

V. *Genus generalissimum est*, ὃ γένος ὂν, οὐκ ἔστιν εἶδος, hoc est, *quod cum genus sit, non est species*: Vel, ὑφ' ὃ οὐκ ἄν εἴη ἄλλο ὑπαναβιβασθὲν εἶδος, hoc est, *quo non est aliud superius genus.*

VI. *Species specialissima est* ἡ εἶδος ἐσα, οὐκ ἂν εἴη γένος, hoc est, *quæ, cum species sit, non est genus*: Vel, μεθ' ἣν οὐκ ἂν εἴη ἄλλο ὑποβιβασθὲν εἶδος, hoc est, *qua non est alia inferior species.*

VII. *Genera & species subalterna dicuntur, quæ inter summum genus & infimam speciem interjecta, respectu inferiorum dicuntur genera, respectu superiorum species.*

1. §. Hac de re vide Porphyrium. Ut autem hæc generum & specierum subordinatio intelligatur, sit pro exemplo categoria substantiarum: in qua ipsa *substantia* summum genus

est

CAP. XII.

De Differentia.

THEOREMA I.

D*Ifferentia est, qua res à re differt.*

II. *Estque vel accidentalis, vel essentialis.*

III. *Differentia accidentalis est, qua res differunt accidentibus vel ab aliis rebus, vel etiam à se ipsis.*

IV. *Differentia essentialis est, quæ addita generi speciem constituit, eamque ab aliis speciebus essentialiter distinguit.*

1. §. Differentia (Græce διαφορὰ) Porphyrio triplex *communiter, proprie, & propriissime dicta.* Differentia communiter dicta est, cum res differt accidente separabili: vel ab alia re; veluti cum dicimus alium ab alio differre, quod hic sedeat, ille stet; hic taceat, ille loquatur: vel à seipsa; Sic Hector visus est Æneæ, cum in somnio apparuit, differre ab illo *Hectore qui rediit exuvias indutus Achillei.* Differentia proprie dicta est, cum res à re differt accidente inseparabili; aut proprietate; ut corvus ab olore, quod hic albus sit, ille niger. Utraque est differentia accidentalis. Differentia propriissime dicta Porphyrio est eadem, quæ nobis differentia essentialis; veluti cum homo, quod ratione præditus sit, differre dicitur à brutis animantibus.

2. Omnia differentia, inquit Porphyrius, alicui adjecta ἕτερόν ποιεῖ. Ac differentiæ quidem accidentales ποιοῦσιν ἀλλοῖον, essentiales ἄλλο, hoc est, *Omnes differentiæ efficiunt ut res quocunque modo diversæ sint; accidentales, ut, dissimiles, alteratæ affectæ sint; essentiales, ut aliæ sint:* unde εἰδοποιοὶ, id est *specificæ* dicuntur.

V. *Differentiæ essentialis munera duo sunt, genus dividere, & speciem constituere.*

1. §. Quatenus genus dividit, vocatur differentia διαιρετικὴ *divisiva*: quatenus speciem constituit, vocatur συστατικὴ *constitutiva*, vel etiam συμπληρωτικὴ, *complexiva*, quia definitionem speciei complet, cum generi conjungitur. Differentia ergo divisiva & constitutiva non sunt duæ diversæ differentiæ, sed ejusdem differentiæ diversa munera. Summa genera non

non habent differentiam constitutivam, quia sunt primo atque immediate diversa; & species infimæ non habent differentiam divisivam, quia individua tota essentia conveniunt. Cæterum accidentales differentiæ pertinent ad sequentia prædicabilia: sola differentia essentialis hujus loci est, atque sic definitur.

VI. *Differentia est, quæ de pluribus, vel numero, vel specie differentibus, essentialiter prædicatur, in quæstione qua quæritur qualis sit res.*

1. §. Differentiæ infimarum specierum prædicantur de pluribus *numero* differentibus; ut *rationale* de Platone, Socrate, &c. differentiæ specierum subalternarum, de pluribus *specie* differentibus; ut, *sensu præditum esse* de homine & bestia. Differentia dicitur prædicari *in quæstione qua quæritur qualis sit res*, quia est qualitas quædam generis. Genus enim, cum sua natura indeterminatum sit, determinatur, &, ut ita dicam, qualificatur à differentia. Quærenti enim, *Quale animal est homo?* appositè respondetur, *Rationale*. Differentia dicitur prædicari *essentialiter*, quia ponitur in definitione speciei, deque ea prædicatur synonymως, id est, nomine & definitione. Hac in re distinguitur differentia à proprio & accidente.

2. Porphyrius *cap.* 3. *Isag.* definit differentiam his verbis, Διαφορά ἐστι τὸ κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστι, κατηγορούμενον. hoc est, *Differentia est, quæ de pluribus, & specie differentibus prædicatur in quæstione qua quæritur qualis res sit.* Sed, cum hæc definitio etiam proprio & accidenti aptari possit, ait ipse definitioni addendum esse, ὅπερ εἰς τὸ εἶναι συμβάλλεται, καὶ εἰς τὸ τί ἐστιν εἶναι, καὶ ὅ τῶν πραγμάτων ἐστὶ μέρος. hoc est, *Quod ad essentiam confert, & ad definitionem, quodque rei pars est*, aut aliquid tale. Verum ne sic quidem legitima erit definitio: quia non convenit differentiis infimarum specierum, quæ de multis numero, non specie differentibus, prædicantur. Quare non videtur Porphyrius infimarum specierum differentias agnovisse simplices. Semper enim duas differentias subalternarum specierum conjungit, ad efficiendam unam differentiam speciei infimæ. Sic ait, *rationale mortale* esse differentiam hominis.

VII. *Differentia posterior est genere, & prior specie.*

1. ¶. Hoc præceptum traditur *lib. 6. Top. cap. 6.* Ejus vero ratio est manifesta. Differentia enim dividit atque determinat genus, & speciem constituit. Ideoque actu est in specie, & in genere potentiâ.

VIII. *Differentia debet esse affirmata sive positiva.*

1. ¶. Hic canon exstat eodem loco: qui tamen de re potius quam de vocibus accipiendus est. Sæpe enim fit ob vocabulorum penuriam, ut negatâ voce differentia positiva atque affirmata exprimatur; veluti, cum *irrationale* dicitur esse differentia bestiæ. In nonnullis tamen differentiis assignandis utendum est negatione; ut in privativis.

IX. *Omnis differentia differentiæ oppositæ est, cum qua de genere dicitur disjunctim.*

1. ¶. Hic canon exstat ibidem. Sic *rationale* & *irrationale* sunt oppositæ differentiæ animalis, deque animali disjunctim affirmantur, Nam animal vel rationale est, vel irrationale.

X. *Differentia non prædicatur de genere, neque genus de differentia.*

1. ¶. Hoc præceptum traditur ibidem: estque intelligendum de differentia in abstracto. Non enim dicimus, *Animal est rationalitas*, aut *Rationalitas est animal.* Hujus rei ratio est, quod differentia non participet genus, *lib. 4. Top. cap. 2.*

XI. *Omnis differentia infert proprium genus: ideoque quæ genere differunt, ea differentias diversas habere necesse est.*

1. ¶. Hæc præcipiuntur *cap. 3. de Categ.* & *lib. 6. Top. cap. 6.* Ratio præcepti hæc est: Differentia reciprocatur cum specie: quare, sicut eadem species non potest esse sub diversis generibus, ita quoque neque differentia. Si ergo eadem differentia reperiatur in diversis generibus, necesse est, aut homonymiam esse in voce, aut differentiam non esse essentialem.

CAP.

CAP. XIII.

De Proprio & Accidente.

THEOREMA I.

Ἴδιόν ἐστιν, ὃ μὴ δηλοῖ μὲν τὸ τί ἦν εἶναι, μόνῳ δὲ ὑπάρχει, καὶ ἀντιστρέφεται. hoc est, *Proprium est, quod non declarat quid res sit, & tamen soli inest; & cum ea reciprocatur.*

1. ¶. Proprium Porphyrio dicitur quatuor modis': primo, quod convenit soli alicui speciei, sed non omnibus illius individuis; sic homini convenit *esse musicum*. Secundo, quod convenit omnibus individuis alicujus speciei, sed non semper; sic convenit homini *esse bipedem*. Tertio, quod convenit soli alicui speciei, & omnibus illius individuis, sed non semper: sic convenit homini *ridere*. Quarto, quod convenit soli alicui speciei, omnibusque illius individuis, & semper; sic convenit homini *risibilem esse*.

2. Proprium quarto modo, ait Porphyrius esse κυρίως ἴδιον, id est, *proprie proprium*: Aristoteles ἁπλῶς ἴδιον, hoc est, *simpliciter & absolute proprium*, vocat. Nam reliqua ait esse propria πρός τι, aut πρὸς ἕτερον, id est, *respectu alterius*, aut ποτὲ, id est, *proprium pro tempore*. Nam tres priores modi propriorum accidentia sunt, & ad quintum prædicabile spectant.

3. Definitio proprii posita est *lib.* 1. *Top. cap.* 5. *Proprium*, ait, *non declarat quid res sit*, hoc est, non continetur in essentia rei: sed essentiam illius sequitur. *Reciprocatur cum eo cui soli inest*, hoc est, cum primo ac proximo subjecto, non cum iis quæ sub proximo subjecto continentur. Etenim propria alia generum sunt, alia specierum. Propria generum cum generibus, non cum speciebus; & propria specierum, cum speciebus, non cum individuis, conferri ac reciprocari debet. Sic *quantum esse* reciprocatur cum corpore naturali, non cum cœlo, elemento, aut lapide. Et risibilitas reciprocatur cum homine, non cum Socrate aut Platone. Cum proprium generis de specie prædicatur, veluti cum cœlum dicitur quantum, aut proprium speciei de individuo, veluti cum Plato dicitur risibilis, prædicatio non est quidē accidentis de subje-

cto, sed neque proprii. Nam numerus prædicabilium oritur ex comparatione prædicati cum proximo subjecto. Quæ enim cum remoto subjecto comparantur, non sunt hujus loci, ut supra diximus.

II. *Propria vel manant ab essentia subjecti, vel à causa externa.*

1. ¶. Propria vel immediate manant ab essentia subjecti; sic manat risibilitas ab anima rationali, quantitas ab essentia corporis naturalis: vel media alia proprietate; sic, *in loco esse* manat ab essentia corporis, media quantitate. At eclipsis quæ est proprietas lunæ, non manat à lunæ essentia, sed à causa externa, nempe à terra inter solem & lunam interposita. Hæc non absolute propria sunt, sed tantum ex hypothesi externæ causæ: qua tamen posita, necessario insunt subjecto suo.

III. *Propria, quæ manant ab essentia subjecti, ita necessario subjecto suo insunt, ut ne cogitatione quidem possint ab illo separari.*

1. ¶. *Proprium*, inquit Aristoteles *lib.* 5. *Top. cap.* 4. ἐξ ἀνάγκης ἀεὶ ὑπάρχει, hoc est, *necessario semper inest.* Hæc necessitas tanta est, ut contradictoria dicat, qui proprium dicit abesse à subjecto suo. Qui enim dicit, corpus non esse quantum, aut ignem non esse calidum; tantundem dicit, ac si diceret, corpus non esse corpus, aut ignem non esse ignem.

IV. *Propria non possunt communicari subjectis specie diversis.*

1. ¶. *Nemo proprium appellat*, inquit Aristoteles *lib.* 1. *Top. cap.* 5. τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλῳ ὑπάρχειν, hoc est, *id quod potest alii nesse.* Etenim, cum propria manent ab essentia subjecti, si propria communicarentur, etiam essentiam communicari necesse foret. Quare, si equo communicaretur risibilitas, equus esset homo; si quantitas communicaretur spiritui, spiritus esset corpus; si *ubique esse* communicaretur creaturæ, creatura esset Deus.

V. *Vt se habent propria, quæ ab essentia subjecti manant, ad subjectum suum absolute; ita se habent propria, quæ manant ab externa causa, ad subjectum, posita illa causa.*

1. ¶. Sic quamvis luna non semper eclipsin patiatur; posita tamen inter lunam & solem terra, tam necessarium est lu-

lunam eclipsin pati, quam necessarium est corpus esse quantum, aut ignem esse calidum.

VI. Συμβεβηκός ἐστιν ὃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν ὁτῳοῦν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ καὶ μὴ ὑπάρχειν hoc est, *Accidens est, quod cuivis uni eidemque inesse potest, & non inesse.*

VII. Vel sic: *Accidens est,* ὃ γένηται καὶ ἀπογένηται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, hoc est, *quod adest & abest sine subjecti interitu.*

1. ¶. Prior definitio exstat *lib.* 1. *Top. cap.* 5. altera in Porphyrii *Isag. cap.* 5. *Quod adest & abest,* id est, quod potest adesse & abesse, non quidem simul, sed diverso tempore. *Sine subjecti interitu,* hoc est, sine contradictione: contradictionis enim pars altera alteram destruit. Sensus ergo traditæ definitionis hic est: Accidens est, quod sine contradictione de subjecto suo vel affirmari vel negari potest.

VIII. *Accidens aliud est separabile, aliud inseparabile.*

IX. *Accidens separabile est, quod revera separari potest à subjecto; ut,* stare, sedere.

X. *Inseparabile est, quod revera separari nequit à subjecto; ut,* nigror in corvo.

1. ¶. Omnia accidentia à subjecto separari possunt cogitatione, non implicante contradictionem: atq; hactenus sunt accidentia; in eoque à propriis distinguuntur, quæ ne cogitatione quidem separari possunt citra contradictionem. Qui enim cogitat corvum non esse nigrum, ut falsum cogitet, non tamen cogitat corvum non esse corvum, aut illud ex quo sequatur, corvum non esse corvum. At qui concipit ignem non esse calidum, illud concipit ex quo sequitur, ignem non esse ignem.

2. Accidens ergo separabile dicitur, quod revera separari potest, & non sola cogitatione; sive, sine quo subjectum naturaliter exsistere potest: inseparabile, sine quo non potest subjectum naturaliter exsistere. Nam Deus etiam inseparabilia accidentia separare potest à subjecto: quia potest omnia efficere quæ se mutuo non evertunt, sive, quæ non implicant contradictionem.

CAP. XIV.

De Toto & Parte.

THEOREMA I.

Totum eſt, quod conſtat plurium rerum unione.

II. *Res iſtæ quæ unitæ totum conſtituunt, dicuntur partes.*

1. ¶. In toto ergo partes ſunt, & unio partium. Quare, cum Deus dicitur eſſe *totus ubique*, aut cum anima humana dicitur eſſe *tota in toto, & tota in qualibet parte corporis*, vocabulum *totius* improprie ſumitur, &, ut vulgo loquuntur, negative. Nam Deum *ubique totum* eſſe, nihil aliud ſignificat quam Deum non eſſe ubique per partes, ſed modo quodam indiviſibili. Similiter, animam eſſe *totam in toto, & totam in qualibet parte corporis*, nihil aliud eſt quam animam non eſſe in corpore per partes, ſic ut partes animæ reſpondeant partibus corporis.

III. *Totum reipſa non differt à partibus ſuis ſimul ſumptis, & unitis.*

1. ¶. Totum haud dubie differt à partibus ſingulis: nam aliud eſt homo, aliud corpus aut anima. Differt etiam à partibus omnibus ſimul ſumptis quidem, ſed non unitis: nam ſubſtantia corporea diverſa eſt à materia & forma, ut traditur *lib. 2. de An. cap. 2. & lib. 7. Metaph. cap. 3.* Et ſyllaba non eſt idem quod literæ ex quibus conſtat, ut patet ex *lib. 6. Metaph. cap. 17.* Quinetiam totum dicitur generari, corrumpi, &c. quæ de partibus dici nequeunt: & partes dicuntur conſtituere totum; at totum non conſtituit ſeipſum. Verum, ſi omnes partes ſimul conſiderentur & unitæ, omnino idem ſunt quod totum: nihil enim fingi poteſt in toto, quod non ſit in partibus unitis; nihilque in partibus unitis, quod non ſit in toto.

IV. *Partes natura priores ſunt toto, & notiores ſimpliciter: at totum nobis notius eſt.*

1. ¶. Quod natura prius eſt, ſimpliciter notius eſt, hoc eſt, prius apprehenditur cognitione diſtincta ac perfecta. Perfecta enim cognitio ſequitur ordinem naturæ. Quod natura poſterius,

rius eſt, nobis notius eſt, hoc eſt, prius apprehenditur notione imperfecta atque confuſa. Cognitio enim intellectus noſtri primum confuſa eſt, quia originem ducit à ſenſibus. Partes ergo ſimpliciter notiores ſunt toto: totum nobis notius eſt ſuis partibus, ut colligitur ex *lib.* 1. *Phyſ. cap.* 1.

V. *Totum aliud eſt per ſe, aliud per accidens.*

VI. *Totum per ſe eſt, cui partes per ſe inſunt.*

VII. *Totum per accidens, cui partes inſunt per accidens.*

1. ¶. Partes dicuntur *per ſe* ineſſe, cum aut ipſum totum partibus eſſentiale eſt, aut cum partes pertinent ad eſſentiam, vel ſaltem ad integritatem totius; *per accidens*, cum contra eſt. Ex. gr. *Animal* eſt totum reſpectu hominis & beſtiæ, quia utrique eſſentiale eſt. Eſt etiam totum per ſe reſpectu corporis & animæ, quia ex corpore & anima componitur. At cum homines dividuntur in liberos & ſervos, *homo* eſt totum per accidens; quia *ſervum* aut *liberum eſſe*, non convenit homini per ſe, ſed per accidens, ac ratione conditionis ſuæ quam habet in civitate.

VIII. *Totum per ſe eſt quadruplex: aliud enim eſt totum univerſale, ſive Logicum; aliud formale, ſive Metaphyſicum: aliud eſſentiale, ſive Phyſicum; aliud denique integrale, ſive Mathematicum.*

IX. *Totum univerſale nihil aliud eſt quam genus reſpectu ſpecierum, aut ſpecies reſpectu individuorum.*

1. ¶. Univerſale (inquit Ariſtoteles, *lib.* 1. *Phyſ. cap.* 1.) totum quoddam eſt; quippe multa complectitur, ut partes. Sic *animal*, ut diximus, eſt totum reſpectu hominis & beſtiæ; *homo* reſpectu Socratis & Platonis, cæterorumque hominum. Et quia univerſale ſubjectas ſpecies & individua non actu continet, ſed potentia; factum ſit, ut hoc totum dictum ſit *totum potentiale*, cum cæteræ ſpecies totius vocantur *totum actuale*, quia partes ſuas actu continent. Dicitur etiam *totum Logicum*, quia Logicæ munus eſt de univerſis diſputare.

X. *Totum formale nihil aliud eſt quam ſpecies reſpectu generis & differentiæ quibus definitur.*

1. ¶. Sic *homo* eſt totum, ejuſque partes ſunt *animal* & *rationale*. Hæ partes diſtinguntur ſola ratione: ideoque compoſitio ex genere & differentia non eſt vera compoſitio; ſed

compositio rationis, hoc est, compositio talis, qua mens unam rem duabus notionibus intelligit, quarum una alteram determinat. Hoc totū solet appellari *totum Metaphysicum*, quia Metaphysica versatur circa ea fere quæ non tam reipsa, quam ratione diversa sunt. Unde & partes quoque illius dicuntur *partes formales*, quasi dicas, quæ sola ratione, quam *formalitatem* vocant, distinguuntur.

XI. *Totum essentiale est, quod constat materia & forma.*

1. ¶. Huc pertinent primo ac præcipue substantiæ corporeæ. Deinde, per similitudinem huc referuntur accidentia in concreto; ut, *justum, album*, &c. in quibus subjectum est instar materiæ, & accidens in abstracto instar formæ. In hoc numero sunt opera arte facta. Præterea, hujus loci sunt omnia in quibus distinguitur materiale & formale, sive in quibus est aliquid quod materiæ, & aliud quod formæ analogum est. Sic disciplinarum materia, sunt præcepta; forma est methodus: interpretationis materia, est vox; forma, significatio. Hoc totum solet appellari *Physicum*, quia physicus sibi vendicat earum rerum considerationem quæ materia & forma constant: vulgo vocatur *totum essentiale*.

XII. *Totum integrale est, quod habet partem extra partem.*

1. ¶. Partes essentiales reipsa quidem differunt (nam aliud est materia, aliud forma) sed una pars non est extra aliam. Forma enim permeat materiam, omnesque illius partes informat. At partes integrantes, quia singulæ sua præditæ sunt quantitate, non solum reipsa differunt, sed & situ aut saltem ordine diversæ sunt, ita ut nulla in alia contineatur. Hoc enim est habere partem extra partem. Ex. gr. partes humani corporis sunt *caput, thorax, venter, artus*, quarum nulla aliam continet. Sic numeri partes diversæ sunt, & una in alia non continetur. Hoc totum nuncupatur *Mathematicum*, quia quantitas Mathematicæ considerationis est; vulgo *totum integrale*, rectius *integratum*.

XIII. *Totum integratum vel est continuum, vel concretum.*

XIV. *Utrumque dividitur in ὁμοιομερὲς & ἀνομοιομερὲς*, hoc est, *homogeneum & heterogeneum, sive similare & dissimilare.*

XV. *Totum*

XV. *Totum homogeneum est, quod habet partes ejusdem nominis ac naturæ.*

XVI. *Totum heterogeneum, quod habet partes diversi nominis ac naturæ.*

1. ¶ Distributio totius integralis in similare & dissimilare exstat *lib.* 1. *hist. An. cap.* 1. *lib.* 2. *de part. An. cap.* 1. & *l.* 1. *de gen. Anim. cap.* 1. Ex. gr. Substantiæ inanimes, ut, *aqua, vinum, caro,* item *magnitudo, motus,* & *tempus,* sunt totum homogeneum continuum. Substantiarum animatarum corpora, sunt totum heterogeneum continuum. Numeri, ut *ternio, decas*, sunt totum homogeneum discretum: *exercitus, ecclesia, mundus,* &c. totum heterogeneum discretum.

XVII. *Pars heterogenea, vel est principalis, vel minus principalis.*

XVIII. *Pars principalis dicitur, qua ablata & totum interit.*

XIX. *Pars minus principalis est, qua ablata, totum non interit quidem, sed mutilatur.*

1. ¶. Ex. gr. *Caput, cerebrum, cor, hepar,* sunt partes principales hominis; quia his ablatis, necesse est hominem interire: *pes, manus, auris,* &c. sunt partes minus principales; quia his ablatis, non necesse est hominem interire.

XX. *Totum per accidens dicitur quatuor potissimum modis*; 1, *Causa diversorum effectorum.* 2, *Effectum diversarum causarum.* 3, *Subjectum diversorum adjunctorum.* 4, *Adjunctum diversorum subjectorum.*

1. ¶. *Causa diversorum effectorum.* [Sic planta dici potest totum; quia plantarum aliæ calefaciunt, aliæ frigefaciunt, aliæ siccant, aliæ humectant. *Effectum diversarum causarum*] vel efficientium; ut mures, quorum alii à sole, alii à muribus dicuntur gigni: vel finalium; ut supellex, quæ vel ad ornatum vel ad necessitatem est: vel materialium; ut statuæ, quarum aliæ ex marmore, aliæ ex ære, &c. Causæ formales constituunt diversas species, ac proinde pertinent ad totum per se: ut & causæ efficientes aut finales accidentium propriorum simpliciter proximæ. *Subjectum diversorum adjunctorum* [ut homines, quorum alii servi sunt, alii liberi; alii boni, alii mali. *Adjunctum diversorum subjectorum*] ut morbi, quorum alii

sunt

sunt animi, alii corporis: & morbi corporis, vel sunt cerebri, vel oculorum, vel pulmonum. In accidentibus propriis subjectum constituit diversas species, sicut forma in substantiis.

CAP. XV.

De Causa & Causato in genere.

THEOREMA I.

Causa est, cujus vi res est.

II. *Causatum est, quod à causis suis constituitur.*

1. ¶. Ἀρχὴ, στοιχεῖον, αἰτία, hoc est, *principium, elementum, causa*, sunt voces cognatæ significationis. Principium vel late sumitur, vel stricte. Principium late sumptum definitur, *lib. 4. Metaph. cap. 1.* πρῶτον ὅθεν ἢ ἔστιν, ἢ γίγνεται, ἢ γινόσκεται, hoc est, *primum unde aliquid est, fit, aut cognoscitur.* Vox principii strictius sumitur *l. 1. Phys. c. 5.* cum definiuntur principia, ἃ μὴ ἐξ ἀλλήλων ἐστὶ, μήτε ἐξ ἄλλων, καὶ ἐξ ὧν πάντα, hoc est, *quæ neq; ex se invicem sunt, neq; ex aliis, & ex quibus sunt omnia.* Hoc sensu tria tantum numerantur principia, materia, forma, & privatio. Elementi definitio exstat *lib. 4. Metaph. cap. 3.* eaque sic se habet: Στοιχεῖον λέγεται, ἐξ οὗ σύγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος ἀδιαιρέτου τῷ εἴδει εἰς ἕτερον εἶδος. hoc est, *Elementum est id ex quo primo aliquid componitur, cui ineſt, & quod sua specie indivisibile est in aliam speciem.*

2. Generalis causæ definitio non exstat apud Aristotelem; quare retinui definitionem receptam. Causa dicitur *cujus vi res est*, hoc est, quæ aliquid confert ad rei exsistentiam. Itaque privatio, etsi inter principia numeretur, causa dici non potest, quia nihil confert ad rei exsistentiã, sed tantũ ad mutationẽ.

1. ¶. Quod Græci αἰπατὸν dicunt, id Scholastici *causatum* appellarunt. Et quanquam *causare, causatum, causalitas*, non sint voces ea significatione Latinæ, qua hoc loco à Philosophis usurpantur; ita tamen in causarum doctrina necessariæ sunt ut iis abstineri non possit.

III. *Causa causato suo prior est natura & cognitione.*

1. ¶. *Natura prior;*] quia causatum pendet à causa. *Prior cognitione,*] id est, notior, nimirum simpliciter, & quoad cognitionem distinctam, quæ sequitur ordinem naturæ. Nam nobis

nobis causatum notius est, quia sensibus vicinius: à sensibus enim omnem cognitionem haurire debemus.

IV. *Causæ sunt quatuor, materia, forma, efficiens, & finis.*

1. ¶. Hæc partitio exstat *lib. 2. Post. cap. 11. lib. 2. Phys. cap. 3. lib. 1. Metaph. cap. 3. & lib. 4. cap. 2.* eaque optima ratione nititur. Quicquid enim fit, ab alio fit: nihil enim fit à seipso: Datur ergo causa efficiens. Nulla res finita potest aliquid ex nihilo producere: Ergo datur materia ex qua res fiunt, & forma quæ in materiam introducitur, cum res aliquæ generantur. Deinde nihil agit temere: Ergo datur finis, cujus gratia causa efficiens agit. Exemplar, quod Plato *quintam causam* vocabat, referri debet ad causam efficientem minus principalem. Est enim aut instrumentum causæ principalis, aut causa proëgumena sive disponens.

V. *Causatum materiæ & formæ, dicitur compositum: efficientis, effectum; finis, medium, sive destinatum. Atque hæc non reipsa, sed ratione discrepant.*

1. ¶. Nam cum ad causati constitutionem quatuor causæ concurrant, (ut fit in rebus corporeis) non debet mirum videri, si una eademque res dicatur compositum, effectum, & medium, prout cum diversis causis comparatur.

VI. *Causæ suis muneribus sive causalitatibus ita distinctæ sunt, ut una alterius causalitatem exercere; aut defectum supplere propria causalitate non possit.*

1. ¶. Hoc est, efficiens sua efficientia non potest præstare munus formæ, sive non potest informare materiam eo modo quo forma: etsi possit formam efficere quæ materiam informet. Non potest etiam efficiens sua efficientia præstare vicem materiæ, hoc est, non potest recipere ac sustinere formam. Et si forte efficiens formam aliquam recipiat, hactenus non est efficiens, seu subjectum sive materia.

VII. *In unoquoque genere est quædam causarum subordinatio.*

VIII. *Causæ subordinatæ sunt, quarum una pendet ab altera.*

1. ¶. Nimirum vel quoad exsistentiam; sic pendet filius à patre; pater ab avo: vel quoad causalitatem; sic pendet calamus à manu in scribendo: vel quoad utramque; sic pendent causæ secundæ à prima, sive creaturæ à Deo creatore.

IX. *Causæ vel essentialiter subordinatæ sunt, vel accidentaliter.*

X. Causæ

X. *Causæ essentialiter subordinatæ sunt, quarum una pendet ab altera quando & quatenus causat.*

XI. *Per accidens subordinatæ sunt, quarum una quidem ab altera pendet, sed non quando, aut non quatenus causat.*

1.¶. Causa dicitur bifariam alteri per accidens subordinari: primo, cum à superiore causa pendet quidem, sed non *quando causat*: quod fit, cum ab ea pendet quoad solam exsistentiam, & non quoad causalitatem. Hoc modo dicitur pater subordinari majoribus suis in generatione filii, & quælibet causa propinqua, causis remotioribus. Secundo, cum etiam quando causat, sive quoad causalitatem à superiore causa pendet, sed non *quatenus causat*, sive non eo modo quo causat. Hoc modo subordinatur statuarius cœlo in efficienda statua. Nam quia statuarius virtute cœli indiget ad operandum; dici potest à cœlo pendere quoad causalitatem suam. Sed quia non pendet à cœlo, quatenus facit statuam, sed quatenus vivit; dicitur à cœlo, per accidens, pendere, eique per accidens subordinari in efficienda statua. Similiter, cū equus ab equisone impulsus, læso crure, claudicat; crus læsum est causa claudicationis equisoni subordinata per accidens: Crus enim, sive equus, impellitur ab equisone ad motum, non ad motum vitiosum. Hæc duplex subordinatio non solum in causa efficiente, sed etiam in finibus spectatur, ut dicemus *cap.* 18. *theor.* 15. §. 3. in materia & forma non item.

XII. *In causarum subordinatione non datur progressus in infinitum.*

1.¶. Hoc præceptum exstat *lib.* 1. *Met. min. cap.* 2. Nam infinitudo adversatur ordini, quia non habet primum, medium, ultimum: at subordinatio est ordo quidam. Deinde, infinita transiri nequeunt, ut dicitur *lib.* 1. *Post. cap.* 3. Quare tolleretur ratio & officium causarum, tolleretur scientia, quæ ex causis est, si causarum subordinatio esset infinita.

XIII. *In ejusmodi subordinatione datur una causa proxima; cæteræ remotæ sunt.*

XIV. *Causa proxima est, quæ immediate causatum constituit.*

XV. *Causa remota quæ concurrit ad constituendum causatum media alia causa sui generis.*

1.¶. Cau-

1. ¶. Causa proxima duobus modis dicitur, nempe vel in suo genere, vel absolute. Causa absolute proxima dicitur, quæ non solum immediate, sed & sua existentia causatum constituit; atque adeo, qua posita, necesse est causatum poni. Causam proximam in suo genere jam definivimus, eamque diximus *immediate*, hoc est, *non interveniente alia sui ordinis, concurrere ad causatum constituendum.* Una res habere potest plures causas in suo genere proximas, sed unam tantum quæ sit absolute proxima: quæ in substantiis est forma; in accidentibus, efficiens & finis. Sic cum homini proxima materia sit corpus humanum; efficiens proxima, pater; finis proximus, bene esse; forma proxima, anima rationalis: sola tamen anima rationalis est causa absolute proxima.

XVI. *Denique in unoquoque genere sunt quædam causæ totales, quædam partiales.*

XVII. *Causa totalis est, quæ sola in sua specie totum causatum causat.*

XVIII. *Causa partialis est, quæ cum aliis causis suæ speciei juncta, causatum ex parte tantum causat.*

1 ¶. In unoquoque genere sunt plures causarum species: atque eæ vel subordinatæ, ut causa prima & secunda, proxima & remota, principalis & instrumentalis; vel coordinatæ, quarum una non pendet ab alia. Causa totalis dicitur *sola* causatum constituere, quia non juvatur ab aliis causis suæ speciei. Ex. gr. scriptio pendet à calamo & à manu, sed ab utraque, ut à causa totali: Nam calamus est totale instrumentum; manus, totalis causa principalis. Similiter, cum Deus, sol, & homo dicuntur hominem generare, unaquæque earum causarum totalis est: Deus totalis causa prima; sol sive cœlum, totalis causa universalis; homo, totalis causa secunda & particularis. At cum duo equi trahunt plaustrum, sunt causæ partiales: quia sunt ejusdem speciei.

XIX. *Unius rei non possunt esse plures causæ totales ejusdem speciei: sed possunt esse plures, si specie differant, & subordinatæ sint.*

1. ¶. Si plures causæ non subordinatæ concurrant ad idem causatum, necessario debent esse partiales; nam causa totalis

totalis causat totam rem: Quare, si sint plures causæ totales, aut cæteræ nihil causant, & sic non sunt causæ; vel agunt quod jam actum est. Si causæ specie differentes subordinatæ sint, fieri potest, ut idem causatum pendeat à pluribus causis totalibus: sic tota scriptio pendet à calamo & à manu; totus homo à Deo, à sole, & parentibus.

CAP. XVI.

De Materia & Forma.

THEOREMA. I.

EX quatuor causis duæ sunt internæ, materia & forma; & totidem externæ, efficiens & finis.

II. *Causæ internæ dicuntur, quæ causati essentiam ingrediuntur, ut partes.*

1. §. Etsi forma longe nobilior sit quam materia, & plus conferat ad constituendum causatum; non est tamen dubitandum, quin etiam materia sit pars essentiæ, & non vehiculum, aut receptaculum.

III. *Materia, Græce ὕλη, definitur, τὸ ἐκ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος*, hoc est, *id ex quo inexsistente fit aliquid.*

1 ¶. Hæc definitio exstat *lib.* 2. *Phys. cap.* 3. & *lib.* 4. *Metaph. cap.* 2. Potest autem materia plenius & explicatius definiri hoc modo; Materia est causa interna, ex qua aliquid fit, aut constat. Cur addam *constat*, ex *Theor.* 9. satis intelligetur. Materia definitur etiam *lib.* 2. *Post. cap.* 11. sed obscurius, *τὸ τινῶν ὄντων ἀνάγκη τοῦτο εἶναι*. id est, *quod quibusdam positis necesse est esse.*

Cæterum materia vulgo dividitur in materiam *ex qua*, *in qua*, & *circa quam*. Materia ex qua, est materia proprie dicta, quam jam definivimus; materia in qua est subjectum; materia circa quam, objectum: de quibus suo loco.

IV. *Materiæ munera duo sunt: formas susoipere easque sustinere, & cum forma compositum constituere.*

1. §. Cum materia prius munus exsequitur, dicitur causare ipsas formas: cum alterum munus exercet, dicitur causare compositum.

V. *Ma-*

V. *Materia vel est prima, vel secunda.*

VI. *Materia prima est materia informis.*

VII. *Materia secunda est materia formata.*

1. ¶. Etsi nulla materia exsistat sine forma; quia tamen materia non est omnino nihil, nec idem quod forma, quidni intelligi possit per se, non intellecta forma? Et hæc est materia prima, quam Aristoteles *lib.* 2. *Phys. c.* 9. definit hoc modo: Λέγω δ' ὕλην τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπαρχόντος μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἶτα τὸ φθείρεται τὶ εἰς τοῦτο ἀφίξεσθαι ἔσχατον: hoc est, *Materiam dico primum subjectum, ex quo fit aliquid, eo pacto, ut non per accidens insit, & si corrumpatur, in hoc ultimum resolvetur.* Neque vero putandum est, materiam primam & secundam esse duas diversas materias: imo una eademque materia prima dicitur, & secunda, prout aliter atque aliter consideratur.

VIII. *Præterea, materia vel est corporum naturalium, vel artificialium.*

1. ¶. Ex. gr. elementa sunt materia mistorum; semen, viventium; aurum aut argentum, materia poculi; lignum, scamni.

IX. *Atque utraque vel compositionis, vel generationis.*

X. *Materia compositionis est, ex qua res constat.*

XI. *Materia generationis, ex qua fit.*

1. ¶. Ex. gr. corpus est materia compositionis in animali; semen, materia generationis. In rebus ab arte profectis, eadem fere est materia generationis & compositionis; sicut & in meteoris. Nam scamnum fit, & constat ex ligno; nubes, ex vapore; glacies, ex aqua. Cum materiæ generationis & compositionis diversæ sunt, illa dicitur materia remota, hæc proxima.

2. Dividit etiam Aristoteles, *lib.* 8. *Met. cap.* 9. materiam in νοητὴν καὶ αἰσθητήν. hoc est, *intelligibilem & sensibilem*: Materia intelligibilis est, cum in accidentibus aliisve rebus simplicibus mens distinguit materiale & formale. Sic literæ dicuntur materia dictionum; dictiones, orationis: sic præcepta sunt materia disciplinarum; methodus, forma. Hoc pacto distinguitur materiale & formale in disciplinarum subjectis. Materiale est res ipsa quæ consideratur; formale, modus

considerandi. Sic Physicæ subjectum materiale est *corpus naturale*; formale, *quatenus naturale*.

XII. *Forma definitur* τὸ τί ἦν εἶναι, hoc est, *quod explicat quid res sit: vel*, λόγος τοῦ τί ἐστίν, hoc est, *ratio illius, quo explicatur quid sit res: vel denique*, λόγος τῆς οὐσίας, hoc est, *ratio essentiæ*.

1. ¶ Forma Græce μορφὴ dicitur, vel etiam εἶδος, id est, *species*, aut παράδειγμα, hoc est, *exemplar*: Interdum etiam ἐντελέχεια, id est, interprete Hermolao Barbaro, *perfecti habitus*. Tres formæ definitiones quas tradidimus, (quarum prima exstat lib. 1. *Post. cap.* 11. secunda, *lib.* 2. *Phys.* 3. & *lib.* 4. *Metaph. cap.* 2. tertia, *lib.* 1. *de gen. Anim. cap.* 1.) sententia conveniunt, & huc redeunt, ut forma sit causa interna, per quam res est id quod est. Etenim per materiam etiam res est sive exsistit, sed per formam est *id quod est*, id est, hujus aut illius speciei. Ex. gr. quod homo exsistat, tam à materia est, quam à forma: sed quod sit homo potius quam aliud quid, à sola forma est.

XIII. *Formæ munera duo sunt: materiam formare, & cum materia compositum constituere.*

1. ¶. Atque hæc munera non tam re quam ratione diversa sunt. Nam cum materia ex se informis & indeterminata formam recipit, determinatur ad certam compositi speciem cum forma constituendam. Utraque ergo compositum constituit; materia recipiendo formam, & forma determinando sive formando materiam; idque interveniente unione: Sine unione enim formæ cum materia compositum non constituitur.

XIV. *Forma quadrifariam dividitur: ac primo, in formam materialem, & immaterialem.*

XV. *Forma materialis est, quæ producitur ex potentia materiæ, sive, quæ pendet à materia eo ipso momento atque actu quo fit.*

XVI. *Forma immaterialis est, quæ non producitur ex potentia materiæ, sive, quæ eo momento atque actu quo fit, non pendet à materia.*

1. ¶. Produci ex potentia materiæ, nihil aliud est quam produci ab efficiente causa in materia, atque ita quidem, ut materia

materia ſua cauſalitate iſtam actionem promoveat: Hoc modo producuntur formæ materiales: formæ immateriales ab efficiente cauſa producuntur quidem in materia, ſed materia iſtam actionem non promovente. Atque hoc proprie dicitur *creare*. Formæ materiales non ſolum cum fiunt, ſed etiam cum factæ ſunt, pendent à materia; immateriales, neutro modo. Hinc eſt quod illæ corruptibiles, hæ incorruptibiles ſint. Omnes formæ rerum naturalium ſunt materiales, anima humana excepta, quæ ſola immaterialis eſt.

XVII. *Secundo, dividitur forma in ſubſtantialem, & accidentalem: quarum illa ſubſtantiam conſtituit, hæc accidens aliquod in concreto.*

1. ¶. Ex. gr. forma ſubſtantialis Muſici, qua eſt homo, eſt anima rationalis: forma accidentalis, qua eſt Muſicus, eſt Muſica. Similiter, forma ſubſtantialis ſtatuæ, eſt ipſa forma marmoris aut æris: forma accidentalis, qua eſt ſtatua, eſt figura.

XVIII. *Formæ ſubſtantialis notæ ſunt quatuor*: 1, *Non incurrit in ſenſus.* 2, *Non variatur gradibus.* 3, *Eſt bonum ac perfectum quid.* 4. *Et principium proprietatum, atque operationum.*

1. ¶. *Non incurrit in ſenſus*, nempe per ſe. Nam ut per accidens ſentiatur, nihil vetat. Hinc fit, ut formas ſubſtantiales fere ignoremus. Omnis enim noſtra cognitio ducit originem à ſenſu.

1. ¶. *Non variatur gradibus.* Nam quemadmodum numerus, inquit Ariſtoteles, *lib.* 8. *Metaph. cap.* 3. non recipit magis & minus; (addita enim, aut ablata unitate, non eſt amplius idem numerus, ſed diverſus) ita neq; ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία, id eſt, *ſubſtantia quæ ſecundum formam eſt*, ſive forma ſubſtantialis, gradibus augeri aut minui poteſt.

3. *Eſt bonum ac perfectum quid*, ideoque appetibile: idque non ſolum reſpectu materiæ, quæ *lib.* 1. *Phyſ. cap.* 9. formam appetere dicitur, ſicuti fœmina marem; aut ut deformis pulchritudinem; ſed etiam reſpectu agentis, cui forma finis eſt, ut dicitur *lib.* 2. *Phyſ. cap.* 8. & *lib.* 4. *Metaph. cap.* 4.

4. *Et principium proprietatum.* Etenim materia eſt principium commune; & una eademque poteſt eſſe diverſarum re-

rum materia. At proprietates non sunt communes. Non sunt igitur à materia, sed à forma. Præterea, materia est principium patiendi tantum, *lib. 2. de Gen. & Cor. cap. 7.* Ex quo sequitur formam esse fontem operationum, non materiam, ac proinde & proprietatum.

XIX. *Tertio, dividitur forma in naturalem, & artificialem.*

XX. *Forma naturalis est, quæ à natura: artificialis, quæ ab arte proficiscitur.*

1. ¶ Ex. gr. anima est forma naturalis viventis. Cæteræ formæ naturales nominibus carent, & nobis fere ignotæ sunt. Figura est forma artificialis statuæ, quatenus statua res artificialis est, non quatenus est res naturalis; puta marmor, aut æs. Formæ enim artificiales sunt qualitates rerum naturalium, non causæ formales; sunt tamen formales causæ arte factorum, quatenus arte facta sunt; quia arte facta sunt accidentia quædam cum substantiis concreta.

XXI. *Quarto, denique dividitur forma in principalem, & disponentem.*

XXII. *Forma principalis est, quæ speciem per se constituit.*

XXIII. *Forma disponens est, quæ materiam aptam facit ad recipiendam formam principalem.*

1. ¶. Forma principalis semper est substantialis forma. Forma disponens vel est accidentalis, vel substantialis. Dispositio accidentalis requiritur in omnibus rebus substantialem formam habentibus; substantialis, in animatis tantum. Ex. gr. cum lignum comburitur, calefit primum atque siccatur, atque hoc modo redditur aptum ad recipiendam formam ignis. Similiter, cum ex trabe statua fit, debet illa sensim disponi, ac formari in statuæ figuram. At cum ex semine generatur animal, semen non qualitatibus solum, sed etiam sua substantiali forma disponitur, aptumque efficitur ad recipiendam animam. Quæ quidem substantialis forma, repectu seminis est principalis forma; at animæ sive animalis respectu, nihil aliud est quam forma disponens.

2. Dividi potest etiam forma in νοητὴν καὶ αἰσθητὴν, hoc est *intelligibilem & sensibilem.* Sed de hac divisione satis dictum est in doctrina de materia.

3. Non

3. Nonnulli dividunt formam substantialem in genericam & specificam, sed male. Nulla enim est forma substantialis, quæ non sit specifica. Nam anima sensitiva non est forma generica hominis, sed forma specifica bestiæ. Mentis ergo opus est, formam genericam & specificam distinguere; reipsa diversæ non sunt.

4. Nihilo melior est divisio formæ in assistentem & informantem. Nam forma assistens id ipsum est rei cujus esse forma dicitur, quod nauta navi: neque enim essentiam tribuit, sed motum tantum. Sed nec exemplar causa formalis est, sed instrumentum: ideoque ad causam efficientem referendum.

CAP. XVII.

De causa Efficiente.

THEOREMA. I.

CAusæ externæ sunt, quæ non ingrediuntur essentiam rei; ut efficiens & finis.

II. *Causa efficiens est causa externa, à qua res vera causalitate proficiscitur.*

1. ¶. Platoni causa efficiens erat τὸ ὑφ' οὗ, hoc est, *id à quo res est*, ut autor est Plutarchus, *lib. 2. de plac. Philos. cap. 11.* Hinc petita est definitio vulgaris; *Causa efficiens est à qua res est.* Sed non videtur ea satis plena, cum etiam fini aptari possit. Etsi enim res *propter finem* sit, nihil tamen vetat, quo minus etiam *à fine* dici possit. Quare addidi definitioni hæc verba, *causalitate vera*, quibus efficiens à fine distinguitur. Res enim à fine proficiscitur quidem, sed causalitate metaphorica; ut docet Aristoteles, cum *lib. 1. de Gen. & Cor. cap. 7.* ait, finem non esse ποιητικὸν εἰ μὴ κατὰ μεταφοράν, hoc est, non habere veram vim efficiendi, sed tantum metaphoricam.

III. *Causa efficiens latissime patet, ejusque variæ sunt species: quas omnes conabimur octo divisionibus explicare.*

IV. *Primo, dividitur causa efficiens in activam, quæ effectum causat mediante actione; & in eam, à qua res immediate imanat, ac sine ulla actione proficiscitur.*

1. ¶. Interdum fit, ut causa effectum causet mediante ali-

qua actione; quæ illius cauſalitas eſſe dicitur in cauſando effecto: hujuſmodi cauſam *activam* appellamus. Interdum fit, ut cauſa efficiens effectum cauſet ſua exſiſtentia, ſine ulla cauſalitate quæ ab illius exſiſtentia diſtincta ſit. Hæc à quibuſdam vocatur *cauſa emanativa*. Quæ vox, etſi repugnante linguæ Latinæ analogia conficta ſit, uſurpanda tamen eſt hac in re, uſquedum commodior ſuppetit. Ex. gr. ignis eſt cauſa emanativa proprii caloris; at eſt cauſa activa caloris in alio. Nam calor proprius, ignis exſiſtentiam neceſſario atque immediate ſequitur: at ignis in alio non efficit calorem ſua exſiſtentia, ſed ſua operatione. Ex quibus liquet, cauſam emanativam minus quidem proprie efficientem dici, quam activam: convenientius tamen ad cauſam efficientem reducitur quam ad aliud cauſæ genus. Ad cauſam emanativam pertinet omnis forma ſubſtantialis, reſpectu proprietatum quæ illam in eadem re conſequuntur.

V. *Secundo, dividitur cauſa efficiens in immanentem, & tranſeuntem.*

VI. *Cauſa immanens eſt, quæ producit effectum in ſeipſa.*

VII. *Tranſiens, quæ producit effectum extra ſe.*

1. §. Ex. gr. cum faber domum ædificat, aut cum quis lapidem projicit, uterq; dicitur cauſa tranſiens: aut cum anima noſtra intelligit, aut appetit aliquid, dicitur cauſa immanens ſuorum conceptuum, aut affectuum, quos intelligendo & appetendo format. Ariſtoteles videtur ſolam cauſam tranſeuntem *efficientis* nomine intellexiſſe, cum cauſam efficientem, *lib. 2. Phyſ. cap. 3.* & *lib. 4. Metaph. cap. 2.* definit, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως, hoc eſt, *unde primum mutationis & quietis principium eſt*: aut *lib. 2. Poſt. cap. 11.* ὅτις πρῶτον ἐκίνησεν, hoc eſt, *quæ primum movit.*

VIII. *Cauſæ tranſeuntis conditiones duæ ſunt: 1, Vt ſit conjuncta patienti. 2. Vt ſit patienti diſſimilis.*

1. §. Prima conditio præcipitur *lib. 7. Phyſ. cap. 3.* altera, *lib. 1. de Gen. & Cor. cap. 7.* Cauſa efficiens dicitur duobus modis conjuncta patienti, nempe vel exſiſtentia, (vulgo dicunt *ſuppoſito*) vel virtute. Ex. gr. cum ignis lignum urit, exſiſtentia ligno conjungitur; cum aſſidentes calefacit, non exſiſtentia ſua, ſed virtute aſſidentibus conjunctus eſt.

2. Agens

2. Agens duobus etiam modis dissimile dicitur patienti: vel quoad speciem, vel quoad gradū. Priori modo, calidum frigido; posteriori modo, quod calidius est, minus calido dissimile dicitur. Quæ neutro modo dissimilia sunt, eorum unum in alterum agere, aut ab eo pati, nullo modo potest.

IX. *Tertio, dividitur causa efficiens in liberam, & necessariam.*

X. *Causa libera est, quæ consulto causat.*

XI. *Necessaria, quæ non consulto, sed necessitate naturæ causat.*

1. §. Libertas in genere est facultas faciendi quod lubet. Itaque qui absolute liber est, immunis est a servitute, à lege sibi ab aliis lata, à coactione, & à necessitate naturali. Sed cum voluntas libera dicitur, cumque causa libera causæ necessariæ opponitur, *libertatis* nomine nihil aliud intelligitur, quam immunitas à coactione & à necessitate ac determinatione naturali. Nam qui servus est aut legi alterius subditus, voluntatis suæ libertate fruitur, cum judicat, domini sui nutu aut lege vivendum esse sibi: at necessitas naturalis & coactio libertatem evertunt. Cur ergo coacta causa hac divisione non continetur? quia qui cogitur, ab alio sic impellitur, ut ad effectum nihil ipse conferat; ac proinde inter causas efficientes referri nequit.

2. Necessitas naturalis non ea solum nobis est, qua res inanimes agunt, aut plantæ; sed etiam illa qua bruta agunt, aut infantes ante rationis usum. Nam actiones brutorum & infantium eo fere modo proficiscuntur ab instinctu naturali, & à sensu, quo plantarum actiones proficiscuntur ab ipsa natura. Hoc sensu partes divisionis immediate opponuntur; eaque omnes causarum species continetur.

XII. *Causa libera potest agere, & non agere, quidquid, quantum, & quando lubet.*

XIII. *Causa necessaria ad unum aliquod agendum determinata est, agitque quando, & quantum potest.*

1. §. Ex. gr. ideo libere quis disputare aut scribere dicitur, quia voluntate sua aut consilio disputat aut scribit: ac proinde, quia potest disputare & non disputare, & cœptam disputationem, cum lubet, interrumpere, vel aliud aliquid

agere eorum quæ dicuntur esse ἐφ' ἡμῖν, id est, *in nostra potestate*. Ad hæc eni n sola se extendit voluntaris libertas. Causæ necessariæ *ad unum determinatæ sunt*, h c est possũ agere, sed non possunt non agere: & hoc tantũ possunt agere quod agunt, & non aliud, & tantum agunt, quantum possunt. Sic ignis non potest non calefacere materiam idoneam, & unam quamq; rem tanto calore afficit, ut non possi. majore.

XIV. *Quar o, dividitur causa efficiens in causam per se, & causam per accidens.*

XV. *Causa per se est quæ quatenus talis est, producit effectum consilio suo, aut propensioni naturali conveniens.*

XVI. *Causa per accidens est quæ non producit effectum, qua talis est; aut quæ effectum producit præter consilium, aut naturæ suæ propensionem.*

1. ¶. Ut causa efficiens sit causa per se, d æ conditiones requiruntur: prima est, ut effectum respondeat illius consilio, aut propensioni naturali: consilio, si si causa libera; propensioni, si sit necessaria. Altera conditio est, ut efficiens effectum producat, quatenus talis est. Si alterutra harum conditionũ absit, causa dicitur per accidens. Si pr or conditio absit, causa dicitur per accidens, quia eventus aliquis aut effectũ per accidens, cohæret cum eo effecto quod à causa efficiente per se producitur; veluti, cum quis tertam fodiens thesaurum invenit. Etenim terrã f dere, est effectũ fodientis per se: um hoc effecto thesauri inventio per accidens, hoc est, præter consilium fodientis, & naturã fossionis, conjungitur. similiter, um animal monstrũ generat est causa monstri per accidens, quia monstri generatio cum generatione naturali per accidens, & præter naturæ scopum conjungitur. Si posterior conditio absit, causa dicitur per accidens, quia effectum non adscribitur causæ suæ, sed ei quod causæ accidit; veluti, cum Polycletus, aut Musicus, dici ur causa statuæ. Neque enim Polycletus statuam facit, quatenus Po ycletus est; aut Musicus, quatenus Musicus est; sed quatenus est statuarius: Accidit autem statuario, ut Polycletus sit, aut Mu icus. Vide *lib.* 2. *Phys. cap.* 2. Ceterum cum prima conditio desideratur in efficiente causa, τὸ *per accidens* est in effecto; cum altera desideratur, est in ipsa causa.

XVII. *Ad*

XVII. *Ad causam per accidens revocatur fortuna & casus.*

1. §. Nimirum ad primam speciem, quæ per accidens dicitur ratione effecti. Fortuna, Græce τύχη, definitur ab Aristotele *lib.* 1. *Phys. cap.* 5. his verbis, Δῆλον ἄρα ὅτι ἡ τύχη αἰτία τις συμβεβηκὸς ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά τινος hoc est, *Manifestum igitur est, fortunam esse causam per accidens in iis quæ alicujus gratia fiunt, consultoque suscipiuntur.* A Themistio in *paraphrasi hujus loci* fortuna plenius definitur, Αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς οὔτε ἐξ ἀνάγκης, οὔτ' ὂν τὸ πολὺ γινομένοις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπ' ἔλαττον, καὶ τούτων γε ἐν τοῖς ἕνεκά τινος κατὰ προαίρεσιν, hoc est, *Causa per accidens earum rerum quæ neque necessario, neque crebro, sed que raro eveniunt, atque in iis duntaxat quæ alicujus gratia consulto suscipiuntur.*

2. Casus, Græce αὐτόματον, est causa per accidens eorum quæ raro contingunt, idque in iis omnibus quæ alicujus gratia suscipiuntur. Casus enim latius patet fortuna: Nam cum utraque sit causa per accidens, quæ alicujus finis gratia agit, quæque in raro contingentibus versatur; fortuna solum posita est in iis quæ agunt consulto, casus etiam in iis quæ agunt ex naturæ necessitate: ut in infantibus, in brutis, plantis, ipsisque etiam rebus inanimis, in quibus non est locus fortunæ. Ex. gr. cum quis fodiens thesaurum invenit, dicimus illud vel casu, vel fortuito factum: at cum tegula decidens de tecto prætereuntem vulnerat, id casu factum est, non fortuna. Omnis ergo fortuna casus est, sed non vicissim, ut dicitur *lib. cit. cap.* 6. Quanquam sæpe hæ voces confunduntur.

XVIII. *Quinto dividitur causa efficiens in principalem, & minus principalem.*

XIX. *Causa principalis est, quæ sua virtute effectum producit.*

XX. *Causa minus principalis est, quæ principali causæ inservit ad effectum producendum.*

XXI. *Causa principalis vel æqualis est effecto, vel nobilior; nunquam deterior: causa minus principalis, quatenus causat, semper deterior est effectu suo.*

1. ¶. Quando effectum cum causa comparamus, considerari debet causa, quatenus est causa, hoc est, secundum eam virtutem qua causat. Cum virtus causæ tanta est, ut in ea contineatur quicquid in effecto est, dicitur causa principalis. Effectum dicitur in causa sua vel *formaliter*, vel *eminenter* contineri. Cum effectum in causa continetur formaliter, sive cum effectum ejusdem naturæ est cum causa sua, causa dicitur *univoca*; eaque æqualis est effecto suo: veluti cum calor calorem efficit, aut mus murem. Cum effectum in causa sua eminenter continetur, sive cum causa nobiliore quadam virtute effectum producit, dicitur causa *æquivoca*: eaque præstantior effecto suo: veluti cum lux calorem efficit, aut architectus domum. Cum effectum in causa sua neque formaliter, neque eminenter continetur, dicitur causa *minus principalis*; eaque non tam efficit, quam subservit principali causæ ad effectum producendum.

XXII. *Causa minus principalis subdividitur in procat arcticam, proegumenam, & instrumentum.*

XXIII. *Causa procatarctica est, quæ causam principalem extrinsecus incitat ad agendum.*

XXIV. *Causa proegumena, quæ causam principalem intus disponis, vel etiam proritat ad agendum.*

1. ¶. Causa προηκαταρκτικὴ quæ προηκαταρχομένη, (Latine causa *incipiens* aut *inchoans* dici potest) vel est objectum, vel occasio, vel autor, vel meritum. Objectum eatenus dicitur causa procatarctica, quatenus excitat aut movet causam principalem. Occasio est temporis loci; cõmoditas ad agendum quod velis; quæ & ipsa vim aliquam movendi habet ad agendum, quatenus agendi impedimenta tollit. Autor dicitur hoc loco, qui causam principalem propositis rationibus ad agendum hortatur, aut ab agendo dehortatur: vocatur etiam causa moralis. Meritum sive causa meritoria appellatur, quæ movet agentem ad talionem referendam; idque tam in bonis, quam in malis. Atque hæc quidem omnia sunt extra causam principalem. In quo distinguuntur à causa proegumena, quæ in ipsa causa principali consistit. Ex. gr. siquis de nocte obambulans, multas res pretiosas observet in apertis inimici sui ædibus, à quo jam antea injuriam acceperat, negligenter custodiri,

ſtodiri, eaſque alio inſtigante diripiat; cauſa objectiva hujus furti erunt ipſæ res pretioſæ furis avaritiam irritantes; occaſio, noctis tenebræ, & patentes ædes, quæ nonnihil furis propoſitum adjuvant; autor ſive cauſa moralis, qui inſtigavit; cauſa meritoria eſt accepta injuria, ob quam proni-or eſt furis animus ad furandum: cauſa proegumena eſt propria furis avaritia. Cæterum autor ſive cauſa moralis locum habet ſolummodo in cauſis voluntariis; objectum, occaſio, cauſa meritoria & proegumena etiam in aliis. Occaſio ſumitur interdum pro cauſa meritoria: veluti cum injuria illata dicitur occaſio pugnæ, aut belli, aut cædis. Atque hoc ſenſu occaſio, ſi ficta ſit, appellatur Græce προφασις & προσχημα, Latine, *pretextus*. Cauſa proegumena, vel *diſponit* cauſam principalem ſolummodo; veluti cum temperamentum corporis dicitur cauſa morum: vel etiam *proritat*; veluti cum ira eſt cauſa vindictæ; aut avaritia, furti.

2. Cauſa procatarctica & proegumena magnum habent uſum in Medicina. Medici enim omnes fere morbos referunt ad tres cauſas; ad procatarcticam, proegumenam, & συνεκτικὴν ſive continentem. Cauſa procatarctica illis eſt cauſa externa & evidens; reliquæ duæ internæ ſunt & latentes: proegumena eſt cauſa antecedens; continens eſt cauſa ἐμφυτος, ſimulque cum morbo exiſtens, eique immediate cohærens: hæc nobis erit cauſa *proxima*. Ex. gr. cauſa procatarctica febris, eſt frigus aut balneæ adſtringentes; proegumena, adſtricta cutis & impedita evaporatio; cauſa continens, humor putreſcens & accenſus.

XXV. *Inſtrumentum eſt, quod cauſæ principali in effectione ſubſervit.*

1 §. Non omnia inſtrumenta ſubſerviunt cauſæ principali eodem modo. Sunt enim inſtrumenta quædam cauſæ principali in agendo conjuncta: ſunt quædam ab illa in agendo ſeparata. Inſtrumento conjuncta ſunt, quibus cauſa principalis in ipſa rei effectione utitur. Atque hæc vel activa ſunt, ut calor in igne; vel paſſiva, ut culter, gladius, &c. Inſtrumenta ſeparata ſunt, quæ agunt loco atque vice cauſæ principalis: ſic legatus eſt inſtrumentum principis; & ſemen multis videtur inſtrumentum generantis, ſed perperam: Nam in-

ſtrumenta

strumenta separata non habent locum in naturalibus, sed tantum in moralibus.

XXVI. *Instrumentorum essentia posita est in aptitudine ad usum.*

1. §. Instrumenta, ait Aristoteles *lib. 2. de An. cap. 4.* officiis usuque distinguuntur inter se aut conveniunt. Nam unumquodq; instrumentum est id quod est, quia & quatenus aptum est ad certum usum. Sic securis eatenus securis est, quatenus materiæ qualitate & forma apta est ad secandum; & oculus eatenus oculus est, quatenus idoneus est ad videndum. Nam oculus, manus, cæteræq; partes organicæ hominis, aut bestiæ mortuæ, non sunt oculus aut manus, nisi homonymos, ut dicit Aristoteles *lib. 4. Meteor. cap. 17.*

XXVII. *Sexto, dividitur causa efficiens in primam & secundam.*

XXVIII. *Causa prima est, quæ à nullo pendet.*

XXIX. *Causa secunda est, quæ pendet à prima.*

1. ¶. Causa dicitur duobus modis prima, nempe vel absolute, vel in suo genere. Causa absolute prima dicitur, à qua omnia pendent, & cum fiunt, & cum exsistunt, & cum operantur, sive (ut vulgo loquuntur) in fieri, in esse, & in operari. Causa absolute prima tantum una est, nempe Deus. Omnia enim à Deo pendent, & quatenus fiunt, & quatenus sunt, & quatenus operantur, secundum illud Pauli, *Act. 17. In ipso vivimus, & sumus, & movemur.* Cæterum omnia dicuntur à Deo pendere, quatenus fiunt, aut in fieri, ratione creationis; idque vel proxime, vel remote: cum sunt, ratione conservationis: cum operantur, ratione providentiæ, vel ordinariæ, vel extraordinariæ.

2. Causa prima in suo genere dicitur, à qua pendent reliquæ causæ ejusdem generis. Hujusmodi causa prima non solum datur in unoquoque genere causarum, sed etiam in unaquaque subordinatione. Sic Adam est prima causa hominum in sua specie, quia à nullo alio homine genitus est, ut cæteri, sed immediate creatus à Deo. Sic etiam cœlum est causa prima motus, non absolute, sed in genere causarum naturalium, ut colligitur ex *lib. 1. Meteor. cap. 1.* Simili modo dici potest prima causa operationum vitalium; & quælibet causa

sa principalis prima dici potest respectu instrumentorum.

XXX. *Septimo, dividitur causa efficiens in universalem, & particularem.*

XXXI. *Causa universalis est, quæ eadem efficientia cum aliis causis concurrit ad plura effecta*

XXXII. *Causa particularis est, quæ sua efficientia unum tantum effectum producit.*

1. ¶. Universales causæ sunt Deus & cœlum. Deus concurrit cum causis particularibus ad omnes effectus: cœlum ad effectus tantum naturales & materiales. Hoc sensu dicitur *lib. 2. Phys cap. 2.* sol, & homo (addo, Deus) hominem generare: sol, ut causa universalis (nam eadem efficientia concurrit ad generationem omnium rerum) homo, ut causa particularis. Sic etiam equiso dici potest causa universalis, cum agit armentum equorum; quia eodem modo, eademque virtute, omnes equos impellit, integros & claudos.

XXXIII. *Denique octavo, dividitur causa efficiens in proximam & remotam.*

XXXIV. *Causa proxima est, quæ producit effectum immediate.*

XXXV. *Causa remota est, quæ producit effectum media causa propinquiore.*

1. ¶. Causa efficiens dicitur duobus modis *proxima*; nempe vel generaliter, vel specialiter. In genere dicitur causa proxima, quæcunq; cum effecto vel existentia (vulgo dicunt *suppositio*) vel virtute conjungitur. Nam cum virtus ejusmodi sit instrumentum causæ principalis, censetur cum causa principali una tantum causa. Itaq; cum causa principalis sua virtute cum effecto conjungitur, ipsa censetur cum effecto conjuncta. Neque refert quicquam, sitne virtus illa instrumentum conjunctum an separatum. Ex. gr. ignis dicitur proxima causa ustionis; parentes, suorum liberorum; quamvis ignis agat mediante calore, & parentes, mediante semine: Nam quia calor & semen instrumenta sunt, non efficiunt suo interventu, ut causa principalis non possit dici effecto proxima. Causa ergo remota dicetur hoc sensu, quæ neque existentia, neque virtute cum effecto conjuncta est; veluti, cum avus dicitur causa nepotis.

2. Cau-

2. Causa efficiens in specie proxima dicitur, quæ sua exsistentia cum effecto conjuncta est, idq; sine ulla media virtute. Ejusmodi causa proxima non datur in substantiis, sed tantum in accidentibus, præsertim propriis. Substantia enim non efficit substantiam sine media virtute instrumentali. Atque hæc est causa quæ absolute proxima dicitur; eaq; vel interna est vel externa. Interna dicitur, quæ est in subjecto illius accidentis cujus causa est. Sic dicitur anima, omnisq; forma substantialis, causa proxima suarum proprietatum. Huc pertinet causa emanativa; item causa continens, sive synectica Medicorum. Causa externa est, quæ non est in subjecto illius accidentis cujus causa est. Sic dicitur interpositio terræ causa proxima eclipsis. Hujus causæ usus in definitione & demonstratione propriorum accidentium est longe maximus.

CAP. XVIII.
De Fine.

THEOREMA I.

FInis *definitur*, τὸ οὗ ἕνεκα, vel τὸ τίνος ἕνεκα, hoc est, *id cujus gratia res est.*

1.¶. Harum definitionum prior exstat *l.* 2. *Phys. c.* 3. *l.* 1, *Metaph. c.* 3. & *l.* 1. *minor. c.* 2. altera, *l.* 1. *Post. c.* 11. Sensus hic est: Finis est causa, quæ sui amore causam efficientem incitat ad agendum, & ad sui consecutionem. Quod ut melius intelligatur, observandum est, bifariam posse considerari finem; nempe vel quatenus proponitur agenti, ab eoque intenditur, vel quatenus jam obtinetur: vulgo, in intentione, & in exsecutione. Finis in intentione est causa, quia movet efficientem ad agendum; in exsecutione, est effectum ipsius efficientis. Itaque finis & efficiens sibi mutuo causæ sunt, ut traditur *lib.* 2. *Phys. cap.* 3. Nam finis movet efficientem ad agendum, & ipse vicissim hac efficientis actione producitur. Ex. gr. bona corporis habitudo gymnastis est causa finalis exercitiorum, atq; ipsa vicissim exercitiis gymnasticis acquiritur.

2. Finis dicitur movere efficientem ad agendum, quia illi injicit amorem atq; appetitionem sui. Omne enim bonum est

est ἐφετὸν, id est, *appetibile.* Atqui omnis finis bonus est, aut saltem bonus esse videtur, ut docet Philosophus locis proxime citatis. Neque vero finem ea solum appetunt quæ agunt ἐκ προαιρέσεως, id est, *consulto*, ut homines; sed etiam, quæ agunt ex necessitate naturæ, ut res inanimes. Harum rerum appetitus *naturalis* sive *innatus* dicitur, nihilque aliud est quam naturalis propensio ad finem sibi ab universali natura, hoc est, à Deo, præfixum. Hæc appetitio efficienti à fine injecta, est causalitas finis: quæ, ut ab efficientia distinguatur, *motio metaphorica* appellari solet: non quod non sit motio proprie dicta, sed quod non sit motio talis, qualis est affectio, quæ est causalitas efficientis. Atque ita finem discernit ab efficiente ipse Aristoteles, cum *lib.* 1. *de Gen. & Cor. cap.* 7. ait, Τὸ τέλος οὐκ ἔχει ποιητικὸν, εἰ μὴ κατὰ μεταφοράν hoc est, *Finis non habet vim efficiendi, nisi per metaphoram.*

II. *Finis causat media ad finem destinata, omnesque actiones causæ efficientis circa media.*

1. ¶. Finis agenti oblatus, primo cognoscitur; deinde appetitur atque intenditur. Harum actionum respectu, finis non est causa finalis, sed objectum sive causa objectiva, quæ est species causæ procatarcticæ. Ubi finis intentus est, movet efficientem ad deliberandum de mediis, ad eligenda media ex multis optima, ad media electa comparanda, & ad finem horum mediorum adminiculo consequendū. Hæ actiones pendent à fine, non tanquam ab objecto, sed tanquam à causa finali. Atque hinc liquet, cum une eademque res causa procatarctica dicatur & causa finalis, quomodo altera ab altera distingui debeat. Nam causa objectiva sive procatarctica dicitur respectu earum operationum quæ ab illa immediate exercentur; causa finalis, respectu aliarum operationum, quæ ab illa sunt priorum interventu. Ex. gr. si quis eruditionem judicet rem præclaram esse, eamque amet, optet, atque etiam intendat, harum omnium operationum eruditio est causa objectiva: at si Academiam adeat, lectiones audiat, libros evolvat, &c. harum operationum eruditio est causa finalis.

III. *Finis ponit mediis modum ac mensuram.*

1. ¶. Hoc axioma sumptum est ex *lib.* 1. *Pol. cap.* 9. ubi ait Philosophus, finem expeti in infinitum, media non in infinitum,

tum, sed quantum satis est ad finem consequendum; finemque terminum esse mediorum. Ex. gr. Qui cibum expetunt sanitatis tantum causa, eum tantum cibum expetunt qui salutaris, & quatenus salutaris est: qui vero cibum expetunt solius voluptatis causa, eum cibum expetunt tantum qui suavis est, & quousque sive quatenus suavis est: sanitatem an voluptatem ipsam omnes expetunt sine modo.

IV. *Finis conciliat etiam mediis amorem.*

1. ¶. Hoc est, finis in causa est, ut media, quæ per se bona non sunt, imo quæ sæpe mala sunt, amentur tamen atque petantur finis consequendi causa. Ex. gr. Quamvis sani medicorum remedia aspernentur omnes, ut, quæ ingrata gustui sunt aut tactui; ægri tamen plerique ea expetunt, & libenter usurpant, si certa spes sit valetudinis eorum usu recuperandæ.

V. *Finis trifariam dividitur: primo, in finem* cujus, *& finem* cui.

VI. *Finis* cujus *est, quem efficiens expetit.*

VII. *Finis* cui *est, in cujus gratiam, sive cui, efficiens aliquid, tanquam finem expetit.*

1. ¶. Hanc distributionem tradit Philosophus *lib. 2. de Anima, cap. 4.* Ex. gr. Finis *cujus* medicinæ est sanitas; finis *cui*, æger. Finis *cujus* movet efficentem amore concupiscentiæ; finis *cui* amore benevolentiæ.

2. Finis *cujus*, teste Aristotele *lib. 1. Eth. cap. 1.* vel est operatio, vel opus aliquod præter operationem. Ex. gr. Finis Musicæ est perite canere; finis virtutis ἐυπραξία, hoc est, *recta & proba operatio*: at artium mechanicarum finis non tam est operari, quam opus aliquod, puta domus, navis, poculum, aut tale quid.

VIII. *Secundo, dividitur finis in principalem & secundarium.*

IX. *Principalis finis est, quem agens primo vel etiam primario intendit.*

X. *Finis secundarius est, quem agens intendit ut eum simul cum primario fine obtineat, vel ut eum consequatur, si principali fine excidat.*

1. ¶. Ex. gr. Finis principalis vestium est, ut corpus nostrum

strum tueantur contra cœli inclementiam; finis secundarius, qui cum principali illo fine conjunctus est, ut corpus ornent. Item finis principalis propter quem Deus se manifestavit in mundi creatione, est, ut homines imbuantur Dei cognitione & pietate; finis secundarius ac succedaneus, ut reddat eos ἀναπολογήτους, id est, *inexcusabiles*, qui veritatem in injustitia detinentes in impietate persistunt.

XI. *Tertio, denique dividitur finis in subordinatum, & ultimum.*

XII. *Finis subordinatus est, qui refertur ad finem ulteriorem.*

XIII. *Finis ultimus est, ad quem reliqui fines referuntur, ipse ad ulteriorem finem non refertur.*

1. ¶. Sæpe longa finium subordinatorum series est, in qua finis subordinatus medium est respectu finis sequentis. Ex. gr. fodit aliquis terram, ut ferrum eruat: ferrum eruitur, ut ex eo fiat aliquod instrumentum quod nostris usibus inserviat, puta scalpellum: scalpellum inservit Medico ad venæ sectionem: venæ sectio ad minuendum sanguinem superfluum, aut detrahendum vitiosum: sanguinis missio facit ad conservandam aut recuperandam sanitatem: sanitas per se quidem optabilis est, sed eo tamen refertur, ut actiones nostræ liberæ sint atq; expeditæ: Rursus actiones aliæ ad voluptatem, aliæ ad gloriam, aliæ ad honestatem, aliæ alio referuntur. In hac finium subordinatione non potest iri in infinitum, ut supra docuimus ex Aristotele, *l.* 1. *Met. minor. c.* 2. Alioqui enim frustra foret & inanis appetitio, quam omnibus rebus indidit natura; quemadmodum ipse Philosophus colligit *l.* 1. *Eth. c.* 1. Ergo datur finis aliquis summus & ultimus, in quo appetitus terminari atque quiescere potest.

2. Finis bifariam ultimus dicitur, nempe vel suo genere, vel absolute. Finis in suo genere ultimus vocatur, qui ultimus est inter eos fines qui intenduntur ab eodem agente. Sic in illa serie, quam retuli, multi sunt fines in suo genere ultimi: Nam ferrum eruere, est ultimus finis metallicorum; scalpellum, fabrorum; sanitas, medicorum: at unus tantum finis absolute ultimus est, nempe fœlicitas.

3. Finis, qui in suo genere subordinatus est, refertur ad finem

nem ulteriorem per se: at qui in suo genere ultimus est, refertur ad ulteriorem finem per accidens. Ex. gt. Faber emollit igne ferrum, imponit incudi, cudit, limat, acuit, donec ex eo scalpellum effecerit. Hæc omnia per se, ac respectu ejusdem agentis, nempe fabri, subordinata sunt: scalpellum enim totius molitionis fabrilis finis est. At vero quod Medico scalpellum inserviat ad incidendam venam, id non curat faber, ideoque omnia quæ faber facit scalpelli conficiendi gratia, huic Medicorum fini per accidens subordinata sunt.

XIV. *Cum finis bonus sit, quo ulterior, eo meliorem esse necesse est. Vltimus ergo finis est optimus, ipsumque summum bonum.*

1. ¶. Hoc theorema exstat *l.* 1. *Eth. c.* 5. Finem esse bonum, supra dictum est: aliter enim non moveret efficientem. Neque vero satis est, ut bonus sit, sed debet etiam *per se* bonus esse; cum media non sint bona, nisi quatenus fini obtinendo inserviunt. Ex quo sequitur, finem meliorem esse mediis. Atqui finis subordinatus est medium respectu finis sequentis, sive ulterioris. Ultimus ergo finis est optimum quid; quia nullius respectu medium est, quo possit esse deterior. Nihil autem refert, sitne finis revera bonus, an bonus esse videatur, ut dicitur *l.* 4. *Met c.* 2. quia finis non aliter movet efficientem, quam quatenus judicatur esse bonus.

XV. *Quo finis posterior est in executione, eo prior est in intentione, & vicissim.*

1. §. Hoc axioma sic effertur ab Aristotele, *l.* 3. *Eth. cap.* 3. Τὸ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον ἐστιν ἐν τῇ γενέσει: hoc est, *quod ultimum est in resolutione, primum est in generatione.* Generationem hic effectionem sive executionem, resolutio intentionem denotat. Eadem est Aristotelis sententia, 2. *Eud. c.* 3. ubi sic inquit, Τῶν μὲν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος· τῶν δὲ πράξεως, ἡ τῆς νοήσεως τελευτή: hoc est, *Cogitationis* (sive intentionis) *principium est finis: principium actionis, est cogitationis terminus.* Ubi per *terminum* intellige quod fuerat in cogitatione sive intentione postremum.

2. Dividitur etiam finis in internum & externum. Sed hæc divisio non in omnibus rebus, sed in facultatibus tantum, sive in artibus τεχνικαῖς locum habet: in quibus finis inter-

nus

nus dicitur, quem artifex assequitur quoties vult; externus, quem non semper assequitur. Sic finis internus artis oratoriæ est, *dicere ornatè atque accommodatè ad persuadendum*; finis externus est *persuadere*.

3. Divisio finis in finem per se, & finem per accidens, quæ vulgo recepta est, non caret vitio, nisi commode accipiatur. Finis enim per accidens non est causa finalis: nam causa finalis non est causa, nisi quatenus intenditur: at finis per accidens non intenditur, sed evenit præter intentionem. Quare, cum finis per accidens dicitur, eventus sive effectum per accidens intelligitur. Nam siquis agrum eo fine fodiens, ut eum reddat fertiliorem, thesaurum forte inter fodiendum reperiat, thesauri inventio non erit finis, sed effectum sive eventus per accidens.

CAP. XIX.

De Subjecto & Adjuncto.

THEOREMA I.

Subjectum est, cui aliquid præter essentiam adjungitur.

II. *Adjunctum est, quod alicui præter essentiam adjungitur.*

1. §. Vulgo distingui solet inter subjectum ὑποκείμενον, καὶ κατηγορίας. id est, *inhæsionis & prædicationis* sive *denominationis*. Subjectum inhæsionis nihil aliud est quam substantia respectu accidentium sibi inhærentium: Sic nix est subjectum albedinis qui sibi inhæret. Subjectum prædicationis sive denominationis, vel late sumitur, vel stricte. Late sumitur pro qualibet re (sitne substantia an accidens, nihil refert) de qua aliquid dici potest quacunq; prædicatione, sive essentiali, sive accidentali; sive interna, sive externa; sive absoluta, sive limitata. Atque hoc sensu dici potest, omne subjectum inhæsionis esse subjectum denominationis: quia omne accidens dici potest de subjecto suo: vel voce denominativa, veluti cum nix dicitur *alba* ab albore sibi inhærente: vel voce aliunde sumpta, veluti cum quis *probus* dicitur propter virtutem. At non omne subjectum prædicationis est subjectum

inhæsionis. Multa enim dicuntur de subjecto, quæ non sunt in subjecto. Hoc sensu sumitur subjectum prædicationis in doctrina de prædicabilibus, & de enunciatione.

2. Cum subjectum prædicationis sive denominationis stricte sumitur, opponitur subjecto inhæsionis; idque bifariam. Vel enim sumitur pro eo de quo aliquid prædicatur essentialiter, puta, genus, species, aut differentia; (sic sumitur *cap. 2. & 5. lib. Categ.* ubi *esse in subjecto*, & *dici de subjecto* opponuntur) vel etiam sumitur pro eo de quo aliquid dicitur prædicatione externa, aut limitata; ut, *Miles est armatus; Æthiops est albus; Homo est immortalis.* Neque enim armatura inhæret militi, cum sit substantia; neque albor inhæret toti Æthiopi, sed dentibus tantum; neque immortalitas toti homini, sed animæ solum.

3. Hoc loco non subjectum inhæsionis solum, sed etiam omne subjectum prædicationis sive denominationis, de quo aliquid prædicatur prædicatione accidentali, sive externa, sive interna, sive absoluta, sive limitata, considerandum est. Et quæ isthoc modo de subjecto dici possunt, adjunctorum nomine intelliguntur. Quæ de aliquo prædicantur essentialiter, huc non pertinent, ut ex subjecti & adjuncti definitione intelligitur.

4. Nec tamen confunditur hæc doctrina cum iis quæ de prædicabilibus docuimus. Nam in prædicabilibus spectantur adjuncta propria & communia, quatenus cum subjecto connexa sunt in prædicando; quæ Logica connexio est, & in notionis fictione, non in rebus ipsis posita est. Hoc loco considerantur adjuncta quatenus cum subjecto connexa sunt in exsistendo; quæ est connexio Physica, & in ipsis rebus sita.

III. *Adjuncta possunt trifariam dividi: Ac primo in propria & communia.*

1. §. De propriis accidentibus satis dictum est in prædicabilibus. Accidentia communia nihil aliud sunt quam accidentia absolute dicta, quæ propriis opponuntur.

IV. *Secundo, dividuntur adjuncta in absoluta & limitata.*

V. *Adjunctum absolutum est, quod subjecto simpliciter & absolute convenit.*

VI. *Limitatum, quod subjecto convenit secundum quid.*

1. §. Secundi

1. §. *Secundum quid*, hoc est, secundum certam aliquam partem aut naturam; aut certo aliquo tempore, loco, aut respectu. Ex. gr. *Mortalitas* est absolutum hominis adjunctum; *immortalitas*, limitatum: quia homo non est absolute immortalis, sed tantum quoad animam. Sic *albor* est adjunctum limitatum Æthiopis; quia Æthiops non absolute, sed tantum quoad dentes, albus est.

VII. *Tertio, dividuntur adjuncta in interna & externa.*

VIII. *Adjuncta interna sunt, quæ subjecto inhærent.*

IX. *Externa, quæ ad subjectum extrinsecus ordinantur.*

1. §. Subjectum recipit adjuncta interna in se; ut nix, alborem; anima, scientiam: adjuncta externa, ad se; ut visus, colorem; miles, arma. Interna tribuunt subjecto denominationem internam; externa externam. Cum enim nix alba denominatur ab albore suo, est denominatio interna; at cum miles dicitur armatus, aut oculus colorem videre, est denominatio externa: vulgo denominatio *intrinseca* & *extrinseca* dicitur.

2. Adjuncta interna sunt accidentia, pura quantitas, qualitas, aut aliquid tale; eorumque subjectum semper est substantia. Adjuncta externa vel sunt substantiæ, vel accidentia: eaque vel substantiis vel accidentibus adjunguntur. Nam vel substantia substantiæ, vel accidens accidenti, vel accidens substantiæ, vel substantia accidenti adjungi potest, ut ex sequentibus patebit.

X. *Adjunctum externum vel est objectum, vel signum, vel circumstantia.*

XI. *Objectum est, circa quod aliqua res operando occupatur.*

1. §. Objectum ab Aristotele nunquam proprio ac peculiari nomine appellatur. Cum enim de objecto loquitur, vel ἀντικείμενον dicit, id est, *oppositum*, ut *lib.* 1. *de Anim. cap.* 1. vel γένος, γένος ὑποκείμενον, γένος περὶ ὃ, id est, *genus, genus subjectum, genus circa quod*; ut, *lib.* 1. *Post. cap.* 7. Quatuor sunt, quibus objectum tribui solet, οὐσία, δύναμις, ἕξις, ἐνέργεια· id est, *substantia, facultas, habitus, operatio.* Sic objectum animæ, mentis, scientiæ & contemplationis,

dicitur esse *omne ens*. Operatio requirit objectum ratione sui; substantia, facultas, & habitus, ratione suæ operationis. Nam *ens* non est objectum animæ, mentis, aut scientiæ alicujus, nisi quatenus anima, aut mens, imbuta scientia, illud contemplatur. Contemplatio enim est animæ, mentis & scientiæ operatio.

2. Objectum & subjectum in disciplinis fere sine discrimine usurpantur: & certe in scientiis proprie dictis una eademq; res utriusque rationem habet. Nam quatenus mens eam contemplatur, objectum dicitur: eadem subjectum dici potest, respectu proprietatum, quæ de illa per causas demonstrantur. Sic *corpus naturale* dici potest objectum scientiæ physicæ, & subiectum loci, temporis, motus, aliarumque affectionum quæ de corpore naturali demonstrantur. Extra hanc considerationem non est temere objectum cum subjecto confundendum. Habent enim hæ notiones σχέσεις sive respectus diversissimos.

3. In objectis disciplinarum distingui solet materiale & formale. Materiale est res ipsa quæ consideratur; formale est modus considerandi. Ex gr. Objectum materiale Physicæ est *corpus naturale*; formale, *quatenus naturale*. Nam cum multæ disciplinæ versentur circa corpus naturale, puta, Mathematica, Medicina, artes Mechanicæ: sola Physica considerat corpus naturale *quatenus naturale*.

4. In disciplinis theoreticis unum tantum objectum requiritur, in cujus contemplatione sive cognitione tota disciplina consistit: sive objecti nomine nihil aliud intelligatur, quam subjectum de quo proprietates demonstrantur per proprii principia (quo sensu diximus corpus naturale esse objectum Physicæ) sive ipsæ etiam proprietates & principia objecti nomine veniant. In disciplinis practicis requiritur duplex objectum; unum doctrinæ, alterum usus sive praxis. Objectum doctrinæ dicitur, quod per definitiones & divisiones in tota disciplina explicatur. Objectum usus sive praxis vocatur, circa quod versatur ipsa disciplinæ exercitatio. Sic in Ethicis objectum doctrinæ, sunt virtutes & vitia; objectum praxis est anima: hanc enim imbuit Ethica virtutibus. In disciplinis directricibus, objectum praxis fere est geminum; alterum,

quo

quod ab ipsa disciplina dirigitur; alterum, in quo operatur id quod dirigitur. Sic diximus Logicam, ratione usus, versari circa omne thema, & circa ipsam mentem in thematum cognitione quærenda occupatam. Objectum quod dirigitur, *proximum*; id, in quo operatur id quod dirigitur, *remotum* docendi causa appellari potest. In artibus mechanicis non apparet objectum doctrinæ, quia sola exercitatione acquiruntur sine præceptis atque institutione.

XII. *Objectum aliud est per se, aliud per accidens.*

XIII. *Objectum per se est, quod & rei, qua tale est, objicitur, & circa quod res, quatenus talis est, versatur.*

XIV. *Objectum per accidens est, quod aut rei non objicitur, qua tale, aut circa quod res non versatur, quatenus ipsa talis est.*

1. §. Objectum per se requirit duas conditiones; alteram ratione sui, alterã ratione subjecti cui subjicitur. Ratione sui, ut rei objiciatur, *qua tale est*: Sic *bonum* est objectum voluntatis per se; *malum*, per accidens: Voluntas enim appetit bonum natura sua; malum sua natura non appetit; imo malum non appetit, qua malum, sed quatenus videtur esse bonũ, *l.* 3. *Eth. c.* 4 Similiter objectum visus per se est *color*; objectum per accidens, *Diaris filius*; *lib.* 2. *de Anim. cap.* 6. Diaris enim filius non videtur, quatenus est Diaris filius, sed quatenus est coloratus: accidit autem, ut id quod coloratum est, sit Diaris filius. Altera conditio, quam diximus in objecto per se requiri ratione subjecti, est, ut res circa illud versetur, *quatenus ipsa talis est*. Ex. gr. Cum Architectus ædificat domum, materia ex qua domus fit, est Architecti objectum per se; quia quatenus architectus, circa illam versatur: at eadem materia erit objectum Musici per accidens, si musicus dicatur ædificare: quia non ædificat, qua Musicus, sed quatenus Architectus est.

XV. *Objectum per se vel proprium est, vel commune.*

XVI. *Objectum proprium est, quod uni tantum rei objicitur.*

XVII. *Commune, quod objicitur pluribus rebus.*

1. §. Sic *color* est proprium objectum visus; *sonus*, auditus; *sapor*, gustus, &c. *magnitudo*, *numerus*, *figura*, *motus*, *quies*, sunt objectum sensuum commune: quia pluribus sensibus singula eorum percipiuntur.

XVIII. *Utrumque vel mediatum est, vel immediatum.*

XIX. *Objectum mediatum est, quod alio mediante alicui objicitur.*

XX. *Immediatum, quod nullo mediante alicui objicitur.*

1. §. Sic qualitates sensibiles sunt immediatum objectum sensuum; substantia hisce qualitatibus vestita, mediatum. Sic de objecto.

XXI. *Signum est, quod seipsum sensibus, & id cujus signum est, intellectui offert.*

1. §. Signum est adjunctum, res signata subjectum. Signum hæc duo facit: primo seipsum sensibus offert; deinde mentem movet, ut de re signata cogitet.

XXII. *Signum varie dividitur: ac primo in naturale, & arbitrarium.*

XXIII. *Signum naturale est, quod significat sua natura.*

1. §. Sic Aurora est signum orituri solis; vestigium, ... dis; imago in speculo, vultus. Signum naturale fere pertinet ad doctrinam de causis. Nam omne signum naturale vel est causa rei signatæ, vel effectum: vel utrumque est effectum ejusdem causæ.

XXIV. *Signum arbitrarium est, quod ex institutione significat.*

1. §. Vel humana; veluti cum suspensa hedera est signum vænalis vini: vel divina; veluti cum sacramenta dicuntur signa divinæ gratiæ.

XXV. *Secundo, dividitur signum in formale, & materiale.*

XXVI. *Signum formale est, quod rem repræsentat.*

1. § Sic pictura est signum rei depictæ; vestigium, ... dis; conceptus, rerum. Aristoteli εἰκόνισμα, id est, *simulacrum* dicitur, *cap. 2. de interpr.*

XXVII. *Signum materiale est, quod rem indicat quidem, sed non repræsentat.*

1. §. Sic iris est signum pluviæ; fumus, flammæ; pallida luna, signum ventorum: rubicunda, serenitatis.

XXVIII. *Tertio, dividuntur signa in antecedentia, consequentia, & conjuncta.*

1. ¶. Signa antecedentia: ut, Aurora, ortus solis; co... nu...

nubium, pluviæ. Consequentia : ut, fluctuatio tabularum, tempestatis; pallor morbi. Conjuncta : ut, inæqualitas pulsus, febris; cutis hispida, salacitatis. Huc pertinent signa meteorologica, & physiognomica.

XXIX. *Quarto, denique dividuntur signa in necessaria & contingentia : quorum illa certum, hæc incertum rei indicium faciunt.*

1. §. Ex. gr. Aurora certo prænunciat ortum solis; & inæqualis arteriæ pulsus, certum facit indicium febris: at pallor est indicium amoris; & nubium coactio, pluviæ; sed fallax. Fallit autem signum, cum non necessario cum re cohæret, vel cum pluribus rebus commune est. Signa necessaria Græcis dicuntur τεκμήρια, reliqua εἰκότα, hoc est, *verisimilia*. Quanquam videntur tum demum εἰκότα dici, cum ex iis fiunt propositiones verisimiles: ut, *Cum nubes coguntur, pluet confestim: Qui pallet, amat.*

XXX. *Circumstantia est, quod circa rem est, eive adjacet, aut appositum est.*

1. §. Huc pertinet locus, tempus, vestitus, armatura, & id genus alia. Atquæ hæc de affectionibus simplicibus.

CAP. XX.

De Convenientia rerum.

THEOREMA. I.

SEquuntur *convenientia, diversitas, oppositio, & ordo, quas diximus esse affectiones.*

1. §. De convenientia & diversitate agit Aristoteles *lib. 1. Top. cap. 7. & lib. 7. cap. 1. & 2.* Item, *lib. 4. Metaph. cap. 6. & 9. & lib. 6. Top. cap. 18.* Probat utriusque considerationem non parum adjumenti conferre ad bene definiendum & ad argumentandum. De oppositione & ordine agit *in fine lib. Categ.*

II. *Convenientia est, qua plura, aut quasi plura, uniuntur inter se.*

III. *Estque vel realis, vel rationis.*

IV. *Convenientia realis, est convenientia unius rei cum seipsa-*

V. *Convenientia rationis, est convenientia plurium in uno conceptu.*

1. §. Hanc convenientiæ distributionem innuit Philosophus, cum *lib.* 4. *Metaph. cap.* 7. ait, *identitatem esse quandam unitatem essentiæ, aut plurium,* (hæc est identitas rationis) *aut eorum, quæ ut plura usurpantur* ab intellectu nostro: quæ est identitas realis. Nam quæ revera plura sunt, uniuntur in communi conceptu sui generis. Sic dicuntur homo & bestia convenire in communi conceptu animalis. Et quod revera unum est, mente distrahitur, & usurpatur ut plura: veluti, cum Petrus senex, dicitur idem esse sibi ipsi puero; vel cum attributa divina dicuntur eadem esse divinæ essentiæ. Illa rationis, hæc realis convenientia est. Et quamvis Aristoteles loquatur de sola identitate, nihil tamen causæ est, cur ea distributio non possit generatim intelligi de qualibet convenientia rerum. Cæterum locus quem citavi non recte legitur in contextu: germana lectio in margine adscripta est, in editione Casauboniana. Ea sic habet, Ἡ ταυτότης ἑνότης τις ἐστι τῶν ὄντων, ἢ πλειόνων, ἢ ὅταν χρῆται ὡς πλείοσι. Hoc est, *Identitas est unitas quædam essentiæ vel plurium, vel eorum, quæ ut plura usurpantur.*

VI. *Dividitur etiam convenientia in simplicem & analogicam.*

VII. *Convenientia simplex, est convenientia unius cum alio in eodem tertio.*

VIII. *Convenientia analogica, sive analogia, est convenientia plurium cum pluribus in eadem habitudine.*

1. §. Analogia, Latine proportio, definitur ab Euclide, *lib.* 5. *prop.* 4. ἡ τῶν λόγων ὁμοιότης, id est, *rationis similitudo.* Λόγος, eodem autore, ἐστὶ δύο μεγεθῶν ὁμογενῶν ἡ κατὰ πηλικότητα ποιὰ ἀλλήλα ποία σχέσις. hoc est, *Ratio est duarum magnitudinum ejusdem generis mutua quædam secundum quantitatem habitudo.* Itaque cum ratio duos terminos, & analogia duas minimum rationes habeat, sequitur analogiam in quatuor minimum terminis consistere, quorum primus ita se habet ad secundum, ut tertius se habet ad quartum: ut, in hisce numeris videre est, 4, 8. 6, 12. Nam ut quatuor se habent ad octo, ita se habent sex ad duodecim.

2. Et

2. Etsi autem Mathematici analogiam constituant in sola quantitate, & in habitudine totius ad partem, aut viciſſim: nulla tamen cauſa eſt, cur analogia non poſſit omnibus rebus generaliter attribui, quæ mutua habitudine inter ſe conveniunt; ſive ea habitudo ſit totius ad partem, ſive cauſæ ad cauſatum, ſive ſubjecti ad adjunctum; aut contra, ſive oppoſiti ad oppoſitum. Nam ut 4 & 6 ſunt partes analogæ, habentes rationem dimidii ad 8 & 12; ita quoque ſol & mus, ſunt cauſæ efficientes, ut plerique judicant, analogæ eorum murium, qui ex putri materia & ex ſemine generantur; & os & radix, media analoga ad nutritionem animalium & plantarum deſtinata; ſymmetria humorum & mediocritas affectuum, formæ analogæ ſanitatis & virtutis; corpus & anima, analoga ſubjecta ſanitatis & virtutis, aut morborum & vitiorum; ſanitas & virtus, morbi & vitia, analoga adjuncta corporis & animæ; ipſaque ſanitas & virtus analogice contraria ſunt morbis & vitiis. Ad analogiam referendæ ſunt parabolæ, fabulæ, apologi, & id genus alia.

IX. *Convenientia ſimplex vel eſt eſſentialis, vel accidentalis. Convenientia eſſentialis dicitur* ταυτότης, quaſi dicas, *identitas.*

X. *Identitas eſt* ἑνότης τῦ εἶναι, hoc eſt, *unitas eſſentiæ.*

XI. *Eadem ſunt,* ὧν μία ἐστὶν οὐσία, hoc eſt, *quorum una eſt eſſentia.*

1. ℌ. Prior harum definitionum legitur *lib.* 4. *Metaph. c.* 9, poſterior, *ibidem cap.* 15.

XII. *Identitas vel ſubordinata eſt, vel coordinata.*

XII. *Identitas ſubordinata eſt, qua conveniunt ſuperiora cum inferioribus ſibi ſubjectis.*

1. ℌ. Nempe genus cum ſpeciebus, & ſpecies cum individuis ſibi ſubjectis, & viciſſim. Sic eadem ſunt, *animal* & *homo*, *homo* & *Socrates*, *albor* & *color*, & vice verſa.

2. Hæc ſubordinatorum identitas, eſt identitas realis, quia ſuperius eſt de eſſentia inferioris: ut animal, de eſſentia hominis & beſtiæ; color, de eſſentia alboris & nigroris. Itaque mentis opus eſt, inter animal, & hominem aut beſtiam; aut inter colorem, & alborem aut nigrorem, diſtinguere. Et quanquam quæ in eodem tertio conveniunt, inter

ſe

se quoque conveniunt, non sequitur tamen specierum conve nientiam esse realem, quamvis ipsæ species revera eædem sint genere. Nam neque genus, neque ullum universale reipsa u num est, sed mentis tantum nostræ conceptione. Ac proinde quæ in aliqua communi ratione generis conveniunt, ut *hom* & *bestia* in communi ratione animalis, ea inter se quoque u niuntur, non reipsa, sed mentis conceptu.

XIV. *Identitas coordinata, vel est numerica, vel specifica, vel generica.*

XV. *Identitas numerica, est identitas unius individui cum seipso.*

XVI. *Eadem τῷ ἀριθμῷ, sive numero dicuntur, ὧν ἡ ὕλη μία,* hoc est, *quorum una est materia.*

1. §. Hæc definitio petita est ex *lib.* 4. *Metaph. cap.* 15. Cæterum *materiæ* nomine intelligit Philosophus collectionem propietatum, quæ nunquam in alio eadem esse potest. Sic Petrus dicitur idem sibi ipsi, non alii. Atque hæc quoq identitas realis est: unitas enim numerica in rebus ipsis est, circa ullam mentis operationem.

2. Cæterum quatuor modi recensentur ab Aristotele *lib.* *Top. cap.* 7. eorum, quæ eadem numero dicuntur. 1, Vocabula synonyma: ut, *ensis* & *gladius*. 2, Definitio & definitum: ut, *homo* & *animal rationale*. 3, Subjectum & illius proprium: ut, *homo* & *risibile*. 4, Subjectum & illius accidens commune: ut, *Socrates*, & *is qui disputat in Academia*, quando constat Socratem solum disputare. His additur quintus modus, *lib.* 4. *Met. cap.* 6. cum eadem numero dicuntur quæcunque continua sunt, aut continuitate naturali, aut artificiali; ut, *pertica*, *domus*, &c.

XVII. *Identitas specifica est identitas plurium individuorum sub eadem specie.*

XVIII. *Eadem specie sunt*, ὧν ὁ λόγος εἷς, id est, *quorum una est ratio essentiæ: Vel* ὅσα πλείω ὄντα ἀδιάφορα τὸ εἶδός ἐστι, hoc est, *quæ cum plura sint, specie non differunt: ut*, Socrates & Plato, Bucephalus & Hirpinus, Melampus & Phylax.

1 §. Prima harum definitionum traditur. *lib.* 4. *Metaph. cap.* 6. posterior, *lib.* 1. *Top. cap.* 7.

XIX. *Identitas generica est identitas plurium specierum, aut individuorum, sub eodem genere.* XX. *Ea-*

XX. *Eadem genere sunt*, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος ἐστι, hoc est, *quæ sub eodem genere sunt : idque vel proximo; ut*, homo & bestia, *& eorum individua*, sub animali : *vel remoto; ut*, corpus & spiritus, *& eorum species & individua*, sub substantia.

XXI. *Sub eodem summo genere dicuntur omnia convenire*, ὧν αὐτὸ τὸ σχῆμα κατηγορίας, hoc est, *quorum eadem est figura prædicationis.*

XXII. *Quæcunque eadem numero sunt, etiam sunt eadem specie, & quæ specie, etiam genere : non vicissim.*

1. §. Hæc omnia petita sunt *ex lib. 4. Metaph. cap. 6. jam sæpius citato.*

XXIII. *Convenientia accidentalis, vel est interna, vel externa : & interna, vel est paritas, vel similitudo.*

XXIV. *Paritas est convenientia in quantitate.*

XXV. Τὰ ἴσα λέγεται ὧν τὸ ποσὸν ἕν. Hoc est, *Paria dicuntur, quorum una est quantitas.*

1. §. Hæc leguntur *lib. 4. Metaph. c. 15.* Dicit, *quorum una est quantitas.*] nempe vel molis, vel virtutis sive perfectionis. Notæ paritatis sunt, *Par, æquale, æque ac, tam quam, tanto quanto, tot quot, non minus quam* : ut,

Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri.

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

XXVI. *Similitudo est convenientia in qualitate, aut passione.*

XXVII. Ὅμοια λέγεται τὰ τε ταυτὸ πεπονθότα, καὶ τὰ μᾶλλον ταυτὰ πεπονθότα ἢ ἕτερα, καὶ ὧν ἡ ποιότης μία. Hoc est, *Similia dicuntur, quæ idem passa sunt, quæ plura eadem passa sunt quam diversa, & quorum una est qualitas.*

1. §. *Ex lib. 4. Metap. cap. 9.* Dicit, *quæ eadem passa sunt.*] Cur non ea quoque, quæ eadem egerunt? An quia actio, ut est actio, non est in agente, sed in patiente? *Quorum una est qualitas*] vel gradu scilicet, vel specie. Non male retuleris huc convenientiam in situ. Sic ovum ovo simile est ob colorem & figuram. Notæ similitudinis sunt, *Instar, more, similis, tanquam, quemadmodum, ut, sicut, non secus, non aliter*, &c. Cum similitudo propositione & redditione explicatur, fit analogia.

XXVIII. *Convenientia externa, est convenientia in ejusmodi*

modi causis, effectis, subjectis, aut adjunctis externis, quæ ad essentiam non pertinent.

1. §. Sic duo fratres germani conveniunt causa efficiente; vestis & domus conveniunt fine; utraque enim est ad arcendas cœli injurias. Huc etiam revocari possunt, quæ materia conveniunt; ut nix & grando, ventus & terræ-motus. Etsi enim materia sit causa interna, non facit tamen ad essentiam specificam. Quæ forma conveniunt, essentia conveniunt. Porro duo artifices ὁμώνυμοι, conveniunt effectis: virtutes & vitia, subjectis; ambo enim sunt animo. Convenientia rerum in adjunctis varia est. Convenientia in adjunctis internis, pertinet ad paritatem & similitudinem. Huc solum modo referenda est convenientia in objectis, signis, & circumstantiis. Si causa efficiens aut finalis, subjectum aut adjunctum, ponatur in essentiali definitione rerum; tum, si quæ in iis conveniunt, convenientia non externa, sed essentialis censenda est.

CAP. XXI.

De Diversitate, sive Dictione rerum.

THEOREMA I.

D*Iversitas est, qua res à se invicem distinguuntur.*

II. *Estque vel realis, vel rationis, vel modalis.*

III. *Diversitas realis est, qua res distinguitur ab alia re, aut à sui negatione.*

1. §. Distinctio realis dividitur in mutuam & non mutuam; & mutua in positivam & negativam. Positiva vocatur, qua distinguitur res ab alia re: ut, *Petrus à Paulo, albor à nigrore, materia à forma*, &c. Distinctio negativa dicitur, qua ens distinguitur à non ente sibi opposito, sive à sui ipsius negatione, aut privatione: ut, *visus à cæcitate, lux à tenebris*, &c. Non mutua distinctio est, qua totum distinguitur à parte: ut, *homo à capite.*

IV. *Diversitas rationis est, qua res distinguuntur solis conceptibus.*

1 §. Quod fit, cum una eademque res, non uno conceptu intel-

intelligitur. Diversitatem sive distinctionem rationis, dividunt Scholastici suo more, hoc est, barbare, in distinctionem rationis ratiocinantis, & rationis ratiocinatæ. Etenim λόγος sive *ratio* commune nomen est, convenitque & intellectui & essentiæ rerum, quæ definitione explicatur; quidditatem vulgo vocant. Intellectum vocant rationem ratiocinantem; quidditatem, rationem ratiocinatam. Itaque distinctio rationis ratiocinantis est Scholasticis, quæ ab ipso intellectu constituitur; quod fit, cum una eademque res duobus pluribusve, iisque similibus conceptibus, distinguitur. Distinctio rationis ratiocinatæ dicitur, cum in una re reperitur alia atque alia quidditas, sive definitio: quod fit, cum una eademque res objicitur conceptibus dissimilibus. Similes conceptus dicuntur, qui unam eandemque rem, eodem prorsus modo, repræsentant: dissimiles, qui repræsentant eandem rem diversimode. Ex. gr. *Si* quis Petrum concipiat eundem esse sibi ipsi, eum necesse est Petrum bis concipere, & quidem eodem prorsus modo. At siquis concipiat Petrum esse hominem, aut animal, eum etiam necesse est Petrum bis concipere, sed alio atq; alio modo. Conceptus enim, quo Petrus concipitur, ut Petrus, dissimilis est illi conceptui, quo quidem Petrus concipitur, ut homo, vel ut animal. Nec tamen diversæ res sunt, Petrus ut Petrus, & Petrus ut homo, aut ut animal.

2. Distinctio rationis ratiocinantis & rationis ratiocinatæ, hoc signo discerni poterit. Quæ ratione ratiocinante distinguuntur, ea de se invicem prædicantur prædicatione identica: quæ distinguuntur ratione ratiocinata, eorum unum de altero prædicari nequit; aut si prædicetur, prædicatio non est identica.

V. *Diversitas modalis est, qua res distinguuntur suis modis.*

1. §. Est aliquid in rebus, quod neque res ipsa est, neque alia res, neque prorsus nihil; sed medium quid inter rem & nihil. Atque illud solet appellari modus rei. Ex. gr. Gradus qualitatis, non est qualitas, neque etiam omnino nihil est; sed est modus qualitatis. Itaque cum qualitas intenditur aut remittitur, non fit alia qualitas, sed fit qualitas alius modi. Et cum qualitas, aut alia aliqua res, ista ratione mutatur, dicitur modaliter distingui à seipsa. Sic calor in primo gradu,

id-

distinguitur à seipso in secundo aut tertio gradu; & manu explicata, à seipsa contracta.

2. Aristoteles revocat omnem diversitatem ad duas species. Quæ enim diversa sunt Aristoteli, vel τῷ ὑποκειμένῳ diversa sunt, vel τῷ λόγῳ, id est, vel *subjecto* vel *ratione*: quorum, quæ subjecto differunt, reipsa differunt; reliqua, sola ratione. Modalis distinctionis nusquam meminit. Non videtur tamen citra necessitatem excogitata. Nam modalis distinctio major est distinctione rationis, minor distinctione reali: ejusque usus sæpe occurrit.

VI. *Potest etiam diversitas distribui in essentialem & accidentalem.*

VII. *Diversitas essentialis est, qua res distinguuntur essentia.*

VIII. *Estque vel subordinata, vel coordinata.*

IX. *Diversitas subordinata est, qua superiora differunt ab inferioribus sibi subjectis.*

§. Nempe genus à speciebus, & species ab individuis sibi subjectis, & vicissim. Sic differt animal ab homine, homo à Socrate, color ab albore, & vice versa. Hæc subordinatorum diversitas, est diversitas rationis. Quia enim subordinata reipsa idem sunt, necesse est, ut sola ratione distinguantur.

X. *Diversitas coordinata, vel est numerica, vel specifica, vel generica.*

XI. *Diversitas numerica est, qua distinguuntur individua ejusdem speciei: ut,* Plato & Socrates.

XII. *Diversitas specifica est, qua distinguuntur species ejusdem generis, & earum individua: ut,* homo & bestia, Alexander & Bucephalus.

XIII. *Diversitas generica est, qua distinguuntur ipsa genera, tum summa, tum subalterna, eorumque species & individua: ut,* substantia & quantitas; corpus & spiritus; animal & planta; Socrates & hæc pyrus.

XIV. *Summa genera tota sua essentia diversa sunt; subalterna, parte tantum essentiæ.*

1. §. Summa genera non habent commune genus, nequa differentias constitutivas. Ex quo sequitur, ut tota sua essentia diversa sint. Genera subalterna conveniunt in communi genere, ac proinde non tota sua sua essentia, sed parte tantum essen-

essentiæ diversa sunt, nempe differentiâ constitutivâ.

XV. *Quæ genere distinguuntur, etiam distinguuntur specie; & quæ specie, etiam numero: non vicissim.*

XVI. *Diversitas accidentalis, vel interna est, vel externa: & interni, vel est imparitas, vel dissimilitudo.*

XVII. *Imparitas est diversitas in quantitate.*

XVIII. *Imparia sunt, quorum alterum altero majus est, & minus.*

1. §. Nimirum, vel quantitate molis, vel virtutis ac perfectionis. Sic argentum, aurum, & virtutes, imparia censentur, hoc versu,

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Et *cap.* 7. *Math.* confertur corpus cum vestitu, ut, majus cum minore; & volucres cœli, liliaque convallium cum homine, ut minus cum majore.

XIX. *Dissimilitudo est diversitas in qualitate, aut in passione.*

1. §. In qualitate, nempe vel diversæ speciei; ut, album & rubrum; vel saltem diversi gradus; ut, magis & minus album. Quæ enim gradu, non specie differunt, partim sunt similia, partim dissimilia. Huc etiam referri potest convenientia in situ.

XX. *Diversitas externa est, quæ res distinguuntur ejusmodi causis, effectis, subjectis, adjunctis externis, quæ non pertinent ad essentiam rei.*

1. §. Sic mures à sole geniti ex putri materia, ut vulgo creditur, distinguuntur causa efficiente ab iis muribus qui ex semine gignuntur: sic oculus & auris distinguntur fine. Huc etiam pertinent, quæ differunt materia; ut statua marmorea, & ænea. Quæ forma differunt, essentia differunt. Porro aqua & ignis differunt effectis; virtutes Ethicæ & dianoeticæ, subjecto: illæ enim sunt in appetitu, hæ in intellectu. Diversitas rerum in adjunctis internis, pertinet ad imparitatem, aut ad dissimilitudinem. Huc solum referuntur quæ differunt objectis, signis, aut circumstantiis. Si causa efficiens aut finalis, subjectum aut adjunctum, pertinent ad essentiam, aut definitionem rei, tum, si quæ in iis differunt, diversitas non externa, sed essentialis censeri debet.

CAP.

CAP. XXII.

De Oppositione rerum.

THEOREMA I.

Oppositio est pugna rerum.

II. *Pugnare dicuntur res, quæ neque de se invicem, neque de eodem tertio secundum idem, ad idem, eodem modo aut tempore vere affirmari possunt.*

1. § Quæ Aristoteli ἀντικείμενα dicuntur, ea Cicero *contraria*, nos *opposita* vocamus. Oppositio alia est in rebus, alia in affirmatione & negatione: illa simplicium, hæc complexorum thematum affectio est. De oppositione rerum, quæ hujus loci est, agit Aristoteles, *cap.* 10. *Categ.* altera *in libro de Interp.* In utraque oppositione requiruntur quatuor conditiones, quæ traduntur *cap.* 5. *lib. de soph. elen.* Prima conditio est, ut oppositio fiat κατὰ τὸ αὐτὸ, *secundum eadem*, id est, secundum eandem partem, aut naturam. Altera est, ut fiat πρὸς τὸ αὐτὸ, *ad idem*, id est, eodem respectu. Tertia, ut fiat ὡσαύτως, id est, *eodem modo*. Quarta, τὸ αὐτῷ χρόνῳ, id est, *eodem tempore*. Si, hisce conditionibus positis, oppositа de se invicem prædicentur, prædicatio erit falsa; ut *Homo est equus, Cæcitas est visus*: aut si ambo de aliquo tertio prædicentur, alterutra enunciatio erit falsa; ut, *Socrates videt, Socrates est cæcus.* Si oppositа de se invicem, aut ambo de aliquo tertio vere affirmentur, necesse est aliquam dictarum conditionum desiderari. Ex. gr. *dominum esse*, & *filium Davidis*, convenit eidem Christo, sed non *secundum idem*. Nam Christus est dominus Davidis secundum divinam, filius Davidis secundum humanum naturam. Similiter numerus quaternarius est duplum & dimidium, sed non *ad idem.* Est enim duplum binarii, & dimidium octonarii. Præterea utrumque verum est, *mundum habere*, & *mundum non habere principium*: sed non *eodem modo.* Mundus enim habet principium durationis, non magnitudinis. Denique utrumque verum est, *Olim erant fortes Milesii*; & *olim non erant fortes Milesii*: sed non *eodem tempore.*

2. Cæterum nisi non possint oppositа de eodem prædicari, servati

servatis hisce conditionibus; nihil tamen vetat, quo minus idem possit prædicari de oppositis; ut color, de albore & nigrore; animal, de bestia & homine.

III. *Opposita sunt simul natura.*

IV. *Oppositorum eadem est scientia.*

1. §. Horum axiomatum prius exstat *lib. 6. Top. cap. 4.* posterius, *lib. 1. Top. cap. 14. lib. 2. cap. 2. lib. 6. cap. 6. & passim.* Posterioris axiomatis potest esse duplex sententia; prior, ut significetur utrumque oppositorum pertinere ad eandem scientiam: utque eadem scientia, quæ verbi gratia de virtute disserit, etiam disserat de vitiis; & quæ de morbis, eadem de sanitate. Altera sententia est, ut significetur uno oppositorum cognito, etiam alterum cognosci.

V. *Opposita juxta se posita, magis elucescunt.*

1. §. Hoc illud tritum est, quod traditur, *lib. 3. Rhe. cap. 2.* Ἀντικείμενα παράλληλα μάλιστα φαίνεται. Cujus usum vide *lib. 2. Rhet.* ubi affectus & mores senum ac juvenum contrarii sic conferuntur, ut ex mutua collatione valde illustrentur.

VI. *Oppositorum species sunt quinque; Disparata, contraria, relative opposita, privative opposita, & contradicentia.*

1. §. Oppositorum unum, aut pluribus opponitur, aut uni. Ea, quorum unum pluribus opponitur, vocantur disparata. Cum unum uni opponitur, oppositio vel inter ens & non ens versatur, vel inter ens & ens. Quæ opponuntur ut ens & ens, vel sunt absoluta, vel relata: illa dicuntur contraria; hæc, relative opposita. Quæ opponuntur ut ens & non ens, vel habent idem subjectum, vel non habent: illa dicuntur privative opposita; hæc contradicentia. Aristoteles non meminit disparatorum in Logicis, ubi ex professo species oppositorum recenset: meminit tamen eorum, *lib. 4. Metaph. cap. 10.* ibique ea vocat ἕτερα τῷ εἴδει, *diversa specie,* nempe ὅσα ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐναντίως ἔχει, hoc est, *quæ contrario modo inter se affecta sunt ratione essentiæ.*

VII. *Disparata sunt, quorum unum pluribus opponitur, eodem modo.*

1. ¶. Sic *homo & equus, album & cæruleum,* sunt disparata: quia homo non equo solum, sed etiam cani, leoni, cæ-

teriſque beſtiarum ſpeciebus; & album, non ſolum cærulæ ſed etiam rubro, viridi, cæteriſque coloribus mediis, oppo nitur *eodem modo*, hoc eſt, eodem oppoſitionis genere. Al bum & nigrum non ſunt diſparata, licet album non ſolu nigro, ſed etiam mediis coloribus opponatur: aliter enim album nigro opponitur, aliter coloribus mediis. Similiter nec liber & ſervus diſparata ſunt, licet ſervus non ſolum libe ro, ſed etiam domino opponatur, quia non eſt idem oppo ſitionis genus utrobique: nam dominus & ſervus ſunt relati ve oppoſita; liber & ſervus, contraria.

VIII. *Contraria ſunt duo abſoluta, quæ ſub eodem genere plurimum diſtant.*

1. ¶. Ariſtoteles, *cap.* 6. *de Categ.* definit contraria τὰ πλεῖστον ἀλλήλων διεχοντα τῶν ἐν αὐτῷ γένει hoc eſt, *quæ plurimum à ſe invicem diſtant eorum, quæ poſita ſunt ſub eodem genere.* Sed iſta definitio videtur minus plena; liquidem & diſparatis competit, & iis quæ relative ſunt oppoſita.

2. Contraria ſunt *duo*] Hac parte diſtinguuntur à diſparatis, quæ ſunt plura duobus; aut ſaltem nihil impedit, quin plura ſint. *Abſoluta*] Hac parte differunt ab iis quæ oppo nuntur relative. Additur, *ſub eodem genere*: nempe vel proximo; ut, *albor* & *nigror*, ſub calore: vel remota; ut, *juſtitia* & *injuſtitia*, ſub habitu. Hac parte diſtinguuntur contraria à contradicentibus, & ab iis quæ opponuntur privative.

3. Nec obſtat, quod Ariſtoteles, *cap.* 11. *Categ.* ait, bonum & malum quæ contraria ſunt, non eſſe ſub eodem genere, ſed eſſe ipſa genera. Nam Ariſtoteles videtur iſta dicere ex ſententia Pythagoreorum, qui conſtituebant duas rerum συζυγίας, alteram bonorum, alteram malorum, ut teſtis eſt ipſe Ariſtoteles, *lib.* 1. *Metaph. cap.* 5. Nam cum bonum & malum reperiantur in omnibus categoriis, ſicuti ens, ut dicetur, *lib.* 1. *Eth. cap.* 4. non poſſunt eſſe ſumma genera. Hæ addo, bono in Metaphyſicis, ubi conſideratur ut communis entis affectio, malum non eſſe contrarium, ſed opponi ei privative. In Ethicis bonum & malum contraria quidem ſunt, ſed continentur ſub eodem genere, nempe vel ſub habitu, vel ſub actione morali, quam πρᾶξιν Ariſtoteles appellare ſolet. Vide *Ammonium* & *Simplicium ad cap.* 11. *Categ.*

4. Addi-

4. Additur porro, *plurimum distant*, nempe κατ' εἶδος, vel κατὰ τόπον, hoc est, *quoad formam*, vel *quoad locum*. Sic enim distinguit Philosophus contrarietatem, *lib. 5. Phys. cap. 2. & lib. 2. Meteor. cap. 6.* ut altera sit in *qualitate*, quam vocat contrarietatem secundum formam; altera in *ubi*, quam appellat contrarietatem quoad locum. Qualitate contraria sunt, *album* & *nigrum*, *virtus* & *vitium*, *rectum* & *curvum*, *servus* &. *liber*, &c. Loco contraria dicuntur, quæ in sphæra aut circulo è diametro sunt oppositæ: ut polus arcticus & antarcticus. Huc referenda est contrarietas motuum, quæ sita est in contraria terminorum habitudine, ita ut terminus ad quem unius motus sit terminus à quo alterius, & vice versa. Thomas vocat contrarietatem accessus & recessus. Sic contraria sunt, *generatio* & *corruptio*, *accretio* & *diminutio*, *calefactio* & *frigefactio*, *adscensus* & *descensus*, &c. Itaque cum libro Categ. Philosophus contrarietatem qualitatibus includit, & in substantia & quantitate locum habere negat, admodum stricte *contrarietatis* vocem accipere censendus est.

IX. *Contraria se mutuo destruunt, alterumque alterius contagione remittitur.*

2. §. Ita statuit Aristoteles, *lib 2. de Cœl. cap. 3.* Ex. gr. cum aqua calefit, tantum ei frigoris decedit, quantum caloris aliunde imprimitur. Quod si contrarium à contrario suo per antiperistasin interdum intenditur, id fit per accidens.

X. *Contraria non possunt simul esse in eodem singulari subjecto.*

XI. *Versantur tamen circa idem subjectum vel specie vel genere.*

1. ¶. Hæc theoremata traduntur, *cap. 11. de categ.* Sensus utriusque satis est manifestus. Ex. gr. idem non potest simul esse justus, & injustus, æger & sanus, par & impar, frigidus & calidus: justitia tamen & injustitia sunt in anima hominis; morbus & sanitas, in corpore animalis; par & impar, in numero; frigus & calor, in corpore elementari.

XII. *Contraria vel mediata sunt, vel immediata.*

XIII. *Contraria mediata sunt, inter quæ medium utriusque particeps interjectum est.*

XIV. *Immediata, inter quæ nihil medii interjectum est usque particeps.*

1. ¶. Medium, quod in oppositione spectatur (ut cæteras acceptiones prætream) duplex est, alterum formæ, sive participationis, alterum subjecti, sive negationis. Medium formæ, sive participationis, dicitur, quod particeps est utriusq; extremi. Sic tepor medium est inter calorem & frigus; rubrum, inter album & nigrum. Medium subjecti, sive negationis, dicitur, de quo utrumque extremum negatur. Sic spiritus est medium inter calidum & frigidum, inter magnum & parvum. Hæc contrariorum divisio, de medio participationis accipienda est. Quædam enim contraria habent medium participationis; ut, *album* & *nigrum*, *calor* & *frigus*: quædam non habent tale medium; ut, *par* & *impar*, *rectum* & *obliquum*. Medium negationis reperitur in omni oppositione, præterquam in contradictione. Fit autem interdum, ut medium participationis propria voce carens, extremi sui negatione significetur.

2. Contrariorum immediatorũ necesse est alterum inesse subjecto capaci. Sic necesse est, quemlibet numerum aut parem esse aut imparem. Mediatorum neutrum necesse est inesse capaci subjecto, quia mediũ potest subjectum occupare. Non est enim necesse, ut corpus sit aut album aut nigrum: potest enim esse rubrum, aut viride. Si tamen alterum contrariorum mediatorum sit subjecto naturale ac proprium, id necesse est subjecto inesse. Sic necesse est ignem esse calidum.

XV. *Relative opposita sunt, quæ id ipsum, quod sunt, oppositorum esse dicuntur, vel alio quovis modo ad illa referuntur.*

1. ¶. Relata possunt bifariam considerari; vel quatenus tribuuntur diversis; & sic se mutuo constituunt: vel quatenus tribuuntur eidem; & sic se mutuo tollunt, suntque revera opposita, præsertim si sint relata diversi nominis. Sic, ex. gr. posito patre, poni quidem debet filius; sed qui pater est alicujus, is non potest ejusdẽ esse filius. In relatis ejusdem nominis oppositio non apparet propter nominis identitatem.

XVI. *Privativa opposita sunt habitus & illius privatio.*

1. ¶. Privatio interdum significat absentiam formæ, quæ potest in subjectum introduci (sic dicitur in semine privatio animæ;

animæ; in aqua frigida, privatio caloris) interdum abſentiam formæ, quæ debet ineſſe ſubjecto. Illa Phyſica privatio vocatur, & inter principia generationis recenſetur; hæc dicitur privatio Logica, eaque hujus loci eſt. Quemadmodum autem varia rerum genera ſunt, quæ habitus nomine hoc loco intelligi debent, nempe potentia naturalis, habitus ſtricte dictus, patibilis qualitas, forma, operatio, habitus in decima categoria, &, ut verbo dicam, quodlibet accidens, quod poteſt à ſubjecto ſeparari: ita quoque varia eſt privatio Logica: privatio potentiæ naturalis; ut, *cæcitas*: habitus ſtricte dicti; ut, *ignorantia*: qualitatis patibilis; ut, *tenebræ*: formæ; ut, τὸ ἄμορφον, quale fuit in Chao: operationis; ut, *ſomnus, quies*: habitus in decima categoria; ut, *nuditas*. Sunt ergo oppoſita privative, *viſus & cæcitas, ſcientia & ignorantia, lux & tenebræ, vigilia & ſomnus, motus & quies, veſtitum & nudum eſſe*, &c.

2. Privatio & habitus verſantur περὶ ταὐτόν τι, *circa idem* ſubjectum. Quod ſubjectum debet eſſe capax habitus, hoc eſt tale, ἐν ᾧ πέφυκεν ὑπάρχειν ἡ ἕξις, καὶ ὅτε πέφυκεν ὑπάρχειν· id eſt, *in quo habitus debet ineſſe natura, & quando debet ineſſe*. Igitur privatio non poteſt tribui cuilibet ſubjecto, ſed illi ſolum, quod per naturam ſuam, & per tempus à natura definitum, aptum eſt habitum opppoſitum recipere. Itaque lapis non poteſt dici cæcus, quia natura ſua ineptus eſt ad videndum; nec infans recens natus poteſt dici edentulus, quia non poteſt dentes habere à nativitate.

XVII. *A privatione ad habitum non datur regreſſus.*

1. §. In privatione & habitu (inquit Ariſtoteles) mutatio inter ſe viciſſim fieri nequit. Nam etſi ab habitu ad privationem detur mutatio, à privatione tamen ad habitum mutatio fieri non poteſt. Sed hæc de privatione potentiæ naturalis, quæ eſt maxima privatio, intelligenda ſunt. Cæcus enim nequit viſum amiſſum naturaliter recuperare. A privatione cæterarum rerum, quas ſupra recenſui, datur regreſſus quam ſæpiſſime.

XVIII. *Contradicentia ſunt ens & non ens oppoſita.*

1. §. Ut, *homo, non homo, album, non album; videre, non videre*. Contradicentia dicuntur opponi, ut affirmatio & ne-

gatio, non quod sint enunciationes, sed quod addito subjecto constituant enunciationes affirmatione & negatione pugnantes: ut *Socrates est homo, Socrates non est homo; est albus, non est albus.*

XIX. *Contradictio caret omni medio:*

1. §. Tam negationis, quam participationis. Nihil enim enti & non enti commune est. Huc pertinet definitio contradictionis, quæ exstat *lib.* 1. *Post.* Ἀντίφασίς ἐστιν ἀπόφασις, ἣ οὐκ ἔστι μεταξὺ κατ' αὐτοῦ. Hoc est, *contradictio est oppositio quæ per se medio caret.*

XX. *Contradictio est oppositionum maxima, prima, & mensura reliquarum.*

1. ¶. *Maxima*, quia medio caret. *Prima*, quia nullam aliam oppositionem præsupponit. *Mensura reliquarum*, quia primum in unoquoque genere est mensura reliquorum. Ex. gr. *album & nigrum, videre & cæcum esse*, ideo sunt vere opposita, quia album est non nigrum; & videre, non est cæcum.

2. Notandum est contradictionem aliam expressam esse, aliam implicitam. Expressa contradictio est, cum unum extremum finitum est, alterum infinitum: ut, *homo, non homo.* Implicita contradictio est, cum sine particula negationis, alterum extremum ab altero evertitur. Vulgo vocatur *contradictio in adjecto*, vel *oppositum, in appositio*: velut, si quis dicat, *sacrificium incruentum, corpus unum in pluribus locis*, aut *ubique*, & id genus alia.

CAP. XXXIII.

De Ordine, deque eo, quod Prius, Posterius, aut Simul dicitur.

THEOREMA I.

ORdo est, *secundum quem aliquid altero prius, aut posterius, vel etiam simul cum illo dicitur.*

1. ¶. De eo, quod prius aut posterius, eorumque modis agit Aristoteles *cap.* 12. *de Categ.* de iis quæ simul dicuntur, *cap.* 13.

II. *Prius*

II. *Prius & posterius dicuntur quinque modis: tempore, natura, dispositione, dignitate, & cognitione.*

III. *Prius tempore dicitur,* καθ' ὃ πρεσβύτερον ἕτερον ἑτέρου λέγεται, καὶ παλαιότερον· hoc est, *secundum quod aliquid altero vetustius & antiquius dicitur.*

1. §. Πρεσβύτερον, inquit Simplicius, proprie dicitur de rebus animatis, ac præcipue de hominibus. Sic dicimus Pythagoram Socrate πρεσβύτερον. At παλαιότερον dicitur de rebus inanimis, & de factis. Sic dicimus bellum Trojanum παλαιότερον bello Punico.

IV. *Prius natura dicitur duobus modis, exsistendi consecutione, & causalitate.*

1. ¶. Aristoteles ait illud solum esse *prius natura*, quod causalitate prius est. Sed videtur etiam illud prius natura vocandum, quod prius est exsistendi consecutione.

V. *Prius exsistendi consecutione dicitur.* ἀφ' οὗ μὴ ἀντιστρέφει ἡ τοῦ εἶναι ἀκολούθησις· hoc est, *à quo non reciprocatur exsistendi consecutio.*

1. ¶. Hoc Simplicius sic interpretatur, Ὃ ἄλλῳ μὲν πέφυκε αὐτὸ ἕπεσθαι· αὐτῷ δὲ πέφυκε, τὸ ἄλλο μὴ ἕπεσθαι· hoc est, *quod alio posito ponitur; & quo posito, aliud non ponitur.* Ex. gr. posito numero binario, ponitur unitas; at posita unitate, non ponitur numerus binarius: & posito homine, ponitur animal; at posito animali, non ponitur homo. Unitas ergo est prior numero binario, & animal homine, & omnino genus sua specie, & species individuo, quoad exsistendi consecutionem.

VI. *Prius causalitate est,* ὃ τῶν ἀντιστρεφόντων κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν. αὐτόν ἐστιν ὁπωσδήποτε θατέρου τοῦ εἶναι· hoc est, *quod reciprocatur secundum exsistendi consecutionem, & quomodocunque causa est, cur alterum exsistat.*

1. ¶. Sic sol est prior luce; & res est prior orationis veritate. Nam quamvis sol & lux, res & veritas orationis, reciprocentur secundum exsistendi consecutionem, seseque mutuo ponant ac tollant; tamen sol suæ lucis causa est, & res est causa veritatis in oratione. Quia enim res est aut non est, oratio vera vel falsa dicitur. Hactenus ergo sol prior est sua luce, & res, orationis veritate.

2. Prius causalitate, sive natura causante, teste Aristotele *lib. 2. de part. an. cap. 1.* dicitur bifariam; nempe vel natura generante, vel natura intendente. Ordine naturæ generantis, prius dicitur, quod simplicius est; ut, partes toto, principia & elementa rebus, quæ ex principiis & elementis constituuntur. Ordine naturæ intendentis prius dicitur, quod perfectius est, & cujus causa alia fiunt; ut totum partibus: id quod ex principiis & elementis conflatur, ipsis principiis & elementis, & omnino finis mediis.

VII. *Prius dispositione dicitur, quod minus abest ab initio.*

1. ¶. Sic exordium in oratione prius est propositione; propositio, narratione; narratio, confirmatione; confirmatio, refutatione; refutatio, epilogo. Et in omni disciplina prius est, quod priore loco traditur.

VIII. *Prius dignitate est, quod præstantius est.*

1. ¶. Sic magistratus prior est subditis; pater, liberis; dominus, servis; aurum argento; virtus, auro.

IX. *Prius cognitione est, quod facilius cognoscitur.*

1. ¶. Hujus modi prioritatis non meminit Aristoteles hoc loco: meminit tamen illius *lib. 4. Metaph. cap. 11. & lib. 6. Top. cap. 4.* ubi id quod prius cognitione est, vocat γνωριμώτερον, hoc est, *quod notius est*, aut potius, quod, ut ita dicam, *noscibilius est*. Aliquid altero duobus modis dicitur γνωριμώτερον, nempe vel ἁπλῶς, sive simpliciter, vel nobis, sive respectu nostri. Simpliciter notius esse dicitur, quod κατὰ λόγον καὶ τοῖς εὖ διηκριβωμένοις τὴν διάνοιαν, hoc est, *secundum rationem, & iis, quibus ratio recte disposita est*, notius est. Nobis notius esse dicitur, quod quoad sensum, & vulgo notius est. Igitur simpliciter notiora sunt, quæ natura sua priora sunt; ut, universalia singularibus aut minus universalibus; partes, toto; & principia iis, quæ ex principiis fiunt: at nobis ea notiora sunt, quæ natura posteriora, quæque sensibus propinquiora sunt. Porro, quæ simpliciter notiora sunt, quoad cognitionem distinctam ac perfectam notiora sunt. Distincta enim cognitio sequitur ordinem naturæ, in iisque est, qui mente bene disposita præditi sunt. At quæ nobis notiora sunt, notiora sunt quoad cognitionem

nem confusam & imperfectam, quæ à sensibus originem ducit.

X. *Simul totidem modis dicitur, quot Prius: sed duo modi cæteris usitatiores sunt, Simul tempore, & Simul natura.*

XI. *Simul tempore dicuntur, quæ eodem tempore exsistunt.*

1. §. Simul tempore dicitur duobus modis, simpliciter, & secundum quid. Simpliciter simul dicuntur, ὧν ἡ γένεσις ἐν αὐτῷ χρόνῳ, hoc est, *quæ simul oriuntur*; utæquales. Simul secundum quid dicuntur, quorum unum incipit, antequam alterum desinit; ut σύγχρονοι, sive *contemporanei*. Aristoteles enim & Plato dicuntur σύγχρονοι, etsi Plato ante Aristotelem natus fuerit, & obierit.

XII. *Simul natura dicitur duobus modis: quædam enim simpliciter & absolute; quædam secundum quid, ac respectu alicujus tertii, dicuntur esse simul.*

XIII. *Simul natura simpliciter & absolute dicuntur,* ὅσα ἀντιστρέφει μὲν κατὰ τὸν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν, μηδαμῶς δ' ἕτερον ἑτέρου αἴτιον τοῦ εἶναι· hoc est, *quæ reciprocantur quidem secundum exsistendi consecutionem, sed ita, ut alterum non sit causa cur alterum exsistat.*

1. ¶. Sic relatum & correlatum sunt simul natura, & duo effectus ab eadem causa proxima pendentes: ut, *risibilem esse, & capacem esse disciplinarum*, in homine.

XIV. *Simul secundum quid & respectu alicujus tertii dicuntur,* τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἀντιδιῃρημένα ἀλλήλοις· hoc est, *quæ ex eodem genere in divisione sibi opponuntur.*

1. ¶. Sic homo & bestia dicuntur simul natura, non simpliciter & per se, sed respectu animalis. Animal enim de illis simul prædicatur, & non de altero prius, de altero posterius. In quo distinguitur genus synonymum ab homonymo sive æquivoco: quia hoc non simul de suis speciebus prædicatur; sed de una prius, de altera posterius. Atque hæc de thematis simplicis affectionibus, tum simplicibus, tum conjunctis.

CAP.

CAP. XXIV.

De Interpretatione in genere, deque Nomine & Verbo.

THEOREMA I.

SUperest ut dicamus de thematum simplicium interpretatione a vocabulis; deque affectionibus, quas intellectus noster vocabulis affingit, ex modo conceptus suos interpretandi.

1. ¶. Etsi in usu sive praxi Logices, vocabula primum ex pendenda sint; in doctrina tamen, atque in præceptis artis secus fieri debet. Nam ut intelligere prius est quam interpretari conceptus suos; ita prius explicanda sunt ea quæ spectant ad intelligendi, quam ea, quæ spectant ad modum conceptus interpretandi.

II. *Interpretatio est vox articulata, animi conceptus ex instituto significans.*

1. ¶. Aristoteles scripsit singularem librum, περὶ ἑρμηνείας hoc est, *de interpretatione*. In quo etsi generalis interpretationis definitio non traditur, ea tamen quæ à nobis proposita est, ex Philosophi verbis facile eruitur. Interpretatio definitur *vox*. Vox est sonus significativus (ut ex Aristotelis *l.* 2. *de An. c.* 22. colligitur) animalis respirantis, factus à plaga aeris pulmonum exspiratione ad epiglottidem allisi. Vox alia est ἔναρθρος, hoc est, *articulata*; alia ἄναρθρος, hoc est *inarticulata*. Vox articulata dicitur, quæ ex syllabis aut exilteris, tanquam ex articulis, conflata est, ita ut scribi possit ut, *homo animal*. Vox inarticulata dicitur, quæ syllabis aut literis non constat, quæque scribi non potest: ut, boatus, hinnitus, fletus, risus. Voces articulatæ significant animi conceptus, primo scilicet, atque immediate: nam res etiam significant, sed mediantibus conceptibus. Voces inarticulatæ significant animi affectus *ex instituto*, sive κατὰ συνθήκην hoc est, ex usu arbitrario hominum eadem societate utentium. Nam utut homini naturale sit, voces edere, imo etiam voces articulatas; hoc tamen naturale non est, ut hisce potius quam aliis vocibus conceptus suos interpretetur: totum illud

ab institutione est. Quæ enim naturalia sunt, semper & apud omnes eadem sunt : ut docetur *lib.* 2. *Eth. cap.* 1. Sed voces non sunt apud omnes eædem, ut neque literæ, *cap.* 1. *de Interp.* Igitur, quod *blistri* nihil omnino significet, quodque *canis* significet animal latrans, apud Latinos, apud Gallos nihil; quod denique *asinus* significet animal rudens potius quam quidvis aliud, ab institutione est, atque ab usu,

Quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi.

De hac re legi potest disputatio apud Platonem in Cratylo.

2. In superiori definitione *vox est* materia, eaque loco generis ponitur : forma, est *significatio*, aut vis significandi. Genus potest esse *symbolum* aut aliquid tale. Potest igitur interpretatio definiri hoc modo; Interpretatio est symbolum ex articulata voce factum, animi conceptus ex instituto significans.

III. *Interpretatio debet esse perspicua, hoc est, distincta, propria, & usitata.*

1. ¶ Perspicuitas, inquit Aristoteles *lib.* 3. *Rhet. cap.* 4. est virtus sermonis. Ejusque officium est ποιεῖν ἡμῖν τὸν μάθησιν ταχεῖαν, hoc est, *efficere ut discamus celeriter.* Perspicuitati opponitur obscuritas : quam, ut vitium interpretationis, vitandum esse idem docet, *lib.* 1. *Prior. cap.* 39. *lib.* 2 *Top. cap.* 4. *& alibi.* Ejus causæ præcipuæ sunt homonymia, metaphora, & insolentia : ut docetur, *lib.* 6. *Top. cap.* 3. Homonymia parit obscuritatem; quia, quod non significat unum aliquid, nihil significare censetur, *lib.* 2. *Metaph. c.* 13. Metaphora, omnisque adeo tropus, parit obscuritatem, quia tropus species homonymiæ est. Ac proinde metaphoræ & tropi non minus vitandi sunt in disputationibus, & definitionibus, quam homonymiæ, *lib.* 1. *Post. cap.* 13.

2. Ut autem aliud alio vel κατὰ λογόν, notius esse dixi ... vel κατ' αἴσθησιν ita etiam aliter menti, aliter sensibus perspicua censetur oratio. Oratio propria, menti perspicua est, & apta ad docendum : Namque

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

Oratio Metaphorica est menti obscura, & ad docendum non ita apta; quia objectis imaginibus, distrahit mentem à re proposita. At eadem est perspicua sensibus, & ad animum affe-

ctusque

ctusque movendos aptissima. Ex quibus conficitur, sermonem proprium convenire Philosophis; metaphoricum sive tropicum, Oratoribus & Poetis.

3. Tertia causa obscuritatis, est insolentia. Insolens & inusitata vox dicitur, quæ aut vetustate obsoleta est, aut præ novitate nondum recepta. Qui enim vocibus utuntur ita priscis, ut non nobiscum, sed cum Evandri matre loqui videantur; aut ita novis, quæ nondum usu receptæ sunt; quid aliud agunt, quam ut non intelligantur, cum tamen unicus sermonis & interpretationis finis sit, ab aliis intelligi? Aristoteles, *lib. 6. Top. cap.* 2. damnat Platonem novitatis, quod oculum appellasset ὀφρυόσκιον, quasi dicas *ciliumbrem*; & araneam σηψιδακὲς, sine *putrimordacem*: quid faceret, si superiorum seculorum Sophistas audiret, aut potius ipsam barbariem? Nec tamen iis assentior, qui in verborum delectu ita anxie religiosi sunt, ut ne in ipsis quidem disciplinis, & disputationibus Scholasticis, ullam vocem boni consulant, nisi quæ in curia aut foro Romano ante mille & sexcentos annos nata sit. Ego sic judico, neque affectandam esse sermonis barbariem, neque admodum peccare sapientiæ doctores, si τῆς ἀκριβείας ἕνεκα ὀνοματοποιοῦσι. De qua re vide epist. Pici Mirand ad Herm. Barbarum. In novis autrantiquatis vocabulis usurpandis, aliquanto major licentia Poetarum est: quibus

———licuit, semperque licebit
Signatum præsente nota procudere nomen.

Plura de perspicuitate sermonis pererudite scripta sunt à clarissimo viro Ger. Vossio, *lib. 4. Inst. orat. cap.* 1.

IV. *Interpretatio vel est dictio, vel oratio.*

V. *Dictio est interpretatio simplex.*

VI. *Interpretatio simplex dicitur*, ἧς μεδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν κεχωρισμένον· hoc est, *cujus nulla pars significat separatim.*

VII. *Oratio est interpretatio composita.*

VIII. *Interpretatio composita dicitur*, ἧς τῶν μερῶν τι σημαντικὸν ἐστι κεχωρισμένον· hoc est, *cujus pars aliqua significat separatim.*

¶. Partes dictionis dicuntur nihil, partes orationis aliquid

quid significare separatim : nimirum, quatenus partes sunt. Partes dictionis, sunt syllabæ ; partes orationis, sunt dictiones. Jam syllabæ, quatenus syllabæ, nihil significant illius rei quam significant in dictione conjunctim. At dictiones, quatenus dictiones sunt, significant aliquid illius rei separatim, quam significant in oratione conjunctim. Ex. gr. *valebis* est dictio : ejus partes sunt *vale* & *bis*, quæ quidem aliquid seorsum significant, sed quatenus sunt dictiones, non autem quatenus sunt syllabæ, aut partes hujus dictionis, *valebis*.

2. Oratio alia est perfecta, alia imperfecta. Perfecta oratio est, quæ sententiam absolvit. Estque vel indicativi modi, ut enuntiatio, de qua postea; vel imperativi, vocativi, optativi, aut alterius modi. Oratio imperfecta est, quæ sententiam non absolvit : idque vel defectu verbi; ut, *Animal mortale, pedestre bipes*: vel quia sententia suspensa est; ut, *Si cœlum rueret: Quos ego* : *sed*, &c.

IX. *Dictio vel nomen est, vel verbum.*

X. *Nomen est dictio, quæ sine tempore significat, & conjuncta cum verbo substantivo* EST, *verum aut falsum effert.*

XI. *Verbum est dictio, quæ tempus adsignificat, & semper signum est eorum quæ de altero dicuntur.*

1. 1. Nomen interdum tam late patet, quam dictio, ut *c. 2. Cat. l. 1. Top. c. 15. & alibi.* Similiter & verbum. At hoc loco nomen & verbum sunt species dictionis. Arist. definit nomen hoc modo, Ὄνομα μέν ἐστι φωνὴ σημαντικὸ κατὰ συνθήκην, ἄνευ χρόνου ἧς μηδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν κεχωρισμένον· hoc est, *Nomen est vox significans ex instituto, sine tempore, cujus nulla pars significat separatim.* Et ut appareat discrimen inter nomina, & casus nominum, addit, Καὶ μετὰ τοῦ Ἔστιν, ἢ Ἦν ἢ Ἔσται, ἀεὶ ἀληθεύει ἢ ψεύδεται· hoc est, *Et cum verbo Est, Erat, aut Erit, semper verum effert aut falsum.* Verbum sic definitur, Ῥῆμα δὲ ἐστι τὸ προσσημαῖνον χρόνον, οὗ μέρος οὐδὲν σημαίνει χωρὶς, καὶ ἔστιν ἀεὶ τῶν καθ' ἑτέρου λεγομένων σημεῖον· hoc est, *Verbum est, quod adsignificat tempus, cujus nulla pars significat separatim, & est semper nota eorum quæ de altero dicuntur.*

2. Nos nomen & verbum definivimus per proximum genus

nus quod utrique commune est, nempe per *dictionem*: quæ voce comprehendimus omnia quæ in Aristotelis definitionibus sunt posita, & non in nostris; puta, quod nomen & verbum sint *vox ex instituto significans, cujus nulla pars significat separatim*; quæ nos adhibuimus, partim in definitione generali interpretationis, partim in definitione interpretationis simplicis, sive dictionis. Id vero, quod in definitione generis ponitur, male repetitur in definitione speciei. Quod si tamen definitio generis non præcessit, sæpe fieri debet perspicuitatis causa, ut quædam exprimantur in definitione speciei, quæ pertinent ad definitionem generis: quod hoc loco factum est ab Aristotele.

3. Duo igitur reliqua sunt, quibus nomen & verbum, tum inter se, tum etiam à suis casibus distinguuntur, quæ in eorum definitione nos quoque expressimus. Nam primo, nomen *significat sine tempore*, verbum *adsignificat tempus*. Adsignificare tempus nihil aliud est, quam præter rem significatam, denotare temporis differentiam, in qua res significata esse, fuisse, aut fore intelligitur. Nomina significant quidem tempus; ut annus, mensis, dies, &c. sed non adsignificant tempus. At omne verbum adsignificat tempus, hoc est, significat rem, & denotat præterea differentiam temporis, in qua res significata exsistit, extitit, aut exsistet. Ex. gr. *Disputatio* est nomen; *disputat* est verbum. Utrumque idem significat: sed *disputatio* significat actionem, sine tempore; at *disputat* significat eandem actionem, & denotat præterea eam actionem in præsenti tempore celebrari.

4. Præterea, nomen cum verbo substantivo *est*, semper ἀληθεύειν ψεύδεσθαι, hoc est, *effert verum aut falsum*. Hac parte nomen distinguitur à suis casibus. Ex. gr. hæc oratio, *Socrates est*, id est, exsistit, necessario vera aut falsa est: at hæc, *Socratis est*, aut *Socrati est*, neque vera est, neque falsa, nisi aliquid subintelligatur. *Socrates* ergo nomen est; *Socratis*, *Socrati*, &c. sunt casus nominum. Simili modo distinguitur verbum à suis casibus, hoc est, à verbis modi non indicativi. Nam verbum semper signum est eorum quæ de alio dicuntur, hoc est, signum prædicati: ideoque nomini adjectum efficit orationem veram aut falsam. Nam hæc oratio, *Socrates*

Disp-

disputat, est necessario vera aut falsa. At casus verborum non efficiunt orationem veram aut falsam: hæc enim oratio, *Socrates disputaret*, aut *disputasset*, neque vera est, neque falsa. Itaque verba extra indicativum modum in Logicis non habentur pro verbis, sed pro casibus verborum. Videtur Aristoteles etiam verba indicativi modi, præteriti aut futuri temporis, à verbis sejungere, cum inquit, *Valebit*, *valuit*, non voco verbum, sed casus verbi. Sed rectius ista cum verbis junguntur, cum iis verbi definitio perfecte congruat.

5. Hoc eodem discrimine, quo diximus nomen & verbum differre à suis casibus, etiam inter se discrepant. Nam nomen significat rem aliquam absolute; at verbum significat rem, quatenus de alio prædicatur, & quidem cum tempore. Itaque cum unum tantum munus nominis sit, significare rem aliquam; verbi tria munera sunt; rem aliquam significare, eamque cum alio, ut cum subjecto, conjungere; & tempus adsignificare.

6. Sed quid de reliquis orationis partibus dicendum, quas Grammatici recensent? Pronomen continetur sub nomine. Participium, etsi per se neque nomen sit, quia adsignificat tempus; neque verbum, quia additum nomini non facit orationem veram aut falsam; in enunciatione tamen fungitur officio nominis, non verbi. Cæteræ partes orationis non habentur à Logicis pro partibus, sed pro additamentis & vinculis partium.

XII. *Utrumque, tum nomen, tum verbum, dividitur in finitum & infinitum.*

XIII. *Nomen aut verbum finitum est, quod habet significationem definitam.*

XIV. *Infinitum, cujus significationem negandi nota indefinitam facit.*

1. ¶. Ex. gr. *Homo* est nomen finitum, quia habet significationem definitam; *Non homo* est nomen infinitum, quia habet significationem infinitam, &, ut loquitur Aristoteles *cap. 2. lib. de Interp.* ὁμοίως ἐφ' ὁτουῦν ὑπάρχει, ᾗ ὄντος, ᾗ μὴ ὄντος, hoc est, *pariter in quovis inest, tum ente, tum non ente.* Nam & lapis est *non homo*, & equus, & Chimera, & quicquid dici potest, præter hominem. Similiter, *disputat* est verbum

verbum finitum; *non disputat*, infinitum. Quomodo verbum infinitum in enunciatione distingui debeat à verbo negante, cap. 30. docebimus.

CAP. XXV.

De Etymologia & Conjugatis.

THEOREMA I.

IN dictionibus spectanda est primum etymologia & conjugatio; deinde synonymia, homonymia, & acceptio vocabulorum, sive, ut Scholastici loquuntur, suppositio.

II. *Etymologia est ratio vocis in significando, ex origine declarata.*

1. ¶. Etymologia ex ἔτυμος & λόγος composita, *veriloquium*, aut *veriverbium* vertitur; sed videtur potius *veram rationem* significare, ut docet Scaliger, *lib.* 3. *Poet. cap.* 55. Etymologia enim reddit rationem vocis, aut potius significationis quæ voci imposita est. Atque hactenus multum juvat mentem nostram in quærenda rerum cognitione. *Dum enim vides* (ut verbis utar Isidori) *unde ortum est verbum, citius vim intelligit ejus rei quam cupis introspicere.* Ex. gr. Siquis cum Scaligero *lib.* 4. *Poet. cap.* 15. putet *hominem* dictum esse ab ὁμοῦ, id est, *simul*, statim amplectitur illud quod ab Aristotele dicitur *lib.* 1. *Polit. cap.* 2. hominem natura sua esse animal πολιτικὸν, hoc est, *gaudens societate civili*. Similiter, siquis cum Platone derivet ἀγαθὸν ab ἄγω, id est, *duco*, statim probabit definitionem veterum quæ est apud Aristotelem, *lib.* 1. *Ethic. cæp.* 1 Ἀγαθόν ἐστιν ὃ πάντα ἐφίεται hoc est, *Bonum est, quod omnia appetunt*; & illam Senecæ, *Bonum est, quod ad se impetum animi secundum naturam movet. Epist.* 118.

III. *Etymologiæ dicuntur ex causis, effectis, proprietatibus, objectis, aliisque adjunctis: horumque intelligentiam efficiunt.*

1. ¶. Sic γράμμα, id est, *litera*, dicitur à γράφω, *scribo*, quia literæ scriptione efficiuntur. Et *homo*, Hebræis *adam*, dicitur à verbo *adam*, id est, *rubere*, unde & *adamah*, id est, *terra rufa*, quali solet esse colore terra culta: nimirum quia

homo

homo creatus fuit ex terra. Similiter *consul* à *consulendo*, & *angelus* ab ἀγγέλω, id est, *nuncio*, appellatus est: quia illius finis & effectum est, Reipublicæ consulere; hujus, Dei mandata hominibus nuntiare. Sic σωφροσύνη, inquit Aristoteles, *lib. 6. Eth. cap. 5.* dicitur, quasi σώζουσα τὴν φρόνησιν, id est, *servans prudentiam.* Est enim proprietas temperantiæ, animum in voluptate & dolore ita moderari, ne judicium de rebus practicis depravetur. Sic *Arithmetica* dicta est à *numero*, quia circa numeros versatur. Et sic in cæteris.

2. Grammatici docent etiam ex oppositis etymologias deduci, quas vocant κατ' ἀντίφρασιν. Sed ejusmodi etymologias merito rejicit clariss. Ger. Vossius, *Inst. Orat. cap. 13. lib. 4.*

IV. *Conjugata* (*Græce* σύστοιχα) *sunt, quæ vocis & significationis affinitate juncta, terminatione differunt.*

1. § Ut, *justitia, justus, juste, juste agere.* Quæ non differunt terminatione, ut *Grammatica* ars & *Grammatica* fœmina, non sunt conjugata, sed homonyma. Atque hæc sunt conjugata perfecta. Sunt & alia conjugata, quæ voce quidem conveniunt, sed non significatione: ut *ebrius, ebriosus; somnus, somnolentus.* Non enim ebriosus est omnis, qui ebrius est; neque semper ebrius, qui ebriosus est. Hæc Grammaticis conjugata sunt; Logici ea rejiciunt. Alia denique sunt quæ significatione, non voce, conveniunt: ut *virtus & probus*; ἀρετὴ & σπουδαῖος: quæ, etsi proprie conjugata non sunt, in Logica tamen habent vim conjugatorum.

V. *Conjugatio constat voce primitiva, paronyma sive denominata, & casu.*

VI. *Vox primitiva, est vox abstracta, quæ ab alia voce non est denominata.*

1 ¶ In discernenda voce primitiva à derivata, non debet spectari syllabarum paucitas aut multitudo (quod faciunt Grammatici) sed natura rerum. Ex. gr. *justitia* Grammaticis derivatur à *justus*, quia illud tetrasyllabum, hoc dissyllabum est. At Logicis dicitur *justus* à *justitia*, quia illud concretum, hoc abstractum, ac proinde simplicius est.

VII. *Vox paronyma, est vox concreta quæ à voce primitiva sic derivata est, ut ab ea sola terminatione differat.*

1. ¶ Huc pertinent omnes voces concretæ, non modo

quæ ab accidentibus derivantur; ut, *quantus* à *quantitate*, *bonus* à *bonitate*, *candidus* à *candore*, *similis* à *similitudine*, &c. sed etiam quæ derivatæ sunt à substantiis; ut, *vestitus* à *veste*, *armatus* ab *armis*, *capitatus* à *capite*, &c. Atque hæc, inquit Aristoteles *cap.* 5. *Categ.* prædicantur de subjecto paronymos, hoc est, κατὰ τὸ ὄνομα μόνον καὶ μὴ κατὰ τὸν λόγον, *quoad nomen solum, non quoad definitionem.* Quæ quoad nomen & quoad definitionem de subjecto prædicantur, ea dicuntur Aristoteli eo ipso loco synonymos prædicari.

2. Aristoteles *cap.* 1. *de Categ.* definit παρώνυμα hoc modo, Παρώνυμα λέγεται, ὅσα ἀπό τινος διαφέροντα τῇ πτώσει, τὴν κατὰ τὸ ὄνομα προσηγορίαν ἔχει· hoc est, *Paronyma, sive denominata, dicuntur, quæ ab aliquo, sic ut casu differant, nominis appellationem habent.* Quæ definitio à nostra aliquantulum differt: quia Aristoteles res ipsas, quibus voces paronymæ tribuuntur, non ipsas voces paronymas definimus.

VIII. *Casus sunt adverbia à nomine aut verbo suæ conjugationis deducta.*

1. ¶ Ut, *bene* à *bonus*, *sapienter* à *sapio*, *juste* à *justitia*, &c. Sic accipit Aristoteles *casus* vocabulum, cum de conjugatis sermo est; vide *lib.* 1. *Top. cap.* 15. *lib.* 2. *cap.* 9. *lib.* 6. *cap.* 10. Alias *casus* Aristoteli est, dictionum quælibet terminatio ab origine sua diversa: ut in definitione paronymorum modo allata; & *cap.* 2, & 3. *lib. de Interpr.*

CAP. XXVI.

De Synonymis, Homonymis, & vocabulorum variis acceptionibus.

THEOREMA I.

Voces synonymæ sunt, quæ significant res, quibus ratio essentiæ communi nomini accommodata est eadem.

II. *Homonymæ, quæ significant res, quibus ratio essentiæ communi nomini accommodata est diversa.*

1 ¶ Synonyma (Latine *univoca*) Grammaticis sunt voces ejusdem significationis: ut, *ensis*, & *gladius*. Eodem sensu Scientiæ *synonymæ* dicuntur *lib.* 1. *Post. cap.* 13. quæ idem nomen

men habent; ut Musica, Mathematica, atque ea quæ spectat ad auditum. A Logicis synonyma vel stricte sumuntur, vel late. Synonyma stricte sumpta dicuntur *cap. 6. de Categ.* quæ eadem ratione de pluribus dicuntur essentialiter, sive, quoad nomen & quoad definitionem: veluti, cum *animal* dicitur de homine & bestia. Latior acceptio est, cum ea omnia synonyma dicuntur, quæ non sunt homonyma. Prior significatio ita stricta est, ut etiam excludat paronyma; utpote quæ prædicantur tantum accidentaliter, sive quoad nomen & non quoad definitionem: significatio posterior etiam paronyma complectitur, si careant homonymia. Nam *album esse* de nive & lacte dicitur eadem ratione; ideoque *album* est vox synonyma, etsi sit ab albore denominata.

2. Synonyma hac posteriori significatione, quæ hujus loci est, vel sumuntur pro ipsis vocabulis, vel pro rebus quibus synonyma vocabula tribuuntur: quorum illa vulgo vocantur *univoca univocantia*; hæc, *univoca univocata*. Similiter & homonyma, quæ Latinis *æquivoca* dicuntur, in *æquivoca æquivocantia*, & *æquivoca æquivocata* dividuntur: & per æquivoca æquivocantia, vocabula homonyma, sive ambigua; per æquivoca æquivocata, res ambiguis vocabulis nominatæ intelligendæ sunt.

3. Aristoteles *cap. 1. lib. de Categ.* ubi ex professo de synonymis & homonymis loquitur, res ipsas definit, sive univoca, & æquivoca æquivocata; nos, vocabula, sive univoca, & æquivoca æquivocantia. Et tamen Aristotelis verba retinuimus, levi mutatione ad vocabulorum definitiones detorta. Synonyma sic definit Philosophus, Συνώνυμα λέγεται, ὧν τό, τε ὄνομα κοινὸν, καὶ ὁ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός· hoc est, *Synonyma dicuntur, quorum nomen commune est, & definitio communi nomini accommodata, eadem.* Homonyma sic definiuntur; Ὁμώνυμα λέγεται, ὧν τὸ ὄνομα μόνον κοινὸν, καὶ ὁ λόγος τῆς οὐσίας, κατὰ τοῦνομα ἕτερος· hoc est, *Homonyma dicuntur quorum nomen solum commune est, & ratio essentiæ communi nomini accommodata, diversa.* Nomen *solum* commune dicitur homonymis; non ut excludantur accidentia nominum, puta, genus, declinatio, conjugatio, spiritus, quantitas, accentus, & id genus alia (nam si hæc eadem non sint, non erit idem

nomen) sed tantum ut excludatur λόγ@ τῆς οὐσίας, hoc est, id quod definitione explicatur. Neque vero satis est, ut ratio essentiæ diversa sit homonymis, sed hoc quoque requiritur, ut sit diversa κ@τ' ὄνομα, hoc est, *quoad nomen* commune, sive quatenus communi nomine conveniunt. Ex. gr. *Animal* est nomen commune homini & bestiæ, nec tamen est homonymum. Etsi enim alia sit hominis, alia bestiæ definitio, quatenus nominibus discrepant; in una tamen definitione conveniunt, quæ communi nomini animalis respondet. At si *animal* referatur ad vivum & pictum, homonymum est, quia nulla definitio vivo animali & picto communis est, communi nomini *animalis* accommodata.

III. *Homonymia vel à casu est, vel à consilio.*

IV. *Homonymia à casu dicitur, cum vox eadem diversis rebus sine ratione est imposita.*

V. *A consilio, cum vox eadem adhibetur ad diversos res significandas certa ratione.*

VI. *Ratio homonymiæ vel in rebus est, vel in nobis.*

VII. *In rebus est tropus, vel inæqualis attributio.*

VIII. *Ratione tropi dicuntur homonyma, quæ à propria significatione interdum deflectuntur ad alienam, ob mutuam rerum ad se invicem habitudinem; vel simplicem, vel analogicam. Atque hæc tam late patent, quam tropus.*

IX. *Ob inæqualem attributionem dicuntur homonyma, quæcunque significant communem naturam quæ subjectis speciebus inæqualiter communicatur.*

X. *In nobis est ratio homonymiæ, cum nomen liberis nostris tribuimus, aut propinquæ nobis charæve personæ, ad conservandam memoriam; vel personæ illustris, ob spem similitudinis, aut ad exemplum.*

XI. *Ex his, omnium longissime à synonymis absunt, homonyma à casu, quæque causam homonymiæ habent in nobis; propius ad synonymorum naturam accedunt tropica ac imprimis analoga; at omnium proxime, quæ ambigua sunt ob inæqualem attributionem.*

1. §. Causa homonymiæ in genere, est infinita rerum multitudo, & paucitas vocabulorum. Quia enim multo pauciora vocabula sunt, quam res, necesse est unum vocabulum plu-

pluribus rebus significandis adhiberi. Causa, cur hæc aut illa vocabula homonyma sunt, vel nulla est, ut in homonymis à casu; vel, siqua causa sit quę movere possit sapientem ut idem vocabulum diversis rebus significandis adhibeat, ea est, aut deflexio vocabuli à significatione propria ad alienam, ut in tropicis; aut inæqualis attributio, ut in iis quæ inferioribus ex æquo non conveniunt; aut memoria alicujus conservanda, spesve similitudinis, aut exemplum. Ex. gr. cum *jus* appellatur, quod sorberi potest, & id, quod injuriæ opponitur, homonymia à casu est: Nulla enim ratio est, cur nomen hoc rebus impositum sit nullam affinitatem inter se habentibus.

2. Quid sit tropus, & quotuplex, ex Rhetorica petendum est. Facit autem tropus homonymiam, quia sententia tropicis vocabulis prolata, potest esse ambigua & fallax; veluti, cum *vulpes* ponitur pro homine vafro; *pastor*, pro ecclesiæ ministro; *anima*, pro homine; *autor* pro opere, &c. Incertum enim esse potest, num quis istis vocabulis in propria, an in translata significatione utatur. Homonymiæ ob inæqualem attributionem sunt. Ex. gr. *Ens* respectu substantiæ & accidentis, *syllogismus* respectu syllogismi stricte nuncupati, & cæterarum argumentationum, quæ & ipsæ syllogismi solent appellari; item *sanum* tributum animali, medicinæ, & urinæ, &c.

3. Atque hæc quidem omnia causam habent ambiguitatis suæ in rebus: Sunt & alia quæ causam habent ambiguitatis in nobis, & in arbitrio nostro sitam: veluti, cum nomen parentis nostri filio damus ad illius memoriam conservandam; aut pii eruditive viri, sperantes nostrum ejus exemplo excitatum iri, eique similem fore. Illa vocat Ammonius *in comm. in lib. Categ.* τὰ κατὰ μνήμην· hæc, τὰ κατ' ἐλπίδα.

4. Aristoteles *lib 7. Phys. cap. 7.* tradit homonymorum species hoc modo: Τῶν ὁμωνύμων, inquit, αἱ μὲν εἰσι πολὺ ἀπέχουσαι, αἱ δέ τινα ὁμοιότητα ἔχουσαι, αἱ δὲ ἐγγὺς, ἢ γένει, ἢ ἀναλογίᾳ· Id est, *Homonymiæ quædam multum distant, quædam habent quandam similitudinem, quædam propinquæ sunt vel genere vel analogia.* Quæ hoc loco dicuntur multum distare, ea *lib. 1. Eth. cap. 4.* dicuntur ἀπὸ τύχης, *à casu* esse:

quæ enim casu homonyma sunt, nullam habent rerum convenientiam. Cætera sunt homonyma propinqua, sive homonyma à consilio, eorumque tres constituuntur species: Quædam enim sunt propinquæ similitudine simplici, quædam analogia, quædam genere. Quæ hic appellantur propinqua genere, ea dicuntur *lib.6.de gen.& corr.cap.6.* θάτερα ἀπὸ τῶν θατέρων, καὶ πρότερα, id est, *quorum altera ab aliis atque prioribus sunt; lib.1. Eth. cap.4.* τὰ ἀφ' ἑνὸς, hoc est, *quæ ab uno sunt*; & *lib. 3. Metaph. cap. 2.* τὰ πρὸς ἕν, καὶ μίαν τινὰ φύσιν, hoc est, *quæ ad unum, sive ad unam aliquam naturam referuntur.* Quanquam nonnihil discriminis intercedere videtur inter τὰ ἀφ' ἑνὸς, & τὰ πρὸς ἕν, quod accurate explicatur ab Ammonio *citato loco.* Homonyma à casu, ἁπλῶς homonyma dicuntur: cætera, quia proprius accedunt ad naturam synonymorum, sæpe ab homonymis distinguuntur, ac in primis ea quæ homonyma sunt ratione inæqualis attributionis: quando enim cum fortuitis conferuntur, non videntur esse homonyma. Consulantur loca paulo ante citata.

5. Hac tripartita divisione homonymorum à consilio non omnia vocabula tropica continentur, sed tantum ea quæ metaphoram habent; cum tamen in cæteris tropis non minus sit homonymiæ locus, quam in metaphora. Quare duas causas posui illius homonymiæ quæ à consilio est, inæqualem attributionem generis, & tropum; quo nomine comprehendo, non solum metaphorica, quæ homonyma sunt propter similitudinem, aut simplicem, aut analogicam; sed omnia, quæ à significatione propria ad alienam deflectuntur.

6. Scholastici omnia *analoga* vocant, quæ à consilio homonyma sunt, eorumque faciunt duas species; *analoga attributionis* (sic appellant ea, quę homonyma sunt ratione generis sive ob inæqualem generis attributionem) & *analoga proportionis*: sic vocant omnia, quæ ob similitudinem homonyma sunt. Verum enimvero, præterquam quod hac divisione non contineatur synecdoche, metonymia, & ironia, quas diximus non minus esse sedes homonymiæ, quam est metaphora etiam analogiæ vox admodum inepte usurpatur. Nam in iis quæ inæqualiter attribuuntur, nulla est proportio, u

neque

neque in iis quæ similitudine simplici inter se conveniunt. Ut jam τὰ κατὰ μνήμην, & τὰ κατ' ἐλπίδα omittam, de quibus Ammonius *ad Categ. Aristot.* ut ante dixi.

7. Atque hæc de homonymis. Ut autem vocabulorum homonymia inter disputandum deprehendi possit (quod imprimis necessarium est) notanda sunt aliquot χειτήρια, sive canones, quos tradit Aristoteles *lib.* 1. *Top. cap.* 15. Ex quibus præcipuos hic recensebimus. Omnia ea vocabula homonyma sunt, 1, Quibus multa sunt contraria; ut, *grave*; cui contrarium est *leve* & *acutum*. 2, Quæ interdum contrarium habent, interdum non; ut φιλεῖν· cui interdum contrarium est μισεῖν, sive *odisse*; interdum nihil contrarium est, cum scilicet significat *consuescere*. 3, Quæ interdum medium habent, interdum medium non habent; sic *candidum* & *fuscum* sunt homonyma; quia, cum de colore sermo est, pallor, aliique colores medii, inter candidum & fuscum interjecti sunt; at, cum vox *candida* aut *fusca* dicitur, nihil interjectum est. 4, Quibus aliquid oppositum est, quod ambiguum est: sic *acutum* est homonymum, quia *obtusum* est homonymum. Nam & securis *obtusa* dicitur, & vox, & ingenium. Similiter *grex* est ambiguum, ergo & *pastor*. Et sic in cæteris oppositorum generibus, exceptis disparatis. 5, Quorum conjugata sunt homonyma: sic, quia *sanum* homonymum est, (nam & animal dicitur sanum, & medicina, & urina) etiam *sanitas* homonyma est. 6, Quæ significant res diversorum generum: sic *bonum* est homonymum, quia est in omnibus categoriis; & ὄνος, quia asinum significat, & lapidem molarem. 7, Quæ tribuuntur iis, quæ non sunt συμβλητὰ κατὰ τὸ μᾶλλον, ἢ ὁμοίως, hoc est, *talia, ut comparari queant, atque alterum altero magis tale dici possit, aut similiter tale*: Itaque *candidum* est homonymum, quia & voci & vesti tribuitur; cum tamen vox neque candidior veste dici possit, neque æque candida. 8, Quæ significant differentias generum non subalternatorum; ut *acutum*, quod est differentia vocis & magnitudinis. 9, Quæ diversas differentias habent; ut, *jus*: Aliæ enim sunt differentiæ juris à quo Jurisconsulti dicuntur, aliæ juris forbilis. 10, Quæ nunc speciē, nunc differentiam significant; ut *candor*, qui est species coloris & differentia vocis.

XII. *Diversæ vocabulorum acceptiones, quas Scholastici barbare* suppositiones *vocant, non efficiunt homonymiam.*

XIII. *Vocabula vel accipiuntur materialiter, vel formaliter.*

XIV. *Materialiter dicuntur accipi, cum accipiuntur pro seipsis.*

XV. *Formaliter, cum accipiuntur pro rebus significatis.*

1. ¶ Ex. gr. cum dico, *Animal est trissyllabum, neutrius generis, tertiæ declinationis; homo est dissyllabum, communis generis;* vocabula *homo* & *animal* sumuntur materialiter, hoc est, per se ac pro seipsis, haud secus, ac si nihil omnino significarent. At cum dico, *Homo est animal,* vocabula *homo* & *animal* sumuntur formaliter, hoc est, pro rebus quas significant ex instituto.

XVI. *Acceptio formalis in vocabulis singularibus unius tantum modi est; in vocabulis universalibus, vel est simplex, vel concreta.*

XVII. *Acceptio simplex est, cum vocabulum universale sumitur pro natura communi ab inferioribus abstracta.*

XVIII. *Acceptio concreta est, cum vocabulum universale sumitur pro natura communi cum inferioribus.*

1. ¶ Ex. gr. cum dico, *animal est genus hominis,* vocabulum *animal* sumitur simpliciter pro natura animalis in abstracto considerata, prout animi notione præcisa est ab inferioribus. At cum dico, *Homo est animal,* vocabulum *animal* accipitur in concreto, quatenus exsistit in humana specie. Concreta acceptio Scholasticis dicitur *personalis,* qui admodum prolixe disputant de vocabulorum acceptionibus, sive, ut illi loquuntur, de suppositionibus. Ex quibus hæc pauca selegimus: quæ ob præclarum usum, quem habent in disputationibus, non poterant sine damno præteriri: cætera magis ad pompam faciunt, & ad ingenii ostentationem. Atque hæc de themate simplici, deque illius categoriis, affectionibus, atque interpretatione,

CAP.

CAP. XXVII.

De Enunciatione in genere; deque Enunciatione simplici, & composita, in specie.

THEOREMA I.

Sequitur nunc thema complexum, ejusque interpretatio, quæ Enunciatio dicitur.

1. ¶ In doctrina de themate simplici, distincte rerum & vocabulorum affectiones consideravimus. Id hoc loco non est necessarium. Nihil enim in themate complexo considerandum est, quod non enunciationi quoque convenit; nihil etiam in enunciatione, quod non themati complexo congruit.

2. Enunciatio dicitur Græce ἀπόφανσις, à verbo ἀποφαίνω, id est, *ostendo, exhibeo.* Dicitur etiam πρότασις, id est, *propositio.* Quanquam videtur propositio ab enunciatione, si non re, saltem ratione & usu discrepare. Nam πρότασις dicitur, quæ in syllogismo conclusioni prætenditur sive præmittitur, à verbo προτείνω, hoc est, *prætendo, prætexo* : at enunciatio consideratur per se, & sine respectu ad syllogismum. Deinde propositio videtur etiam in mente esse; at enunciatio est in verbis tantum, & in oratione prolata. A Cicerone & Varrone vocatur *pronunciatum, pronunciatio, effatum, profatum*; à Stoicis, *axioma*, ab ἀξιόω, hoc est, *postulo.* Aristoteli axioma est enunciatio omnium judicio vera, quasi deductum sit ab ἄξιος, id est, *dignus*; quia omne axioma est ἀξίωμα, id est, *dignum cui fides habeatur.* Vide *lib.* 1. *Post. cap.* 2.

II. *Enunciatio est oratio, in qua aliquid de alio vere vel falso pronunciatur.*

1. ¶ Veritas alia est simplicis thematis, alia complexi. De veritate simplicis thematis loquitur Aristoteles *lib.* 1. *Metaph. minor. cap.* 1. cum ait, Ἕκαστον ὡς ἔχει τῷ εἶναι, οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας, hoc est, *Tantum habet unaquæque res veritatis, quantum exsistentiæ.* Veritas thematis complexi non est in rebus, sed in judicio mentis, aut in oratione. Iudicium mentis dicitur verum, cum componit quæ revera conjuncta sunt, aut dividit quæ revera diversa sunt. Oratio vera dicitur, & quando cum rebus convenit, & quando convenit cum mentis judi-

judicio, etiamsi à rebus discrepet. Convenientia orationis cum rebus vocatur veritas Logica; convenientia cum mentis judicio, veritas Ethica.

III. *In enunciatione spectandæ sunt species & affectiones.*

IV. *Species enunciationis primo sunt simplex & composita; deinde pura & modalis.*

V. *Enunciatio simplex est, quæ non potest in plures enunciationes resolvi.*

VI. *Enunciatio composita est, quæ constat ex pluribus enunciationibus inter se copulatis.*

1. ¶ Sitne enunciatio simplex an composita, ex copula verbali optime deprehendi potest. Quæ enim unam tantum habet copulam verbalem, simplex est; ut, *Homo est animal*; *Socrates sedet*. Quæ duas, pluresve copulas habent, vel expressas, vel intellectas, sunt compositæ; ut, *Et prodesse volunt, & delectare Poetæ*; *Una Eurusque Notusque ruunt*. Quod tantundem est ac si dictum esset, *Eurus ruit*, & *Notus ruit*. Neque vero satis est ad constituendam enunciationem compositam, ut plures copulas verbales habeat; sed hoc quoq; requiritur, ut enunciationes simplices, ex quibus composita conflata est, copulentur inter se, vel conjunctione Grammatica; ut, *Si Deus est, non est Fortuna*; *Aut dies est, aut nox*: vel partium relatione; ut, *Donec eris felix, multos numerabis amicos*.

VII. *Enunciatio simplex constat subjecto & prædicato.*

VIII. *Subjectum est, cui aliquid tribuitur in enunciatione simplici.*

IX. *Prædicatum, quod alicui in enunciatione simplici tribuitur.*

X. *Prædicatum constat copula & re copulata.*

1. ¶ Ex. gr. in hac enunciatione, *Homo est animal*, *homo* est subjectum; *animal*, prædicatum; *est*, copula verbalis. Copula interdum diversa est à re copulata, ut in exemplo prolato; & tum dicitur enunciatio *trinaria*: interdum cum re copulata in uno eodemque verbo includitur; ut, *Socrates disputat*; & tum dicitur enunciatio *binaria*. Cum verbum substantivum *est* constituit enunciationem binariam, ut, *Homerus non est*, id est, non exsistit, dicitur *secundi adjecti*; at cum con-

constituit enunciationem trinariam, ut, *Homerus est pater sapientiæ*, appellatur *tertii adjecti*. *Est* secundi adjecti fungitur omnibus verbi officiis: significat enim exsistentiam, adsignificat tempus, & notat vim, qua subjectum nomen sibi devincit. *Est* tertii adjecti admittit significationem suam, & copulat alterius vocis significatum cum subjecto. Cum enim dico, *Chimæra est figmentum*, copula *est* non denotat exsistentiam, sed copulat notionem figmenti cum Chimæra. Ac proinde *est* tertii adjecti non est verbum, sed verbalis copula, & vox syncategorematica.

2. Hinc non efficitur, ut *est* tertii adjecti non sit pars enunciationis: imo hinc efficitur, ut sit pars, & forma adeo, atque anima prædicati. Etenim si verbum *est*, cum in alio verbo includitur, sit pars prædicati, cur non erit pars prædicati, cum seorsum ponitur? Cum dico, *Deus miseretur peccatorum pœnitentiam agentium*, hæ voces, *miseretur peccatorum*, &c. sunt prædicatum. Quare cum dico, *Deus est misericors erga peccatores*, τὸ *est misericors*, erit prædicatum quod respondet verbo *miseretur*, ac proinde *est* prædicati pars censeri debet. Præterea, quod in conversione loco subjecti constituitur, id est prædicatum: atqui non sola res copulata, sed ipsa etiam copula in locum subjecti transferenda est in conversione: ergo copula etiam est pars prædicati. Ex. gr. hæc enunciatio, *Omnis senex fuit puer*, sic convertitur, *Aliquis, qui fuit puer, est senex*.

XI. *Subjectum & prædicatum non ex situ, sed ex sensu enunciationis discernenda sunt.*

1. §. Sæpe enim non liquet, utrum duorum subjectum sit, aut prædicatum; præsertim in enunciatione trinaria. Non enim semper ponitur subjectum priore, prædicatū posteriore loco: Ut in hac enunciatione, *Nobilitas sola est atque unica virtus, nobilitas* est prædicatum; *virtus*, subjectum; idque non aliunde, quam ex sensu, & natura rerum colligitur.

XII. *Enunciatio composita est quintuplex; copulativa, hypothetica, disjunctiva, adversativa, & relativa.*

XIII. *Enunciatio copulativa est, cujus partes connectuntur particula copulativa.*

1. §. Cujusmodi sunt, &, *que, quoque, ac, atque, etiam, nec, neque*, & similes; ut, *Una*

Vna Eurusque Notusque ruunt creberque procellis Africus.
Credidit Abraham Deo, & imputatum fuit illi ad justitiam.

XIV. *Enunciatio hypothetica est, cujus partes connectuntur conjunctione conditionali.*

1. §. Cujusmodi est particula *si*; ut, *Si non est prudentia in rege, non est quies in populo.* Enunciationis hypotheticæ pars prior vocatur *antecedens*; posterior, *consequens.* In horum nexu consistit veritas, non in veritate ipsius antecedentis aut consequentis. Ex.gr. quamvis non sit verum, asinum volare, aut asinum alas habere, tamen hoc verum est, *Si asinus volat, habet alas.*

XV. *Si conditio sit impossibilis, enunciatio hypothetica æquipollet categoricæ simpliciter & sine conditione neganti.*

1. §. Cum enim Deus Abrahamo dicit, *Si numerari potest pulvis terræ, numerabitur semen tuum*, tantundem est ac si diceret, Tam numerosam fore posteritatem Abrahami, ut numerari non possit. Et JCti docent hanc formulam promittendi, *Dabo tibi filiam, si cœlum tetigeris*, non obligare, quia neganti similis est.

XVI. *Enunciatio disjunctiva est, cujus partes connectuntur conjunctione disjunctiva.*

1. §. Cujusmodi sunt, *aut, vel, sive, seu ve*, & similes; ut, *Aut fide justificamur, aut operibus*; *Aut dies est, aut nox.*

XVII. *Partes enunciationis disjunctivæ debent esse immediate oppositæ.*

1. §. Si enim oppositæ non sunt, sed subordinatæ, efficitur enuntiatio nugatoria; ut, *Aut homo est, aut animal.* Si non sint immediate oppositæ, enunciatio erit falsa; ut, *Aut pax est, aut bellum:* possunt enim esse *inducia.* Interdum enunciatio mediata sua natura, vim habet immediatæ ratione pacti alicujus, aut propositi præcedentis: veluti cum Leander apud Ovidium ait,

Aut mihi continget felix audacia salvo,
Aut mors soliciti finis amoris erit.

Poterat quidem Leander neque amore frui, neque mori; sed alterutrum fieri debebat, quia jam decretum erat.

XVII. *Enunciatio adversativa est, cujus partes connectuntur conjunctionibus adversativis.*

1. ¶. Cujusmodi sunt, *quamvis tamen, non hoc sed illud, quidem sed*, & similes; Ut, *quamvis Deus est omnipotens, non potest tamen mentiri*:

Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses:
Difficile est, fateor, sed tendit in ardua virtus.

XIX. *Enunciatio relativa est, cujus partes connectuntur relatione.*

1. ¶. Partium relatio nominibus, pronominibus, adverbiis, aliisque partibus orationis comparationem denotantibus, indicatur; ut, *Qualis magistratus, tales subditi*: *Quod non est compositum, est immortale*: *Vbi cadavera, ibi congregantur aquilæ*: *Dum spiro, spero.*

CAP. XXVIII.

De Enunciatione pura, & modali.

THEOREMA I.

ENunciatio pura est, *in qua non exprimitur quomodo partes cohærent.*

II. *Modalis, in qua exprimitur quomodo partes cohærent.*

1. ¶. Ex.gr. hæc enunciatio, *Homo est animal*, *Homo non est lapis*, est pura; quia solummodo enunciat prædicatum *animal* cum homine convenire, *lapidem* pugnare, non exprimens modum hujus convenientiæ aut pugnæ. Ab Aristotele *lib.* 1. *Post cap.* 2. appellatur enunciatio τῦ ὑπάρχειν, h.e. *significans inesse*. At hæc enunciatio, *Necesse est hominem esse animal*, *Impossibile est hominem esse lapidem*, est modalis; quia non solum enunciat prædicatum cum subjecto convenire, aut pugnare; sed etiam exprimit, quomodo conveniat cum subjecto, aut quomodo cum illo pugnet.

III. *Modi sunt quatuor; necesse, impossibile, possibile, contingit.*

1. ¶. Modi alii materiales sunt, alii formales. Modi materiales afficiunt enunciationis materiam, subjectum aut prædicatum. Ex.gr. in hac enunciatione, *Pastor bonus ponit animam suam pro ovibus*, vocabulum *bonus* est modus subjecti. In hac, *Rhetor dicit ornate & copiose*, adverbia *ornate & copiose*

pioſe ſunt modi prædicati. Modi formales afficiunt formam ſive diſpoſitionem enunciationis. Hos diximus eſſe quatuor græce dicuntur ἀναγκαῖον, ἀδύνατον, δυνατὸν & ἐνδεχόμενον. Hi quidam adjiciunt, *verum* & *falſum*; ſed admodum imperite. Nam verum & falſum non afficiunt affirmationem aut negationem. Nam qui dicit, *Verum eſt, hominem eſſe animal*: *Falſum eſt, hominem eſſe lapidem*, nihilo plus dicit, quam, *Homo eſt animal*: *Homo non eſt lapis.*

IV. *Enunciatio modalis conſtat dicto & modo. Dictum eſt quaſi ſubjectum, modus quaſi prædicatum.*

1. §. Enunciatio modalis vel adverbialiter effertur; ut, *Homo neceſſario eſt animal*: vel nominaliter; ut, *Neceſſe eſt hominem eſſe animal.* Cum effertur adverbialiter, non differt ſpecie ab enunciatione pura. Cum effertur nominaliter, conſtituit novam ſpeciem aut formulam enunciationis, in qua dictum eſt pro ſubjecto, & modus pro prædicato. Dictum eſt oratio conſtans caſu nominis, & verbo infinitivi modi: ut in hac enunciatione, *Neceſſe eſt Deum eſſe bonum*, dictum eſt, *Deum eſſe bonum*; modus, *neceſſe.* Quod modus prædicatum ſit in enunciatione modali, aut quaſi prædicatum, ex copula colligitur. Copula enim pars prædicati eſt, ideoque illud prædicatum eſt, cui copula cohæret: atqui copula cohæret cum modo: modus ergo habet rationem prædicati. Idem liquet ex mutatione enunciationis modalis in purā. Hęc enim enunciatio, *Neceſſe eſt ignem eſſe calidum*, in puram enunciationem convertitur, hoc modo; *Igni calor eſt neceſſarius.*

V. *Ad enunciationes modales revocandæ ſunt enunciationes excluſivæ, exceptivæ, & reſtrictivæ.*

1. §. Enunciatio excluſiva dicitur, in qua particula excluſiva, *tantum*, *ſolum*, *duntaxat*, aut ſimilis, additur ſubjecto, aut prædicato; ut, *Soli electi ſervantur*: *Diaboli tantum agunt male.* Enunciatio exceptiva eſt, in qua ponitur particula exceptiva, *præter*, *præterquam*, *niſi*, aut ſimilis; ut, *Omnes homines diluvio abſumpti ſunt, præter Noachum cum familia.* Reſtrictiva eſt, in qua ponitur particula reſtringens ac limitans, *qua*, *quatenus*, *quoad*, aut ſimilis; ut, *Homo ſentit*, *quatenus eſt animal*: *Chriſtus eſt ubique ſecundum divinam naturam.* Hujuſmodi enunciationes in ſyllogiſmo mutandæ ſunt, &

ex-

exponendæ clariore aliqua orationis formula. Hinc vocantur à Scolasticis *exponibiles*. Atque hæc de speciebus enunciationum.

CAP. XXIX.

De enunciatione universali, particulari, indefinita, ac singulari.

THEOREMA I.

A*Ffectiones enunciationum vel absolutæ sunt, vel relatæ.*

II. *Affectiones absolutæ sunt quantitas, & qualitas.*

III. *Ratione quantitatis dividitur enunciatio in universalem, particularem, indefinitam & singularem.*

IV. *Enunciatio universalis est, in qua subjectum universale accipitur universaliter: quod fit, cum universali subjecto additur nota universalitatis*, omnis, nullus, &c.

V. *Enunciatio particularis est, in qua subjectum universale accipitur in parte: quod fit, cum universali subjecto additur nota incertæ partis, sive particularitatis*, aliquis, quidam, &c.

VI. *Enunciatio indefinita est, cujus subjectum universale nulla quantitatis nota definitur.*

VII. *Enunciatio singularis est, cujus subjectum est singulare.*

1. ¶ Aristoteles *cap. 7. de Interp.* probat hanc quadrimembrem divisionem, hoc modo: Enunciationis prædicatum vel enunciatur de subjecto universali, vel de subjecto singulari. Si prædicatum de subjecto universali enuncietur universaliter, hoc est, cum nota qua definiatur prædicatum omni aut nulla ex parte subjecto convenire, enunciatio est καθόλε, sive *universalis*; ut, *Omnis homo est animal*: *Nullus homo est lapis*. Si prædicatum de subjecto universali enuncietur particulariter, hoc est, cum nota qua definiatur prædicatum ex parte tantum subjecto convenire, enunciatio est ἐκ μέρες, hoc est, *particularis*; ut, *Aliquis homo est justus*: *Non omnis homo est justus*. Si prædicatum de subjecto universali neutro modo enuncietur, nullaq; nota quantitatis definiatur, num prædicatum subjecto toti, an ex parte conveniat, enunciatio est ἀδιόριςος, sive *indefinita*:

finita; ut, *Iustitia est virtus pulcherrima.* Si prædicatum de subjecto singulari enuncietur, enunciatio dicitur καθ' ἕκαστον, *singularis*; ut, *Socrates est Philosophus.*

2. In enunciatione potest duplex quantitas considerari; una subjecti quæ est quantitas numeri; altera prædicati, quæ est quantitas loci, temporis, aut modi. Quantitas numeri his notis indicatur, *omnis, cuncti, universi, quilibet, quivis, quicunque, quotquot, nullus, nemo*; item, *aliquis, quidam, plerique, pauci, nonnulli, non omnis*, &c. quorum illæ universalem, hæ particularem enunciationem efficiunt. Quantitas loci his notis cognoscitur, *ubique, ubicunque, nusquam, nullibi, alicubi*, &c. Quantitas temporis has habet notas, *quandocunque, semper, nunquam, aliquando, plerumque*, &c. Quantitas modi has, *quomodo, quomodocunque*, &c. Etsi quantitas prædicati in syllogismis eodem sæpe loco sit, quo est quantitas numeri; hic tamen ea non consideratur. Nam hæc quadrimembris divisio ex quantitate subjecti sumpta est, non ex quantitate prædicati.

3. Syncategoremata, *omnis, universi, cuncti*, & similia, vel collective sumuntur, vel distributive. Collective dicuntur sumi, cum prædicatum neque de speciebus neq; de individuis subjecti sui seorsum prædicari potest; ut in hac enunciatione, *Omnis planetæ sunt septem: Omnes partes sunt idem quod totum.* Distributive dicuntur sumi, cum prædicatum etiam iis attribui potest quæ subjecto continentur: &, si possit illius tantum speciebus attribui, dicuntur sumi distributive in genera singulorum; ut, *Omnia animalia fuerunt in arca Noachi: Christus sanavit omnem morbum*; id est, omnia genera, aut potius species, animalium & morborum. Si prædicatum possit etiam attribui singulis subjecti individuis, dicuntur sumi distributive in singula generum; ut, *Omnis homo est animal.* Cum syncategoremata sumuntur distributive in singula generum, enunciatio est simpliciter vniversalis; cum sumuntur distributive in genera singulorum, est universalis secundum quid; cum sumuntur collective, videntur enunciationem indefinitam efficere. Hujus rei hæc est ratio: Cum vox *omnis* sumitur distributive, nihil aliud est, quam syncategorema; at cum sumitur collective, est pars subjecti.

VIII. *Nota*

VIII. *Nota universalitatis non est addenda prædicato.*

1. § Ita docet Aristoteles *cap. 3. de Interpr.* Ratio est, quia denotat quantitatem numeri, quæ est quantitas subjecti, ut diximus, non prædicati. Itaque vere dicitur, *omnem hominem esse animal*; sed non potest vere dici, *hominem esse omne animal.* Si tamen vox *omnis* non immediate cohæreat ipsi prædicato, sed voci alicui prædicatum circumscribenti, ac determinanti, non erit enunciatio falsa; ut, *Deus vult omnes homines salvos fieri: Christus curavit omnem morbum.* In his enim enunciationibus prædicatum non est, *homines, morbi*; sed *vult, curavit.*

IX. *Quantitas enunciationis modalis præcipue æstimatur ex dicto; ex modo, tantum secundario.*

1. § Quantitas dicti eadem est cum quantitate puræ enunciationis. Sive enim dicas, *Necesse est omnem hominem esse animal*, sive, *Omnis homo est animal*, utraque est universalis. Quantitas modi, est quantitas loci & temporis. Modus enim *necesse* includit adverbia *semper & ubique*; *impossibile* includit adverbia *nunquam, nusquam*: quorum illa vim habent universaliter affirmandi; hæc, universaliter negandi. *Possibile & contingens* includunt adverbia *aliquando, raro, plerumque*, quæ vim habent particulariter affirmandi. Atque hæc de quantitate enunciationis.

CAP. XXX.

De Enunciatione affirmata, negata, finita, & infinita.

THEOREMA I.

RAtione *qualitatis dividitur enunciatio, primo in affirmantem & negantem; deinde in veram & falsam.*

II. *Enunciatio affirmans est, quæ partes conjungit.*

III. *Negans, quæ partes dividit.*

1. § Ex. gr. enunciationes affirmatæ sunt, *Omne vivens alitur: Si Deus est, mundus regitur providentia: Necesse est ignem esse calidum*; quarum negationes hæ sunt, *Non omne*

vivens alitur: *Non si Deus est, mundus regitur providentia*: *Non necesse est ignem esse calidum.*

IV. *Utraque enunciatio dividitur in finitam & infinitam.*

V. *Enunciatio finita est, quæ constat subjecto & prædicato finitis.*

VI. *Infinita, quæ constat subjecto, aut prædicato, aut etiam utroque infinito.*

1. § Enunciationes finitæ sunt, *Omne corpus est in loco*: *Nullum corpus potest in duobus locis simul esse.* Enunciationes infinitę; *Non-ens excluditur à categoriis*: *Aliquis homo est non indoctus*: *Quidam non adeo divites, sunt minime sordidi.*

VII. *Si in enunciatione simplici nota negandi ponatur proxime ante notam quantitatis, aut si in nota quantitatis continetur, vel etiam si ponatur ante copulam, aut ante verbum quod vim habet copulæ, enunciatio erit negata; nisi quod duæ negationes censeantur affirmare.*

VIII. *At si ponatur alibi, puta immediate ante subjectum aut illius partem, vel post copulam aut verbum, enunciatio erit infinita.*

1. § Enunciationes negatæ sunt, *Non omnis homo est doctus*: *Nulla planta sentit*: *Quidam homines non sunt electi*: *Lapides non vivunt.* At hæc, *Nullus homo non vivit*, censetur affirmata propter duas negationes. Enunciationes infinitæ; *Quidam non locuples potest esse dives*: *Omne animal non rationale est bestia*: *Ulysses erat non formosus*: *Æneas potuit non vincere Turnum.* Eodem modo cognoscitur discrimen inter enunciationem finitam & infinitam in modalibus. Ex. gr. *Hominem esse doctum non est necesse*, est enunciatio negans; *Hominem esse doctum est non necesse*, est infinita: quia in illa ponitur negatio ante copulam; in hac post copulam.

2. Etsi enunciatio infinita affirmans, & finita negans, in multis idem significent; ut, *Ulysses erat non formosus*, *Ulysses non erat formosus*; *Deus est non injustus*, *Deus non est injustus* (hæc enim eodem redeunt) in multis tamen magnum discrimen est; ut, *Adam potuit non peccare*, *Adam non potuit peccare*;

care : Æneas potuit non vincere Turnum, Æneas non potuit vincere Turnum.

IX. *Enunciatio composita censetur negata, cum negatio cohæret cum vinculo, quo duæ enunciationes simplices connectuntur.*

1. §. Sumamus exemplum enunciationis affirmantis ex unaquaque specie : *Socrates & sapiens fuit & probus : Si spondes, debes : Aut bellum est, aut pax : Qualis pater, talis filius.* Hæ enunciationes sic negantur: *Socrates non fuit & sapiens & probus : Non si spondes, debes ;* hoc est, etiamsi spondeas, non tamen debes: *Non aut bellum est, aut pax : Non qualis pater, talis filius;* hoc est, non est talis filius, qualis pater. Enunciatio adversativa non recipit affirmationem aut negationem ratione vinculi, sed tantum ratione singularum partium ; ut, *Non est doctus, sed probus.* Hæc enim enunciatio sic negatur, *Est doctus, sed non probus.*

X. *Enunciationes exclusivæ & restrictivæ censentur negatæ, cum nota negandi ponitur ante particulas exclusivas, aut restrictivas.*

1. §. Ut, *Non solus homo est animal : Cicero non solum fuit orator : Christus non quoad humanam naturam est ubique ;* hoc est, Christus est quidem ubique, sed non secundum naturam humanam.

XI. *Affirmatio prior est negatione & notior.*

1. §. Hæc assertio collecta est ex *cap. 25. lib. 1. Post.* & *cap. 3. lib. 2. de Cælo.* Cæterum affirmatio dicitur *prior* negatione, quia prius est esse quam non esse ; *notior*, quia negata enunciatio per affirmatam innotescit ; novi enim hominem non esse lapidem, quia novi eum aliud esse à lapide.

CAP. XXXI.

De Enunciatione vera & falsa, necessaria & contingente, & earum gradibus.

THEOREMA I.

ENunciatio *vera est, quæ conjungit ea quæ conjuncta sunt, aut dividit quæ divisa sunt.*

II. *Falsa, quæ conjungit ea quæ divisa sunt, aut, dividit quæ conjuncta sunt.*

1. §. Intelligitur hoc loco veritas & falsitas Logica, quam diximus esse convenientiam orationis cum rebus significatis, aut discrepantiam ab iis, in affirmando & negando. Enunciatio vera conjungit, quæ conjuncta sunt; hoc est, enunciat esse, quod est; ut, *Homo est animal*: vel dividit, quæ divisa sunt, hoc est, enunciat non esse, quod non est; ut, *Homo non est bestia*. Enunciatio falsa conjungit, quæ divisa sunt; hoc est, enunciat esse, quod non est; ut, *Homo est lapis*: vel dividit, quæ conjuncta sunt, hoc est, enunciat non esse, quod est; ut, *Planta non vivit*.

III. *Enunciatio vera, vel est necessaria, vel contingens.*

IV. *Enunciatio necessaria est, quæ non potest esse falsa.*

V. *Contingens, quæ potest esse falsa.*

1. §. Necessarium in genere dicitur, quod non potest non esse, aut aliter se habere: contingens, quod potest non esse, aut aliter se habere. Necessarium dicitur duobus modis; nempe vel absolute, vel secundum quid. Absolute necessarium est, quod sine contradictione non potest statui non esse, aut aliter se habere: Necessarium secundum quid, quod quidem posita aliqua conditione, aut aliquo respectu, necessarium est; sed ea conditione ablata, aut respectu mutato, sine contradictione statui posset, non esse, aut aliter se habere. Utraque necessitas simul & contingentia, vel in exsistentia spectatur, vel in causis, vel in enunciatione. Atque hæc sola est hujus loci. Necessitas enunciationis nihil aliud est quam indissolubilis partium nexus: contingentia est dissolubilis & mutabilis nexus partiū. Ex. gr. hæc enunciatio, *Homo est animal*, est necessaria; quia fieri non potest, ut homo non sit animal. Atque hæc necessitas absoluta est. Item hæc enunciatio, *Corvus est niger*, est necessaria, non absolute, sed secundum quid; quia naturaliter quidem fieri non potest, ut corvus non sit niger: potest tamen illud fieri supernaturali virtute Dei. At hæc enunciatio, *Crassus est dives*, est contingens; quia fieri potest ut Crassus non sit dives.

VI. *Necessitas enunciationis tribus gradibus distinguitur.*

Primus

Primus gradus necessitatis est, κατὰ παντὸς, de omni: alter καθ' αὑτὸ, per se: *tertius* καθόλου πρῶτον, universaliter primum.

VII. *Enunciatio de omni est, in qua prædicatum omni subjecto, & semper convenit.*

1. §. De gradibus necessitatis in enunciatione agit Aristoteles *lib.4. Post. cap.4.* indeque petita est hæc, & sequentes definitiones. Cæterum enunciatio κατὰ παντὸς requirit duas conditiones; ut prædicatum insit *omni* subjecto, & *semper*. Ex.gr. hæc enunciatio, *Homo est justus*, non est de omni, quia justum esse non convenit omni homini: ut neque hæc, *Vivens crescit*, quia non semper crescit: sed hæc, *Corvus est niger*; omnis enim corvus niger est, & semper.

VIII. *Enunciatio per se est, cujus subjectum & prædicatum essentiali nexu cohærent.*

IX. *Estque vel primi, vel secundi modi.*

X. *Enunciatio per se primi modi est, cum prædicatum continetur in definitione subjecti.*

XI. *Secundi modi, cum subjectum continetur in definitione prædicati.*

XII. *Enunciationi per se opponitur enunciatio* κατὰ συμβεβηκὸς, *sive* per accidens.

XIII. *Enunciatio per accidens dicitur, in qua neque prædicatum continetur in definitione subjecti, neque subjectum in definitione prædicati.*

1. §. Aristoteles citato loco hos duos modos per se discribit hisce verbis; Καθ' αὑτὰ δὲ λέγω, ὅσα ὑπάρχει ἐν τῷ τί ἐστι, ἢ ἐστὶ τῶν ἐνυπαρχόντων αὐτοῖς, αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ ἐνυπάρχοντα, τῷ τί ἐστι δηλοῦντι, hoc est, *Per se appello, quæ insunt subjectis in attributione declarante quid sint*: (hæc sunt primi modi) *& quæ attributis suis insunt in oratione declarante quid sint*: (hæc sunt secundi modi.)

2. Ad primum modum pertinent quinque genera enunciationum: 1, Cum genus proximum prædicatur de specie; ut, *Homo est animal*. 2, Cum prædicatur genus remotum; ut, *Homo est substantia*. 3, Cum prædicatur proxima differentia; ut, *Homo est rationalis*. 4. Cum prædicatur differentia remota; ut, *Homo habet facultatem sentiendi*. 5. Denique, cum definitio prædicatur de definito; ut, *Homo est animal ratio-*

nale. Ad secundum modum pertinent eæ enunciationes, quibus proprietates dicuntur de subjecto suo; idque vel singulæ seorsum; ut, *Homo est risibilis*, vel duæ disjunctim; ut *Numerus vel est par vel impar.* At hæc enunciatio, *Corvus niger*, quamvis necessaria sit, per accidens tamen dicitur, quia neque corvus nigritiæ, neque nigritia corvi mentionem definitur.

3. His addit Aristoteles tertium & quartum modum καθ' αὐτὸ, sive *ejus quod per se est*, ; sed qui huc non pertinent. Nam tertius modus est modus exsistendi, nihilque aliud docet, quam substantiam exsistere per se; accidens non exsistere per se, sed per accidens, sive per substantiam. Et quartus modus est modus causandi, explicans discrimen inter causas per se & causas per accidens, de quo egimus cap. 16. Quod si effectis aut effectis per se, formentur enunciationes, facile revocari possunt ad duos modos jam explicatos. Si enim causa per se prædicetur de effecto; ut, *Eclipsis fit ob interpositionem terræ*, enunciatio erit primi modi: si effectum prædicetur de causa per se; ut, *Interpositio terræ efficit eclipsin*, erit secundi modi.

XIV. *Enunciatio universaliter prima est, in qua prædicatum subjecto convenit* ᾗ αὐτὸ, *hoc est*, quatenus ipsum *est id, quod est.*

XV. *Itaque constet terminis reciprocis.*

1. §. Aristoteles sic ait, Καθόλου δ' λέγω ὃ ἂν κατὰ παντὸς τοῦ ὑποκειμένου ᾖ, καὶ καθ' αὐτὸ, καὶ ᾗ αὐτό. hoc est, *Universale dico, quod de omni inest, & per se, & quatenus ipsum.* Sed satis erat ᾗ αὐτό. Nam quicquid est ᾗ αὐτό, etiam est κατὰ παντὸς & καθ' αὐτό. Prædicatum dicitur convenire subjecto ᾗ αὐτὸ, cum subjecto convenit secundum eam ipsam rationem, per quam est id, quod est. Ad eam rem requiritur, ut prædicatum sit καθόλου, & subjectum πρῶτον. Quod cum fit; prædicatum reciprocatur cum subjecto, eique convenit ᾗ αὐτό. Ejus rei signum est, quod subjectum sumi potest cum duplicatione, sive reduplicative. Ex. gr. hæc enunciatio, *Homo est risibilis*, hinc cognoscitur esse universaliter prima, quia dici potest, *Homo qua homo, est risibilis*, adeoque omnis & solus homo est risibilis.

XVI. *Ho-*

XVI. *Horum graduum secundus primum, & tertius secundum includit; non vicissim.*

1. § Hoc est, omnis enunciatio per se, est etiam de omni; & omnis enunciatio universaliter prima, est etiam per se: sed non vice versa. Atque hoc intelligendum est de enunciationibus subjectum universale, ac capax signorum quantitatis habentibus: Nam si subjectum sit singulare, potest enunciatio esse per se, quæ tamen non sit de omni. Nam hæc enunciatio, *Socrates est animal*, est per se, non est tamen de omni, quia subjectum non est universale.

2. Necessitas primi gradus minima est, & proxime ad contingentiam accedit; quia non est necessitas absoluta. Necessitas secundi & tertii gradus absoluta quidem est, sed inæqualis tamen. Nam quia necessitas tertii gradus est mutua, necessitas secundi gradus non mutua; enunciatio universaliter prima magis necessaria est quam enunciatio per se, quæ non est universaliter prima. Ex. gr. magis necessaria censetur hæc enunciatio, *Homo est risibilis*, quam hæc, *Homo est animal*; quia licet homo non possit non esse animal, animal tamen potest non esse homo: at homo non potest non esse risibilis; & quod risibile est, non potest non esse homo.

XVII. *Enunciationum contingentium quædam plerumque veræ sunt, quædam raro, quædam ancipiti natura nunc veræ sunt, nunc falsæ.*

1. § Hæc exstant *cap. 9. de Interp.* & *lib. 2. Top. cap. 6.* Ex. gr. plerumque verum est, ut parentes ament liberos suos; raro verum, ut homo nascatur biceps; ancipiti natura est, & modo verum, modo falsum, alea ludentem vincere. Horum, quæ plerumque eveniunt, dicuntur, τὰ ἐπὶ τὸ πολύ· quæ raro, τὰ ἐπ' ἔλαττον· quæ utrolibet modo, τὰ ὁπότερ' ἔτυχε.

XVIII. *Enunciatio falsa, vel est possibilis, vel impossibilis.*

XIX. *Enunciatio possibilis est, quæ, cum falsa sit, potest esse vera.*

XX. *Impossibilis, quæ, cum falsa sit, non potest esse vera.*

1. § Impossibile dicitur duobus modis, nempe vel absolute, vel secundum quid. Absolute impossibile est, quod implicat contradictionem; ut, *hominem esse lapidem.* Impossibile secundum quid est, quod, cum non implicet contradictio-

nem, à Deo quidem fieri potest, sed non à causis naturalibus: ut, *Solem stare; ignem non urere; virginem parere.* Similiter & possibile duobus modis dicitur. Aliud enim Deo soli, aliud etiam causis naturalibus possibile est. Atque hoc revera non differt ab eo, quod contingens est, sed sola tantum ratione. Nam possibile dicitur, quod non est, sed potest esse: contingens, quod est, sed potest non esse. Hæc de affectionibus absolutis.

CAP. XXXII.

De Conversione, Æquipollentia, & Subalternatione enunciationum.

THEOREMA I.

A*Ffectiones relatæ dicuntur, quæ conveniunt enunciationibus inter se comparatis.*

II. *Atque hæ sunt quatuor; conversio, æquipollentia, subalternatio, & oppositio.*

III. *Conversio est transpositio prædicati in locum subjecti, & subjecti in locum prædicati, salva veritate.*

1. § Conversio dicitur Aristoteli ἀντιστροφή. De ea agit *lib. 1. Prior. cap. 2.* In conversione debet servari veritas, quia conversio debet ex convertenda sequi.

IV. *Conversio dividitur in simplicem, in eam quæ est per accidens, & in eam quæ est per contrapositionem.*

V. *Conversio simplex est, in qua servatur quantitas & qualitas enunciationis.*

VI. *Habetque locum in universali negante, & particulari affirmante.*

1. § Ut, *Nullus homo est bestia; Ergo nulla bestia est homo: Aliquis homo est albus; Ergo aliquod album est homo.*

VII. *Conversio per accidens est, in qua servata qualitate, diminuitur quantitas.*

VIII. *Habetque locum in universali affirmante.*

1. § *Diminuitur quantitas*, hoc est, universalis mutatur in particularem; ut, *Omnis planta vivit: Ergo aliquod vivens est planta.*

IX. Con-

IX. *Conversio per contrapositionem est, in qua loco subjecti & prædicati, ponitur utriusque contradictio.*

X. *Habetque locum in universali affirmante.*

1. § Ut, *Omne mortale est genitum: Ergo quod non est genitum, non est mortale.* Aristoteles omittit hanc speciem conversionis in Analyticis; ejus tamen meminit *lib. 2. Top. cap. 1.* ubi eam vocat τὴν ἀνάπαλιν ἀκολούθησιν ἐκ τῆς ἀντιφάσεως, id est, *consecutionem reciprocam ex contradicentibus.*

XI. *Particularis negans non convertitur.*

1. § Non enim sequitur; *Aliquod animal non est homo: Ergo aliquis homo non est animal.* Si tamen particularis negans aliquando convertitur; ut, *Aliquis homo non est albus: Ergo aliquod album non est homo*; id fortuitum est, & materiæ imputandum: ut & illud, quod universalis affirmans interdum converti possit servata quantitate, nimirum cum constat terminis reciprocis; ut, *Omnis homo est animal rationale: Ergo omne animal rationale est homo.*

XII. *In conversione enunciationum debet totum prædicatum cum toto subjecto sedem commutare.*

1. § Hoc est, quicquid ad prædicatum pertinet, debet transferri in locum subjecti; & quicquid spectat ad subjectum, in locum prædicat. Ex. gr. hæc enunciatio, *Aliquod templum est in urbe*, non debet converti in hanc, *Aliqua urbs est in templo*; sed in hanc, *Aliquid, quod est in urbe, est templum*: quia prædicatum enunciationis convertendæ non est *urbs*, sed *esse in urbe*. Similiter prædicatum hujus enunciationis, *Omnis senex fuit puer*; non est *puer*, sed *fuit puer*. Itaque non est convertenda in hanc enunciationem, *Aliquis puer fuit senex*; sed in hanc, *Aliquis, qui fuit puer, est senex.*

2. Conversio modalium fit ratione dicti, modo manente. Enunciationes necessitatis convertuntur, ut puræ; universales negantes, & particulares affirmantes, simpliciter; universales affirmantes, per accidens, aut per contrapositionem; ut, *Necesse est omnem hominem esse animal: Ergo necesse est aliquod animal esse hominem*; vel, *Necesse est, quod non est animal, non esse hominem.*

3. Unum hic observandum est, ut enunciationes habentes modum necessitatis, sint necessariæ καθ' αὑτὸ *per se*. Si enim

hanc

hanc necessitatem non habent, conversio est fallax; ut, *Necesse est omnem senem fuisse puerum: Ergo necesse est aliquem, qui fuit puer, esse senem. Necesse est omnem doctum didicisse: Ergo necesse est aliquem, qui didicit, esse doctum*, &c. Ejusmodi conversiones non cohærent; quia *senem fuisse puerum* aut *doctum didicisse* non est necessarium καθ' αὑτὸ, sed tantum κατὰ παντός. Conversio enunciationum modalium in cæteris modis, nullis certis regulis præcipi potest. Nam quæ Aristoteles tradit 1. *Prior. cap.* 3. plus habent difficultatis, quam utilitatis.

XIII. *Æquipollentia est enunciationum verbis discrepantium convenientia in sensu.*

1. § Æquipollentia Græce dicitur ἰσοδυναμία. Quæ de æquipollentia præcipi solent, præsertim à Scholasticis, magnam partem inutilia sunt iis qui artis Grammaticæ periti sunt. Siqua difficultas est, ea sita est in cognoscenda æquipollentia enunciationum, situ particulæ negativæ discrepantium, sententia convenientium; aut enunciationum modalium, diversos modos habentium. Illarum æquipollentia continetur hisce quatuor versibus.

Non omnis, quidam non: omnis non, quasi *nullus.*
Non nullus, quidam: sed *nullus non*, valet *omnis.*
Non aliquis, nullus: *non quidam non*, valet *omnis*,
Non alter, neuter: *neuter non*, præstat *uterque.*

2. De modalium æquipollentia notentur hæ quatuor regulæ. 1. Contingens & possibile æquipollent, si eodem modo affirmentur aut negentur; ut, *Contingit esse, aut non esse*; &, *Possibile est esse, aut non esse.* 2. Necesse & impossibile æquipollent, si dictum in altero affirmetur, in altero negetur; ut, *Necesse est esse*; &, *Impossibile est non esse*: aut, *Impossibile est esse*; &, *Necesse est non esse.* 3. Necesse & possibile æquipollent, si in altero modus & dictum affirmentur, in altero negentur; ut, *Necesse est esse*; &, *Non possibile est non esse*; aut: *Possibile est esse*; &, *Non necesse est non esse.* 4. Possibile & impossibile æquipollent, si in altero negetur modus, in altero affirmetur: ut, *Possibile est esse*, &, *Non impossibile est esse*: aut, *Impossibile est esse*, &, *Non possibile est esse.*

XIV. *Subalternatio est, qua enunciationes particulares & singulares universalibus subordinantur, ex iisque necessario sequuntur; non vicissim.*

1. § Ex-

1. §. Ex. gr. *Si omnis homo est mortalis, etiam aliquis homo, & hic aut ille, est mortalis*; & , *Si nullus homo est quadrupes, etiam aliquis homo, & hic aut ille, non est quadrupes.*

2. In modalibus subalternatio non solum ratione dicti, sed etiam ratione modi consideratur. Subalternatio dicti eadem est in modalibus, quæ in puris. Modi *possibile* & *contingens*, subalternantur modis *necesse* & *impossibile*. Necesse enim includit adverbium *semper*; & impossibile, *nunquam*; quæ voces denotant universalitatem temporis. Contingens & possibile includunt *aliquando*; quæ est nota particularitatis in tempore.

CAP. XXXIII.

De Oppositione enunciationum.

THEOREMA I.

Oppositio enunciationum vel est κατ' ἀλήθειαν, secundum veritatem, vel *κατὰ λέξιν μόνον*, quoad vocem tantum, lib. 2. Prior. cap. 15.

II. *Oppositio vera, est pugna enunciationum in affirmando, & negando.*

III. *Pugnare dicuntur enunciationes, in quibus idem de eodem, secundum idem, ad idem, eodem modo, & eodem tempore affirmatur & negatur.*

1. §. Distinctio oppositionis traditur *lib. 2. Prior. cap. 15.* Oppositio vera vel est materialis, vel formalis. Oppositio materialis est, cum disparata, contraria, relata, aut privantia eidem subjecto tribuuntur, secundum idem, ad idem, eodem modo & eodem tempore. Hæc, quia est oppositio enunciationum ratione prædicati, pertinet ad themata simplicia, deque ea actum est *cap. 22.* Ubi etiam explicatæ sunt conditiones legitimæ oppositionis. Oppositio formalis est pugna in affirmatione & negatione: de qua agit Aristoteles *cap. 7. de Interpr.*

IV. *Oppositio vera, vel est contrarietas, vel contradictio.*

V. *Contrarietas est oppositio inter duas universales.*

VI. *Harum utraque non potest simul esse vera, sed potest simul esse falsa.*

1. § Ex.

1.§. Ex.gr.utraque hæc enunciatio, *Omnis homo est justus*, *Nullus homo est justus*, falsa est. Sed neque hæ, neque ullæ aliæ contrariæ, possunt simul esse veræ: Quæ enim simul veræ sunt, non sunt vere oppositæ.

VII. *Contradictio est oppositio inter universalem & particularem; vel inter duas singulares.*

VIII. *Harum alterutra semper vera est, & altera semper falsa.*

1.§. Ut, *Omnis homo est justus*, *Non omnis homo est justus*, *Nullus homo est justus*, *Aliquis homo est justus*; *Aristides est justus*, *Aristides non est justus*. Harum enunciationum altera vera est, altera falsa: & in cæteris eadem ratio est. In enunciationibus singularibus de futuris contingentibus, non liquet quidem homini, utra duarum vera sit, utra falsa: sed hoc tamen liquet, non posse utramque simul veram, aut utramque falsam esse. Ex.gr. alterum verum est, ut, qui alea ludit, vincat, aut ut non vincat; sed utrum vincet, necne, non potest ab homine definiri: quod tamen coram Deo definitum est.

IX. *Oppositio κατὰ λέξιν, sive apparens, vel est subcontrarietas, vel oppositio indefinita.*

X. *Subcontrarietas est inter duas particulares; oppositio indefinita, inter duas indefinitas.*

XI. *Utræque possunt simul esse veræ, sed non possunt simul esse falsæ.*

1.§. Subcontrariæ sunt, *Aliquis homo est justus*, *Aliquis homo non est justus*. Harum utraque vera est: nam Aristides fuit justus, Verres non fuit justus: sed non potest utraque simul esse falsa. Si enim subcontrariæ simul essent falsæ, contrariæ simul essent veræ; quia contrariæ subcontrariis, addita aut dempta negatione, contradicunt. Indefinite oppositæ sunt, *Homo est justus*, *Homo non est justus*. In terminis essentialibus, aut repugnantibus, accensentur indefinite oppositæ contradicentibus: ut, *Homo est animal*, *Homo non est animal*; *Homo est lapis*, *Homo non est lapis*. Altera enim semper vera est, altera falsa. Sed hoc non fit ob formam oppositionis, sed ob peculiarem conditionem materiæ.

2. Subcontrariæ dicuntur κατὰ λέξιν opponi, & non κατ' ἀλήθειαν, tum quia possunt simul esse veræ, tum quia non habent

habent idem subjectum. Cum enim dico, *Aliquis homo est justus, Aliquis homo non est justus*, non eundem hominem utrobique intelligo; aut si eundem hominem intelligo, jam erit contradictio singularium. Eadem est ratio indefinite oppositorum.

XII. *Contradictio modalium consistit in affirmatione & negatione modi in eodem dicto.*

1. §. Ut, *Necesse est hominem esse animal, Non necesse est hominem esse animal.* Sic opponuntur, *impossibile, non impossibile; contingit, non contingit.*

XIII. *Contrarietas modalium consistit partim in dicto, partim in modo.*

XIV. *Ratione dicti contrariæ sunt duæ enunciationes habentes modum* necesse, *aut duæ habentes modum* impossibile, *si in altera dictum affirmetur, in altera negetur.*

1. §. Ut, *Necesse est hominem esse animal, Necesse est hominem non esse animal; Impossibile est hominem esse lapidem, Impossibile est hominem non esse lapidem.*

XV. *Ratione modi contrariæ sunt, enunciatio habens modum* necesse, *& altera habens modum* impossibile, *si dictum utriusque sit ejusdem qualitatis.*

1. §. Ut, *Necesse est hominem esse animal, impossibile est hominem esse animal.*

XVI. *Subcontrariæ sunt duæ enunciationes habentes modum* possibile, *aut modum* contingit, *si in altera dictum affirmetur, in altera negetur.*

1. §. Ut, *Possibile est aut contingit alea ludentem vincere, Possibile est aut contingit alea ludentem non vincere.*

XVII. *Enunciationes exclusivæ & restrictivæ accipiunt contradictionem à negatione addita particulis exclusivis aut restrictivis.*

1. §. Ut, *Sola fides justificat, Non sola fides justificat; Homo est mortalis quoad animam, Homo est mortalis, sed non quoad animam.*

XVIII. *Contradictio enunciationum compositarum posita est in negatione, quæ pertinet ad nexum consequentis cum antecedente.*

1. §. Itaque hæc enunciatio, *Si Sinon miser est, vanus est*

&

& mendax, tali contradictione evertitur apud Virgilium, lib. 2. Æneid.

------ *Nec, si miserum fortuna Sinonem*
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget:

quæ sic resolvas, *Nec, si Sinon miser est, vanus etiam & mendax est*; hoc est, etsi miser sit, non ideo tamen mendax est. Huic enunciationi, *Qui uxorem ducit, aut pulchram ducit aut deformem*, tali modo contradicitur, *Non aut pulchram aut deformem ducit*. Simili modo & hæc contradictoria sunt, *Maria fuit & mater Christi & expers peccatorum*; *Maria non fuit & mater Christi & expers peccatorum*; hoc est, illa duo in Maria conjuncta non sunt. Item hæc, *Qualis Rex, talis grex*; *Non qualis Rex, talis grex*, &c.

Cæterum quia difficile est enunciationibus modalibus omnes hasce affectiones intelligere; ut discentibus subveniremus, diagramma subjecimus, in quo enunciationum modalium æquipollentia, subalternatio, & oppositio, uno intuitu spectandæ proponuntur.

DIAGRAMMA.

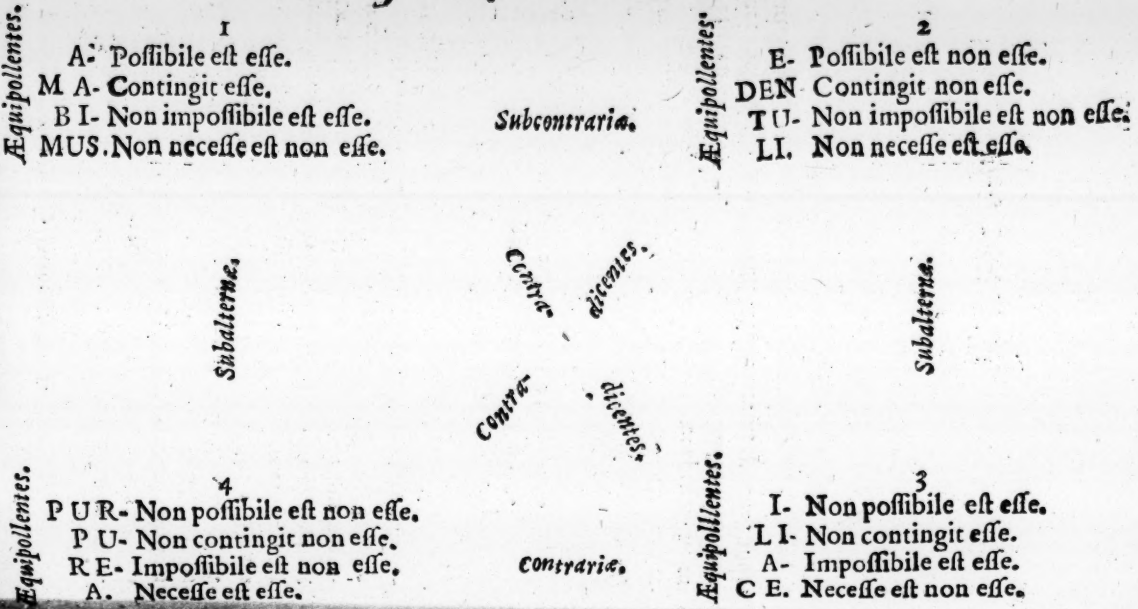
1
Æquipollentes.
A- Possibile est esse.
M A- Contingit esse.
B I- Non impossibile est esse.
MUS. Non necesse est non esse.
Subcontrariæ.
2
Æquipollentes.
E- Possibile est non esse.
DEN Contingit non esse.
TU- Non impossibile est non esse.
LI. Non necesse est esse.
Subalternæ.
Subalternæ.
Contradicentes.
Contradicentes.
4
Æquipollentes.
PUR- Non possibile est non esse.
PU- Non contingit non esse.
RE- Impossibile est non esse.
A. Necesse est esse.
Contrariæ.
3
Æquipollentes.
I- Non possibile est esse.
LI- Non contingit esse.
A- Impossibile est esse.
CE. Necesse est non esse.

Explicatio Diagrammatis.

In hoc Diagrammate cernuntur quatuor classes enunciationum modalium, & in unaquaque classe quatuor enunciationes secundum quatuor modos. 1. Enunciationes ejusdem classis sunt æquipollentes. 2. Enunciationes primæ classis subordinantur enunciationibus quartæ classis; & enunciationes secundæ classis, enunciationibus tertiæ classis. 3. Enunciationes primæ & tertiæ, item secundæ & quartæ classis, sunt contradicentes. 4. Enunciationes tertiæ & quartæ classis sunt contrariæ vel ratione dicti, vel ratione modi. 5. Enunciationes primæ & secundæ classis sunt subcontrariæ. 6. Vocalevocum, quæ singulis classibus præfixæ sunt, denotant qualitatem dicti & modi:

A, E, I, U denotat
- A: dictum & modum affirmatum.
- E: dictum negatum & modum affirmatum.
- I: dictum affirmatum & modum negatum.
- U: dictum & modum negatum.

Atque hæc de thematica sive prima parte Logices, quæ veluti materia est circa quam instrumenta Logica versantur, & ex qua conficiuntur. Nam etsi hujus partis præcepta mentem nonnihil juvent in rerum cognitione comparanda; præcipue tamen faciunt ad instrumentorum effectionem, quæ secunda parte trademus.

Finis Libri Primi.

Institutionum Logicarum

Liber Secundus.

CAP. I.

De Definitione in genere, deque Definitione nominali.

Theorema I.

Postquam in prima parte actum est de thematibus, quæ instrumentis Logicis tractanda sunt; deque affectionibus eorum, atque notionibus secundis, ex quibus instrumenta Logicæ conficiuntur: superest, ut in secunda parte agamus de ipsis instrumentis, deque modo instrumenta conficiendi, quam inde Organicam initio appellavimus.

II. *Instrumenta Logica sunt quatuor; definitio, divisio, syllogismus, & methodus: quorum, definitio, & divisio, inserviunt tractandis thematibus simplicibus; syllogismus, complexis; methodus, utrisque.*

COMMENTARIUS.

1. ¶ Mens nostra quadruplici defectu laborat, cum occupata est in investiganda rerum cognitione: Vel enim non adsequitur propositæ rei essentiam, sed circa illius accidentia solum hæret, ac sensibiles notas; vel essentiam rei confuse tantum concipit, & ratione minime distincta; vel in dubiis non reperit quid statuat, aut etiam statuit quod falsum est; vel denique non servat ordinem in commentando, qui cum natura rerum consentit. Hisce quatuor malis opponit Logica totidem remedia, quæ sunt quatuor illa instrumenta quæ jam recensuimus. Definitio exhibet menti essentiam rerum: divisio efficit cognitionem distinctam: syllogismus tollit animi incertitudinem & errorem circa themata complexa; methodus, ἀταξίαν sive confusionem.

III. *Definitio est* λόγος τῦ τί ἐστι; *aut plenius*, λόγος ὁ τὸ τί

τί ἦν εἶναι σημαίνων, hoc est, *oratio declarans quid sit id quod quæritur.*

1. § Harum definitionum prior exstat *lib.* 2. *Post. cap.* 10. ibique definitio dicitur ὅρος, id est, *terminus*: altera traditur *lib.* 1. *Top cap.* 5. quo loco nuncupatur ὁριστικὸς, sumpta metaphora à re rustica. Ut enim termini ac limites, quos ὅρους Græci dicunt, agrum ὁρίζουσι, id est, *limitant*, & à vicinis agris distinguunt: ita etiam definitio naturam rei circumscribit, & ab aliis rebus, differentiis interpositis, discernit.

2. Definitio dicitur λόγος, nempe vel internus, qui mente formatur tantum; vel externus, qui etiam ore pronunciatur: præcipue tamen internus. Quia definitio formari potest sine oratione quæ est λόγος externus, sive προφορικὸς sine cogitatione, quæ est λόγος internus, sive ἐνδιάθετος, formari non potest. λόγος constat duabus minimum vocibus. Itaque explicatio nominis per aliud nomen notius (veluti si quis machæram dicat esse gladium) non potest proprie definitio dici: debet tamen referri ad definitionem, ut postea liquebit. Causa cur definitio debeat esse oratio, hæc est: Ea est mentis nostræ imbecillitas, ut uno conceptu non possit rei essentiam distincte apprehendere. Huic imbecillitati ut occurrat definitio, distrahit rem in partes, eamque tradit menti pluribus conceptibus intelligendam, singulasque partes suis appellat nominibus.

3. *Adhibetur autem in definitione* (inquit Aristoteles *lib.* 1. *Top. cap.* 5.) *aut oratio pro nomine, aut oratio pro oratione.* Hoc est, Definitum interdum una voce proponitur; veluti cum definitur *homo, eclipsis, tonitru*, aut tale quid: interdum pluribus, sive oratione; veluti cum definitur, quid sit *minuere majestatem, incertus possessor, conditio indebiti, sylvæ cædua*, &c.

IV. *Definitio alia est nominis, alia rei.*

V. *Definitio nominis est, quæ declarat,* τί τὸ λεγόμενον ἐστι, *quid sit illud quod dicitur*: vel τί σημαίνει τὸ ὄνομα, *quid significet nomen.*

VI. *Idque vel etymologia, vel voce conjugata, vel voce synonyma.*

1. § Harum definitionum prior habetur *lib.* 1. *Post. cap.* 2. altera,

altera, *lib.* I. *cap.* 10. Cęterum Aristoteles distribuit definitionem in ὀνομαστώδη, *nominalem*, & ἀσιώδη, *essentialem*. Sed non videntur omnes species definitionum hisce duobus membris contineri. Sunt enim definitiones quædam, quæ neque nomen rei declarant, neque essentiam exprimunt; nempe definitiones accidentales.

2. Definitio nominalis est triplex: Prima est definitio κατ' ἐτυμολογίαν, quæ nominis significationem declarat ex sua origine; ut, *Triangulum est, quod habet tres angulos: Philosophia est φιλία τῆς σοφίας*, id est, *amor & studium sapientiæ*. Interdum accidit, ut ex genere & nominis etymologia contexatur ipsa definitio rei; ut, *Arithmetica est scientia numerorum*. Secunda est definitio κατὰ συζυγίαν, quæ nomen declarat voce conjugata; ut, *Qualitas est, à qua quales aliqui dicuntur: Vir bonus est, qui virtute præditus est*. Tertia est definitio κατὰ λέξιν, cum vox obscura declaratur una aut pluribus vocibus notioribus; ut, Καλόν ἐστι τὸ πρῖνον. Sic Gellius *apludam*, vocem priscam, interpretatur *frumenti furfurem*: & vocem *floces* apud Cæcilium, *vini fæcem ex vinaceis expressam*; sicuti *fraces*, *ex oleis*. Et vox *bovinator*, quæ est apud Lucilium, exponitur *tergiversator*. Quanquam, cum vox una voce synonyma explicatur, satis improprie definitio dicitur; cum ejusmodi explicatio non sit λόγος· debet tamen ad definitionem revocari, ut autor est Aristoteles *lib.* I. *Top. cap.* 5.

CAP. II.

De Definitione perfecta.

THEOREMA I.

DEfinitio rei est, *quæ explicat quid res ipsa sit.*

II. *Estque vel perfecta, vel imperfecta.*

III. *Definitio perfecta est, quæ rei essentiam attributis essentialibus explicat perfecte.*

IV. *Imperfecta est, quæ rem non explicat attributis essentialibus, aut saltem non explicat perfecte.*

1. §. Plerique confundunt definitionem perfectam cum essentiali, & imperfectam cum accidentali; sed imperite. Nam

etsi omnis perfecta definitio essentialis sit, & omnis definitio accidentalis imperfecta; non tamen omnis imperfecta definitio, accidentalis est. Nam definitio, quæ essentiam propriæ accidentis explicat genere & subjecto, sine mentione causæ proximæ (veluti, cum eclipsis definitur *defectus luminis* [illegible] *Lunæ*) ab Aristotele *lib.2. Post.cap.10.* pro imperfecta definitione habetur; nec tamen accidentalis est.

V. *Leges perfectæ definitionis præcipuæ sunt sex. Prima lex. Definitiones debent esse breves.*

1.§. Hæc lex præcipitur *lib.2.Post.cap.13.* & *l.6.Top.cap.3.* Cæterum breves dicuntur definitiones, in quibus neque minus dicitur quam necesse est, neque quicquam otiosum est. Ut autem aliquid in definitione otiosum sit, tribus potissimum modis contingit. Primo, cum tautologia committitur. Tautologia non solum committitur, cum idem alia voce synonyma repetitur; veluti, si homo definiatur *animal rationale, & intelligendi potestate præditum*: sed etiam, cum in speciei definitione exprimitur, quod ponendum erat in definitione generis; veluti, si cæcitas definiatur *privatio visus qui naturaliter debebat inesse.* Nam illud, *qui naturaliter debebat inesse*, redundat, & privationis appellatione per se continetur. Secundo, otiosum est in definitione, quod definitum non distinguit ab ulla alia re; ut transcendentia: veluti, si virtus definiretur *res propter quam honestus aliquis dicatur.* Hoc tamen modo definienda sunt summa genera. Tertio, otiosum censetur in definitione, quo ablato, definitio reliqua nihilominus propria est, reique essentiam explicat: veluti, si homo definiatur *animal rationale capax disciplinarum.* Nam etiamsi illud, *capax disciplinarum* detrahatur, reliqua tamen definitio homini propria est, ejusque essentiam explicat.

VI. *Secunda; Definitiones debent esse perspicuæ.*

1.§. Perspicuitas definitionum, teste Aristotele *lib. 6. Top. cap.2.* unde hæc lex desumpta est, debet esse tanta, ut statim appareat quid sit illud quod definitur: imo ut ex ea contrarii rei definitio possit colligi. Omnia ergo vitanda sunt in definitione, quæ in verbis obscuritatem pariunt; ut insolentia, homonymia, metaphora. Si tamen vox propria non suppetat, aut si vox aliqua usitatior est in metaphorica, quã in propria

significatione, nihil vetat vocem metaphoricam in definitione adhiberi. Itaque cum Logica à multis definitur *ars bene disserendi*, perperam rejicitur ista definitio ob metaphoram: cum multo rarius *disserendi* vox proprie usurpetur, quam in hac significatione metaphorica. Sed aliud est forte, quod in illa definitione merito reprehendi possit.

VII. *Tertia; Definitiones debent cum definito reciprocari.*

1. §. Hoc est, quicquid in definito continetur, debet contineri in definitione; & quicquid continetur in definitione, debet contineri in definito. Quare cum JCti jus naturale definiunt, *quod natura omnia animantia docuit*; definitio nimis laxa est. Jus enim inter solos homines consistit; brutis non competit. Contra, cum Logica definitur *ars disserendi*, sive *argumentandi*; definitio nimis angusta est. Logica enim non disserendi solum, sed definiendi etiam, dividendi, & ordinandi ars est: quæ omnia disserendi notione non satis apte continentur.

VIII. *Quarta; Definitiones debent esse affirmatæ.*

1. §. Hic canon traditur *lib.6.Top.cap.6.* isque nititur hac ratione, quod definitiones negatæ non tam explicent quid res sit, quam quid non sit. Quare, cum Aristoteles duas accidentis definitiones proposuisset *lib.1. Top.cap.5.* posteriorem priori præfert, quod illa negatione generis, specici, proprii, & accidentis esset concepta. Sæpe tamen cogimur, vel ob vocabulorum inopiam, vel ob mentis nostræ imbecillitatem, vel ob rerum imperfectionem, adhibere definitiones negatas; veluti, cum definimus angelum *substantiam finitam corporis expertem;* bestiam, *animal irrationale;* cæcitatem, *privationem visus.* Et tum sunt definitiones imperfectæ.

IX. *Quinta; Definitiones debent sine copulatione aut disjunctione partium proponi.*

1 §. Definitio enim est explicatio unius essentiæ; ideoque debet esse una & simplex oratio. At particulæ copulativę & disjunctivæ plura connectunt. Ex.gr. homo non debet definiri *animal terrestre & bipes*, sed *animal terrestre bipes;* ut colligitur ex *cap.5. de Interpr.* & ex *cap.4. lib.2. Post.* Similiter numerus non debet definiri *multitudo par vel impar* (hæc enim numeri divisio est) sed *unitatum collectio.* Hujusmodi

tamen definitiones sæpe ferendæ sunt, nõ quia perfectę sunt sed quia non dantur perfectiores: veluti, cum *lib.2.Phys.* Natura definitur *Principium & causa motus & quietis*; & Enunciatio, *c.4.lib.de Interp. Oratio verum aut falsum pronuncians.*

X. *Sexta; Definitiones debent constare ex attributis prioribus & notioribus simpliciter, atque adeo ex indemonstrabilibus.*

1.§. Hunc canonem pluribus explicat & confirmat Philosophus *lib.6. Top. cap.* 4. in hanc fere sententiam. Definitio cognoscendi causa traditur: at nõ ex quibusvis cognoscimus sed ex prioribus & notioribus. Cum autem definitio constare possit vel ex iis quæ nobis notiora sunt, vel ex notioribus simpliciter; conandum est, ut ex prioribus & notioribus simpliciter posteriora declarentur potius, quam contra: quia hic definiendi modus ad scientiam maxime accommodatus est. Attamen apud eos qui ejusmodi definitiones non capiunt necesse est forte definitiones conficere ex iis quæ illis notiora sunt potius, quam ex notioribus simpliciter. Sed ejusmodi definitiones non declarant rei essentiam; ideoque imperfectæ sunt, nisi idem nobis notius sit, & notius simpliciter. Quæ cum ita sint, facile intelligitur, neque idem definiri posse per seipsum, neque oppositum per oppositum, nisi sola relatiua. Neque vero ex notioribus solum, sed etiam ex indemonstrabilibus constare debet definitio perfecta. Definitio enim est principium demonstrationis, ut dicitur *lib.1. de Anima cap.1.* Et *lib.1. Post. cap.1.* docetur principia demonstrationis esse immediata; quod certe fieri non posset, si partes definitionis per priores causas possent demonstrari.

XI. *Definitio perfecta constat genere proximo, & differentia specifica.*

1.§. Hic canon præcipitur *lib.6. Top. cap* 1. Si tamen proximum genus nomine caret, ejus loco adhibetur genus remotum, cum differentia, quæ genus remotum limitat, & ex eo genus proximum efficit. Sic, cum animal definitur *substantia corporea vivens sentiens*, loco generis proximi ponitur *substantia corporea vivens*; differentia specifica est *sentiens.*

XII. *Differentia substantiarum sumitur à forma; aut si formam non habent, cave ignota sit, proprietas adhiberi solet loco formæ.*

1. § *Sic* cum homo definitur *animal rationale*, differentia petita est ab hominis forma, quæ est anima rationalis. Sed quia substantiæ incorporeæ non habent formas, & substantiarum corporearum formæ specificæ non latent, quia per se non incurrunt in sensus nostros, loco formarum sumenda est aliqua proprietas: ut, *Angelus est substantia incorporea*: *Canis est bestia latrans.*

XIII. *Differentiæ accidentium non sumuntur ab eorum forma aut essentia, sed à respectu ad subjectum, objectum, causam efficientem aut finalem, aut aliquid tale quod in eorum essentia non continetur.*

1. § Hæc est causa, cur Aristoteles *lib. 6. Metaph. cap. 5.* dixerit, substantias ἁπλῶς καὶ πρώτως, id est, *simpliciter ac primo*, definiri; accidentia, κατά τι, καὶ ἐπομένως, h. est, *secundum quid ac secundario*: & accidentium definitiones esse λόγους ἐκ προσθέσεως, hoc est, *orationes ex additione*; quia, quæ eorum generi in definitionibus adduntur, extra essentiam sunt, & fere alterius categoriæ.

XIV. *Proprietates definiuntur genere, subjecto & causa proxima; eaque vel efficiente, vel finali, vel utraque.*

1. § Causa efficiente; ut, *Eclipsis est defectus luminis in Luna, ob terram inter Solem & Lunam è diametro interpositam: Tonitru est sonus fractæ nubis ob ignem oppressum.* Finali; ut, *Sensus est facultas naturalis in animali, ad judicandum de singularibus: Appetitus est facultas naturalis in animali, ad consequendum quod sibi bonum; vel vitandum, quod malum videtur.* Vel utraque; ut, *Respiratio est attractio & expulsio aeris reciproca, à pulmonibus facta, ad cordis refrigerium.* Subjectum in definitione propriorum interdum reticetur, quia vel in genere, vel in causa continetur; ut, *Memoria est sensus internus conservans imagines rerum cognitarum.* Hic non exprimitur memoriæ subjectum, nempe *animal*, quia in voce *sensus* continetur, in ejusque definitione exprimebatur. Item, *Risibilitas est facultas naturalis ridendi, orta ab anima rationali.* Non dixi, *in homine*; quia satis intelligitur risibilitatem esse facultatem hominis, cum dicitur *orta ab anima rationali.*

XV. *Accidentia non propria, præter genus, in definitione,*

loco differentiæ adsumunt, vel subjectum, vel objectum, vel causam efficientem, aut finalem, vel aliqua ex his combinata.

1. § Modus definiendi accidentia non propria, vix potest certis regulis contineri. Quædam definiuntur genere & subjecto; ut, *Simitas est curvitas nasi.* Quędam genere & objecto; ut, *Physica est scientia corporis naturalis;* Hoc modo definiuntur scientiæ theoreticæ. Quædam genere & fine; ut *Grammatica est ars bene loquendi*: vel etiam genere, fine, & objecto; ut, *Logica est ars conficiens instrumenta, iisque dirigens intellectum in cognitione rerum*: *Liberalitas est virtus servans mediocritatem in danda & accipienda pecunia.* Hoc modo definiuntur artes & habitus morales. Quædam denique definiuntur genere & causa efficiente; ut, *Albor est color orundus ex prædominio perspicui*: *Sonus est qualitas patibilis orta ex plaga aeris inter duo corpora collisi.* Hoc modo definiuntur qualitates patibiles, si non sint propriæ. De cæteris accidentium generibus vix dari possunt certa præcepta: singula quomodo definienda sint, usu discendum est, & exemplis probatorum autorum, quæ Logicæ studiosus in eum finem colliget.

XVI. *Partes definitionis ita collocandæ sunt, ut genus differentiam præcedat, & vox quæque sequens præcedentem limitet.*

1. § Ita docet Aristoteles *lib. 2. Post. cap. 13.* Ex. gr. animal non debet definiri *sentiens animatum corpus*, sed *corpus animatum sentiens.*

CAP. III.

De Definitione imperfecta.

THEOREMA I.

DEfinitio *imperfecta, quæ ὑπογραφὴ, hoc est,* descriptio, *proprio vocabulo vocatur, vel est necessaria, vel arbitraria.*

II. *Definitio imperfecta necessaria est, cum definitum non est capax perfectæ definitionis; vel cum ob mentis imbecillitatem, rei definiendæ essentiam non possumus adsequi; vel denique, cum desunt vocabula idonea, quæ in accurata definitione requiruntur.*

III. Per-

III. *Perfectam definitionem respuunt,* 1, *res infinitæ:* 2, *quæ non habent veram essentiam:* 3, *quæ non habent essentiam perfectam:* 4, *quæ non habent essentiam per se unam:* 5, *denique, quæ non collocantur immediate sub aliquo genere.*

1. ¶ *Res infinitæ*; ut Deus. 2, *Quæ non habent veram essentiam*; ut, entia rationis, res fictæ, simulacra rerum, privationes. 3, *Quæ non habent essentiam perfectam*; ut, partes, principia rerum, res in fieri, sive res imperfectæ. 4, *Quæ non habent essentiam per se unam*; ut, concreta aggregata, complexa. 5, *Quæ non sunt sub aliquo genere*; ut, transcendentia & summa genera: *aut saltem non immediate*; ut, individua. Hæc enim continentur *immediate* sub specie; eaque mediante, sub genere.

IV. *Ob imbecillitatem mentis nostræ perfecte definiri nequeunt substantiæ incorporeæ, & pleraque corporearum substantiarum specialissimæ species.*

1. ¶ Nam species & genera subalterna utcunque definiri possunt; ut, *Animal est corpus vivens, sentiens.* In definitione corporearum substantiarum infimæ speciei, loco differentiæ essentialis adhibetur proprietas, ut paulo ante diximus. Incorporearum substantiarum proprietates nobis etiam ignotæ sunt. Homo tamen, etsi sit species infima, satis recte definitur *animal rationale.*

V. *Cum idonea vox desideratur, ejus loco adhibentur duæ pluresve voces conjunctione Grammatica colligatæ.*

1. ¶ Hujusmodi definitiones peccant in quintam definiendi legem, theor. 9. cap. superioris propositam; quod vide.

VI. *Definitio imperfecta arbitraria est, cum rejecta definitione perfecta, rem propositam crasse delineamus, vel delectationis ergo, vel ut ad aliorum captum definitionem nostram attemperemus.*

VII. *Imperfectæ definitionis variæ sunt species, quarum aliæ aliis tanto propius ad perfectam definitionem accedunt, quanto magis conveniunt cum legibus definiendi paulo ante traditis.*

VIII. *Præcipuæ species hæ sunt: Prima est, cum accidens proprium definitur causa duntaxat externa.*

1. ¶ U

1. § Ut, *Eclipsis est interpositio terræ inter Solem & Lunam. Mors est extinctio calidi vitalis.* Hæc vocatur definitio causalis, sive *causalis, lib. 2. Post. cap. 10.*

IX. *Secunda, cum accidens proprium definitur genere & subjecto, sine mentione causæ.*

1. § Ut, *Eclipsis est defectus luminis in Luna: Mors est interitus viventis.* Ex hac definitione conjuncta cum definitione causali, constituitur proprii accidentis perfecta definitio; ut, *Eclipsis est defectus luminis in Luna, ob terram inter Solem & Lunam è diametro interpositam: Mors est interitus viventis, ob extinctum calorem vitalem.*

X. *Tertia, quæ constat ex genere & proprietate una, aut pluribus.*

1. § Ut, *Canis est bestia latrans: Homo est animal risibile. Magnes est lapis trahens ferrum.* Hoc modo definiuntur substantiæ quarum essentiales differentiæ nos latent, ut antè dictum est.

XI. *Quarta, quæ constat enumeratione partium aut specierum.*

1. § Ut, *Logica est ars definiendi, dividendi, argumentandi & ordinandi: jus civile Romanum est id, quod legibus, senatus consulto, rebus judicatis, juris-peritorum autoritate, more deque & æqualitate constat;* ut Cicero ait in *Topicis.*

XII. *Quinta, quæ constat remotione oppositi.*

1. § Tale est illud Horatii;

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima
Stultitia caruisse.----

XIII. *Sexta, cum relatum definitur per relatum, sine mentione generis ac fundamenti.*

1. § Ut, *Dominus est, qui habet servum; pater, qui liberos; præceptor, qui discipulos.*

XIV. *Septima, quæ constat coacervatione circumstantiarum & adjunctorum communium.*

1. § Atque hæc proprie est descriptio: licet jam usus obtineat, ut omnis imperfecta definitio descriptio vocetur. Ex gr. *Homo est animal bipes, implume, erecto vultu, manibusque præditum.* Hæc definiendi formula usitata est Historicis & Poetis, in describendis personis, factis, locis, & similibus rebus singularibus.

2. Bo-

2. Boetius alias addit definitionis imperfectæ species: ut est 1. definitio κατ' μεταφοράν· veluti, cum adolescentia definitur *flos ætatis*; senectus, *hyems vitæ*; somnus, *imago mortis*. 2. κατ' ἔπαινον· quo spectant elogia, quæ rebus laudis aut vituperii causa tribuuntur; veluti, cum Historia à Cicerone *lib. 2. de Orat.* describitur *testis temporum*, *lux veritatis*, *vita memoriæ*, *magistra vitæ*, *nuncia vetustatis*; cum describitur Philosophia à Platone, ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ, id est, *similitudo cum Deo, quanta esse in homine potest*: aut contra, cum voluptas dicitur *esca malorum*; ira *furor brevis*, aut *voluntaria insania*; σκιᾶς ὄναρ, ἄνθρωπος. 3. Κατὰ περίφρασιν· ut, *Homerus est Trojani belli scriptor*. 4. Κατὰ διαφοράν· ut, *Odium est, quod ira diuturnius est*. 5. Ὡς ἐν τύπῳ· ut, *animal est veluti homo, equus*. 6. Κατ' ἔνδειαν πλήρους ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους· ut, *deunx est, cui deest uncia ut sit as*. Sed hæc omnia talia sunt, ut vix, ac ne vix quidem, nomen definitionis mereantur.

CAP. IV.

De modo investigandæ definitionis.

THEOREMA I.

Definitiones vel divisione investigantur, vel inductione, vel demonstratione, vel etymologia, vel derivatione, vel denique ex contrarii definitione colliguntur.

1. §. Divisione investigatur definitio, cum facta divisione summi generis, & subordinatarum specierum, sub quibus definitum continetur, usque ad ipsum definitum, colliguntur omnia definiti attributa essentialia, ex quibus definitio formanda est. Quæratur hac methodo definitio hominis. Homo est substantia: verum quia etiam angelus substantia est; ut liqueat, quomodo homo ab angelo differat, dividi debet substantia in corpoream & incorpoream. Homo corpus est, angelus incorporeus. Sed & lapis corpus est: ut ergo homo à lapide separetur, dividenda est substantia corporea in animatam & inanimem. Homo est substantia corporea animata, lapis inanimis. Sed plantæ quoque animatæ sunt. Dividatur

tur ergo substantia corporea animata in sentientem, & sen
expertem. Homo sentit, planta non item. Sed equus quo
sentit, aliæque bestiæ. Dividatur ergo sentiens in rationa
irrationale. Hic jam subsistendum est, cum constet omnem
solum hominem rationalem esse. Ex hac divisionum se
colligitur hæc hominis definitio; *Homo est substantia corpo
vivens, sentiens, rationalis*; aut, ne in definitione speciei po
tur definitio generis, *animal rationale* Hanc methodum tra
Arist. *lib.* 2. *Post. cap.* 13. ibique monet, in hac divisionum
rie, nullam differentiam essentialem prætereundam; ad
ego, & nullam accidentalem adhibendam esse.

2. Per inductionem investigatur definitio, cum colli
attributis essentialibus eorum quæ continentur sub defini
& rejectis iis quæ singulis sunt propria, definitio confici
ex reliquis quæ omnibus communia sunt. Quæratur defi
tio animalis. Sub animali continetur homo, equus, leo,
Hominis, equi, leonis essentialia attributa sunt, *substan
corporea, vivens, sentiens.* Hæc omnibus communia sunt. H
minis proprium est, *esse rationalem; irrationalem esse*, equo
leoni commune est; proprium equo, *hinnire*; leoni, *rugire.*
ergo invenias animalis definitionem, rejicienda sunt *ratio
le, irrationale, hinnire, rugire*, ut angusta nimis. Ex reliquis co
ligitur ejusmodi definitio; *Animal est substantia corporea,
vens, sentiens.* Hanc methodum tradit Aristoteles loco ja
proxime citato.

3. Demonstratio διότι solum terminorum θέσει differt
perfecta definitione accidentis demonstrandi, ut dicitur *lib.*
Post. cap. 8. Itaq; quamvis demonstratio non sit τοῦ τί ἐστι,
tamen τὸ τί ἐστι per demonstrationem manifestum, ut auto
est Philosophus *lib.* 2. *Post. cap.* 8. Nihil enim facilius est, quam
demonstrationem διότι convertere in definitionem affectionis
demonstrandæ. Quod, qua ratione fieri debeat, dicetur
cap. 23. *hujus libri, theor.* 14.

4 Etymologia sæpe differentiam rei suppeditat, quæ cum
genere constituat definitionem. Sic. quia Arithmetica dicta
est ἀπὸ τοῦ ἀριθμός, id est, *à numero*, colligitur Arithmeticam esse
scientiam numerorum; &, quia Physica dicta est ἀπὸ τῆς φύσεως,
id est, *à natura*, colligitur Physicam esse *scientiam rerum na
turalium.*

5. De

5. Derivatione colligitur definitio, cum ex definitione unius conjugati colligitur definitio alterius. Πολλάκις αἱ ἕξεις, inquit Aristoteles, γνωρίζονται ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων· id est, *sæpe innotescit habitus ex subjecta materia*: sæpe etiam vice versa. Sic colligit *lib.* 6. *Eth. cap.* 10. definitionem prudentiæ ex definitione prudentis.

6. Ex definitione unius contrarii colligitur definitio contraria alterius. Contrariorum enim est eadem scientia. Itaque cum Aristoteles *lib.* 3. *Eth. cap.* 1. definiviſſet ἀκούσιον, *quod per vim aut per ignorantiam fit*; cumque per vim fieri dixiſſet, *cujus principium externum est, atque ejusmodi, ut nihil ad illud conferat, qui agit, aut patitur*; inde colligit ἑκούσιον esse, *cujus principium est in eo qui agit, factique circumstantias non ignorat.*

CAP. V.

De Divisione, ejusque speciebus ac legibus.

THEOREMA I.

Divisio alia est nominis, alia rei.

II. *Divisio nominis est, enumeratio significationum homonymi vocabuli, aut sententiarum ambiguæ orationis.*

1. §. Ut, siquis recenseat significationes *juris*, *canis*, *mali*, &c. aut si quis distinguat hanc orationem, *Aio te Æacida Romanos vincere posse*. Divisio nominis non est proprie dicta divisio, sed enumeratio; & frequentius *distinctio* appellatur quam divisio.

III. *Divisio nominis, sive distinctio, in principio disputationis adhibenda est.*

1. §. Idque, ut κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, καὶ μὴ πρὸς τὸνομα, hoc est, *adversus rem, & non adversus nomen*, instituatur disputatio. Accidit enim, ut non eodem cogitationem dirigat, qui respondet, & qui interrogat, cum aliquid in oratione ambiguum est, ut ait Aristoteles *lib* 1. *Top. cap.* 8.

IV. *Divisio rei, quæ est proprie dicta divisio, est explicatio totius per partes.*

V. *Estque vel per se, vel per accidens.*

VI. *Di-*

VI. *Divisio per se est, qua dividitur totum in partes quæ per se insunt.*

VII. *Divisio per accidens est, qua dividitur totum in partes quæ ipsi per accidens insunt.*

1 §. Ex. gr. cum animal dividitur in hominem & bestiam aut in animam & corpus, est divisio per se: quia homo & bestia per se sub animali continentur; & animal ex corpore & anima per se componitur. At cum homines dividuntur in servos & liberos, in bonos & malos, divisio est per accidens, quia non ipsi homines per se dividuntur, sed status ac conditio hominum, aliave accidentia, quæ hominibus conveniunt.

VIII. *Divisio per se est quadruplex: Alia est divisio totius universalis, sive generis in species: alia totius formalis, sive definiti in partes definientes, quæ sunt genus & differentia: alia totius essentialis, sive compositi in partes componentes, quæ sunt materia & forma: alia denique totius integrati in partes integrantes; atque hæc peculiari nomine Partitio nominatur.*

1. §. Ex. gr. cum animal dividitur in hominem & bestiam aut elementum, in ignem, aerem, aquam & terram; aut virtus moralis, in justitiam, fortitudinem, temperantiam, &c. divisio est totius universalis, sive generis in species. Cum definitio hominis in partes resolvitur, sive cum *animal & rationale* dicuntur esse partes hominis sive definitionis humanæ essentiæ, dicitur divisio totius definiti, sive formalis. Cum homo dividitur in corpus & in animam rationalem, est divisio totius compositi, sive essentialis. Huc referri debet omnis distinctio rerum in materiale & formale; veluti, cum vocabulum materiale dicitur esse vox, formale, significatio. Tandem cum homo sive corpus humanum, dividitur in tres ventres, in artus; annus, in duodecim menses; regnum, in suas provincias; numerus major, in plures minores; Logica, in theoreticam & organicam, est divisio totius integrati, sive partitio.

XI. *Divisio per accidens est quadruplex, nimirum vel causæ per effecta, vel effecti per causam efficientem, materialem, aut finalem, vel subjecti per adjuncta, vel adjuncti per subjecta.*

1. §. *Causæ per effecta*; ut, plantæ aliæ calefaciunt, aliæ frigo-

frigefaciunt, aliæ exsiccant, aliæ humectant: syllogismus alius fidem efficit, alius opinionem, alius scientiam. *Effecti per causam efficientem*; ut, testimonia alia divina sunt, alia humana: *per causam materialem*; ut statuæ aliæ sunt ex ære, aliæ ex marmore, &c. viventia alia ex semine gignuntur, alia ex putri materia: *per causam finalem*; ut, homines alii sunt ἡδονικοὶ, id est, *voluptarii*, alii χρηματιστικοὶ, id est, *pecuniæ studiosi*; alii θεωρητικοὶ, id est, *speculationibus dediti*; alii πρακτικοὶ, id est, *propensi ad res gerendas*. Divisio effecti per causam formalem, est divisio per se: forma enim, si diversa sit, diversas species constituit. Est etiam divisio per se, cum accidens proprium dividitur per causam efficientem aut finalem proximam: Sic morbi specie differunt qui diversam habent causam proximam sive συνεκτικὴν· ut; febris & pleuritis, &c. *Subjecti per adjuncta*; ut, homines alii sunt liberi, alii servi; alii docti, alii indocti: sonus alius est gravis, alius acutus: numerus alius est par, alius impar: charitas alia est erga Deum, alia erga proximum: flores alii sunt verni, alii æstivi: animalia vel sunt terrestria, vel aquatilia, vel amphibia. *Divisio subjecti per adjuncta*, non raro est divisio per se; ut, sensus externus vel circa colorem versatur, vel circa sonum, vel circa odorem, vel circa saporem, vel circa qualitates tactiles. *Adjuncti per subjecta*; ut, vitia alia animi sunt, alia corporis: virtutes aliæ sunt in intellectu, aliæ in appetitu.

X. *Leges bonæ divisionis præcipuæ sunt septem. Prima lex; Partes debent in toto consentire.*

1. § Itaque vitiosa est divisio hominum in vivos & mortuos, veros & pictos; quia homines mortui aut picti non sunt homines, nisi æquivoce. Similiter vitiosa est divisio animalium in mortalia & immortalia, quia nullum animal immortale est.

XI. *Secunda*; *Partes debent inter se opponi.*

1. § Τοῖς γὰρ ἀντικειμένοις (inquit Aristoteles, *lib.* 1. *de part. animal, cap.* 3.) χρὴ διαιρεῖν, id est, *oppositis dividendum est*. Vitiosa ergo divisio est, cum aut partes non differunt; veluti cum voluptas dividitur in delectationem, & gaudium: aut cum pars altera in altera continetur; ut, si animal divideretur in mortale & rationale. Optima quidem ea divisio est, quæ

constat

conſtat partibus affirmatis: ſæpe tamen ob mentis noſtræ becillitatem, aut vocabulorum inopiam, στέρησει ἀναγκαίᾳ ῥῆσιν, hoc eſt, *privatione oportet dividere*; veluti, cum corpus dividitur in animatum & inanime.

XII. *Tertia*; *In diviſione ſumendæ ſunt partes proximæ immediatæ.*

1 ¶ Ex. gr. non debet vivens ſtatim dividi in plantam hominem, & beſtiam; ſed prius in animal & plantam, & animal deinde in hominem & beſtiam, & ſic porro: vide lib. *Poſt. cap.* 13.

XIII. *Quarta*; *Singulæ partes debent minus continere quam totum.*

1. ¶ Totum enim majus eſt ſua parte. Si una pars toti ſimilis ſit, altera erit ſuperflua, ac proinde, vel non differet ab altera, vel cum toto non conſentient.

XIV. *Quinta*; *Partes univerſæ nec plus nec minus continere debent quam totum.*

1. ¶ Si plus contineant, erit aliquid in diviſione ſuperfluum, & toti diſſentaneum; ſi minus, diviſio erit mutilata: ſi ritus dividas in pios & impios. Omittuntur enim hac diviſione ritus mediæ naturæ, ut, campanæ pulſu populum ad ſacras conciones convocare, &c.

XV. *Sexta*; *Diviſio debet conſtare partibus, quantum natura rei patitur, pauciſſimis*; *&, ſi fieri commode poſſit, duabus.*

1. ¶ Quanto enim partes pauciores ſunt, tanto magis manifeſtius opponuntur, meliuſque memoriæ mandantur. Non tamen ſemper affectanda eſt δίχοτομία, ſive *bimembris diviſio.* Sæpe enim totius dividendi natura dichotomiam reſpuit. Diviſio totius definiti & compoſiti ſemper debet eſſe bimembris. Diviſio generis membrorum paucitate commendatur, ſed non ſemper poteſt eſſe bimembris. In diviſione totius integralis, aut in diviſione per accidens, dichotomiam ſemper quærere, accuratæ cujuſdam vanitatis eſt.

XVI. *Septima*; *Modus dividendi adhibendus eſt, ne ſubdiviſionum numerus nimium creſcat.*

1. ¶ *Idem enim vitii habet* (inquit Seneca *Epiſt.* 89.) *nimia, quod nulla diviſio: ſimile enim confuſo eſt, quod in pulverem uſque ſectum eſt.* Atque hæc de definitione & diviſione.

Sequitur ſyllogiſmus. CAP.

CAP. VI.

De Syllogismi Definitione & Partibus.

THEOREMA I.

Συλλογισμός ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι· hoc est, *Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, diversum quid à positis, propter ea quæ posita sunt, necessario sequitur.*

1. ¶ Hæc definitio exstat *lib.* 1. *Prior. cap.* 1. Syllogismus dicitur à συλλογίζεσθαι, quod in disciplina Arithmetica est *colligere*, sive plurium numerorum summã conficere. Hinc apta translatione traductum est ad declarandum argumentationis modum. Logicis enim συλλογίζεσθαι est concludere, hoc est, ex propositionibus quibusdam summam probationis efficere.

2. Genus Syllogismi est λόγος, nempe vel internus, sive mentis, vel externus, sive oris; magis tamen internus; quia sine externa oratione consistere potest syllogismus in mente; sine interna non potest. Additur τεθέντων, quod interpretatur Alex. Aphrodisiensis in *comment. in cap.* 1. *lib.* 1. *Prior.* συγχωρηθέντων, Gellius, *lib.* 15. *cap.* 26. *consensis & concessis*: sed male. Non omni enim syllogismo convenit ex concessis concludere, sed tantum topico. Demonstratio concessionem non requirit. Τεθέντων ergo est *positis*, hoc est, propositis, sive præpositis conclusioni. *Quibusdam*, nempe propositionibus.

3. Per *diversum quid à positis*, intelligitur conclusio. Nam quamvis nihil sit in conclusione quod non fuit in præmissis, est tamen conclusio propositio à præmissis diversa: quia cum alterutra earum unum tantum terminum communem habet, altero termino ab utraque differt. Hac parte excluduntur à syllogismi definitione, conversio, æquipollentia & subalternatio enunciationum, quas *consecutiones sententiarum* vulgo appellant: quia enunciatio conversa non est diversa à convertenda, neque subalternata à subalternante, neque æquipollens ab æquipollente. Constant enim omnes ex iisdem terminis.

4. Cum conclusio dicitur *necessario sequi* ex præmissis, non intelligitur necessitas ipsius conclusionis quæ sequitur, quæ *necessitas consequentis* appellatur, sed *necessitas* sequelæ,

sive *consequentiæ*. Necessitas enim conclusionis consequentiæ in sola demonstratione locum habet; necessitas consequentiæ in omni syllogismo bene formato: hæc enim necessitas est anima syllogismi: ea enim sublata, syllogismus non erit syllogismus, sed paralogismus.

5. Tandem additur τῷ ταῦτα εἶναι, quod *lib.* 1. *Top. cap.* exponitur, διὰ τὴν κεκμηρίωσιν, h. e. *vi & efficientia præmissarum* ita ut ad sequelæ necessitatem, nihil extra syllogismum quærendum sit. Ex. gr. si verum sit, *bonum esse, quicquid secundum naturam est*; & *omnem voluptatem esse secundum naturam*; necessario efficitur, *omnem voluptatem esse bonam*; idque vi istorum terminorum qui in duabus præmissis continentur, sine ullo aliorum terminorum auxilio.

II. *Syllogismus vel absolute consideratur, vel cum respectu ad diversa effecta, quæ producit ob conditionum materiæ diversitatem.*

1. ¶ Aristoteles agit de syllogismo absolute ac sine relatione ad conditiones materiæ, duobus libris Analyticorum priorum, quos ob eam causam libros de syllogismo vocat *lib. Post. cap.* 3. & 11. In lib. poster. Analyticorum, in Topicis, in libro de Elenchis Sophisticis consideratur syllogismus cum relatione ad diversas materiæ conditiones, atque effecta quæ sunt opinio, scientia, error, ut postea patebit.

III. *Prior tractatus constabit tribus membris: primum de genesi, sive de ratione struendi syllogismum; alterum de ratione sive de ratione inveniendi medium terminum; tertium de dissolutione syllogismi ac variis speciebus argumentationum.*

IV. *Genesis intelligitur explicatione materiæ, tum remotæ tum proximæ; & formæ.*

V. *Materia remota sunt tres termini; duo extremi, major licet, qui est prædicatum, & minor, qui est subjectum quæstionis, & unus medius, qui est argumentum, quod ad probandam quæstionem extrinsecus assumitur.*

1. ¶ Terminum (Græce ὅρον) definit Aristoteles, τὸ διαλύεται ἡ πρόστασις, hoc est, *in quem dissolvitur propositio*. Partes quæstionis dicuntur τὰ ἄκρα, id est, *extrema*, sive termini extremi: & argumentum, τὸ μέσον, h. e. *medium*, sive terminus medius; idque non propter situm (nam in sola figura

prima argumentum situ medium est) sed propter officium. Ut enim ad homines dubiæ voluntatis conciliandos, arbiter adhibetur; ita etiam adhibetur argumentum, ad prædicatum cum subjecto conjungendum, aut ab eo sejungendum.

2. Prædicatum quæstionis vocatur ab Aristotele *lib. 1. Prior. cap. 4.* τὸ μεῖζον ἄκρον, id est, *majus extremum*, & τὸ πρῶτον ἄκρον, id est, *primum extremum*, & τὸ πρῶτον absolute. *Lib. 2. Post. cap. 24.* etiam ἄκρον absolute nominatur. Subjectum appellatur τὸ ἔλαττον ἄκρον, id est, *minus extremum*, & τὸ ἔσχατον ἄκρον, id est, *ultimum extremum*, & τὸ ἔσχατον absolute; ut patet ex dicto *cap. 4. lib. 1 Prior.* Dicitur etiam τὸ τρίτον, hoc est, *tertium*, absolute. Hujus appellationis ratio est, quod prædicatum subjecto suo, aut majus semper est, hoc est, universalius, sive communius; aut certe æquale; nunquam minus, aut angustius: quodque in syllogismo priori loco cum medio combinetur. Prædicatum enim quæstionis debet in prima propositione cum medio disponi; subjectum, in secunda.

3. Medium sive argumentum, tantum unum esse debet. Quod enim unit, idipsum debet esse unicum. Si duo media adhiberentur in uno syllogismo, tertio medio opus esset, ad explorandum duorum illorum mediorum convenientiam aut pugnam: sicuti, cum duarum magnitudinum, æqualitas aut inæqualitas exploratur duabus diversis mensuris, tertia mensura opus est, ad explorandam æqualitatem aut inæqualitatem ipsarum mensurarum.

VI. *Materia proxima syllogismi sunt tres propositiones, quæ ex tribus terminis combinatis efficiuntur.*

VII. *Ex iis duæ antecedunt, & inferunt; tertia sequitur, & infertur.*

VIII. *Prima vocatur* πρότασις, *Latine* propositio, *vel major propositio; secunda, assumptio, vel minor propositio; tertia,* συμπέρασμα, *Latine* collectio, *conclusio, complexio.*

1. §. Prima propositio vocatur πρότασις, ἀπὸ τῦ προτείνειν, quod significat *prætendere*; quia cæteris propositionibus in syllogismo prætenditur, hoc est, præponitur. Eadem vocatur *major propositio*, quia ex majore extremo & medio componitur; sicuti secunda vocatur *minor*, quia componitur ex

minore & medio. Tertia vocatur *conclusio*; quia partes quæstionis, in præmissis separatas, colligit ac conjungit.

2. Ex hac duplici materia syllogismus efficitur, hoc modo. Primum quæstio aliqua se offert; verbi gratia, *An Logica sit ars?* Hæc quæstio duas partes habet; subjectum, quod est *Logica*; & prædicatum, quod est *ars*. Ad probandam *Logicam esse artem*, sumatur argumentum sive medium, idque sit *habitus effectivus*. Hoc argumentum conjungatur primum cum prædicato quæstionis, & efficietur major, *Omnis habitus effectivus est ars*; deinde cum subjecto, & efficietur minor, *Logica est habitus effectivus*: Hinc jam sequetur conclusio, *Logica est ars*.

3. Conclusio revera non differt à quæstione. Nam quod ante factum syllogismum quæstio, sive problema, dicebatur, id in syllogismo dicitur conclusio. Unde obiter colligitur conclusionem non esse effectum, sed partem syllogismi. Nam cum syllogismus sit oratio *in qua* conclusio sequitur ex præmissis, omnino sequitur, conclusionem effectum quidem non esse præmissarum, sed partem syllogismi.

IX. *Forma syllogismi est apta trium propositionum dispositio ad conclusionem ex præmissis necessario colligendam.*

X. *Hæc aptitudo posita est in figura & modo.*

XI. *Figura est dispositio legitima medii cum partibus quæstionis.*

1. §. Quemadmodum se habet punctum ad lineam, & linea ad figuram, in Geometria; ita se habet terminus ad propositionem, & propositio ad figuram syllogismi, in Logica. Et quemadmodum ad constituendam figuram rectilineam, puta triangulum, tribus minimum rectis lineis opus est, & totidem punctis, in quibus rectæ lineæ coeuntes, angulos efficiunt; ita in syllogismo, tribus propositionibus opus est, & totidem terminis.

XII. *Modus est legitima propositionum secundum quantitatem & qualitatem determinatio.*

1. §. Conclusio enim non sequitur ex quibuslibet præmissis, aut saltem, non sequitur necessario; sed tantum ex præmissis certa quantitate affectis, certaque lege ac modo affirmatis & negatis.

XII

XIII. *Modi syllogismorum alii directi sunt, alii inversi.*

XIV. *Modi directi sunt, in quibus concluditur majus extremum de minore.*

Ut, *Omnis homo est animal:*
Socrates est homo:
Ergo Socrates est animal.

XV. *Modi inversi sunt, in quibus concluditur minus extremum de majore.*

Ut, *Omnis homo est animal:*
Nullus lapis est homo:
Aliquod ergo animal non est lapis.

Horum modorum nullus, aut admodum exiguus est usus.

XVI. *Modi directi vel universales sunt, vel singulares.*

XVII. *Modi universales sunt, in quibus utraque, vel altera præmissarum, universalis est.*

Ut, *Omne animal vivit:*
Omnis homo est animal:
Ergo omnis homo vivit.

Vel, *Omnis homo est animal rationale:*
Socrates est homo:
Ergo Socrates est animal rationale.

XVIII. *Modi singulares, in quibus utraque præmissarum singularis est.*

Ut, *Iudas fuit improbus:*
Iudas fuit Apostolus:
Aliquis igitur Apostolus fuit improbus.

Ejusmodi argumentationes non dignatus est Aristoteles appellatione *syllogismi*, sed eas vocat ἐκθέσεις, *expositiones*, sive exhibitiones; quia necessitatem sequelæ in tertiæ figuræ syllogismis exponunt, & sensibus exhibent. A Peripateticis appellantur *syllogismi expositorii*; à Ramo, *syllogismi proprii*; ab aliis, *syllogismi singulares*.

CAP. VII.

De tribus syllogismorum figuris, & eorum modis.

THEOREMA I.

Figuræ syllogismorum sunt tres: Tot enim modis disponi potest argumentum cum partibus quæstionis.

II. *Prima figura est, in qua argumentum majori extremo subjicitur, & de minore prædicatur.*

1. ¶. In prima figura tres termini, inquit Aristoteles *lib.1. Prior.cap.1.* ita affecti sunt, ut extremus sit in toto medio, & medius sit in toto primo, vel non sit. Medium ergo in prima figura fuerit, ὃ καὶ αὐτὸ ἐν ἄλλῳ, καὶ ἄλλο ἐν τούτῳ ἐστίν· hoc est, *Quod & ipsum in alio est, cum aliud in ipso sit.* Ac proinde medium hic non solum officio, sed & θέσει, hoc est, *situ* medium est. Ex. gr. in hoc syllogismo,

Omne animal sentit:
Omnis homo est animal:
Ergo omnis homo sentit;

terminus extremus, sive subjectum est *homo*; primus terminus sive prædicatum, *sentit*; medius, *animal*: atqui homo sub animali continetur, & animal sub eo quod sentit. Sit alius syllogismus,

Nullum animal est lapis:
Omnis homo est animal:
Ergo nullus homo est lapis.

Hic minor terminus, sive subjectum *homo*, continetur quidem in medio termino, qui est *animal*; at medius terminus *animal* non continetur in prædicato, quod est *lapis*.

III. *Secunda figura est, in qua argumentum de utroque extremo prædicatur.*

1. §. Argumentum enim in secunda figura ponitur ἔξω μὲν τῶν ἄκρων, πρῶτον δὲ τῇ θέσει, id est, *extra extrema, & primum situ.* Nam medium ambobus extremis attribuitur, & majus extremum situm est prope medium, minus extremum longius abest à medio, ut docetur *lib.1. Prior.cap.5.* Ex. gr.

Omne

Omne animal sentit:
Nulla planta sentit:
Igitur nulla planta est animal.

Hic medius terminus *sentit* primo summoque loco collocatur, prædicatum *animal* secundo, subjectum *planta* tertio. Nam *sentire* de animali dicitur, & *animal* de planta. Atque hoc est, quod dicitur, minus extremum longius abesse à medio, quam majus extremum.

IV. *Tertia figura est, in qua argumentum utrique extremo subjicitur.*

1. ¶ Argumentum in hac figura ponitur ἐξω μὲν τῶν ἄκρων, ἔσχατον δὲ τῇ θέσει, id est, *extra extrema, atque ultimum positione.* Nam medium utrique extremo subjicitur, & majus extremum longius abest à medio, minus extremum ad illud proprius accedit; ut docet Arist. *cap. 6. ejusdem lib.* Ex. gr.

Omne animal sentit:
Omne animal vivit
Quoddam ergo vivens sentit.

In hoc syllogismo medium *animal* utrique extremo subjectum, ultimum locum obtinet; minus extremum *vivit*, secundum; majus extremum *sentit*, primum ac supremum: ex quo patet majus extremum longius abesse à medio, quam minus extremum.

2. Non desunt quibus videtur medium quarto modo cum partibus quæstionis disponi posse, ac proinde dari quartam figuram, in qua argumentum de majori extremo prædicetur, & minori subjiciatur. Ex. gr.

Omnis homo est animal:
Omne animal sentit:
Quoddam igitur sentiens est homo.

Sed ejusmodi syllogismi indirecte concludunt in prima figura. Nam ex duobus terminis extremis, is censeri debet major, qui de medio prædicatur, & is minor, qui medio subjicitur. Si uterque terminus subjiciatur medio, ut fit in secunda figura, aut si uterque prædicetur de medio, ut fit in tertia, tum is major terminus censeri debet, qui prius; & minor, qui deinde cum medio conjungitur. Ex propositionibus ea major est, in qua major terminus, & minor, in qua minor terminus cum

medio combinatur. Concluſio ita inferenda eſt ex præmiſſis, ut major terminus ſit prædicatum, & minor ſubjectum conclusionis. Si aliter ſit, concluſio infertur indirecte. Ex. gr. in ſyllogiſmo quartæ figuræ quem ſupra poſui, *animal* eſt terminus medius: *ſentit* ergo eſt major terminus, quia prædicatur de animali; & *homo* eſt minor, quia ſubjicitur animali. Ex quo ſequitur hanc propoſitionem, *Omne animal ſentit*, esse propoſitionem majorem, quia in ea major terminus cum medio ponitur; & hanc, *Omnis homo eſt animal*, eſſe minorem, quia in ea ponitur medium cum minore termino: Ac proinde hanc eſſe concluſionem, *Ergo omnis homo ſentit*; non hanc *Quoddam ſentiens eſt homo*. Cum enim minor terminus de majore colligitur, ſyllogiſmus eſt indirectus.

3. Si ſyllogiſmus quartæ figuræ habeat majorem negatam, transpoſitis præmiſſis, erit ſyllogiſmus primæ figuræ, concludens indirecte in *fapeſmo*, aut *friſeſmo*: de quibus modis agimus ſub finem hujus capitis. Ex. gr. ſit ſyllogiſmus quartæ figuræ;

Nullus lapis eſt homo:
Omnis homo eſt animal:
Ergo quoddam animal non eſt lapis.

ex eo formatur ſyllogiſmus primæ figuræ in *fapeſmo*, hoc modo;

Omnis homo eſt animal:
Nullus lapis eſt homo:
Ergo aliquod animal non eſt lapis.

V. *Modi univerſales certo & directe concludentes, ſunt quatuordecim: quatuor in prima figura*, barbara, celarent, darii, ferio; *quatuor in ſecunda*, ceſare, cameſtres, feſtino, baroco; *ſex in tertia*, darapti, ſelapton, diſamis, datiſi, bocardo, feriſon.

1. ¶ Qui omnes hiſce verſiculis memoriæ cauſæ continentur;

Barbara, celarent primæ, *darii, ferioque.*
Ceſare, cameſtres, feſtino, baroco ſecundæ.
Tertia *darapti* ſibi vendicat, atque *ſelapton*;
Jungens *diſamis, datiſi, bocardo, ferioque.*
Harum vocum ſingulæ ſyllabæ ſingulis propoſitionibus

præfiguntur, earumque quantitatem & qualitatem sua vocali indicant.

VII. *Vocales modorum sunt quatuor*; A, E, I, O. *Quarum* A *denotat universalem affirmantem,* E *universalem negantem,* I *particularem affirmantem,* O *particularem negantem.*

1. ¶ Atque id hoc disticho exprimitur:

Asserit A, *negat* E, *verum generaliter ambæ:*
Asserit I, *negat* O, *sed particulariter ambæ.*

VIII. *Propositiones indefinitæ habentur hoc loco pro particularibus; ut & singulares, si propositioni universali, aut particulari in eodem syllogismo adjunguntur. Nam si singulares solæ sint, constituunt syllogismos singulares, sive expositorios.*

IX. *Modi singulares syllogismorum expositoriorum in unaquaque figura duo sunt; quorum qui in prima & secunda figura fiunt minus naturales sunt, quia singulare de nullo naturaliter affirmatur.*

1. ¶ Exempla modorum universalium certo & directe concludentium in prima figura.

Bar- *Omne animal sentit:*
ba- *Omnis homo est animal:*
ra. *Omnis ergo homo sentit.*

Ce- *Nullum animal est lapis:*
la- *Omnis homo est animal:*
rent. *Igitur nullus homo est lapis.*

Da- *Omnis color est visibilis:*
ri- *Quædam qualitas est color:*
i. *Quædam ergo qualitas est visibilis.*

Fe- *Nulla virtus est extremum:*
ri- *Quidam habitus est virtus:*
o. *Quidam igitur habitus non est extremum.*

2. Modorum singularium in prima figura alter affirmat, alter negat. Ex. gr.

Messias debuit crucifigi:
Iesus Christus est Messias:
Ergo Iesus Christus debuit crucifigi.

Aristo-

medio combinatur. Conclusio ita inferenda est ex præmi
ut major terminus sit prædicatum, & minor subjectum c
clusionis. Si aliter sit, conclusio infertur indirecte. Ex.g.
syllogismo quartæ figuræ quem supra posui, *animal* est ter
nus medius: *sentit* ergo est major terminus, quia prædica
de animali; & *homo* est minor, quia subjicitur animali.
quo sequitur hanc propositionem, *Omne animal sentit*,
propositionem majorem, quia in ea major terminus cum m
dio ponitur; & hanc, *Omnis homo est animal*, esse minore
quia in ea ponitur medium cum minore termino: Ac proin
hanc esse conclusionem, *Ergo omnis homo sentit*; non ha
Quoddam sentiens est homo. Cum enim minor terminus
majore colligitur, syllogismus est indirectus.

3. Si syllogismus quartæ figuræ habeat majorem negata
transpositis præmissis, erit syllogismus primæ figuræ, co
cludens indirecte in *fapesmo*, aut *frisesmo*: de quibus mod
agimus sub finem hujus capitis. Ex. gr. sit syllogismus quart
figuræ;

Nullus lapis est homo:
Omnis homo est animal:
Ergo quoddam animal non est lapis.

ex eo formatur syllogismus primæ figuræ in *fapesmo*, ho
modo;

Omnis homo est animal:
Nullus lapis est homo:
Ergo aliquod animal non est lapis.

V. *Modi universales certo & directe concludentes, su
quatuordecim: quatuor in prima figura*, barbara, celarent
darii, ferio; *quatuor in secunda*, cesare, camestres, festino
baroco; *sex in tertia*, darapti, felapton, disamis, datisi, bo
cardo, ferison.

1. ¶ Qui omnes hisce versiculis memoriæ causæ conti
nentur;

Barbara, celarent primæ, *darii, ferioque.*
Cesare, camestres, festino, baroco secundæ.
Tertia *darapti* sibi vendicat, atque *felapton*;
Adjungens *disamis, datisi, bocardo, ferison.*

VI. *Harum vocum singulæ syllabæ singulis propositionib
pref-*

præfiguntur, earumque quantitatem & qualitatem sua vocali indicant.

VII. *Vocales modorum sunt quatuor*; A, E, I, O. *Quarum* A *denotat universalem affirmantem,* E *universalem negantem,* I *particularem affirmantem,* O *particularem negantem.*

1. ¶ Atque id hoc disticho exprimitur:

Asserit A, *negat* E, *verum generaliter ambæ:*
Asserit I, *negat* O, *sed particulariter ambæ.*

VIII. *Propositiones indefinitæ habentur hoc loco pro particularibus; ut & singulares, si propositioni universali, aut particulari in eodem syllogismo adjunguntur. Nam si singulares solæ sint, constituunt syllogismos singulares, sive expositorios.*

IX. *Modi singulares syllogismorum expositoriorum in unaquaque figura duo sunt; quorum qui in prima & secunda figura fiunt minus naturales sunt, quia singulare de nullo naturaliter affirmatur.*

1. ¶ Exempla modorum universalium certo & directe concludentium in prima figura.

Bar- *Omne animal sentit:*
ba- *Omnis homo est animal:*
ra. *Omnis ergo homo sentit.*

Ce- *Nullum animal est lapis:*
la- *Omnis homo est animal:*
rent. *Igitur nullus homo est lapis.*

Da- *Omnis color est visibilis:*
ri- *Quædam qualitas est color:*
i. *Quædam ergo qualitas est visibilis.*

Fe- *Nulla virtus est extremum:*
ri- *Quidam habitus est virtus:*
o. *Quidam igitur habitus non est extremum.*

2. Modorum singularium in prima figura alter affirmat, alter negat. Ex. gr.

Messias debuit crucifigi:
Iesus Christus est Messias:
Ergo Iesus Christus debuit crucifigi.

Aristo-

Aristoteles non fuit Athenienſis :
Præceptor Alexandri fuit Aristoteles :
Igitur præceptor Alexandri non fuit Athenienſis.

3. Exempla modorum univerſalium certo & directe concludentium in ſecunda figura.

Cæſare. *Nullus dives eſt egenus :*
Omnis avarus eſt egenus :
Ergo nullus avarus eſt dives.

Camestres. *Omne animal eſt mortale :*
Nullus Angelus eſt mortalis :
Nullus igitur Angelus eſt animal.

Feſtino. *Nulum animal eſt planta :*
Quoddam vivens eſt planta :
Quoddam ergo vivens non eſt animal.

Baroco. *Omnis homo eſt animal :*
Quædam ſubſtantia rationalis non eſt animal :
Quædam igitur ſubſtantia rationalis non eſt homo.

4. Modi ſingulares in ſecunda figura ambo concludunt negative. Ex. gr.

Plato non fuit Stagirita :
Aristoteles fuit Stagirita :
Ergo Aristoteles non fuit Plato.

Aristoteles fuit Stagirita :
Plato non fuit Stagirita :
Ergo Plato non fuit Aristoteles.

5. Exempla modorum univerſalium certo & directe concludentium in tertia figura.

Darapti. *Omnis virtus eſt ardua :*
Omnis virtus eſt honeſta :
Quoddam ergo honeſtum eſt arduum.

Felapton. *Nullus lapis vivit :*
Omnis lapis movetur naturaliter ad ſuum locum :
Aliquid igitur quod naturaliter ad ſuum locum movetur, non vivit.

Di

Dis- *Aliquis homo furit:*
am- *Omnis homo est animal rationale:*
is. *Igitur aliquod animal rationale furit.*

Da- *Omnis avarus eget:*
tis- *Quidam avarus est locuples:*
i. *Quidam ergo locuples eget.*

Bo- *Aliquod corpus non est corruptibile:*
car- *Omne corpus constat materia & forma:*
do. *Aliquid ergo, quod materia & forma constat, non est corruptibile.*

Fe- *Nulla virtus adfert miseriam:*
ris- *Quædam virtus est molesta:*
on. *Quoddam igitur molestum non adfert miseriam.*

6. Modorum singularium in tertia figura, alter affirmat, alter negat. Ex. gr.

Iudas fuit impius:
Iudas fuit Apostolus:
Ergo quidam Apostolus fuit impius.

Socrates non fuit improbus:
Socrates fuit Ethnicus:
Quidam ergo Ethnicus non fuit improbus.

7. Atque hi sunt modi directi, quorum usus in disputationibus est multo maximus. His addidit Aristoteles *lib. 1. Prior. cap. 7.* modos quosdam inversos, qui ex majore affirmata, sive universali sive particulari, & ex minore negata, concludunt negationem particularem termini minoris de majore. Tales modi duo sunt in prima & tertia figura: in prima, *fapesmo frisesmo;* in tertia, *fapemo, frisemo*: quorum hæc sunto exempla.

Fap- *Omnis homo est animal:*
esm- *Nullus equus est homo:*
o. *Aliquod igitur animal non est equus.*

Fris- *Aliquod animal est homo:*
esm- *Nulla planta est animal:*
o. *Aliquis igitur homo non est planta.*

Fap-

Fap- *Omnis ars est habitus :*
esm- *Nulla ars est scientia :*
o. *Quidam igitur habitus non est scientia.*

Fris- *Quidam improbus est dives :*
esm- *Nullus improbus est beatus :*
o. *Quidam ergo dives non est beatus.*

8. Omnes hi modi concludunt inverso ordine. At si premissæ transponantur, & debito modo convertantur, fiu[nt] iis syllogismi primæ figuræ, concludentes majus extre[mum] de minore, idque in *ferio*. Quomodo autem ad modos [primos] ctos reduci debeant, ex consonantibus F, S, M, P, cog[nosci] potest, quarum idem usus est hoc loco, qui in modis dir[ectis] secundæ & tertiæ figuræ ad primam reducendis. De qu[ibus] dicemus *cap.* 8.

9. Sunt, qui alios etiam modos inversos in prima fi[gura] collocant, quos *baralipon*, *celantes*, *dabitis* vocant. Sed [non] oportebat hos modos distinguere à tribus modis prior[is] primæ figuræ. Nam *baralipton* nihil aliud est quam *bar[bara]* conclusione per accidens conversa ; & *celantes* nihil aliud quam *celarent* ; & *dabitis*, nihil aliud quam *darii*, conclusi[o] conversa simpliciter. Atqui sola conclusionis mutatio [non] mutat modos ; sed mutatio qualitatis aut quantitatis in [pro]missis. Ad hunc modum licet etiam modos universales [se]cundæ, & modos affirmantes tertiæ figuræ geminare. Ari[stoteles] certe hos modos non recensuit *lib.* 1. *Prior.* ubi agit [de] modis syllogismorum ; sed *lib.* 2. *cap.* 1. ubi agit de pote[state] plura concludendi ex iisdem præmissis.

10. Idem judicium esto de *faresmo*, & *firesmo*, quos in[ter] rectos syllogismos in secunda figura quidam esse volunt, [et] que formant hoc modo :

Fa- *Omne animal sentit ;*
resm- *Nulla planta sentit :*
o. *Ergo quoddam animal non est planta.*

Fi- *Aliquod vivens est animal :*
resm- *Nulla planta est animal :*
o. *Ergo aliquod vivens non est planta.*

ram in *fresmo* concludendum erat directe, *Aliqua planta non vivit*; ex quo per conversionem simplicem sequitur, *aliquod vivens non esse plantam*. In *faresmo* concludendum erat, *Nulla planta est animal*; ex quo per simplicem conversionem colligitur, *nullum animal esse plantam*; & hinc per subsumptionem, *quoddam animal non esse plantam*. Ita ut etiam hi modi potius ad potestates plura concludendi (de quibus & nos agemus in fine sequentis capitis) quam ad modos indirectos referri debeant.

CAP. VIII.

De regulis, legibus, & proprietatibus syllogismorum.

THEOREMA I.

Necessitas consecutionis, quam animam syllogismi esse diximus, nititur quibusdam fundamentis sive regulis ita certis & notis ut à nullo negari possint.

II. *Syllogismi universales affirmantes nituntur dicto sive regula de Omni, quæ ita se habet*; Quicquid de aliquo universali dicitur universaliter, id etiam dicitur de omnibus quæ sub isto universali continentur.

Ex. gr. *Vivere* dicitur universaliter de animali; ut, *Omne animal vivit*: *Homo* continetur sub animali; ut, *Omnis homo est animal*: Ergo *vivere* potest etiam de homine affirmari; ut, *Omnis homo vivit*. Atque hic est syllogismus affirmans in prima figura.

III. *Syllogismi universales negantes nituntur dicto sive regula de Nullo, quæ ita se habet*; Quicquid de aliquo universali negatur universaliter, id etiam negatur de omnibus iis quæ sub isto universali continentur.

1. §. Ex gr. *Lapis* negatur de animali; ut, *Nullum animal est lapis*: *Homo* continetur sub animali; ut, *Omnis homo est animal*: Ergo *lapis* poterit etiam de homine negari; ut, *Nullus homo est lapis*. Hic est syllogismus negans in prima figura. Quam igitur necessarium est Leidam in Belgio esse, cum con-

constet Hollandiam esse in Belgio, & Leidam esse in Hol-
dia, aut Leidam non esse in Anglia, cum constet Belg
non esse in Anglia, Leidam esse in Belgio: tam necessa
est, conclusionem sequi ex præmissis legitime dispo
Quod facilius intelligetur, si dictum de Omni & de N
paraphrastice proponatur, & syllogismis accommodetur,
modo; *Quodcunque prædicatum universaliter affirmatur a
gatur de aliquo medio, id etiam de subjecto affirmatur aut n
tur, quod sub illo medio continetur*; ubi tres sunt distinctæ
tes, quarum prima repræsentat majorem, secunda conclu
nem, tertia minorem.

I V. *Syllogismi singulares nituntur hoc axiomate;* Quæ
que uni tertio singulari conveniunt, ea quoque inter se
veniunt: &, quorum unum alicui tertio singulari con
nit, alterum non convenit, ea quoque inter se non con
niunt.

1. §. Quemadmodum, si duæ trabes sint equales ei
mensuræ, recte colligitur trabes inter se quoque æquales
ita quoque, si Davidi conveniat fuisse Prophetam simu
homicidam, sequitur aliquem Prophetam fuisse homicid
idque tali syllogismo;

David fuit homicida:
David fuit Propheta:
Ergo aliquis Propheta fuit homicida.

Contra, quemadmodum, si duarum trabium altera sit æ
lis alicui mensuræ, altera non item, sequitur eas n
se inæquales esse; ita quoque, si Judæ convenit fuisse
postolum, & non fuisse Domino suo fidelem, sequitur
quem Apostolum non fuisse Domino suo fidelem; idque
syllogismo;

Judas non fuit Domino suo fidelis:
Judas fuit Apostolus:
Ergo quidam Apostolus non fuit Domino suo fidel
Si duo sint, quorum neutrum alicui tertio convenit; in
tum est, an inter se conveniant, necne.

V. *Qui cum hisce regulis conveniunt, sunt veri syllogi
qui ab iis dissentiunt, sunt paralogismi sive syllogismi viti*

V I. *Quo facilius syllogismi à paralogismis discerni p*

bservandæ sunt aliquot leges: quarum aliæ communes sunt mnibus figuris, aliæ singulis figuris peculiares.

VII. *Leges communes sunt septem: Prima, In syllogismo non debent esse plures termini nec pauciores tribus.*

1 ¶ Hæc lex præcipitur *lib. 1. Prior. cap. 25.* eaque sic probatur. Quæstio duos terminos habet, majorem & minorem, sive prædicatum & subjectum; medium, sive argumentum forinsecus assumitur, idque debet esse unicum, ut ostendimus cap. 6. hujus libri.

2. Sæpe contingit, ut in syllogismo quatuor termini sint, cum tres tantum esse videantur; idque fit tribus potissimum de causis: primo, quia vox aliqua, aut oratio in syllogismo ambigua est; ut in hoc syllogismo,

Quod caret principio & fine, est æternum:
Mundus caret principio & fine:
Ergo Mundus est æternus.

Hic sunt quatuor termini: quia principium & finis in majore de duratione intelliguntur; in minore, de magnitudine.

3. Secundo, quia abstracta cum concretis, aut concreta cum abstractis confunduntur; ut in hoc syllogismo,

Albor est qualitas:
Nix est alba:
Ergo nix est qualitas.

4. Tertio quia casus mutantur in nominibus, aut tempora in verbis; ut in his exemplis;

Omnes servi sunt domini sui:
Davus est servus:
Ergo Davus est dominus sui.

Nullus puer diu vixit:
Nestor fuit puer:
Ergo Nestor non diu vixit.

5. Si tamen mutatio casuum, aut temporis, in præmissis facta, etiam fiat in conclusione, non efficit quartum terminum; ut patet ex his exemplis,

Omnes servi sunt domini sui:
Davus est servus:
Ergo Davus est domini sui.

Nullus

Nullus puer diu vixit :
Nestor fuit puer :
Ergo Nestor, quamdiu fuit puer, non diu vixit.

VIII. *Secunda lex, Non debet esse plus aut minus in conclusione quam fuit in præmissis.*

1. ¶ Id est, extrema, quæ cum medio fuerant in præmissis disposita, ita debent poni in conclusione, ut erant posita in præmissis, sine ulla additione aut detractione. Si enim aliquid extremis addatur, aut detrahatur, fiunt quatuor termini, ut liquet ex subjectis exemplis :

Qui placent Deo sunt beati :
Omnes fideles placent Deo :
Omnes igitur fideles sunt beati, nullisque calamitatibus affliguntur.

Omnes peccatores resipiscentes recipiuntur in gratiam :
Quidam homines non recipiuntur in gratiam :
Quidam igitur homines non sunt peccatores.

Uterque enim syllogismus vitiosus est : prior, quia plus ; posterior, quia minus in conclusione est, quam fuerat in præmissis.

IX. *Tertia, Medium non debet ingredi conclusionem.*

1. ¶ Medium enim non est, quod concluditur, neque de quo aliquid concluditur. Vitiosi ergo sunt syllogismi, cum aut medium integrum, aut illius pars in conclusione ponitur. Ex. gr.

Omnis equus differt ab homine :
Socrates non differt ab homine :
Ergo Socrates non differt ab equo.

Hic syllogismus vitiosus est, quia *differt* est pars medii. Inferendum enim erat, *Ergo Socrates non est equus.*

X. *Quarta, Extrema ita collocanda sunt in conclusione, ut erant sita in præmissis.*

1. ¶ Hoc est, Quod de medio prædicatur in præmissis debet in conclusione prædicari ; & quod medio subjicitur debet in conclusione subjici : aut, si utrumque extremum medio subjiciatur, vel si utrumque de medio prædicetur ; illa de

debet in conclusione prædicari, quod in majore propositione cum medio conjungitur; & illud debet subjici, quod in assumptione cum medio collocatur. Erit ergo hic syllogismus vitiosus,

Omne animal vivit:
Omnis homo est animal:
Ergo omne vivens est homo.

Debeat enim inferri, *Ergo omnis homo vivit.* Cum alius est situs extremorum in præmissis, alius in conclusione, syllogismus vel nihil omnino concludit, vel concludit indirecte.

XI. *Quinta; Ex duabus negantibus nihil concluditur.*

1. ¶. Hæc lex præscripta est *lib. 1. cap. 24. Prior.* hacque ratione nititur; quod dictum de Omni utramque propositionem, dictum de Nullo, alteram requirat affirmatam. Est ergo syllogismus vitiosus,

Nullus lapis est animal:
Nullus homo est lapis:
Nullus igitur homo est animal.

2. Si tamen negatio sit pars medii, bonus syllogismus ex duabus negantibus conficitur: Hic enim syllogismus,

Quod non sentit, non est animal:
Planta non sentit:
Ergo planta non est animal,

recte concludit; quia particula *non* juncta cum *sentit* in majore, non faciebat negationem: sed solummodo reddebat medium infinitum, eandemque vim debet in assumptione exercere: ac proinde, licet minor in speciem sit negans, habetur tamen pro affirmante prædicari infiniti. Potest etiam dici concludere syllogismū hunc vi dispositioni secundæ figuræ, majoremque per contrapositionem conversam positam esse pro convertenda. Nam si pro, *Quod non sentit non esse animal* dicatur, *Omne animal sentit*, erit syllogismus secundæ figuræ, in *camestres.*

XII. *Sexta; Ex duabus particularibus nihil concluditur.*

1. ¶. Hæc lex ibidem proponitur, eademque ratione nititur: nempe quod dictū de Omni & de Nullo, vel utramq;

vel alteram saltem propositionem requirat universalem. H ergo syllogismus vitiosus est,

Quoddam animal est homo:
Quoddam animal est bestia:
Quædam igitur bestia est homo.

2. Quod ex duabus singularibus aliquid recte conclu tur, & non ex duabus particularibus, hæc est causa: Indi dua vaga, quæ particulares propositiones constituunt, s homonyma. Ideoque in syllogismo ex puris particulari sunt quatuor termini. Individua determinata, quæ prop sitiones singulares constituunt, homonymiæ non sunt noxia.

XIII. *Septima, Conclusio sequitur partem debiliorem, sive teriorem.*

1. ¶. Quare, cum propositio negans deterior sit affirma te, & particularis, universali; si altera præmissarum nega sit, conclusio quoque debet esse negans; &, si altera sit par cularis, conclusio quoque debet esse particularis. Propositi nes enim præmissæ sunt causa conclusionis: at causa non p test esse deterior effecto: quare, siqua debilitas hæret in pr missis, ea transit ad conclusionem, sicut morbi hæreditarii posteros. Hæc regula se extendit etiam ad conditiones m teriæ, ita ut si altera præmissarum sit necessaria, altera co tingens, conclusio debeat esse contingens; ut docetur *lib. Prior. cap.* 24. Atque hæ leges generales sunt.

XIV. *Leges speciales sunt tres: Prima, Major primæ figuræ bet esse universalis, & minor affirmans.*

1. ¶. Hæc lex colligitur ex *cap.* 4. *lib.* 1. *Prior.* Itaque syllogismi vitiosi sunt,

Aliquod animal est bestia:
Omnis homo est animal:
Omnis igitur vel *aliquis homo est bestia.*

Omnis homo est animal:
Nullus equus est homo:
Ergo nullus equus est animal.

Si tamen negatio sit pars medii, syllogismus non est vitiosu ut supra diximus.

XV. S

XV. *Secunda, Major secundæ figuræ debet esse universalis, & altera præmissarum negans.*

1. ¶. Hæc lex exstat *ibid. cap.* 5. Itaque hi syllogismi vitiosi sunt,

Aliquod animal est homo:
Nullus equus est homo:
Aliquis igitur equus non est animal.

Omnis homo est animal:
Omnis equus est animal:
Omnis igitur equus est homo.

XVI. *Tertia, Minor tertiæ figuræ debet esse affirmans, & conclusio particularis.*

1. ¶. Hæc lex continetur *cap. 6. ejusdem libri.* Itaque hi syllogismi sunt vitiosi.

Omne animal vivit:
Nullum animal est planta:
Ergo aliqua planta non vivit.

Omnis homo est animal:
Omnis homo vivit:
Omne vivens igitur est animal.

XVII. *Proprietates, quæ syllogismis secundum has regulas formatis conveniunt, duæ sunt: prima, Quod ex veris nihil sequatur nisi verum.*

1. ¶. De hac proprietate agit Aristoteles *lib. 2. Prior. c. 2.* Itaque, si ex veris præmissis sequatur falsa conclusio, signum est, vitiosam esse syllogismi formam, & peccatum esse in aliquam ex legibus supra dictis. Itaque hic syllogismus,

Omnis homo est animal:
Omnis equus est animal:
Omnis equus igitur est homo.

paralogismus est, quia conclusio falsa colligitur ex veris præmissis; idque, quia utraque præmissarum affirmata est in secunda figura. Si forma syllogismi bona sit, nihil vetat ex falsis præmissis veram conclusionem colligi. Sic in hoc syllogismo,

Omnis lapis est animal:
Omnis homo est lapis:
Omnis igitur homo est animal.

forma bona est; & utraque præmissarum aperte falsa, & tamen conclusio est vera: sed hoc casu contingit. At ex veris præmissis legitime dispositis nunquam sequitur falsum.

XVIII. *Altera proprietas est, Quod ex uno syllogismo recte formato, plures conclusiones colligi possint; idque vel per conversionem conclusionis, vel per subalternationem.*

1. §. Hæc proprietas traditur *cap. 1. ejusd. lib.* Etenim qui probavit, *omnem hominem esse animal*, aut *nullum hominem esse lapidem*, aut *aliquas plantas esse noxias*; is iisdem præmissis probavit, *aliquod animal esse hominem*, *nullum lapidem esse hominem*, & *aliquod noxium esse plantam*; quia conclusiones illæ in has converti possunt, vel per accidens, vel simpliciter. Hos modos appellant Scholastici *baralipton*, *celantes*, *dabitis*, ut supra diximus.

2. Subalternatio, sive subsumptio, vel sub subjecto contingit, vel sub medio, vel sub prædicato. Sub subjecto, cum quis ex conclusione universali infert propositionem particularem, quæ in illa continetur; veluti si quis probasset, omnem sensum fieri receptione objecti, indeq; colligeret, visum quoq; fieri receptione objecti. Sub medio fit subalternatio, cum ex majore universali primæ aut tertiæ figuræ, infertur particularis, quæ sub illa continetur; ut, si quis ex hoc syllogismo,

Omne animal nutritur:
Omnis homo est animal:
Ergo omnis homo nutritur.

inferet chamæleontem nutriri. Sub prædicato contingit subsumtio, cum ex majore universali secundæ figuræ; infertur particularis, quæ sub illa continetur; veluti si quis ex hoc syllogismo,

Nullum corpus inanime nutritur:
Omnis planta nutritur:
Nulla planta igitur est inanimis.

inferret, lapides non nutriri, cum sint inanimes.

CAP.

CAP. IX.

De declaratione ſecundæ ac tertiæ figuræ, per reductionem ad primam, & per expoſitionem.

THEOREMA I.

Syllogiſmi primæ figuræ cæteris perfectiores ſunt. Idque duplici de cauſa: Primo, quia in ea concludi poſſunt omnia genera problematum, affirmantia, negantia, univerſalia, particularia: cum in ſecunda figura tantum concludi poſſint problemata negantia; in tertia tantum particularia.

I. ¶. Ob hanc cauſam dicit Ariſtoteles *lib. 1. Prior cap. 14.* primam figuram eſſe μάλιστα ἐπιστημονικὴν, id eſt, *aptiſſimam ad gignendam ſcientiam.*

II. *Secunda cauſa ob quam prima figura cæteris perfectior habetur, hæc eſt; Quod in ea appareat neceſſitas ſequelæ ſyllogiſticæ, ac dictum de omni & de nullo: quæ in cæteris figuris non ita liquido conſpiciuntur, quin declaratione indigeant.*

1. ¶. Medium enim in prima figura, ſitu medium, & inter extrema poſitum eſt; ita ut prædicatum obtineat primum ac ſupremum locum, medium ſecundum, ſubjectum tertium. In reliquis figuris medium officio tantum medium eſt, ſitu extremum. Nam in ſecunda figura, ponitur medium primo ac ſupremo loco, prædicatum ſecundo, & ſubjectum tertio ac infimo; in tertia, ponitur prædicatum primo loco, ſubjectum ſecundo, & medium tertio. Hoc voluit Ariſtoteles, cum *lib. 1. Prior. cap. 5. & 6.* dixit, majus extremum in ſecunda figura eſſe τὸ πρὸς τῷ μέσῳ κείμενον, id eſt, *quod ſitum eſt prope medium*; minus extremum, τὸ πορρώτερον τοῦ μέσου, hoc eſt, *quod longius abeſt à medio*: in tertia figura contra, majus extremum eſſe τὸ πορρώτερον τοῦ μέσου, *quod longius abeſt à medio*; minus extremum, τὸ ἐγγύτερον, hoc eſt, *quod proprius accedit* ad medium.

2. Ob hanc cauſam eſt, quod ſyllogiſmus primæ figuræ ad amuſſim dicti de Omni & de Nullo conſtructus, concluſionem non ſolum neceſſario infert, ſed etiam tam evidenter,

ut cuivis ea sequela pateat: secus quam sit in syllogismis secundæ ac tertiæ figuræ, qui ad amussim dicti de. Omni Nullo non sunt constructi. Atque hoc nomine dicuntur syllogismi primæ figuræ perfect; & syllogismi secundæ ac tertiæ figuræ, illorum respectu, imperfecti: appellatione multum diversa ab ea qua postea syllogismum dividemus in perfectum & imperfectum. Perfectus enim syllogismus hoc loco dicitur definiente Aristotele *l.* 1. *Prior.c.* 1. ὁ μηδενὸς ἄλλου προσδεόμενος τοὺς εἰλημμένους, πρὸς τὸ φανῆναι τὸ ἀναγκαῖον. Hoc est, *qui præter ea quæ accepta sunt, nulla alia re indiget, ut appareat necessitas consecutionis.* Imperfectus vocatur, ὁ πρὸς δέ μεν ἢ ἑνὸς, ἢ πλειόνων, ἃ ἐστι μὲν ἀναγκαῖα διὰ τῶν ὑποκειμένων ὅρων, οὐ μὲν εἰλημμένα διὰ προτάσεων. Hoc est, *qui una re pluribusve indiget, quæ quidem per suppositos terminos sunt necessaria, non tamen sumptæ sunt per propositiones,* ut appareat scilicet necessitas consecutionis. Quæ res illæ sint quibus syllogismus imperfectus indiget jam dicemus.

III. *Necessitas consecutionis in syllogismis secundæ ac tertiæ figuræ, declaratur duobus modis, reductione ad primam figuram, & expositione.*

IV. *Syllogismi secundæ ac tertiæ figuræ vel* δεικτῶς, hoc est, *ostensive, ad primam reducuntur, vel* διὰ τὸ ἀδύνατον, *sive* per impossibile.

V. *Reductio ostensiva est, quæ fit propositionibus convtrsis, vel etiam transpositis.*

VI. *Reductio per impossibile est, quæ fit altera præmissarum manente, & contradicente conclusionis loco alterius posita.*

VII. *Vtrique reductioni inserviunt consonantes, quæ in nominibus modorum continentur.*

VIII. *Consonantes initiales indicant modum quemlibet secundæ ac tertiæ figuræ, ad eum modum primæ figuræ reducendum esse qui eandem habet consonantem initialem;* cesare, camestres, *ad* celarent; festino, felapton, ferison, *ad* ferio; darapti, disamis, datisi, *ad* darii; baroco, bocardo, *ad* barbara.

IX. *Ex consonantibus mediis notandæ sunt hæ quatuor* S, P, M, C. *Quarum* S, *denotat propositionem eam cui præfigitur, simpliciter convertendam esse;* P, *convertendam per ac-*

cidens;

cidens; M. *præmissas esse transponendas, alteram alterius loco*; C, *syllogismum reducendum esse per impossibile.*

1. ¶. Atque hoc exprimitur disticho vulgato;

S *vult simpliciter verti*; P *vero per accid.*
M *vult transponi*; C, *per impossibile duci*:

Ex. gr. sit syllogismus in *cesare*;

Ces- *Nullus dives est egenus*:
a- *Omnis avarus est egenus*:
re- *Ergo nullus avarus est dives*;

litera S in prima syllaba majori præfixa, indicat eam convertendam esse simpliciter, in hanc, *Nullus egenus est dives.* Hac conversione facta, & minore & conclusione servata, erit syllogismus in *celarent*. Eodem modo reducuntur *festino* & *ferison* ad *ferio*; *datisi* ad *darii*; nisi quod in *ferison* & *datisi* minor simpliciter convertanda sit, quia S minori præfixum est.

2. Sit etiam syllogismus in *darapti*,

Da- *Omnis virtus est ardua*:
rap- *Omnis virtus est honesta*:
ti- *Aliquod igiur honestum est arduum*;

in quo si pro, *Omnis virtus est honesta*, dicatur, *Quoddam honestum est virtus*, quæ est conversio minoris per accidens, cui præfigitur P, manente majore & conclusione, erit syllogismus in *darii*. Eodem modo reducitur *felapton* ad *ferio*.

3. Sit denique syllogismus in *camestres*,

Cam- *Omne animal est mortale*:
es- *Nullus angelus est mortalis*:
tres. *Nullus igitur angelus est animal*;

ubi litera M denotat majorem loco minoris, & minorē loco majoris collocandam esse. Deinde litera S præfixa minori, & conclusioni, denotat utramque convertendam esse simpliciter. Quibus peractis, erit talis syllogismus in *celarent*;

Nullus mortalis est angelus:
Omne animal est mortale:
Nullum igitur animal est angelus.

Eodem modo reducitur *disamis* ad *darii*, nisi quod hic non

minor, sed major, cui *S* præfixum est, convertenda simpliciter.

X. *Omnes modi secundæ ac tertiæ figuræ, non solum ostensive, etiam per impossibile reduci possunt ad primam, præter* baroco, bocardo, *qui hoc tantum modo, & non etiam ostensive reduci possunt, ut indicat litera* C.

XI. *In secunda figura servatur major, contradictione conclusionis in locum minoris suffecta.*

XII. *In tertia servatur minor, contradictione conclusionis in locum majoris.*

1. ¶ Atque hoc indicant vulgares versiculi,

Servat majorem, variatque secunda minorem;
Tertia majorem variat, servatque minorem.

Ex. gr. sit syllogismus in *baroco*,

Ba- *Omnis homo est animal:*
ro- *Aliquod vivens non est animal:*
co. *Ergo aliquod vivens non est homo;*

si forte quis, concessis præmissis, neget hujus syllogismi consecutionem, quia in eo non videt dictum de Omni aut de Nullo, demonstranda erit necessitas consecutionis, relicta que majore, & contradictione conclusionis loco minoris posita, absurda conclusio colligenda in *barbara*, hoc modo;

Omnis homo est animal:
Omne vivens est homo:
Ergo omne vivens est animal.

Hujus syllogismi conclusio est falsa, vel eo ipso judice, qui in priore syllogismo necessitatem consecutionis requirebat. Ab eo qui hæc conclusio ex premissis aperte sequitur; quia infertur ad normam dicti de Omni. Itaque cum ex veris præmissis in syllogismo bene formato non sequatur falsum, necesse est alteram præmissarum esse falsam. At major non potest judicari falsa ab eo, quicum nobis res est; quia fuit in priori syllogismo ab illo concessa. Relinquitur ergo, ut minor falsa sit ejusque contradictio vera; qui duæ contradicentes non possunt simul esse falsæ. Atqui conclusio prioris syllogismi contradicit minori falsæ. Ergo conclusio prioris syllogismi est vera, quod debet demonstrari.

2. Si syllogismus in *baroco* constet minore singulari, reduci debet ad *darii*. Sit Syllogismus.

Omnis homo est risibilis :
Bucephalus non est risibilis :
Ergo Bucephalus non est homo,

ponaturque conclusionis contradictio loco minoris, manente majore, & erit ejusmodi syllogismus in *darii;*

Omnis homo est risibilis :
Bucephalus est homo :
Ergo Bucephalus est risibilis.

3. Sit etiam syllogismus in *bocardo,*

Aliquod animal non est homo :
Omne animal vivit :
Ergo aliquod vivens non est homo;

si servata minore, contradictio conclusionis ponatur loco majoris, erit ejusmodi syllogismus in *barbara* (

Omne vivens est homo :
Atqui omne animal vivit :
Ergo omne animal est homo.

Hæc conclusio est falsa; ergo alterutra quoque præmissarum. Non minor, quia in priore syllogismo concessa fuit. Si ergo major falsa est, prioris syllogismi conclusio est vera, quæ illi contradicit.

4. Hoc modo reduci possunt omnes modi secundæ tertiæ figuræ ad primam : *felapton* cum *baroco* & *bocardo*, ad *barbara*; *festino*, *darapti*, & *disamis*, ad *celarent*; *camestres* & *fersison*, ad *darii*; *cesare*. & *datisi*, ad *ferio*. Sed reductio ostensiva est facilior. Demus tamen exemplum unum aut alterum. Sit syllogismus in *camestres* ;

Omne animal est mortale :
Nullus angelus est mortalis:
Ergo nullus angelus est animal ;

ex quo, majore manente, & contradictione conclusionis loco minoris posita, fiet ejusmodi syllogismus in *darii;*

Omne animal est mortale :
Aliquis angelus est animal :
Aliquis igitur angelus est mortalis.

Sit

Sit etiam syllogismus in *darapti*;

Omnis virtus est ardua:
Omnis virtus est honesta:
Aliquod igitur honestum est arduum:

si, minore manente, contradictio conclusionis ponatur majoris, erit syllogismus ejusmodi in *celarent*;

Nullum honestum est arduum:
Omnis virtus est honesta:
Ergo nulla virtus est ardua.

XIII. *Etsi syllogismi primæ figuræ cæteris meliores sint dentia consecutionis, conditio tamen materiæ sæpe ratiocin trahit ad secundam aut tertiam figuram, ita ut eadem con non possit, eodem medio servato, in prima figura colligi, conversione; aut saltem non possit colligi ex præmissis finitis æque naturalibus.*

1. ¶. Quod propterea moneo, ne quis putet secun & tertiam figuram propterea inutiles esse, quia omnia blematum genera in prima figura concludi possunt, & dem necessitate, si non majore, saltem manifestiore. enim conclusio in prima figura non admittit syllogismi ex propositionibus infinitis. Nam si quis probare velit, *quod vivens non esse hominem*, per medium *animal*, struc est syllogismus ejusmodi in *baroco*.

Omnis homo est animal:
Aliquod vivens non est animal:
Aliquod igitur vivens non est homo;

aut ejusmodi in *bocardo*;

Aliquod animal non est homo:
Omne animal vivit:
Aliquod igitur vivens non est homo.

Si quis eandem conclusionem colligere velit in prima gura, servato eodem medio, eum necesse erit mutare pr sas finitas in infinitas, hoc modo;

Quod non est animal, non est homo:
Aliquod vivens non est animal:
Aliquod igitur vivens non est homo.

tqui propositiones finitæ simpliciores haud dubie sunt, & aturaliores, quam infinitæ.

2. Sit etiam syllogismus in *disamis*.

Aliquis homo est albus ;
Omnis homo est animal :
Quoddam igitur animal est album.

ic formari quidem poterit in *darii*, hoc modo ;

Omnis homo est animal :
Aliquod album est homo :
Aliquod igitur album est animal.

d quis non videt minorem hujus syllogismi, & conclusionem, minus naturales esse, quam sunt propositiones syllogismi prioris ? Atque hæc de reductione.

XIV. *Expositione declaratur necessitas consecutionis in tertia figura, cum loco medii universalis sumitur medium singulare, quod sub illo universali continetur, ad colligendam eandem consequentiam.*

1. §. Ex. gr. sit syllogismus in *datisi ;*

Omnis homo potest errare :
Aliquis homo est Philosophus :
Aliquis igitur Philosophus potest errare.

quis de hujus illationis necessitate dubitet, sumatur medium singulare, puta *Aristoteles*, loco *hominis*, & erit ejusmodi syllogismus expositorius ;

Aristoteles potuit errare :
Aristoteles fuit homo :
Ergo quidam homo potuit errare.

Hæc illatio evidentior est, quia habet medium sensibile, quo conformis est huic evidentissimo axiomati ; *Quæcunque eidem singulari congruunt, ea inter se quoque congruunt.*

2. Syllogismi secundæ figuræ non declarantur expositione, quia medium in secunda figura debet prædicari : at singulare naturaliter non prædicatur, sed tantum subjicitur. Atque hæc de genesi, sive de ratione struendi syllogismos.

CAP.

CAP. X.

De inventione medii accommodata ad figuras & modos.

THEOREMA I.

SEquitur εὑρετικὴ, sive ratio inveniendi medium idoneum, conclusionem in qualibet figura & modo colligendam.

2. ¶ De εὑρετικῇ, sive de ratione inveniendi medii mini, agitur hoc loco, non quatenus ea ad veritatem & f tatem, aut ad necessitatem & contingentiam conclusio pertinet (sic enim de illa agemus in speciali considerati syllogismi) sed quatenus spectat ad formam syllogisticam ad figurarum ac modorum diversitatem. Hoc modo disp Aristoteles de medii inventione *lib.* 1. *Prior. c.* 26. *usqu c.* 32.

II. *Inventio idonei medii consistit in præcognitione conclu nis, & in collatione medii cum partibus quæstionis.*

III. *In conclusione spectanda est quantitas & qualitas; ut appareat, in quibus figuris ac modis illa probari ac refu posßit.*

1. Quod in pluribus figuris & modis probari potest, ill est probatu facilius, quam id quod in paucioribus probari test. Itaque universalis affirmans probatu difficillima est, q potest tantum probari in *barbara*. Proxima est universalis n gans, quæ probari potest in tribus modis, in *celarent*, *ces* & *camestres*. Tertia est particularis affirmans, quæ potest p bari in quatuor modis, in *darii*, *darapti*, *disamis* & *dat* Omnium probatu facillima est particularis negans, utpo quæ probari potest in *ferio*, *festino*, *baroco*, *felapton*, *bocard ferison*. Similiter, cujus oppositum in pluribus figuris & m dis concludi potest, illud est refutatu facilius, quam id quo in paucioribus concluditur. Itaq; universalis affirmans refut tu esi facillima. Refutatur enim probatione universalis a particularis negantis, quod fit in novem modis, in *celarent*, *sare*, *camestres*, *ferio*, *festino*, *baroco*, *felapton*, *bocardo*, *ferison*. Proxima est universalis negans, quæ refutatur in quinq; mo dis affirmantibus, in *barbara*, *darii*, *darapti*, *disamis*, *dat*

Parti

Particularis affirmans sequitur, quæ refutatur in tribus tantum modis, in *celarent, cesare, camestres*. Particularis negans difficillime refutatur, idque in uno tantum modo, nempe *barbara*.

IV. *Medium cum utroque extremorum comparari potest, ut antecedens, ut consequens, & ut repugnans.*

V. *Medium dicitur antecedens, cum in enunciatione affirmata subjicitur; consequens, cum in enunciatione affirmata prædicatur; repugnans, cum subjicitur aut prædicatur in enunciatione negata.*

1. ¶. Hinc facile est colligere, cujusmodi medium figura quæque ac modus postulet. In *barbara & darii*, medium est antecedens prædicari, & consequens subjecti; in *celarent, festino, cesare, festino*, repugnans prædicari, & consequens subjecti; in *camestres & baroco*, consequens prædicari, & repugnans subjecti; in *darapti, disamis*, & *datisi*, antecedens utriusque extremi; in *felapton, bocardo*, & *ferison*, repugnans prædicati, & antecedens subjecti. Si medium sit consequens prædicati & antecedens subjecti, erit syllogismus indirectus in prima (vulgo, in quarta) figura; si sit repugnans utriusque extremi, erit paralogismus ex duabus negantibus; si antecedens prædicati, & consequens subjecti, erit paralogismus ex minore negante in prima, aut in tertia figura; si denique sit consequens utriusque extremi, erit paralogismus ex duabus affirmantibus in secunda figura.

2. Hæc doctrina pauciſſimis vocibus docetur à Scholasticis, sicut figurarum modi; sed quarum usum difficulter intelligas. Earum vocum ratio facilior est, quæ hoc disticho continentur;

Per NAPCAS, NIPCIS, vel NIPIS, REPCERE, CEPRES,
Et ROPCOS, COPROS, NOSROP medium invenis omne.

In quibus vocibus considerandæ primum sunt vocales A, E, I, O, quæ qualitatem & quantitatem conclusionis consueto vocabulo denotant; deinde consonantes N, C, R, S, P: quarum N denotat antecedens; C, consequens; R, repugnans; S, subjectum; P, prædicatum. Itaque, si probanda sit conclusio universalis

versalis affirmans, NAPCAS indicabit suis consonantibus N,P.C,S, medium requiri, quod sit antecedens prædicati & consequens subjecti: si particularis affirmans, NIPCIS indicabit medio opus esse; quod sit antecedens prædicati, consequens subjecti; NIPIS, quod sit antecedens utriusque extremi. Si universalis negans, ex voce REPSECE deprehenditur, medium debere esse repugnans prædicati & consequens subjecti: & sic de cæteris.

3. Pro exemplo sit vulgatum problema, *An voluptas bona?* Quære primum consequentia prædicati, *eligendum, conducibile*; deinde antecedentia, *felicitas, sanitas*, &c. denique repugnantia, *fugiendum, turpe*, &c. Quære etiam consequentia subjecti, *tranquillum, secundum naturam*; deinde antecedentia, *voluptas ex musica*; denique repugnantia, *molestum, labor*, &c. Fiat nunc conclusio universalis, *Omnis voluptas est bona.* Ea reperitur in NAPCAS duntaxat, quæ solum indicat medium debere esse antecedens prædicati, & consequens subjecti. Sumatur verbi causa *secundum naturam*, & erit syllogismus in *barbara*; *Quicquid est secundum naturam, est bonum: Omnis voluptas est secundum naturam: Ergo omnis voluptas est bona.* Si concludi debeat, *aliquam voluptatem esse secundum naturam*, ex voce NIPIS, sumi debet antecedens utriusque, puta *voluptas musica*, eritque syllogismus in *darapti, disamis*; aut *datisi*; ut, *Omnis voluptas musica est bona: Omnis voluptas musica est voluptas: Ergo quædam voluptas est bona.*

Addamus diagramma, in quo hæc doctrina aperte conspiciatur.

DIA

DIAGRAMMA.

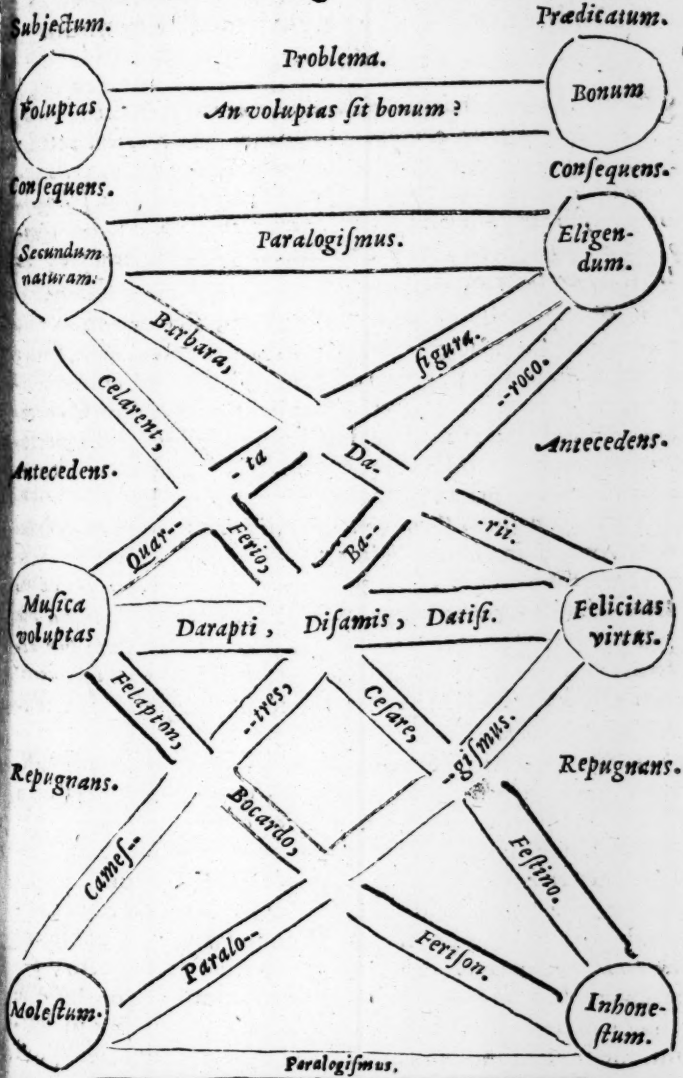

Atque hæc de ratione struendi syllogismum, & modo medium terminum inveniendi.

CAP.

CAP. XI.

De Inductione, Enthymemate, & Exemplo.

THEOREMA I.

SVper est ut agamus de syllogismi divisione & speciebus.

II. *Syllogismus quinque potissimum modis dividi potest. Primo, in syllogismum stricte & proprie dictum, & in syllogismum ἐξ ἐπαγωγῆς, id est,* ex inductione; *Secundo, in syllogismum perfectum & imperfectum (Tertio, in simplicem & compositum; Quarto, in purum & modalem; Quinto denique, in directum & indirectum.*

1. ¶. Syllogismus est ἐκ τινῶν πρός τι ἄλλο, sive ex eorum numero, quæ suis speciebus inæqualiter communicantur. In quæ hactenus de syllogismo dicta sunt, ea de syllogismo stricte & proprie dicto, perfecto, simplici, puro, & directo, principue intelligenda sunt; de inductione, syllogismo imperfecto, composito, modali, atque indirecto, secundario tantum ac quatenus ad primariæ speciei naturam accedunt.

III *Syllogismus stricte & proprie dictus est, in quo extremum de extremo per medium colligitur,*

IV. Ἐπαγωγὴ δὲ ὁ ἐξ ἐπαγωγῆς συλλογισμός ἐστιν, ἐν ᾧ διὰ τοῦ μέσου δείκνυται ἄκρον τῷ μέσῳ συλλογίζεσθαι. Hoc est, *Inductio syllogismus ex inductione est, in qua alterum extremum per alterum de medio concluditur. Inductio definitur etiam,* ἡ ἐπὶ τὰ καθέκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου ἔφοδος, id est, *progressio à singularibus ad universalia.*

1. ¶. Inductio dicta est, quia ab iis, quæ certa sunt, auditoris animum *inducit* ad credendum, quod incertum est. Inductio (inquit Aristoteles *l.* 2. *Prior. c.* 23.) colligit extremum, nempe majus, hoc est, prædicatum, *de medio, per alterum extremum*, nempe minus, sive per subjectum, eaque omnia, quæ subjecto sunt similia. Itaque inductio quoad hoc modo syllogismo opposita est. Nam in syllogismo colligitur *extremum de extremo*, hoc est, prædicatum de subjecto, *per medium*. Non tamen hinc sequitur, medium in conclusione poni, cum inductio formatur. Medium enim dicitur in definitione inductionis, non quod conclusionem arguit, sed quo

sua natura medium est, quodque in syllogismo stricte dicto argumentum esse debuisset. Sumamus tres terminos, ex. gr. *longævum esse; vacare bile; homo, equus, asinus.* Siquis naturæ ductum sequeretur, probaret *hominem, equum,* &c. *longævos esse, quia vacant bile*: isque esset syllogismus proprie & stricte dictus, in quo prædicatum, *longævum esse,* probatur de subjecto, *homine, equo, asino,* &c. per medium, *vacare bile.* At in inductione probatur *animalia quæ bile vacant, esse longæva; quia homo, equus, asinus,* &c. *sunt longævi.* Atque hoc est Aristoteli *extremum de extremo per medium colligi.*

2. Cum inductio, *lib.* 1. *Top. cap.* 11. definitur *progressio à singularibus ad universalia,* definitionis verba non sunt nimis stricte accipienda. Nam duæ sunt species inductionis, ut recte observat Rud. Agricol. *lib.* 2. *cap.* 18. *de Inv. Dial.* una, qua ex speciebus colligitur genus, aut singularibus universale; altera, qua ex partibus concluditur totum. Utriusque exempla passim sunt obvia apud bonos scriptores. Sic probat Aristoteles, *lib.* 8. *Eth. cap.* 1. amicitiam omnibus hominibus necessariam esse: quia divitibus ea opus est ad exercendam beneficentiam, & ad conservandam prosperam fortunam; pauperibus, ad perfugium, & ad sublevandam egestatem; senibus, ut colantur, utque quibus rebus gerendis ipsi interesse non possunt propter infirmitatem, eæ transigantur ab amicis; adolescentibus, ne peccent; iis qui in vigore ætatis sunt, ad res præclare gerendas. Hæc est inductio prioris generis, eaque proprie est *progressio à singularibus ad universale,* aut saltem à minus universalibus ad universalius. Exemplum posterioris inductionis fuerit, siquis probet totam scripturā sacram esse θεόπνευστον, quia Lex, Prophetæ, Evangelia, & scripta Apostolorum sunt divinitus inspirata. Hæc inductionis species improprie dicitur *progressio à singularibus ad universale.*

V. *Ut inductio firma sit, enumerari debent* omnia *singularia, ut ex iis universale; aut* omnes *partes, ut ex iis concludatur totum.*

VI. *Vel, si illud nimis sit molestum, post plurium singularium aut partium enumerationem, subjiciendum est,* cæterorum esse eandem rationem, *aut simile quid.*

1. ¶ Sic Horatius probare volens nullos homines sua

sorte contentos esse, postquam dixisset neq; mercatores, ne milites, neque agricolas, neque jurisconsultos sua sorte co tentos esse, inductionem claudit, hoc modo;

Cætera de genere hoc (adeo sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium.

VII. *Inductio evertitur, cum dissimile cæteris exem exhiberi potest: idque ἔνστασις, hoc est,* instantia, *dicitur.*

1. ¶ Ex. gr. siquis colligat quamlibet corporis par amputandam esse, si ita male affecta sit ut de illius salute mo sperare possit, & periculum sit ne totum corpus sua lue ficiat; quia pes, manus, auris, in ejusmodi eventu amputa est: responderi potest, in cæteris partibus quæ præterea dissimilem esse rationem: Nam ridiculum foret, etiam c amputare; reliqui corporis servandi causa. Et si capitis q mentio fuisset facta in inductione, nemo concessisset il partem, etsi male affectam, amputandam esse. Atque ha prima syllogismi divisione.

VIII. *Secundo, dividitur Syllogismus in perfectum & perfectum. Syllogismus perfectus est, in quo nulla pars de ratur.*

IX. *Imperfectus, in quo desideratur aliqua propositio, u thymema; vel pars argumenti, ut exemplum.*

1. ¶ Aristoteles passim recenset quatuor argumen num species, syllogismum, inductionem, enthymema, & emplum. Enthymema ait esse imperfectum syllogismum exemplum, imperfectam inductionem: tum Dialecticum syllogismo & inductione, Rhetorem, sive oratorem, en memate & exemplo. Etsi enim orator syllogismo etiam tur & inductione; magis tamen gaudet enthymematibu exemplis, tum ut celet artificium, tum ne videatur audito ingenio diffidere, quasi necesse sit cum iis agi veluti cum ris rerum vulgatissimarum.

X. *Enthymema est syllogismus altera propositione trunc*

XI. *Itaque constat duabus propositionibus; quarum pri catur antecedens, posterior consequens.*

XII. *Si subjectum consequentis ponitur in antecedente, pressa est major; si prædicatum, minor. Utrumvis accedat, e mema poterit reduci ad syllogismum categoricum, addita pr tione quæ omissa est.* XIII.

XIII. *Si neque subjectum neque prædicatum consequentis in antecedente est, major suppressa est: eaque addita, reducitur enthymema ad syllogismum hypotheticum.*

1. θυ Enthymema dicitur παρὰ τὸ ἐνθυμέω, id est, *cogito*, quia altera propositio voce exprimitur, altera cogitanda relinquitur. In hoc enthymemate, *Avarus eget; Ergo avarus non est dives*, ponitur subjectum consequentis in antecedente; ex quo colligitur deesse majorem: qua addita, erit plenus syllogismus, hoc modo; *Nullus dives eget: Omnis avarus eget: Ergo nullus avarus est dives.* Aliud, *Qui non peccat, non est autor peccati: Ergo Deus non est autor peccati*: hic prædicatum consequentis in antecedente expressum est: ergo deest minor; qua addita, erit talis syllogismus, *Qui non peccat, nō est autor peccati: Deus non peccat: Ergo Deus non est autor peccati.* Addamus tertium; *Virtus efficit felices: Ergo vitium efficit miseros*: hic neque subjectum, neque prædicatum consequentis exprimitur in antecedente: ex quo sequitur majorem deesse; qua addita, erit syllogismus hypotheticus, ad hunc modum; *Si virtus felices efficit, vitium efficit miseros: Sed virtus efficit felices: Ergo vitium miseros.*

2. Aristoteles *lib. 2. Prior. cap. 27.* definit enthymema hoc modo, Ἐνθύμημά ἐστι συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων, hoc est, *Enthymema est syllogismus imperfectus ex verisimilibus & signis.* Hæc definitio non convenit enthymemati per se ac ratione formæ, sed tantum ratione materiæ: ideoque non omni enthymemati convenit, sed tantum enthymemati Rhetorico. Quia enim Dialectici frequentius utuntur syllogismis quam enthymematibus, Rhetores contra frequentius utuntur enthymematibus quam syllogismis; factum est, ut Aristoteles illa solum enthymemata sua definitione complexus sit, quæ Rhetoribus in usu sunt: qualia sunt ea, quæ argumentum petunt ex loco verisimilium, & signorum.

3. Quintilianus *lib. 5. cap. 10.* vertit enthymema *commentum*, sive *commentationem*; idque dicit *triplicem* habere *intellectum: unum, quo omnia mente concepta significat; alterum, quo sententiam cum ratione; tertium, quo certam quandam argumenti conclusionem, vel ex consequentibus, vel ex repugnantibus.* Ciceroni *in Top. ad Treb.* enthymema est *quæ-*

libet sententia, sed imprimis ea, quæ ex contrariis conficitur, qui videtur acutissima; ut, Eam quam nihil accusas, damnas: Ben quam meritam esse autumas, dicis male mereri.

XIV. Παράδειγμά ἐστιν, ὅταν τῷ μέσῳ τὸ ἄκρον ὑπάρχον δείχθῃ διὰ τοῦ ὁμοίου τῷ τρίτῳ· hoc est, *Exemplum est, quando extremum medio inesse ostenditur per simile tertio.*

1. §. Hoc est, quando majus extremum, sive prædicatum, colligitur inesse medio per exemplũ aliquod, quod sit simile tertio, hoc est, subjecto. Constat enim exemplum quatuor terminis, ex quibus fiunt duæ ratiocinationes; una perfecta, in qua ex majore universali colligitur aliquod particulare; altera imperfecta, in qua ex particulari, quod simile est subjecto conclusionis illatæ, colligitur universa propositio, quæ continet similitudinem utriusque rei particularis, quæque fuerat major primæ ratiocinationis. Ex. gr. sit majus extremum, *pernicio sum esse*; medium, *inferre bellum finitimis*; minus extremum sive subjectum, *Athenienses inferre bellum Thebanis*; simile minori extremo, sive subjecto, *Thebanos inferre bellum Phocensibus*. Ex his fiat exemplaris argumentatio talis; *Finitimis inferre bellum, est pernicio sum: Atqui si Athenienses inferunt bellum Thebanis, finitimis bellum inferunt: Ergo si Athenienses inferunt bellum Thebanis, est pernicio sum.* Addatur, huic ratiocinationi exemplum, eoque confirmetur propositio major; *Pernicio sum fuit Thebanis inferre bellum Phocensibus: Atqui illud erat inferre bellum finitimis: Ergo bellum inferre finitimis est pernicio sum.* Hic jam concluditur prædicatum de medio, per aliquid simile subjecto præcedentis syllogismi.

2. Exemplum non concludit necessario, ideoque non efficit certam notitiam; quia progreditur à particulari ad universale: persuadet tamen & generat opinionem, idque ex hoc fundamento, *Similibus similia convenire consentaneum est.* Secutum demum persuadet, si exploratum sit, medium convenire subjecto, nempe, *Athenienses inferre bellum Thebanis, esse bellum inferre finitimis*, & prædicatum convenire ei, quod est simile subjecto, nempe, *pernicio sum fuisse Thebanis inferre bellum Phocensibus.*

3. Exemplum habet rationem partis ad partem, quia ex uno particulari notiori, alterum colligitur quod ignotius est.

Neq

Neque vero hoc pugnat cum tradita definitione, in qua dicitur majus extremum de medio probari, ac proinde inferri conclusionem universalem ex particulari: quia non monstratur in exemplo universa propositio propter se, sed ut ex ea alterum particulare simile colligatur.

4. Exemplum definitur à Quintiliano, *lib.5. cap.11. rei gestæ, aut ut gestæ, utilis ad persuadendum id quod intenderis, commemoratio.* Unde duo sunt exemplorum genera, teste Aristotele, *lib.2.Rhet.cap.20.* unum, cum res præteritas commemoramus; alterum, cum ipsi fingimus aliquid, ut gestum. Hoc genus iterum in fabulam & parabolam dividitur. Atque hoc modo sumitur exemplum à Rhetoribus, & quidem proprie. Logicis exemplum est omne id, quo rem singularem alia simili re probamus.

CAP. XII.

De syllogismo hypothetico, disjunctivo, & relativo.

THEOREMA I.

Tertio, dividebatur syllogismus in simplicem & compositum.

Syllogismus simplex est, qui neque constat propositionibus compositis, neque in plures syllogismos resolvi potest.

II. *Compositus, qui ex altera vel utraque præmissarum composita, vel etiam ex pluribus syllogismis conflatus est.*

III. *Syllogismus ex altera vel utraque præmissarum composita conflatus, vel est hypotheticus, vel disjunctivus, vel relativus.*

IV. *Syllogismus hypotheticus est, cujus major, aut minor, aut utraque propositio est hypothetica.*

V. *Si sola major sit hypothetica, conclusio est categorica: at si minor hypothetica sit, necesse est conclusionem quoque hypotheticam esse.*

1.§. Quemadmodum omnis enunciatio composita vulgo hypothetica nuncupatur; ita etiam appellatur omnis syllogismus hypotheticus, qui ex altera vel utraque propositione composita conflatus est. Aristoteli syllogismus ἐξ ὑποθέσεως

est syllogismus indirectus, cujus species est syllogismus ἀδύνατε, id est, *per impossibile*; ut videre est *lib.* 1. *Prior. c.* 23. de quo nos agimus cap. 14. Adjiciamus exempla:

1. *Si Deus est, mundus regitur providentia:*
   Atqui Deus est:
   Ergo mundus regitur providentia.
2. *Quicquid nutritur, habet partes heterogeneas:*
   Atqui si lapis vivit, nutritur:
   Ergo si lapis vivit, habet partes heterogeneas.
3. *Si homo sentit, etiam vivit:*
   Atqui si homo est animal, sentit:
   Ergo si homo est animal, etiam vivit.

VI. *Syllogismi hypothetici habentis solam majorem hypotheticam, duo sunt modi bene concludentes: prior, à positione antecedentis ad positionem consequentis; alter, à remotione consequentis ad remotionem antecedentis.*

VII. *Totidem sunt modi fallaces: prior, à remotione antecedentis ad remotionem consequentis; alter, à positione consequentis ad positionem antecedentis.*

1. ¶ Ponere antecedens aut consequens, est illud assumere servata qualitate; hoc est, affirmatum affirmare, aut negatum negare. Removere antecedens aut consequens, est illius contradictionem assumere; hoc est, affirmatum negare, negatum affirmare contradictorie; Ex. gr.

1. *Si homo sentit, est animal:*
   Atqui homo sentit:
   Ergo homo est animal.
2. *Si lapides vivunt, nutriuntur:*
   Atqui lapides non nutriuntur:
   Ergo lapides non vivunt.

Horum syllogismorum prior procedit à positione antecedentis ad positionem consequentis, hoc est, assumit antecedens majoris hypotheticæ, indeque infert illius consequens: posterior procedit à remotione consequentis ad remotionem antecedentis, hoc est, assumit contradictionem consequentis, indeque infert contradictionem antecedentis. In disputationibus studemus compendio, & cum volumus ex antecedente in-

ferre

ferre consequens, proposita majore, dicimus: *Atqui verum est antecedens, ergo & consequens*: vel, *Atqui verum prius, ergo etiam posterius*. Si volumus ex consequente colligere antecedens, dicimus, *Atqui falsum consequens, ergo & antecedens*: vel, *Atqui falsum posterius, ergo etiam prius*.

2. Addamus exempla syllogismorum vitiosorum.

1. *Si planta est animal, vivit*:
Atqui planta non est animal:
Ergo planta non vivit.
2. *Si planta est animal, vivit*:
Atqui planta vivit:
Ergo planta est animal,

Horum syllogismorum prior vitiosus est, quia procedit à remotione antecedentis; posterior, quia procedit à positione consequentis.

3. Sed & hic vitiosus est,

Si omne animal est rationale, omnis etiam bestia est rationalis:
Atqui nulla bestia est rationalis:
Ergo nullum animal est rationale.

Causa peccati est, quod minor contraria sit consequenti, & conclusio contraria sit antecedenti, non contradictoria. Debebat enim inferri, *Ergo aliquod animal non est rationale*. Hoc enim est removere antecedens, ut diximus.

VIII. *Si idem sit subjectum antecedentis & consequentis in majore hypothetica, syllogismus hypotheticus fieri poterit categoricus & simplex, abjecto cum conditione SI communi antecedentis & consequentis subjecto.*

IX. *Et syllogismus à positione antecedentis, erit in prima; à remotione consequentis, in secunda figura.*

1. ¶ Sint exempli loco syllogismi illi duo, quos dixi suprà bene concludere: horum prior erit in prima; alter, in secunda figura, si cum particula SI subjectum conclusionis majori detrahatur, hoc modo:

1. *Omne sentiens est animal*:
Omnis homo sentit:
Ergo omnis homo est animal,

2. *Omne vivens nutritur:*
Nulli lapides nutriuntur:
Ergo nulli lapides vivunt.

2. Atq; hinc liquet, cæteros modos syllogismorum hypotheticorum vitiosus esse. Si enim syllogismus à remotione antecedentis fiat categoricus, erit paralogismus ex minore negante in prima figura. Si syllogismus à positione consequentis fiat categoricus, erit paralogismus ex duabus affirmatibus in secunda figura. Sint exempli loco duo syllogismi vitiosi, quos supra proposui; ex iis fient categorici, hoc modo;

1. *Omne animal vivit:*
Atqui planta non est animal:
Ergo planta non vivit.

2. *Omne animal vivit:*
Atqui omnis planta vivit:
Ergo omnis planta est animal.

X. *Si aliud sit subjectum antecedentis, aliud consequentis in majore, & prædicatum idem; syllogismus hypotheticus, poterit quidem fieri categoricus, sed non poterit fieri syllogismus simplex.*

XI. *Si etiam prædicatum diversum sit, ne categoricus quidem fieri poterit ex iisdem terminis.*

1. ¶ Hic enim syllogismus,
Si Abraham justificatus est ex fide, nos quoque ex fide justificabimur;
At qui Abraham justificatus est ex fide;
Ergo nos quoque justificabimur ex fide,
poterit quidem fieri categoricus, sed qui habeat majorem partium relatione compositam; ut,
Quo modo justificatus est Abraham, eo modo nos quoque justificabimur:
Atqui Abraham justificatus est ex fide:
Ergo nos quoque ex fide justificabimur.
At hic syllogismus,
Si ex lege est justitia, Christus frustra mortuus est:
Atqui Christus non frustra mortuus est:
Ergo ex lege non est justitia,

nullo

nullo pacto potest fieri categoricus: quia medium quod assumitur ad probandam conclusionem, non est simplex, sed integra hæc enunciatio, *Christus frustra mortuus est*; ac proinde sunt in eo quatuor termini, *justitia, esse ex lege, Christus, frustra mortuum esse*: At in syllogismo categorico non possunt esse quatuor termini simplices. In quo differt à syllogismo hypothetico, qui potest ex quatuor terminis simplicibus componi, sed ita tamen, ut duo eorum coalescant in enunciationem, quæ est terminus complexus, & tota sumitur ut medium, eodemque munere fungitur in syllogismo hypothetico, quo terminus simplex in syllogismo simplici.

2. Ex quibus liquet syllogismos hypotheticos non esse rejiciendos, imo sæpe esse necessarios. Interim præstat inter disputandum, si fieri potest, adhiberi categoricos, quia si forte consequentia syllogismi hypothetici à respondente negetur, ejus probatio difficilis est, & multis verborum ambagibus involuta.

XII. *Syllogismus disjunctivus est, cujus major est propositio disjunctiva.*

XIII. *Quæ si constet duobus membris immediate oppositis, procedi potest à positione alterutrius membri ad eversionem alterius; aut ab eversione alterutrius ad positionem alterius.*

1. ℣ Ex. gr. ex hac positione, *Aut dies est, aut nox*, inferri potest, *Sed est dies, ergo non est nox*; vel, *Sed est nox, ergo non est dies*: vel, *Sed non est dies, ergo est nox*; vel, *Sed non est nox, ergo est dies.*

XIV. *Si major habeat plura membra duobus, cæteris sublatis, quod reliquum est concluditur.*

1. ¶ Ut, *Aut hyems est, aut æstas, aut ver, aut autumnus:*
Atqui hyems non est, neque autumnus, neque æstas:
Ergo ver est.

Si membra propositionis disjunctę non sint oppositа, aut non plene enumerata, syllogismus est vitiosus; ut in hoc syllogismo;

Aut Iurisconsultus est, aut Medicus, aut Philosophus:
Sed non est Iurisconsultus, neque Medicus:
Ergo est Philosophus.

Ubi

2. *Omne vivens nutritur:*
Nulli lapides nutriuntur:
Ergo nulli lapides vivunt.

2. Atq; hinc liquet, cæteros modos syllogismorum hypotheticorum vitiosus esse. Si enim syllogismus à remotione antecedentis fiat categoricus, erit paralogismus ex minore negante in prima figura. Si syllogismus à positione consequentis fiat categoricus, erit paralogismus ex duabus affirmatibus in secunda figura. Sint exempli loco duo syllogismi vitiosi quos supra proposui; ex iis fient categorici, hoc modo;

1. *Omne animal vivit:*
Atqui planta non est animal:
Ergo planta non vivit.

2. *Omne animal vivit:*
Atqui omnis planta vivit:
Ergo omnis planta est animal.

X. *Si aliud sit subjectum antecedentis, aliud consequentis in majore, & prædicatum idem; syllogismus hypotheticus, poterit quidem fieri categoricus, sed non poterit fieri syllogismus simplex.*

XI. *Si etiam prædicatum diversum sit, ne categoricus quidem fieri poterit ex iisdem terminis.*

1. ¶ Hic enim syllogismus,
Si Abraham justificatus est ex fide, nos quoque ex fide justificabimur;
At qui Abraham justificatus est ex fide;
Ergo nos quoque justificabimur ex fide,
poterit quidem fieri categoricus, sed qui habeat majorem partium relatione compositam; ut,
Quo modo justificatus est Abraham, eo modo nos quoque justificabimur:
Atqui Abraham justificatus est ex fide:
Ergo nos quoque ex fide justificabimur.
At hic syllogismus,
Si ex lege est justitia, Christus frustra mortuus est:
Atqui Christus non frustra mortuus est:
Ergo ex lege non est justitia,

nullo

nullo pacto potest fieri categoricus: quia medium quod assumitur ad probandam conclusionem, non est simplex, sed integra hæc enunciatio, *Christus frustra mortuus est*; ac proinde sunt in eo quatuor termini, *justitia, esse ex lege, Christus, frustra mortuum esse*: At in syllogismo categorico non possunt esse quatuor termini simplices. In quo differt à syllogismo hypothetico, qui potest ex quatuor terminis simplicibus componi, sed ita tamen, ut duo eorum coalescant in enunciationem, quæ est terminus complexus, & tota sumitur ut medium, eodemque munere fungitur in syllogismo hypothetico, quo terminus simplex in syllogismo simplici.

2. Ex quibus liquet syllogismos hypotheticos non esse rejiciendos, imo sæpe esse necessarios. Interim præstat inter disputandum, si fieri potest, adhiberi categoricos, quia si forte consequentia syllogismi hypothetici à respondente negetur, ejus probatio difficilis est, & multis verborum ambagibus involuta.

XII. *Syllogismus disjunctivus est, cujus major est propositio disjunctiva.*

XIII. *Quæ si constet duobus membris immediate oppositis, procedi potest à positione alterutrius membri ad eversionem alterius; aut ab eversione alterutrius ad positionem alterius.*

1. § Ex. gr. ex hac positione, *Aut dies est, aut nox*, inferri potest, *Sed est dies, ergo non est nox*; vel, *Sed est nox, ergo non est dies*: vel, *Sed non est dies, ergo est nox*; vel, *Sed non est nox, ergo est dies.*

XIV. *Si major habeat plura membra duobus, cæteris sublatis, quod reliquum est concluditur.*

1. ¶ Ut, *Aut hyems est, aut æstas, aut ver, aut autumnus*:
Atqui hyems non est, neque autumnus, neq; æstas:
Ergo ver est.

Si membra propositionis disjunctę non sint opposita, aut non plene enumerata, syllogismus est vitiosus; ut in hoc syllogismo;

Aut Iurisconsultus est, aut Medicus, aut Philosophus:
Sed non est Iurisconsultus, neque Medicus:
Ergo est Philosophus.

Ubi

Ubi illatio vitiosa est, quia Iurisconsultum, Medicum, Philosophum esse, non sunt opposita. Idem enim & Iurisconsultus esse potest, & Medicus, & Philosophus. Tum membra non sunt plene enumerata. Potest enim aliquis nihil istorum omnium esse: qui aut doctus non sit, aut etiam Theologus sit, aut Philologus.

XV. *Cum remotis ambobus vel omnibus membris, remotum totum, est syllogismus ab enumeratione partium.*

1. ¶ Ex. gr. *Qui injuriam facit, id facit aut furto, aut adulterio, aut contumelia, aut tali aliquo modo.*

Sed nemo sua furatur, aut seipsum adulteratur, neque afficit contumelia:

Ergo nemo sibi facit iniuriam.

XVI. *Syllogismus disjunctivus sit hypotheticus, cum major disjuncta sit hypothetica.*

1. ¶ Ex. gr. hæc præpositio, *Aut dies est, aut nox,* mutari potest in hypotheticam, hoc modo; *Si dies est, non est nox. Si nox non est, est dies.*

XVII. *Syllogismus relativus est, cujus major partium relatione composita est:*

Ut, *Ubi est Christus, ibi etiam erunt fideles:*

Atqui Christus est in cœlo:

Ergo fideles quoque erunt in cœlo.

Huc pertinent syllogismi proportionales: Ex. gr.

Ut se habent duo ad quatuor, ita se habent tria ad sex:

Sed duo se habent ad quatuor, ut dimidium ad totum:

Ergo tria se habent ad sex, ut dimidium ad totum.

Hujusmodi syllogismi non multum differunt figura à simplicibus. Cæterum, quam perperam syllogismi hypothetici & disjunctivi confundantur cum iis, quos Aristoteles vocat syllogismos κατὰ μετάληψιν, & relativi cum iis, quos appellat κατὰ πρόσληψιν, postea dicimus. Hæc de syllogismo qui constat ex propositionibus compositis.

CAP.

CAP. XIII.

De Dilemmate, Prosyllogismo, & Sorite.

THEOREMA I.

Syllogismus ex pluribus syllogismis compositus, vel est dilemma, vel prosyllogismus, vel sorites.

II. *Dilemma est argumentatio duorum membrorum, quorum utrumque adjunctum habet incommodum.*

I. ¶. Δίλημμα dicitur quasi δὶς λαμβάνων, hoc est, syllogismus anceps, & *utrinque capiens*, sive constringens adversarium. Sit pro exemplo illud Biantis apud Gellium, *lib. 5. cap. 11. Si ducenda est uxor, aut pulchra ducenda est, aut deformis: si pulchram ducis, habebis communnem; si deformem, feres pœnam.*

III. *Dilemma constat syllogismo disjunctivo, quo à partium remotione concluditur remotio totius; & duobus syllogismis categoricis, quibus partium remotio confirmatur.*

I. §. Dilemma jam allatum sic resolvi potest;

Si ducenda est uxor, aut formosa ducenda est, aut deformis:
Atqui non est ducenda formosa, neque deformis:
Ergo uxor non est ducenda.

Vxor communis non est ducenda:
Atqui formosa communis erit:
Ergo formosa non est ducenda.

Quæ ducenti futura est pœna, non est ducenda:
Atqui deformis ducenti futura est pœna:
Ergo deformis non est ducenda.

IV. *Dilemma inefficax est, primo, cum membra non sunt immediate opposita; secundo, cum non satis gravi incommoda urgentur; tertio, cum pari efficacia retorqueri potest in autorem.*

I. §. Duplici ergo nomine infirmum est dilemma Biantis de re uxoria: primo, quia membra non sunt immediate opposita: datur enim *media forma*, inquit Gellius, *quæ à nimiæ pulchritudinis periculo, & à summo deformitatis odio vacat, quæ*

quæ ab Ennio perquam eleganti vocabulo, ſtata *dicitur*; *vorino*, uxoria. Deinde non ſequitur neceſſario, ut aut *moſa* communis ſit futura; aut deformis, odio. Exempl *retorſionis* apud Gellium etiam exſtat *eod. lib. cap.* 10. ni quam ſcitum. Euathlus eloquentiæ diſcendæ, cauſarum orandi cupidus, ſeſe dedit in diſciplinam Protagoræ, di diumq; mercedis jam tunc dedit ſtatim, priuſquam diſce pepegitque ut reliquum dimidium daret, quo primo die ſam apud judices oraſſet, & viciſſet. Poſtea, cum longum te pus tranſcurreret, Protagoras litem cum Euathlo conteſta & in hunc modum diſputat; *Sive contra te pronunciatum ſive pro te, reddas oportet, quod peto: Nam ſi contra te lis da rit, merces mihi ex ſententia debebitur, quia vicero; ſin vero tra me judicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, qui viceris.* Euathlus primum ait, iſti captioni potuiſſe obv iri, ſi verba non ipſe faceret, ſed patrono uteretur. Dei retorquet dilemma hunc in modum; *Sive contra me pro ciatum erit, ſive pro me, non reddam quod petis: Nam ſi ju pro mea cauſa ſenſerint, nihil tibi ex ſententia debebitur, quia vicero; ſin contra me pronunciaverint, nihil tibi ex pacto deb quia non vicero.*

V. *Proſyllogiſmus eſt, cum duo ſyllogiſmi quinque propo nibus ita continentur, ut prioris concluſio ſit major vel mino quentis.*

1. §. Ex. gr. *Omne vivens nutritur: Omnis planta vi Ergo omnis planta nutritur: Atqui nulli lapides nutriuntur: nulli lapides ſunt plantæ.* Vel ſic, *Omne animal ſentit: Om homo eſt animal: Ergo omnis homo ſentit: Quicquid autem ſe eſt mortale: Ergo omnis homo eſt mortalis.* Horum ſyllogiſ rum poſterior utrobique eſt principalis; prior eſt auxi ris, & acceſſitus ad probationem; vel majoris, ut in primo; minoris, ut in ſecundo exemplo.

VI. *Sorites eſt argumentatio conſtans multis propoſitioni ita collocatis, ut prædicatum propoſitionis præcedentis fiat ſu ctum ſequentis, indeque prædicatum ultimum concludatur de ſu jecto primo.*

1. §. Σωρείτης dicitur à σωρὸς, hoc eſt, *acervus*, quia quædam propoſitionum veluti coacervatio. Exempli loco

illud Apostoli *ad Rom. cap.* 8. *Quos Deus præcognovit, prædestinavit: quos prædestinavit, vocavit: quos vocavit, justificavit: quos justificavit, glorificavit.* Hinc collige, *Ergo quos præcognovit, glorificavit.*

VII. *Sorites continet tot syllogismos, quot termini inter primæ propositionis subjectum & ultimæ prædicatum interpositi sunt.*

1. §. Itaque Sorites Pauli continebit tres syllogismos, qui hoc modo formari possunt. 1. *Quos Deus prædestinavit, eos vocavit: Atqui quos præcognovit, prædestinavit: Ergo quos præcognovit, vocavit.* 2. *Quos Deus vocavit, justificavit: Atqui quos prædestinavit, vocavit: Ergo quos prædestinavit, justificavit.* 3. *Quos Deus justificavit, glorificavit: Atqui quos vocavit, justificavit: Ergo quos vocavit, glorificavit.*

CAP. XIV.

De syllogismo modali & indirecto.

THEOREMA I.

Quarto dividebatur syllogismus in purum & modalem. Syllogismus purus est, qui constat utraque propositione pura.

II. *Modalis, qui constat utraque vel altera propositione modali.*

1. ¶. De syllogismo modali agit Aristoteles capite 8. & sequentibus usque ad caput 23. lib. 1. Prior Syllogismi modalis quinque sunt ordines: primus ordo est eorum, qui constant utraque propositione modi *necesse*; ut,

Necesse est omne animal sentire:
Atqui necesse est omnem hominem esse animal:
Ergo necesse est omnem hominem sentire.

Secundus ordo est eorum, qui constant altera propositione modi *necesse*, altera pura; ut,

Necesse est omne animal sentire:
Atqui omnis homo est animal:
Ergo necesse est omnem hominem sentire.

Tertius ordo est eorum, qui constant ex utraque propositione modi *contingit*; ut,

Con-

Contingit omnem hominem ambulare:
Atqui contingit aliquem hominem esse album:
Ergo contingit aliquod album ambulare.

Quartus ordo constat ex altera propositione pura, & al modi *contingit*; ut,

Contingit omne animal currere:
Atqui omnis homo est animal:
Ergo contingit omnem hominem currere.

Quintus ordo constat ex altera propositione modi nec & altera modi *contingit*; ut,

Contingit omne animal dormire:
Atqui necesse est omnem hominem esse animal:
Ergo contingit omnem hominem dormire.

Propositiones modi *impossibile* annumerantur propositi nibus modi *necesse*; & propositiones modi *possibile*, iis q sunt modi *contingit*. In syllogismis modalibus observand sunt multæ regulæ, & cautiones, quas Aristoteles citato lo diligenter tradit: verum, quia syllogismorum modalium u est ita magnus usus, & hæ regulæ admodum difficiles sun non duxi operæ prætium eos solicite inculcare. Si quis tam eas cognoscere desideret, legat doctissimam paraphrasin Monlorii in lib. 1. Prior.

III. *Quinto denique dividebatur syllogismus in directum i indirectum. Syllogismus directus est, qui ex sumptis pronunci ipsam quæstionem colligit.*

IV. *Syllogismus indirectus est, qui non ipsam quæstionem c ligit, sed aliud quid; ex quo tamen probatio quæstionis quae conventione sequitur.*

1. §. Arist. *lib.* 1. *Prior. cap.* 24. appellat syllogismum d rectum syllogismum δεικτικὸν, & indirectum, syllogismu ἐξ ὑποθέσεως, hoc est, *ex conventione aut constituto*, & rec Syllogismus enim indirectus non ipsam quæstionem proba sed aliud quid; idque eo pacto ac conditione, ut eo proba ipsa quoque quæstio probata habeatur.

V. *Syllogismus indirectus, vel est syllogismus* δι ἀδυνάτ *hoc est, deducens ad incommodum, vel* δι ὁμολογίας, *hoc est, co cludens* ex concessione.

VI. *Syllogismus ducens ad incommodum est, cum ex co*

traditione quæstionis quam volumus probare, & alia propositione manifeste vera, colligimus aliquid quod est manifeste falsum.

1. § Syllogismus, quo τὸ ἀδύνατον, sive falsum atque incommodum concluditur, est syllogismus directus: ac proposita quæstio, ex falsa conclusione indirecte, & per ambages colligitur. Ea collectio nititur duobus fundamentis, in quibus utrinque consentitur. Prius est, *Ex veris præmissis non sequitur falsa conclusio.* Alterum, *Duo contradicentia non possunt simul esse falsa.* Declaremus rem exemplo; sitque quæstio, *An lapides vivunt?* Tu negas lapides vivere: adversarius, ex Cardani sententia, ait vivere. Sume ergo sententiam Cardani, quæ tuæ contradicit, *Lapides vivunt*: eique adjunge hoc pronunciatum, vel ipsius adversarii judicio verum: *Quicquid vivit, nutritur, habetque partes organicas*: indeque sic argumentare:

Quicquid vivit, nutritur, habetque partes organicas:
Atqui lapides vivunt:
Ergo lapides nutriuntur, habentque partes organicas.

Hæc certe conclusio est falsa, vel ipsa experientia teste. Quare, cum ex veris non sequatur falsum, necesse est alteram propositionum falsam esse. Iam vero, majorem concedit adversarius. Si ergo minor falsa sit, (quod certe necesse est) sequitur ejus contradictionem, *Lapides non vivunt*, veram esse; quod erat probandum.

VII. *Syllogismus ἐξ ὁμολογίας, hoc est, concludens ex concessione, est, cum quæstio proposita in aliam transfertur, hac conventione facta, ut illa probata, quæstio proposita probata sit.*

1. ¶ Quæstio proposita probatur indirecte: sed illa in quam proposita quæstio transfertur, probatur directe. Sic probat Aristoteles, *lib. 2. de Cœlo, cap. 11. Omnia astra esse rotunda.* Quia autem difficile est una ratiocinatione id de omnibus astris simul concludere, transfert quæstionem ad Lunam, probatque, *Lunam rotundam esse*; indeque colligit, *Omnia astra esse rotunda*. præsupponens omnium astrorum eandem esse rationem. *Lunam esse rotundam*, probat ex eo quod ejus lumen portionibus sphæricis crescat, atque minuatur.

2. Ari-

2. Aristoteles *lib.* 1. *Prior. cap.* 44. appellat syllogi ejusmodi, syllogismos διὰ συνθήκης ὡμολογημένους, hoc est *conventione concessos*; & *cap.* 23. syllogismos πρὸς τὸ μετα βανόμενον, hoc est, *qui concludunt transsumptum*; item, *cap.* syllogismos ἐκ μεταλήψεως, *ex transsumptione*, hoc est, ex mutatione quæstionis propositæ. Huc debet revocari sy gismus ἐκ παρασιωπήσεως, quem vocat Aristoteles, quo scilicet batur, quod minus probabile est, ea conditione, ut proba sit, quod magis probabile est. Atque hæc de syllogismo solute, & ratione formæ, considerato.

CAP. XV.

De Syllogismo Dialectico.

THEOREMA 1.

SEquitur syllogismus ratione materiæ, sive in certis mat conditionibus considerandus, & in ordine ad diversos effec qui diversas materiæ conditiones sequuntur.

II. *Atque hac consideratione dividitur syllogismus in ver & fallacem; & verus, in dialecticum & apodicticum.*

1. §. Duplex est notitia thematis complexi, sive enunci tionis: una, qua partes enunciationis seorsum apprehendu rur; altera, qua judicatur enunciationem esse veram aut fa sam. Illa vocatur vulgo notitia apprehensiva; hæc, noti judicativa, vel etiam assensus. Notitia apprehensiva antec dit syllogismum. Non potest enim thema complexum syll gismo probari aut refelli, nisi partes cognitæ sint, & men præconceptæ. Assensus, si opus sit, efficitur syllogismo: ita existimatio generale sit effectum syllogismi. Assensus vel ve rus est, vel falsus: unde & syllogismus, alius ad errorem dedu cit, alius ad veritatem. Si deducit ad errorem, vocatur syll gismus ἀποδεικτικὸς, sive *fallax*, *lib.* 1. *Post. cap.* 16. & si dece ptor victoriam tantum spectet & gloriam, dicitur ἐριστικὸς, ho est, *contentiosus*; si etiam lucrum respiciat, σοφιστικὸς, id e *sophisticus*, *cap.* 11. *Soph. elench.* Sophista enim est, qui lu crum captat ex ea, quæ videtur esse sapientia, & non est, *Ibid. cap.* 1. Syllogismus ad veritatem ducit, vel generat scien

am, vel opinionem, aliumve assensum, aut existimationem, quæ non est scientia. Si scientiam generat, dicitur ἀπόδειξις, hoc est, *demonstratio*, ut *lib.* 1. *Post. cap.* 2. *Cap.* 2. *Soph. elench.* vocatur syllogismus demonstrativus, & syllogismus didascalicus; & *lib.* 8. *Top. cap.* 11. philosophema. Si generat opinionem, aut aliam aliquam assensionem, dicitur syllogismus dialecticus: & si aliquid concludit ex iis, quæ adversario videntur probabilia, πειραστικὸς, hoc est, *tentativus*, ut videre est *cap.* 11. *Elench. sophist.* ubi dicitur, πειραστικὴν esse διαλεκτικήν τινα, id est, *partem aliquam dialectices.*

III. *Syllogismus dialecticus, est syllogismus generans opinionem, aut alium quemlibet assensum præter scientiam.*

1. ¶ Aristoteles *lib.* 1. *Top. cap.* 1. definit syllogismum dialecticum, Συλλογισμὸν ἐξ ἐνδόξων συλλογιζόμενον, hoc est, *syllogismum, qui ex probabilibus colligitur*: & dialecticum, cujus instrumentum est syllogismus dialecticus; methodum ἀφ' ἧς δυνησόμεθα συλλογίζεσθαι περὶ παντὸς προτεθέντος πρόβλημα τοῦ ἐξ ἐνδόξων, καὶ αὐτοὶ λόγον ὑπέχοντες μηδὲν ἐροῦμεν ἐναντίον, hoc est, *qua poterimus de quolibet proposito problemate argumentari, & ipsi disputationem sustinentes, nihil dicemus repugnans.* Duæ igitur sunt partes dialectici; pro utravis parte adferre quicquid facit ad probandam sententiam suam; & diluere, quicquid ab aliis contra affertur, aut vero afferri potest. Hisce partibus censetur dialecticus bene defungi, cum nihil prætermittit eorum, quæ ad hosce fines consequendos conducunt, *eod. lib. cap.* 3.

2. Methodus sive ars dialectica ad tria potissimum utilis est; πρὸς γυμνασίαν, hoc est, *ad exercitationes* scholasticas, ingenii acuendi & judicii confirmandi causa instituendas; πρὸς ἐντεύξεις, hoc est, *ad conventus* & colloquia, quæ in quotidiana conversatione cum quibuslibet hominibus instituenda sunt; & πρὸς τὰς περὶ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας, hoc est, *ad comparandas scientias Philosophicas.* Atque hoc quidem duplici ratione: primo, quia in quæstione perplexa, expensis & ponderatis utrinque rationibus, facilius est statuere, quid verum sit; ut testis est Aristoteles, *lib.* 2. *Met. cap.* 2. secundo, quia ad scientiarum principia confirmanda, si forte in dubium vocentur, Dialectica plurimum adfert auxilii. Nam cum prin-

cipia propriis rationibus in sua scientia non possint con-
mari, unum supereſt, ut confirmentur rationibus commu-
bus, sive dialecticis.

3. Atque hoc modo tradit Aristoteles artis Dialecticæ,
syllogismi dialectici naturam, & definitionem: quam re-
jam non disputabo. Hoc tantum dicam, in aperto errore
sari eos, qui syllogismi dialectici nomine eas solum ar-
mentationes intelligunt, quæ ex probabilibus præmissis
nerant opinionem; & tamen syllogismum verum partium
in dialecticum & apodicticum. Multa enim sunt loca,
argumenta suppeditant, non apodictica quidem, sed tam
necessaria: quæ, etsi non generent scientiam stricte dict
efficiunt tamen assensum firmum & indubitatum; quem
opinionem vocat, nimis audacter *opinionis* vocabulo abut
Ut igitur omnes argumentationes non apodicticas syllogi
dialectici appellatione concluderemus, definitionem pre
fuimus laxiorem, eamque à fine petitam. Ut enim dem
stratio est syllogismus scientiam pariens, ita syllogismus
lecticus dicitur non is solum qui opinionem generat, sed
cunque generat assensum qui non est scientia.

IV. *In syllogismo dialectico consideranda sunt problem
propositiones, & inventio argumentorum.*

V. *Quæstio dialectica sive problema debet esse tale, u
que pietati aut bonis moribus, neque sensui communi ad
setur.*

1. ¶ Nihil refert, sitne problema, quod syllogismo
lectico probandum est, necessarium an contingens, probab
an paradoxum, verum an falsum; modo non adversetur
tati, bonis moribus, aut sensui communi. Non enim opo
(inquit Aristoteles *lib.* 1. *Top. cap.* 11.) omne problem
quæstionem vocare, sed illud solum, de quo dubitare po
quispiam τῶν λόγῳ δεομένων, καὶ μὴ κολάσεως ἢ αἰσθήσεως, h
est, *eorum adversus quos rationibus agendum est, non pœna,
sensuum testimonio.* Siquis enim in dubium vocet, *Sitne D
colendus, parentes honorandi, magistratui parendum*; &c.
plicio potius quam rationibus dialecticis coercendus est.
militer, siquis dubitet, *An nix sit alba*, non alia ratione qu
sensuum testimonio confutandus est: quod qui spernit,
tandem concedit è VI.

VI. *De subjecto problematum dialecticorum non est laborandum. Attributa dialectica vel sunt primarum, vel secundarum notionum: quorum illa constituunt problemata realia; hæc, notionalia.*

VII. *Problemata notionalia tam late patent, quam ipsæ affectiones sive notiones Logicæ, primo libro traditæ.*

1. ¶. Ex. gr. cum quæritur, *An locus sit superficies*; est problema primæ notionis, sive reale; quia attributum est veræ res: at cum quæritur, *An superficies sit loci genus*; est problema notionale; quia attributum non est vera aliqua res, sed notio tantum Logica, sive secunda, quæ nihil aliud est quam aliquid ratione confictum. Aristoteles *lib. 1. Top. cap. 4.* facit quatuor classes attributorum dialecticorum, ad quas vult omnia problemata revocari. Hæ classes sunt genus, definitio, proprium, & accidens. Differentiam generi adjungit, si sit latior specie; definitioni, si cum specie reciprocetur. Species, si forte attribuatur in problemate, revocatur ad genus. Problemata de eodem & diverso, ait ad definitionem pertinere.

2. Problemata generis, definitionis, & proprii, sunt problemata secundarum notionum sive notionalia. Problemata realia revocantur ad problemata accidentis; & ex problematibus notionalibus ea, in quibus quæritur, an aliquid sit alicujus accidens. Non enim id solum Aristoteli problema accidentis est, cum quæritur, verbi gratia, *An nigror sit accidens corvi*; sed etiam cum quæritur, *An corvus sit niger; an crocitet; an sit avis*, &c.

3. Hæc attributorum dialecticorum divisio forte apta est ad scopum consequendum, quem Aristoteles sibi habet in Topicis propositum. At nostro instituto accommodatius est a notionalia attributa ad istum modum dividere & disponere, quo *libro primo* simplicium thematum affectiones divisimus ac disposuimus. Nulla enim Logica affectio est, de qua non possit problema proponi. Sic quæritur in Theologia, *An Antichristus sit futurus unum certum individuum*: *An fides sit causa electionis*: *An fides sit causa instrumentalis justificationis*: *An charitas sit forma fidei*, &c. Quæ problemata difficulter possunt revocari ad illas classes attributorum, quas Aristoteles proposuit.

VIII. *Problemata realia vel sunt absoluta, vel comparata.*

IX. *Problemata absoluta sunt, cum quæritur, an attributum subjecto conveniat, necne.*

X. *Problema comparatum est, cum propositis duobus pluribusve subjectis, quæritur utri magis, vel cui maxime conveniat attributum: vel, cum propositis duobus pluribusve attributis, quæritur utrum subjecto magis, vel quodnam ex omnibus maxime conveniat.*

1. Ex. gr. cum quæritur, *An gloria sit in bonis enumeranda*, est problema absolutum: at cum quæritur, *Sitne virtus, an gloria magis expetenda; fueritne Alexander fortior an temperantior*, est problema comparatum.

XI. *Problemata dialectica cujuscunque sint generis, petita sunt ex omnibus disciplinis.*

1. §. Dialectica enim est ars universalis, quæ omnibus disciplinis inservit. Aristoteles *lib.* 1. *Top. cap.* 11, & 14. tantum problematum dialecticorum genera enumerat: Etica; ut, *An voluptas sit bonum*: Physica; ut, *An mundus sit æternus*: & Logica; ut, *An detur quarta figura Syllogismorum*. Sed videtur Aristoteles spectasse divisionem Philosophiæ naturalem, moralem, & rationalem sive Logicam, tum temporis acceptam. De qua vide Diog. Laertium in vita Zenonis Cittiensis.

XII. *Propositiones dialecticæ debent esse certæ, aut saltem probabiles, non paradoxæ.*

XIII. *Probabile est, quod, cum certum non sit, magis tamen videtur verum esse quam falsum.*

XIV. *Probabilitatis gradus sunt quinque. Probabile enim dicitur, & quod omnibus videtur, & quod plerisque, & quod sapientibus; iisque vel omnibus, vel plerisque, vel nobilissimis & celeberrimis.*

XV. *Paradoxum dicitur, quod verum est præter opinionem vulgi.*

XVI. *Itaque quod paucis, iisque celeberrimis sapientibus videtur, tum demum probabile est, cum idem non est paradoxum.*

1.§. Propositio dialectica definitur ab Aristotele, *lib.* 1. *Top. cap.* 10. ἐρώτησις ἔνδοξος, hoc est, *interrogatio probabilis*; ἐρώτησις τῆς ἀντιφάσεως, hoc est, *interrogatio contradictionis*; item, λῆψις τοῦ φαινομένου καὶ ἐνδόξου. hoc est, *sumptio ejus quod apparet esse verum, quodque probabile est.* Etenim dialecticus olim interrogando eliciebat assensum ejus cum quo disputaret, & quod concessum esset, assumebat ad ratiocinandum, ut respondentem ex concessis redargueret. Quæ disputandi ratio apparet in dialogis Platonis, eamque docet Aristoteles lib. 8. Topicorum. Igitur propositio dialectica dicitur *interrogatio*, quoad eum qui percontatur; & *sumptio*, quoad eum qui ratiocinatur. Cum autem interrogatio sit multiplex (nam quæri potest, an res sit, quid sit, quanta, qualis, quotuplex, aut unde sit) ea sola interrogatio dialectica dicitur, ad quam responderi potest, *ita*, vel *non*.

2. Probabile definivi, quod, cum certum non sit, magis tamen videtur esse verum, quam falsum. Nam Aristoteles non tam definivit probabile, quam illius gradus ac modos recensuit. Propositio dialectica debet esse ἔνδοξος non παράδοξος, hoc est, contraria opinioni vulgi, aut respondentis. Quomodo enim concedet respondens, quod judicat esse falsum? Propositiones dialecticæ, vel certæ sunt, ac necessariæ (nam & hæ probabiles sunt) vel contingentes, hoc est tales, ut interdum falsæ sint. Hæc enim propositio, *Matres diligunt liberos suos*, omnibus hominibus videtur vera; etsi repertæ sint matres, quæ liberos suos oderunt.

CAP. XVI.

De Inventione argumentorum dialecticorum, sive de locis & regulis topicis.

THEOREMA I.

AD *inventionem argumentorum dialecticorum spectat locus & regula.*

II. *Locus est sedes, & nota quædam communis, cujus admonitu argumentum invenitur.*

III. *Regula sive canon est propositio continens rationem consequentiæ syllogismi dialectici.*

1. §. Nomen loci ait Cicero, *in Topicis ad Trebatium*, Aristotele acceptum esse pro *sede* sive *domicilio argumenti*, etiam pro *nota, unde omnis in utramque trahitur oratio.* Ad etiam in *lib. 2. de Orat.* aptam hujus acceptionis causam: *enim*, inquit, *si cui aurum, quod esset multifariam defossum, monstrare vellem, satis esse deberet, si signa & notas ostend locorum, quibus cognitis ille sibi foderet, & id quod vellet, par lo labore, nullo errore inveniret: Sic has argumentorum novi as, quæ illa mihi quærenti demonstrant, ubi sint: reliqua, cura cogitatione eruuntur.* Boethius, *lib. 1. Comment. in Topica Cic nis*, ait ipsos canones, quos *maximas* vocat, ab Aristo *locos* appellari in Topicis, quia reliquas propositiones, modo, quo loci corpora, complectuntur. Ipse ait, locum *sedem argumenti*: qua definitione vult partim intelligi positionem maximam, sive regulam, partim maximæ positionis differentiam. *Vid. lib. 2 de diff. Top. cap. 2.* Quic sit de sententia Aristotelis aliquanto magis videtur rati consentaneum, propositiones universalissimas & notissim appellare canones sive regulas. Ex iis enim, veluti ex c busdam axiomatibus dialecticis, omnis ratiocinatio fi Ex. gr. cum probatur, *Logicam esse artem, quia est habitus recta ratione effectivus*, argumentum sumptum est à defi tione, nititurque hoc canone, *Cui convenit definitio, ei conve etiam definitum.* Hujus argumenti locus, sedes, ac nota, est finitio: canon, quo hæc ratiocinatio nititur, est maxima, axioma dialecticum. Locus facit ad inventionem argume torum: canon ad judicium, sive ad discernenda argume firma ab infirmis.

IV. *Argumenta dividuntur in* ἔντεχνα *sive* artificialia, ἄτεχνα *sive* inartificialia.

V. *Argumenta artificialia sunt, quæ ex consideratione pari problematis, non sine arte eliciuntur.*

VI. *Inartificialia, quorum inventio artem non requirit: Su que nihil aliud quam testimonia.*

1. §. Argumenta artificialia appellantur à Cicerone, *Part. orat. insita*; inartificialia, *assumpta*: quia illa in ipsis re infixa sunt; hæc vero foris assumuntur. Et quanquam arte inveniuntur, non tamen sine arte tractantur.

VII.

VII. *Argumenta inartificialia eodem modo adhibentur ad confirmanda aut refellenda problemata notionalia & realia; argumenta artificialia non item.*

VIII. *Argumenta artificialia, quæ adhibentur ad confirmanda aut refellenda problemata notionalia, sumuntur ex natura aut proprietate illius affectionis, sive notionis, de qua in problemate quæritur.*

1. ¶ Hoc est, Sumitur definitio illius affectionis, sive notionis, quæ controversa est, vel canon aliquis ad eam pertinens (quales in doctrina thematum simplicium nonnullos collegimus) isque ponitur loco majoris, & ex eo, facta assumptione, concluditur affectionem controversam inesse subjecto. Hoc modo concluditur, *Aerem non esse genus venti, quia est illius subjectum sive materia; Immortalitatem non esse genus vitæ æternæ, quia est illius affectio.* Eaque argumentatio hoc canone nititur; *Quod est subjectum aut proprietas rei, non potest esse illius genus*; quem nos posuimus cap. 11. lib. 1. theor. 15. Sic probant Theologi, *Bona opera non esse causam nostræ justificationis; quia omni causa prior est effectu suo: atqui bona opera sunt posteriora justificatione.* Hæc argumentatio nititur theor. 3. cap. 15. lib. 1. Hujusmodi syllogismi vocantur ab Aristotele *lib. 2. Post. cap.* 8. syllogismi Logici, hoc est, notionales, eorumque usus maximus est in omnibus disciplinis. Et Aristoteles videtur præcepta sua Topica præcipue ad illius fabricandi rationem & usum accommodasse, nisi quod libro secundo & tertio quædam tradat, quæ spectant ad inventionem argumenti realis. Quare nobis fuit aliquantulum recedendum ab Aristotelis methodo in tradenda doctrina de argumentorum dialecticorum inventione; quia non idem Aristoteli consilium fuit, quod nobis esse debuit.

IX. *Argumenta artificialia, quæ adhibentur ad probanda aut refellenda problemata realia, sumuntur ex affectionibus ad naturam subjecti aut prædicati pertinentibus, tanquam ex locis suis.*

X. *Quorum tamen ea præstantiora sunt, quæ sumuntur ex natura prædicati; quia non quæritur, an sit subjectum, sed an sit prædicatum, sive an prædicatum insit subjecto.*

1. § Ex. gr. si quis probet, *Commodatum non esse mutuum quia non fit de meo tuum*, argumentum sumptum est à notatione prædicati: at si quis probet, *Logicam esse artem quæ dirigit rationem, quia dicitur* ἀπὸ τῆς λόγου, argumentum ductum est à notatione subjecti.

XI. *Argumenta artificialia vel sunt absoluta, vel comparata.*

XII. *Argumenta absoluta vel sunt consentanea, vel dissentanea.*

XIII. *Argumenta consentanea dicuntur, quæ cum aliqua parte quæstionis consentiunt.*

XIV. *Eaque vel à nomine ducuntur, vel à re ipsa.*

XV. *Argumentorum, quæ à nomine ducuntur, duo sunt loci, notatio, & conjugata.*

XVI. *Argumentorum consentaneorum quæ ducuntur à re sunt novem loci; definitio, genus, species, totum, pars, causa, effectum, subjectum, & adjunctum.*

1. § Ad definitionem referenda est differentia specifica quæ cum specie reciprocatur: differentia generica revocatur ad genus; ut & species collata cum suis individuis. Individua se habent ad species, ut species se habent ad genera; idemque inductio individuorum pertinet ad locum speciei. Locus totius & partis, admodum angustus est: nam totum integrale solum, ejusque partes complectitur. Totum potentiale ejusque partes, pertinent ad locum generis & speciei; totum formale cum suis partibus, ad locum definitionis & generis; totum essentiale cum suis partibus, ad locum causæ & effectati. Proprietates, objecta, signa, sive antecedentia ea sint, sive consequentia, sive conjuncta, item circumstantiæ, pertinent ad locum adjunctorum.

XVII. *Argumenta dissentanea sumuntur ab oppositis. Horum quinque sunt loci; disparata, contraria, relata, privantia, & contradicentia.*

XVIII. *Argumentorum comparatorum loci sunt quinque; majora, minora, paria, similia, & dissimilia.*

XIX. *Testimonia vel divina sunt, vel humana.*

XX. *Ex omnibus hisce locis non sunt sumenda argumenta ad quodlibet problema probandum, aut refutandum; sed in tanta copia, rejectis levioribus graviora, & proposito problemati convenientiora, nunc ex his, nunc ex illis locis seligenda sunt.*

CAP.

CAP. XVII.

De canonibus ad locos consentaneos pertinentibus.

THEOREMA I.

Singuli loci suos habent canones sive regulas; easque vel absolutas, vel comparatas: quarum illas prius, has deinde recensebimus.

1. § Canones ad unumquemque locum pertinentes promiscue proponemus, singulosque singulis exemplis illustrabimus: tum etiam, qui necessarii sint ac certi, qui vero probabiles, & quæ exceptiones in singulis observandæ sunt, subjiciemus.

II. *Locus à notatione habet duos canones: Primus canon, Cui convenit etymologia nominis, ei convenit & nomen; &, Cui etymologia nominis non convenit, ei neque nomen convenit.*

1. ¶ Sic concludas, *servari fidem, quia fit quod dictum est.* Fides enim, teste Cicerone, sic appellata videtur, quia *fit* quod *dictum* est. Item, *non esse mutuum, quia non fit de meo tuum.*

III. *Secundus, Cui convenit nomen, ei etiam convenit etymologia nominis; non contra.*

1 § Ut, *Est σώφρων, ergo σώζει τὴν φρόνησιν*, hoc est, non patitur judicium suum de rebus practicis voluptate aut dolore depravari. Ambo hi canones incerti sunt; minus tamen fallunt in nominibus generum aut specierum, quam in nominibus individuorum.

VI. *Locus à conjugatis habet tres canones: Primus, Cui convenit unam conjugatorum, ei convenit & alterum; &, Cui unum non convenit, ei neque alterum convenit.*

1. ¶ Huc pertinet illud Mitionis apud Terentium, *Homo sum, humani nihil à me alienum puto.* Sic in jocis in Cæsarem dictis apud Suetonium, concluditur, *Bibulum non fuisse consulem, quia non consuluit Reip.* Verba sunt,

Non Bibulo quicquam nuper, sed Cæsare factum est:
Nam Bibulo fieri consule nil memini.

In hoc canone hæc cautio adhibenda est, Ne conjugata sola vocis, & non etiam naturæ affinitate juncta sint. Nam in iis, quorum unum significat potentiam naturalem aut habitum,

bitum, alterum actionem, admodum fallax est illatio. N enim sequitur, *Habet visum ; ergo videt : Est ebrius ; ergo ebrioſus : Facit juſta ; ergo est juſtus*, & sic in aliis.

V. *Secundus, Conjugatorum sunt conjugata consequentia.*

1. ¶ Ut, si ita argumenteris, *Logicus ea facit, quæ ar regulis reguntur ; ergo Logica est ars.* Hic cavendum est, ne concretis, quæ per accidens prædicantur de se invicem, co gatur etiam abstracta de se invicem prædicari. Nam e aliquod dulce sit, quod album est, v.g. lac ; non sequitur men, aliquam dulcedinem esse alborem.

VI. *Tertius, Conjugata contrariorum inter se contra sunt.*

1. ¶ Ut, *Si sanitas & ægritudo sint contraria, etiam s num esse, & ægrum esse, erunt contraria.* Canones à conjuga tis, si hoc modo limitentur, raro fallunt.

VII. *Locus à definitione habet duos canones : Primus, C convenit definitio, ei convenit & definitum ; &, Cui definit non convenit, ei neque definitum convenit.*

1. § Ut, si probes, *Logicam esse artem, quia est habitus cum recta ratione effectivus ;* aut, *non esse scientiam, quia non est cen rei necessariæ cognitio per proximam causam.*

VIII. *Secundus, Quod convenit definitioni, etiam convenit definito ; &, Quod definitioni non convenit, neque definito con venit.*

1. ¶ Ut, *Qui mediocritatem consuevit servare in omnibus rebus, is est felix : Vir bonus consuevit mediocritatem servare in omnibus rebus ; improbus non item : Ergo vir bonus est felix improbus non est felix.* Hic cavendum est, ne quod de definitione dicitur, ut est definitio, de definito concludatur ; ut fit in hoc syllogismo, *Animal rationale sunt duæ voces : Homo est animal rationale : Ergo homo est duæ voces.* In cæteris, ca nones à definitione sunt certissimi, modo sumantur definitiones reciprocæ.

IX. *Locus à genere habet duos canones : Primus, Quod uni versè de genere affirmatur, id etiam affirmatur de speciebus & Quod universè negatur de genere, id negatur etiam de spe cie bus.*

1. ¶ Sic probes, *Visum errare posse, quia omnis sensus er*

rare potest: & *Iustitiam non esse à natura, quia nulla virtus à natura est.* In hoc canone cavendum est, ne quod generi ex accidenti tribuitur, & non secundum essentiam, id alia acceptione de specie concludatur: veluti, siquis ita argumentetur, *Animal est genus*, aut *trissyllabum*: *Homo est animal*: *Ergo homo est genus*, aut *trissyllabum*.

X. *Secundus, Sublato genere, tollitur species; sive, Cui adimitur genus, ei & species adimitur.*

1. §. Ut si probes, *sensum non esse scientiam, quia non est habitus.* Solet hic canon sic proferri, *A genere ad speciem valet illatio negata*; non etiam affirmata: quia enim genus latius patet specie, non necesse est, ut posito genere etiam species ponatur. Canones à genere sunt certissimi.

XI. *Locus à specie habet tres canones*: *Primus, Posita specie ponitur genus; sive, Cui tribuitur species, ei etiam tribuitur genus.*

1. §. Sic concludi potest, *Logicam esse habitum, quia est ars.* Hic canon sic quoque proponitur, *A specie ad genus valet illatio affirmata*; non etiam negata: non enim necesse est, si species alicui adimatur, ut ei etiam adimatur genus: neque enim sequitur, *Non est homo; ergo non est animal.*

XII. *Secundus, Sublatis omnibus speciebus, tollitur genus; sive, Cui adimuntur omnes species, ei & genus adimitur.*

1. §. Ut, *Amicitia non est fortitudo, non temperantia, non justitia, non prudentia; ergo non est virtus.* Hujusmodi argumentatio est syllogismus ab enumeratione partium.

XIII. *Tertius, Quod convenit omnibus speciebus, id convenit etiam generi; &, Quod nulli speciei convenit, id neque generi convenit.*

1. §. Hic canon est fundamentum inductionis, tum affirmatæ, tum negatæ; de qua egimus suo loco: inde exempla petantur. Cæterum omnes canones hujus loci sunt fidelissimi.

XIV. *Locus à toto habet duos canones*: *Primus, Posito toto, ponuntur omnes partes principales.*

1. §. Sive, Cui tribuitur totum, ei etiam tribuuntur omnes partes principales: ut, *Sempronio legata sunt alimenta; ergo & vestes & victus & habitatio.* Dixi *partes principales.* Nam

posito

posito toto, ut etiam ponatur quælibet minutissimarum partium, quæ ad integritatem quidem rei, non ad essentiam pertinent, non est necesse.

XV. *Secundus, Quod convenit toti similari, convenit etiam singulis partibus; &, Quod toti similari non convenit, nulli partium convenit.*

1. §. Ut, *Aqua sua natura est humida; ergo quælibet aquæ gutta est humida: Cœlum non est corruptibile; ergo neque stellæ.* Hic caveatur, ne quod toti tribuitur, qua totum est, de parte concludatur: non enim, quia aqua ubique terrarum est, etiam unaquæque gutta ubique esse debet. Canones hujus loci sunt certi.

XVI. *Locus à partibus habet quatuor canones: Primus, Positis omnibus partibus atque unitis, ponitur totum.*

1. §. Ut, *Cæsar Belgium occupavit, Aquitaniam, & Celticam; ergo totam Galliam occupavit.* Dixi *unitis*: nam positis omnibus partibus domus, iisque non unitis, domus non est.

XVII. *Secundus, Sublata parte principali, tollitur totum.*

1. §. Ut, *Infantes destituuntur cognitione Christi; ergo etiam destituuntur fide.* Dixi principali: quia sublata manu non interit homo, sed tantum efficitur, ut mutilus sit; at capite, aliave parte necessaria sublata, necesse est ut intereat.

XVIII. *Tertius, Quod convenit omnibus partibus, etiam toti convenit; &, Quod nulli parti convenit, id etiam toti non convenit.*

1. §. Ut, *Lex, Prophetæ, Evangelia, scripta Apostolorum, sunt* θεόπνευστα, id est, divinitus inspirata: *ergo tota Scriptura est divinitus inspirata. Parietes, columnæ, tigna, trabes, tectum, præse non ferunt antiquitatem: ergo non videtur ædificium antiquum.*

XIX. *Quartus, Quod convenit parti similari, etiam convenit toti; &, Quod parti similari non convenit, id neque toti convenit.*

1. §. Ut, *Vnaquæque aquæ gutta est humida; ergo aqua est humida: Stellæ non sunt corruptibiles; ergo neque cœlum.* Hoc in canone cavendum est, ne, quod parti similari convenit ob externam causam, & non ob propriæ naturæ conditionem

nem, id de toto similari concludatur. Non enim sequitur, quia *aquæ gutta quælibet est rotunda, totum elementum aquæ esse rotundum.* Nam præterquam, quod nullum elementum sit determinatæ figuræ, præter terram, etiam guttarum rotunditas non est à natura aquæ, sed à paucitate materiæ, qua fit, ut aqua diffluere non possit. In cæteris, canones hujus loci sunt certi.

XX. *Locus à causis in genere habet unum canonem: Posita causa in actu, necesse est poni causatum; & vicissim.*

1. §. Causa in actu dicitur, quæ causat, sive quæ munus atque causalitatem suam exercet. Atqui implicat contradictionem, si quis dicat, causam causare, & causatum non causari; fabros ædificare, & domum non ædificari; aut domum ædificari, & non esse qui ædificet.

XXI. *Locus à materia habet duos canones: Primus, Sublata materia, tollitur compositum & forma materialis.*

1. § Ut, si probes, *Vbi non sunt ligna, illic non esse naves*; aut, *quia lapides non habent corpus organicum, nec animam habere.* Dixi *forma materialis*: forma enim immaterialis, qualis est anima humana, sublata materia non tollitur.

XXII. *Secundus, Qualis materia, tale compositum.*

1. §. Ut. *Statua est ex carioso ligno; ergo ipsa est carioſa.* Hic canon obtinet tantum in rebus ab arte factis; in naturalibus est fallax.

XXIII. *Locus à forma habet unum canonem: Posita forma, ponitur compositum; eaque sublata, tollitur.*

1. §. Ut, *Pygmæi habent animam rationalem; ergo sunt homines: Stellæ non habent animam; ergo non vivunt.* Hic canon est firmissimus, modo prima pars intelligatur de forma materiali. Nam posita anima rationali, hominem poni non est necesse. Hoc tamen necesse est, ut homo sit, quicunque animam rationalem habet.

XXIV. *Locus ab efficiente habet duos canones: Primus, Qualis causa, talis effectus.*

1. §. Ut, *Deus est bonus; ergo ejus opera sunt bona.* Hic canon fallax est, nisi caute limitetur. Privo enim fallit in causis per accidens. Neque enim sequitur, *filium esse bonum aut malum, quia pater talis fuit.* Filius enim non producitur à patre,

parte, quatenus bonus aut malus est, sed quatenus homo est. Huc pertinet argutia Martialis, *Epigr.* 33. *lib.* 7.

Quo posit fieri modo, Severe,
Vt vir pessimus omnium Charinus
Vnam rem bene fecerit, requiris?
Dicam, sed cito; Quid Nerone pejus?
Quid thermis melius Neronianis?

Charinus enim balneas, & Nero thermas, exstruxerant, non quatenus erant homines impuri & improbi, sed quatenus in iis fuerant opera peritissimorum artificum. Deinde fallit in causis æquivocis. Non enim sequitur, solem animatum esse, quamvis fimum animet; aut cotem esse acutam, quamvis ferrum acuat. Denique fallit in causis voluntariis, cum deficit opera aliquid efficiunt, quod suę peritię non respondet; veluti cum pictor minus eleganter pingit, quam pro arte sua.

XXV. *Secundus, Quod est causa causæ, etiam est causa causati.*

1. ¶. Ut, *Virtus partim à natura est, partim ab institutione, partim à consuetudine: Virtus est causa felicitatis civilis: Ergo felicitas civilis partim à natura est, partim ab institutione parum, à consuetudine.* Hic canon solum locum habet in causis per se subordinatis. Nam in causis subordinatis per accidens, plurimum fallit. Non enim sequitur, *Deus est causa voluntatis nostræ: Voluntas est causa peccatorum: Ergo Deus est causa peccatorum.*

2. Ad locum causæ efficientis etiam hi canones referri solent; *Posita, aut sublata causa proxima, ponitur aut tollitur effectum: & Sublata causa remota, tollitur effectum.* Verum eos ad doctrinam de demonstratione referendos judicavimus, quia pariunt scientiam.

XXVI. *Locus à fine habet unum canonem: Posito fine, ponuntur media ad finem.*

1. ¶. Sic concludit Ovidius, *Hominem condendum fuisse erecto vultu, quia debuit contemplari cœlestia,* qui est finis erectæ figuræ. Verba poetæ sunt,

Omnia cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque tueri
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Media

Media sæpe exprimuntur negatione earum rerum, quæ finem impediunt; ut, *Pupilla debet admittere omnes colores; ergo debet esse sine colore: Electi debent servari; ergo non debent peccare ad mortem.* Interdum fit, ut finis sit causa simpliciter proxima; & tum scientiam efficit, & ad demonstrationem pertinet. Sublato fine media tolli non est necesse: Non sequitur enim, ut libris & præceptoribus destitutus fuerit, quicunque non est eruditus.

XXVII. *Locus à causato, habet quatuor canones: Primus, Posito composito, ponitur materia & forma; eoque sublato, tollitur forma materialis.*

1. ¶ Ut, *Plantæ sunt res viventes; ergo habent corpus & animam: Lapides non sunt res viventes; ergo non habent animam.* Dixi, sublato composito, tolli solummodo *formam materialem*: nam, ut sublato composito materia tollatur, aut forma immaterialis, non est necesse. Non enim sequitur, ut ferrum non sit, si non sit gladius; aut, ut non sit anima hominis, si homo interierit.

XXVIII. *Secundus, Posito effecto, ponitur causam efficientem esse, aut fuisse.*

1. § Ut, *Est ædificium; ergo est, aut fuit architectus: Hic sunt vestigia; ergo hac transierunt homines.* Hoc loco recenseri solet etiam hic canon, *Sublato effecto, tollitur causa proxima.* Sed præstat eum ad doctrinam de demonstratione referre. Quin & eum quem expressimus, eodem retulissemus, si de sola causa proxima intelligi potuisset. Iam vero, quoniam de qualibet causa accipi debet, quæ ad rei effectionem necessaria est, hoc loco præteriri non potuit.

XXIX. *Tertius, Qualis effectus, talis causa.*

1. ¶ Ut, *Pictura est elegans; ergo à perito artifice depicta est.* Huic canoni eædem limitationes addendæ sunt, quas addidimus primo canoni loci à causa efficiente.

XXX. *Quartus, Sublatis mediis, tollitur finis.*

1. § Ut, *Lapides non nutriuntur; ergo non vivunt: Multis hominibus non annunciatur evangelium; ergo non omnes homines servabuntur.*

XXXI. *Locus à subjecto habet hunc canonem; Posito subjecto, ponitur proprietas; eoque sublato, tollitur.*

1. ¶ Ut

1. ¶ Ut, *Christus est Deus; ergo habet potestatem remittendi peccata. Scripta Patrum non sunt verbum Dei; ergo non sunt divinæ autoritatis.* Hi canones sine limitatione certi firmi sunt.

XXXII. *Locus adjunctorum late patet, sub eoque continentur proprietates, objecta, signa, & circumstantiæ.*

XXXIII. *Locus à proprietate habet duos canones: Primus: Cui proprietas tribuitur, ei subjectum tribuitur; &, Cui non tribuitur proprietas, ei neque subjectum tribui potest.*

1. § Ut, *Christus est omniscius; ergo est Deus: Angeli non implent locum; ergo non sunt corpora.*

XXXIV. *Secundus, Quod dicitur de proprio, id dicitur etiam de subjecto; &, Quod de proprio dici nequit, id etiam de subjecto dici nequit.*

1. ¶ Talis est illa illatio; *Percontatorem fugito, quia garrulus idem est*: hoc est, *Garrulus est fugiendus; ergo & percontator.* Tale est illud Senecæ in Hippolyto; *Res est formæ fugax: quis sapiens bono confidat fragili?* hoc est, *Sapiens non debet confidere rei fragili ac fugaci; ergo nec formæ.*

XXXV. *Locus ab objecto habet hunc canonem; Cui tribuitur objectum, ei tribuitur etiam subjectum; &, Cui objectum non tribuitur, ei neque subjectum tribui potest.*

1. § Ut, *Doctrina de fallaciis Sophisticis dirigit mentem in cognitione rerum; ergo est pars Logicæ: Logica non agit de rebus necessariis; ergo non est scientia.* Argumenta hujus loci admodum firma sunt, si ducta sint ab objectis propriis: in cæteris tantum sunt probabilia; veluti, si quis ita colligat, *Loquitur de re militari, ergo est miles; de re literaria, ergo est studiosus: Non delectatur mundo muliebri, sed armis; ergo non est puella.*

XXXVI. *Locus à signis habet hunc canonem Posito: signo antecedente, consequente, aut conjuncto, ponitur res signata; eoque sublato, tollitur.*

1. § Ut, *Aurora apparet, ergo sol orietur: Coguntur nubes; ergo pluet: Mulier laborat pica; ergo concepit: Fugit; ergo conscius est detectæ conjurationis. Pulsus est inæqualis; ergo febricitat: Est hispidus; ergo salax. Non conscribitur miles; ergo non erit bellum: Non fuit Sempronii inimicus;*

ergo

ergo non occidit. Non agit pœnitentiam; ergo non peccavit invitus: Non pallet; ergo brevi non ægrotavit. Non est plenilunium; ergo non est eclipsis: Non amat puerum; ergo non est illius mater. Argumenta à signis firma sunt, cum signa sunt necessaria & propria rebus signatis; in cæteris, probabilia, & aptiora ad generandum suspicionem, quam certam rei cognitionem. Oratoribus argumenta ejusmodi familiarissima sunt, in quæstionibus præsertim facti: Philosophi iis utuntur parcius.

XXXVII. *Locus à circumstantiis hunc habet canonem; Posita circumstantia rei, ponitur res ipsa; & sublata, tollitur.*

1. § Ut, *Furatus est aliquid ex loco sacro; ergo est sacrilegus. Ver venit; ergo flores inveniuntur. Incedit cucullatus; ergo est monachus. Christus debuit nasci stante politia Mosaica, idque Bethlehemi: Atqui politia Mosaica deleta est, una cum Bethlehemo: Ergo Christus non est nasciturus, sed jam natus. Non est pullatus; ergo non luget.* Argumenta hujus loci partim necessaria sunt, ac firma; partim probabilia tantum, atque infirma: Ideoque non ex canone, sed ex usu discernenda sunt.

CAP. XVIII.

De canonibus ad locos dissentaneos, comparatos, & testimonia pertinentibus.

THEOREMA I.

Locus ab oppositis in genere habet duos canones: Primus, De quo affirmatur unum oppositorum, de eo negatur alterum.

1. § Ut, *Est equus; ergo non est homo; æger: ergo non sanus*, &c. Hic servandæ sunt leges oppositionis quas recensuimus lib. 1. cap. 22.

II. *Secundus, Oppositorum prædicata sunt opposita.*

1. § Ut, *Iustus est, qui servat leges; ergo injustus est, qui leges transgreditur.* Hic cavendum est, ne de oppositis prædicetur differentia, aut affectio generica. Neque enim sequitur, *Homo est corpus animatum; ergo bestia est corpus inanime:*

Non etiam hoc, *Albor eſt viſibilis ; ergo nigror inviſibilis;* quia *animatum eſſe*, eſt differentia hominis generica ; & *viſibilem eſſe*, affectio coloris, non alboris. At hoc ſequitur, *Albor diſgregat ; ergo nigror congregat viſum.*

III. *Locus à contrariis habet tres canones : Primus, Quod ſuſcipit unum contrariorum, id etiam ſuſcipit alterum ; & Quod unum non ſuſcipit, id neque alterum ſuſcipit.*

1. ¶ Ut, *Amor eſt in appetitu concupiſcente ; ergo & odium : Beſtiis non convenit jus ; ergo non afficiuntur injuria.*

IV. *Secundus, Contrariorum ſunt contraria cauſæ, effecta, & adjuncta.*

1. ¶ Ut, *Virtus eſt à bona, ergo vitium à prava conſuetudine : illa beatos efficit ; ergo hoc miſeros : illa eſt optanda ; ergo hoc fugiendum.* Hic duo vitanda ſunt : Primo, ne accipiantur cauſæ aut effecta per accidens: Neque enim ſequitur, *Vir bonus amat ac defendit ſuos ; ergo improbus odit ac deſerit ſuos:* quia amare ſuos, non eſt virtutis, ſed naturæ. Secundo, ne adhibeantur cauſæ, quarum effecta pendent à diſpoſitionibus materiæ. Nam ob materiæ diſſimilitudinem fit ſæpe, ut eadem cauſa contrarios producat effectus; aut cauſæ contrariæ, effectus ſimiles : nam calor indurat lutum, & emollit ceram; & minæ non raro idem efficiunt in quibuſdam, quod in aliis preces : nimirum, quia cauſa efficiens non agit ſecundum modum virtutis ſuæ, ſed ſecundum modum ſubjectæ materiæ.

V. *Tertius, Contrariorum immediatorum neceſſe eſt alterum ineſſe ſubjecto capaci, alterum non ineſſe.*

Ut, *Libertus non eſt ſervus ; ergo eſt liber : Numerus non eſt par ; ergo eſt impar.* Canones hujus loci, adhibitis limitationibus propoſitis, ſatis firmi ſunt, præſertim tertius.

VI. *Locus à relatis hunc habet canonem : Poſito uno relatorum, ponitur alterum ; eoque ſublato, tollitur.*

1. Ut, *Cui pater dominus eſt, ille patris ſervus eſt.* Huc pertinet illud Martialis ;

A ſervo ſcis te genitum, blandeque fateris,
Cum dicis dominum, Soſibiane, patrem.

Socii Romanorum non ſunt ſubditi Romanis : ergo Romani non ſunt eorum magiſtratus. Hic canon certiſſimus eſt.

VII. *Locus à privantibus habet unum canonem : Priva-*

tium alterum necesse est inesse subjecto capaci, alterum non inesse.

1. ¶ Ut, *Est cæcus; ergo non videt. Ego*, inquit Servator noster, *sum lux mundi; qui me sequitur, non ambulat in tenebris.* Subjectum capax dicitur, tum ratione naturæ, tum ratione temporis à natura præstituti. Hic canon firmus est.

VIII. *Locus à contradicentibus habet hunc canonem: Posito uno ex contradicentibus, removetur alterum; & contra.*

1. ¶. Hic canon est fundamentum, quo nituntur omnium scientiarum principia: quem qui negat, eum fugit ratio.

IX. *Locus à majori habet duos canones: Primus, Cui convenit majus, ei etiam minus convenit.*

1. §. Ut, *Deus dedit vitam hominibus; ergo dabit alimentum: dedit corpus; ergo dabit amictum.*

X. *Secundus, Quod non convenit majori, id neque minori convenit.*

Ut, *Angeli non sunt puri coram Deo; multo minus homines: capto ab hostibus non licet condere testamentum; multo minus perduelli.*

XI. *Locus à minori habet duos etiam canones: Primus, Cui non convenit minus, ei neque majus convenit.*

1. §. Ut, *Non licet irasci fratri suo vemere; multo minus occidere.*

XII. *Secundus, Quod convenit minori, convenit etiam majori.*

1. § Ut, *Impudicus fœminæ alienæ intuitus peccatum est; ergo ipsum adulterium: Deus præbet victum & amictum bestiis; quanto magis hominibus?*

XIII. *Locus à pari habet tres canones: Primus, Paribus paria conveniunt.*

Ut, *Davidi licuit edere panes propositionis ad sedandam famem; ergo licuit discipulis Christi spicas evellere die sabbathi ad famem similiter sedandam.*

XIV. *Secundus, Cui unum parium convenit, ei & alterum convenit: &, Cui unum non convenit, ei neque alterum convenit.*

1. §. Ut, *Christus habuit potestatem miraculose sanandi paralyticum; ergo habuit etiam potestatem remittendi peccata:*

Virum magnanimum non decet incessus concitatus ; ergo neque oratio concitata ac præceps.

XV. *Tertius, Quod convenit uni parium, id etiam convenit alteri ; & , Quod uni non convenit, id neque alteri convenit.*

1. §. Ut, *Orpheus, Pollux, Theseus, Hercules, potuerunt inferos adire; ergo hoc beneficium Æneæ non videtur denegandum, qui generis nobilitate illis non est inferior.* Sic disputat Æneas apud Virgilium, cum ait,

Si potuit manes accersere conjugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibusque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties ; quid Theseа ? magnum
Quid memorem Alciden ? Et mi genus ab Iove summo.

Tyrus non sustinuit impetum Alexandri; ergo neque Hierusalem sustinuisset, si Alexander eam oppugnasset.

2. Omnes canones à comparatis magnam habent probabilitatem, & pœne certi sunt, si argumentum cum partibus quæstionis apte comparetur; hoc est, si comparetur cum ipso subjecto aut prædicato quæstionis, non cum re aliqua, quæ subjecto aut prædicato determinando est addita: hoc enim si fit, inepta est illatio. Veluti, si quis sic argumentetur, *Lusca potest eminus videre bovem ; ergo & aviculam* : idque ex hoc canone; Cui majus convenit, ei etiam minus convenit. Causa erroris consistit in prava comparatione : nam etsi bos major sit avicula; majoris tamen perspicaciæ est, eminus aviculam, quam bovem cernere.

3. Quidam hos locos sic instituunt, ut non considerent paritatem aut imparitatẽ rerum (quod nos fecimus) sed probabilitatis: quod etiam fecit Aristoteles *lib. 2. Top. cap. 10.* Hi quatuor canones complectuntur omnes ratiocinationes à majori, à minori, & a pari. 1. Si quod magis videtur esse, non est, non erit etiam quod minus videtur esse ; ut, *Angeli non sunt puri coram Deo; multo minus homines. Non licet irasci fratri suo temere ; multo minus occidere.* Hic canon respondet duobus nostris negatis, alteri à majori, alteri à minori. 2. Si quod minus videtur esse, est, erit & illud quod magis videtur esse ; ut, *Deus dedit vitam; ergo dabit alimentum. Impudicus fœminæ*

fœminæ intuitus peccatum est; ergo & adulterium. Hic canon respondet duobus nostris affirmatis, alteri à majori, alteri à minori. 3. Si unum eorum, quæ æque videntur, est, erit & alterum; ut, *Davidi licuit edere panes propositionis; ergo licuit discipulis Christi vellere spicas die sabbathi ad sedandam famem. Christus habuit potestatem edendi miracula sua virtute; ergo etiam habuit potestatem remittendi peccata. Orpheus, Pollux, Theseus, & Hercules, potuerunt inferos adire; ergo & Æneas.* 4. Si unum eorum, quæ æque videntur esse, non est, neque alterum erit; ut, *Virum magnanimum non decet incessus concitatus; ergo neque concitata oratio. Tyrus non sustinuit impetum Alexandri; ergo neque sustinuisset.* Hi duo canones respondent tribus nostris à paribus.

4. Ex quibus liquet, idem argumentum sæpe esse à minori & à majori simul; à minori scilicet probabilitate, & à majori re; ut, *Deus dedit vitam, ergo dabit alimentum.* Minus enim probabile est, Deum vitam dare, quam dare alimentum, & tamen illud revera majus est. Etsi autem parum in eo situm sit, utram rationem in hisce locis ineamus, facilior tamen, & planior erit doctrina de majori & minori, si in hisce locis instituamus comparationem quantitatis in rebus, (quod nos fecimus) quam si instituamus comparationem probabilitatis in propositionibus. Hæc enim comparatio convenientior est enthymematibus, quam integris syllogismis.

XVI. *Locus à simili habet hunc canonem; Similibus similia conveniunt.*

1. §. Intelligitur hoc loco non simplex, sed composita similitudo, sive analogia; Ut, *Vascula angusti oris superfusam abunde humoris copiam respuunt, sensim instillatam admittunt: ergo tenella discentium ingenia præcepta disciplinarum paulatim proposita capiunt facilius, quam confertim.* Argumenta ex loco similium petita magis illustrant, quam probant, &, ut ait Mc Linæus, afferunt magis assentiendi pudorem, quam assentiendi necessitatem.

XVII. *Locus à dissimili habet unum canonem: Dissimilibus similia convenire, non est necesse.*

1. §. Hic locus non valet ad probandum, aut ad refellendum, sed ad solvendas rationes à simili petitas. Si quis enim

probet, omnia inter homines debere esse communia, quia omnia sunt communia inter bestias; respondendum est, dissimilem esse rationem hominum & bestiarum: ac proinde necesse non esse, ut iis eadem aut similia conveniant.

XVIII. *Locus à testimoniis habet decem canones: Primus, Testimonium divinum est firmissimum, atque adeo αὐτόπιστον.*

1. §. Assensus, quem testimonium efficit, proprie vocatur fides, quæ tanto est firmior, quanto major est dicentis autoritas, sive ἀξιοπιστία. Testimonium divinum est, quod ab ipso Deo profertur; ut illud, *Hic est Filius meus dilectus, hunc audite*, & similia: vel etiam quod ab hominibus dictum aut scriptum est quos constat fuisse θεοπνεύστους, quales fuerunt Prophetæ, & Apostoli. Hodie nullum testimonium ut divinum recipiendum est, præter illud quod in sacri codicis libris canonicis continetur.

XIX. *Secundus, Ad certitudinem testimonii divini proximè accedit testimonium sensus, tum externi, tum interni; quo etiam pertinet testimonium conscientiæ.*

1. §. *Conscientiæ magna vis est*, inquit Cicero pro Milone, idq; non in judicio tantum, *ut neque timeant, qui nihil commiserint, & pœnam semper ante oculos versari putent qui peccarint*; sed in tota vita, in omnibusque rebus. Naturæ enim nostræ insevit Deus vim quandam assentiendi universalissimis quibusdam, & notissimæ veritatis propositionibus, quibus nituntur artes, & scientiæ, tum theoreticæ, tum practicæ; quales sunt hæc enunciata, *Totum est majus sua parte; Deo debetur religio, parentibus honor, magistratui obedientia*, &c. Qui ejusmodi propositionibus non habet fidem, is certe conscientiam suam & propriæ naturæ vim ejurare videtur.

2. Non minor est vis externorum sensuum; quorum judicium qui certum esse negant, sublatis scientiis, omnique animi assensione ἀναταλήψιαν, atque ἐποχὴν induxerunt; ut Academici, & Sceptici.

XX. *Tertius, Nullum testimonium humanum per se αὐτόπιστον est, aut necessariæ veritatis: sunt tamen alia aliis firmiora.*

1. §. Nullum testimonium humanum, quatenus humanum, hoc est, quatenus ab homine prolatum, ita certum est,

ut de illo non liceat dubitare: tum quia supra humanam conditionem est, non posse errare; tum quia homines facillime abripiuntur affectibus, quorum impetu ut verum amplectuntur, quod sedato affectu non ignorant esse falsum.

XXI. *Quartus, Quod tacito omnium consensu nititur, præcæteris verisimile est.*

1. ¶ Ut, *animam hominis esse immortalem.* In hoc tamen numero non sunt habendæ vulgi quædam inveteratæ opiniones; veluti, *Cygnos moribundos suavissime canere: Vrsas parere catulos informes*, &c. quas cordati homines respuunt.

XXII. *Quintus, Dissidentibus hominum testimoniis, quod plures & sapientiores testantur, credibile est esse verum.*

XXIII. *Sextus, Artifici perito credendum est in sua arte.*

XXIV. *Septimus, Si de verbis sit quæstio, usitatissima sunt optima.*

XXV. *Octavus, In quæstionibus de jure, plurimum valent leges, plebiscita, senatus-consulta, placita principum, edicta, responsa prudentum, acta publica, consuetudo, sententiæ in simili causa latæ.*

XXVI. *Nonus, In quæstionibus de facto adhibentur testes, chirographa, confessio.*

XXVII. *Decimus, Testimonium negatum non probat.*

1. ¶ Neque enim sequitur, *Aristoteles aut Plato hoc non dixerunt; ergo ita se non habet.* Sed siqua vis probandi in testimonio sit, hoc sequitur; *Aristoteles, Plato, aliique sapientiæ consulti, hoc dixerunt ita se habere; ergo ita se habet*; aut, *dixerunt ita se non habere; ergo ita se non habet.* Nam etsi testimonium non debeat esse negatum, nihil tamen vetat, quo minus negata conclusio testimonio probetur. Testimonia sacrarum literarum etiam negata probant in rebus ad salutem factu aut creditu necessariis; in cæteris non item: nimirum, quia omnia ad salutem necessaria, sacris literis perfecte continentur. Atque hæc de canonibus absolutis.

CAP. XIX.

De canonibus comparatis.

THEOREMA I.

Canones comparati, vel sunt certi, vel incerti loci.

II. *Canones certi loci, vel sunt generales, vel speciales: quorum illi comparationem continent in quocunque; hi, in certo tantum genere.*

1. ¶ Ex. gr. hic canon, *Cujus effectum est magis tale, illud est magis tale*, est certi loci, quia exprimit locum effecti e quo argumentum sumtum est; & est generalis, quia potest omnibus rebus aptari, quæ in aliquo genere comparationem admittunt. At hic, *Quod convenit præstantiori subjecto, illud ipsum est præstantius*, est certi quidem loci, quia indicat argumentum petitum esse ex loco subjecti; sed non est generalis, quia potest iis solum rebus aptari, quæ comparantur in bonitate. Hic vero *Quod est diuturnius est melius*, incerti loci est & specialis; quia nec locum argumenti exprimit, neque omnibus rebus, quæ inter se comparantur, aptari potest.

III. *Canones comparati certi loci, ex canonibus absolutis secundum locorum seriem formari possunt. Pauci enim loci sunt, quorum canones affirmati non admittunt comparationem.*

1. ¶ Aristoteles tradit canones comparatos *lib.* 3. *Top.* sed qui maxima parte speciales sunt & incerti loci. Ex iis primum selegimus eos, qui ad certos locos revocari possunt: deinde qui generaliter efferri possunt, proponemus generaliter; qui non possunt generaliter efferri, proponemus specialiter. Quam in re sequemur eandem seriem locorum, quam sumus capitis superiori secuti, & canones absolutos, prout fieri poterit, in comparatos convertemus. Negati non sunt ad comparationem idonei: quia in negatione non sunt gradus. Post etiam adjiciemus præcipuos ex iis, qui ad locos certos non possunt revocari.

2. Notatio non admittit comparationem quia eadem etymologia aut pluribus non convenit, aut certe non convenit secundum magis & minus.

3. Canones comparati à conjugatis: 1. *Cui unum conjugatum*

gatum magis convenit, ei & alterum magis convenit; ut, Cæsar magis consuluit Reip. quam Bibulus; ergo fuit magis consul. 2. *Si unum conjugatum uno præstantius est, & alterum altero præstantius est*; ut, si pietas sit præstantior eruditione, præstat pium esse, quam eruditum.

4. A definitione: 1. *Cui definitio magis convenit, ei magis quoque convenit definitum*; ut, si definitio alboris sit, *color disgregans visum*, sequetur, id esse albius alio, quod visum magis disgregat. 2. *Quod magis convenit definitioni, id magis convenit definito*; ut, habitus revocans affectus animi & actiones nostras ad mediocritatem, magis confert ad felicitatem, quam divitiæ; ergo & virtus, cujus ista est definitio.

5. A genere & specie: 1. *Quod generi magis convenit, etiam magis convenit speciebus*; &, *Quod magis convenit speciei, etiam magis convenit individuis*; ut, si substantia immaterialis perspicacior est corporea, anima hominis separata perspicacior est, quam est in corpore. 2. *Quod continetur sub præstantiori genere aut specie, id ipsum præstantius est.* Sic, quia vivens est nobilius non vivente, musca erit nobilior cœlo.

6. A toto & parte: 1. *Si totum homogeneum est magis tale toto, etiam pars est magis talis parte*; & *vicissim*: ut, si aurum est gravius ære, etiam quælibet auri pars gravior erit qualibet parte æris, servata eadem proportione magnitudinis. 2. *Quod absolute tale est, aut aliquid efficit, ut tale sit, illius totum magis tale est, magisque efficit, ut aliquid tale sit, quam pars*; ut, si rhabarbarum vim habet purgandi bilem; drachma majorem vim habebit purgandi, quam scrupulus, qui tertia pars drachmæ est. Sub hac generali maxima multæ speciales continentur; ut, 1. *Plura bona paucioribus anteponenda sunt.* Sic virtus cum nobilitate præstantior est virtute sola. 2. *Quod honestum, jucundum & utile est, id melius est eo, quod honestum, jucundum, aut utile tantum est.* 3. *Quod bonum suo accessu auget, aut abscessu minuit, melius est eo, quod bonum accessu suo non auget, aut abscessu non minuit.* 4. *Quo quid bonum accessu suo magis auget, aut abscessu magis minuit, eo melius est.*

7. A materia & forma: 1. *Cujus materia est magis talis, illud ipsum est magis tale.* Sic, quia aurum præstantius & durabilius

rabilius est lapide, aut saxo; sequitur auream statuam præstantiorem & durabiliorem esse lapidea. 2. *Quod habet nobiliorem formam, id ipsum nobilius est.* Sic, quia hominis forma est præstantior forma bestiæ (illa enim immaterialis est & immortalis, hæc materialis & mortalis) sequitur hominem nobiliorem esse bestiis. Simili ratione suadere possis, muscam præstantiorem esse cœlo, quia illius forma est anima; hujus forma quædam non vitalis.

8. A causa efficiente: 1. *Quod per se, simpliciter, ac natura sua est tale, illud est magis tale, quam id, quod per accidens, secundum quid, aut per participationem tale est.* Sic cibus est salubrior pharmacis; quia ille per se salubris est, pharmaca per accidens: & lux est utilior tenebris; quia illa omnibus utilis est, hæ furibus tantum, aut iis qui latere volunt. Denique sol est splendidior luna; quia ille sua natura splendet, hæc per participationem. 2. *Quod per se, ac natura sua magis tale est, illud efficit magis; & vicissim.* Sic ignis calefacit magis, quam aqua calefacta; quia est calidior. Sic cognoscas ferrum esse gravius ligno; quia celerius descendit. Hic canon tantum adhiberi potest in causis per se: in causis enim per accidens sæpe fallit. Nam ferrum candens, etsi non sit calidius flamma, urit tamen vehementius, densitate materiæ ustionem adjuvante, & calorem patienti fortius imprimente. 3. *Cui causa magis convenit, ei magis convenit effectum; & vicissim.* Sic probes senes esse prudentiores juvenibus; quia habent majorem experientiam rerum. 4. *Propter quod unumquodque est tale, illud est magis tale.* Sic quia aqua calet ab igne, colligi potest ignem magis calere. Hic canon sæpe fallit: ac primo, in causis per accidens, & æquivocis: Non enim sequitur, *Aliquis est ebrius ob vinum; ergo vinum est magis ebrium: Culter est acutus opera cotis; ergo cos est acutior cultro.* Secundo fallit canon in effectis, quæ non recipiunt magis & minus: ut, si probes patrem esse magis hominem filio, quia filius est homo opera patris. Tertio fallit in iis, quæ non pendent ab una causa. Nam etsi discipulus doctrinam hausit à præceptore, non tamen sequitur, præceptorem semper esse doctiorem discipulo: potest enim fieri, ut discipulus præceptorem suum ingenio & industria superet. 5. *Quorum operatio, opus, effectum aut*

usus

sus melior est, ea ipsa meliora sunt; & quanto melior, tanto meliora. Sic mens præstantior est sensu, quia illius operatio præstantior est; & ars architectonica præstantior est sutoria, quia domus præstantior est calceo; & virtus divitiis, quia illius usus ad animum, harum, ad corpus pertinet.

9. A fine & mediis: 1. *Cui magis convenit finis, ei magis conveniunt media; & vicissim.* Sic probes aliquem habere plus ingenii, librorum, otii, industriæ, quia est doctior; aut esse doctiorem, quia habet plus ingenii, otii, industriæ, &c. 2. *Finis præstantior est mediis;* ut sanitas medicina. Huic canoni alter affinis est; *Quod propter se expetitur, melius est eo quod expetitur propter illud, aut propter aliud, aut etiam eo, quod expetitur διὰ δόξαν,* hoc est, *opinionis, aut ostentationis causa.* Sic probes eruditionem præstare bibliothecæ, amicos divitiis, valetudinem pulchritudini. 3. *Quod propius accedit, ad finem, melius est.* Sic ars imperatoria præstantior est equestri, quia propius accedit ad victoriam. 4. *Quod ad meliorem finem refertur, id melius est.* Sic probat Aristoteles sapientiam præstare virtuti morali, quia ducit ad felicitatem speculativam; quam ait tanto præstantiorem esse felicitate practica, ad quam refertur virtus moralis, quanto æterna præstantiora sunt caducis, *lib.* 10. *Eth cap.* 5.

10. A subjecto & adjuncto: 1. *Quod est in nobiliori subjecto, id si bonum sit, melius est; si malum, deterius eo quod est in subjecto ignobiliori.* Sic virtus melior est sanitate, & vitia morbis deteriora sunt; quia animus nobilior est corpore. 2. *A quo subjectum bonum nominatur, id melius est eo, à quo non nominatur bonum.* Sic bonum honestum melius est utili, quia ab illo boni nominamur, ab hoc non item. 3. *Eorum, quæ ambo subjectum bonum faciunt, id melius est, quod subjectum majori bonitate afficit.* Sic virtutes Theologicæ, fides, spes, charitas, præstantiores sunt virtutibus civilibus. 4. *Quod versatur circa præstantius objectum, id ipsum quoque præstantius est.* Sic philosophia præstantior est medicina: quia illa circa animum, hæc circa corpus versatur. 5. *Id melius est, ex quo majora bona, aut minora mala sequuntur.* Hac ratione præfert Cicero *lib.* 1. *Off.* consilium Solonis, quo primum constituit Areopagitas, victoriæ Themistoclis ad Salamina; quia

quia hæc semel tantū profuit, illud semper proderit civitati.

11. A disparatis: *Cum duorum alterum negamus nobis inesse, ut alterum nobis arrogemus, illud, quod videri volumus inesse nobis, judicamus esse præstantius.* Sic, quia plerique se laboriosos esse negant, ut videantur esse ingeniosi, ingenio valere, melius esse judicant, quam laboriosum esse.

12. A contrariis. 1. *Quod à suo contrario longius abscedit, illud est magis tale.* Sic albius est, quod habet minus admistum nigroris. 2. *Cujus contrarium est deterius, illud ipsum est melius, & contra*: ut, si improbitas sit deterior morbo, probitas erit melior sanitate. 3. *Cujus absentia, interitus, aut amissio deterius est, id ipsum melius est; & contra*: ut, si jactura bonæ existimationis sit majus malum jactura pecuniæ, bona existimatio erit majus bonum pecunia.

13. A majori, minori, & pari: 1. *Quod est magis tale majori, etiam est magis tale minori.* 2. *Si minus est magis tale, etiam majus erit magis tale.* Sic, cum sanitas sit majus bonum divitiis, si virtus sit præstantior sanitate, erit etiam præstantior divitiis. 3. *Si unum parium est magis tale, etiam alterum erit magis tale.* 4. *Quod est magis tale uno parium, etiam est altero magis tale.* Ex. gr. si duorum ponderum æqualium alterum tertio gravius fuerit, aut levius, etiam alterum erit; aut si tertium altero gravius aut levius fuerit, erit etiam altero. Et sic in cæteris. 5. *Si unum genus sit magis tale altero, quod in excellentiori genere est maxime tale, id magis tale erit eo, quod maxime tale est in genere minus excellenti*: ut, si scientia sit præstantior arte, nobilissima scientia erit præstantior nobilissima arte. 6. *Si prædicatum absolutum absoluto subjecto sua natura conveniat, incrementum prædicati conveniet incremento subjecti*: ut, si quod honestum est, bonum sit; id quod honestius est, erit melius; & quod honestissimum, optimum. Dixi *sua natura*: Nam si prædicatum subjecto non conveniat sua natura, fallit canon: neque enim sequitur, *Si exercitatio corporis est bona, major erit melior; & maxima, optima*: quia exercitatio non est ex se, ac natura sua bona, sed quatenus est moderata.

14. A simili & dissimili: *Quod similius est ei, quod tale est aut magis tale, idipsum quoque est magis tale; & contra.* Sic

Ajax

Ajax censetur fortior Ulysse, quia similior est Achilli fortissimo Græcorum. Hic observandum est, ut similitudo instituatur in proprio genere: Non enim, si quis Achilli similior est iracundia, ideo quoque fortior erit, sed tantum iracundior.

15. A testimoniis confirmantur problemata comparata eodem modo, quo absoluta. Ut enim Aristotelis testimonio probari potest, avaritiam esse malam; ita etiam probari potest, eam deteriorem esse prodigalitate. Ita ut canonibus comparatis hoc in loco non sit opus, nisi quod forte ad discernendam testimoniorum autoritatem hic canon notandus sit; *Quod Deus esse dicit, credibilius est, quam quod homines; quod sapientes, quam quod vulgus; quod plures, quam quod pauciores; quod periti artifices, quam quod imperiti; & quod quisque contra se, quam quod pro se testatur.*

16. Atqui hi sunt canones comparati, qui certi loci designationē, vel aperte, vel latenter continent. In quibus omnibus eædem limitationes intelligi debent, quę absolutis canonibus, quibus respondent, sunt additæ. Ex.gr. primus canon comparatus à conjugatis, respondet primo canoni absoluto ejusdem loci. Is sic se habet; *Cui convenit unum conjugatorum, ei convenit & alterum.* Huic canoni hæc est addita cautio, ne adhibeantur conjugata quæ sola vocis, & non etiam naturæ affinitate juncta sunt. Hæc eadem cautio adhiberi debet in canone comparato, qui ita prolatus fuit; *Cui unum conjugatorum magis convenit, ei & alterum magis convenit.* Itaque sicuti non sequitur, *Hic est ebrius, ergo est ebriosus*; Ita quoque non sequitur, *Hic est magis ebrius, ergo est ebriosior.* Et sic in cæteris.

17. Restant ex canonibus comparatis ii, qui certi loci designationem non continent, quales quam-plurimi exstant *lib.3. Top.* Nos ex iis præcipuos seligemus. 1. *Bona diuturniora & constantiora magis expetenda sunt*; ut, bona animi, bonis corporis. 1. *Unumquodque tum magis optandum est, cum opportunius & magis usui est.* Ut, fortitudo in juventute, prudentia in senectute. 3. *Quod semper aut sæpe usui est, id melius est eo, quod raro*; ut, temperantia, fortitudine. 4. *Quæ seipsis contenta sunt, magis eligenda sunt, quam ea*

quæ

quæ aliis egent; ut, abundantia rerum, pecunia. Nam q pecunia abundat, rebus indiget: qui abundat rebus, non i diget pecunia. 5. *Quod splendidius est, id est optabilius*; u gloria divitiis. 6. *Difficilia præstant facilioribus*; 7. *Et pr pria, communibus.* Per *communia* hic non intelliguntur pu blica, sed ea quæ multi habent: per *propria*, quæ soli hab m is, aut cum paucis communia. Hæc enim maxime am mus. 8. *Quæ communicari aliis non possunt, præstantiis qu communicari queunt*; ut, scientia, divitiis. 9. *Non necessari* (τὰ ἐκ περισσοῦ) *præferenda sunt necessariis.* Sic optamu commode vivere potius quam vivere. Hunc canonem no evertit Cicero, cum in Topicis suis ait, *Necessaria non necessa riis præstare.* Nam per *non-necessaria* intelligit superflua. A Aristoteli *non-necessaria* sunt, quæ pertinent ad bene esse (u loquar cum Scholasticis) *necessaria*, quæ pertinent ad esse. 10. *Quæ ab aliis præberi nequeunt, meliora sunt iis quæ ab alii accipiuntur*; ut, virtus & eruditio, divitiis. 11. *Quod quis sib parare mavult, melius est eo quod mavult sibi ab aliis relinqui*; ut, amici opibus. Amicos enim ipsi parare cupimus; ops malimus nobis ab aliis relinqui.

18. Atque hi sunt præcipui canones, quibus problemata comparata confirmanda sunt, qui vel ex canonibus absolutis, vel ex Aristotelis *Topicorum lib.* 3. erui potuerunt. In quibus omnibus, ac imprimis in iis qui comparationem rerum continent in bonitate, hæc cautio adhibenda est, ut ea, quæ comparantur, in cæteris sint paria. Ex. gr. bonum diuturnius præferendum quidem est minus diuturno; sed tum demum, cum in cæteris sunt paria. Atque hæc de syllogismo dialectico.

CAP. XX.

De Demonstratione.

THEOREMA I.

Sequitur demonstratio, quæ definitur συλλογισμὸς ἐπιστημονικὸς i hoc est, *syllogismus scientiam pariens.*

1. §. Demonstratio (ἀπόδειξις Græce) Geometris est delineatio diagrammatis, in quo propositionum suarum veritatem

ratem oculis ſpectandam exhibent. Ei opponitur ψευδογράφημα, hoc eſt, *deſcriptio*, ſive delineatio falſa. Hæc vocabula (ut alia pleraque quæ in doctrina ſyllogiſmorum uſurpantur) è Geometria tranſlata ſunt in Logicam: ibique demonſtratio ſumitur, interdum quidem pro qualibet probatione, certa, & perſpicua; at hoc loco uſurpatur ſtricte, pro ſyllogiſmo ſcientifico: & ψευδογράφημα, pro ſyllogiſmo errorem pariente, ſcientiæ contrarium.

2. Demonſtrationis genus eſt *ſyllogiſmus*: in quo cum dialectico ſyllogiſmo conſentit. Differentia eſt à fine petita, qui eſt *ſcientia*. Vocabulum *ſcientiæ* vel late ſumitur, pro qualibet cognitione, ſive aſſenſu vero; vel ſtricte, pro aſſenſu firmo & infallibili; vel denique ſtrictiſſime, pro aſſenſu propoſitionum, quæ per cauſam aut effectum cognoſcuntur. Cognitio enim firma & infallibilis, vel à ſenſu eſt, veluti cum cognoſcimus meridie lucere ſolem; vel ab intellectu, veluti cum agitur de propoſitionibus univerſalibus, ad quarum veritatem ſenſus non pertingit, ut qui in ſingularibus ſubſiſtit. Cognitio propoſitionũ univerſalium vel ſine ſyllogiſmo generatur, vel per ſyllogiſmum. Sine ſyllogiſmo generatur cognitio, cum propoſitiones ſua luce conſpicuas, pleno mentis aſſenſu amplectimur, ſine ulla probatione. Sic cognoſcimus, *Totum eſſe majus ſua parte, Deum eſſe colendum*, & id genus cætera. Ejuſmodi cognitionem appellat Ariſtoteles, *lib. 2. Poſt. cap. ult.* νῦν, hoc eſt, *intelligentiam*, eamque diſtinguit à ſcientia, quam ait eſſe μετὰ λόγου, hoc eſt, cum ratiocinatione conjunctam. Cum autem ratio ex variis locis peti poſſit, ea ſolum cognitio *ſcientiæ* nomine hic venit, quæ gignitur à cauſa, aut ab effectu. Atque hæc eſt ſtrictiſſima ſcientiæ acceptio, & huic loco propria, ut ex ſequentibus liquebit

II. *Demonſtratio alia eſt* τοῦ διότι, *ſive* cur ſit; *alia*, τοῦ ὅτι, *ſive* quod ſit.

III. *Demonſtratio* τοῦ διότι *eſt, quæ non ſolum probat rem eſſe, aut non eſſe; ſed etiam reddit cauſam, cur res ſit, aut non ſit.*

IV. *Demonſtratio* τοῦ ὅτι, *quæ ſolum probat rem eſſe, aut non eſſe.*

1. ¶ Hæc diviſio petita eſt à fine demonſtrationis. Cum enim

enim demonstratio sit syllogismus scientificus; omnino sequitur, ut, quotuplex est scientia, totuplex etiam sit demonstratio. Iam vero scientia alia est τὸ διότι, sive *cur sit*; alia, τὸ ὅτι, sive *quod sit*: ergo & demonstratio istoc modo dividenda est. *Vide cap.* 13. *lib.* 1. *Post.*

2. Scientia τὸ διότι est cognitio dianoetica, qua cognoscimus causam propter quam res est, esse illius rei causam, nec posse eam rem aliter se habere. Arist. *lib.* 1. *Post. cap.* 2. scientiam τὸ διότι definit hisce verbis, Ἐπίστασθαι οἰόμεθα ἕκαστον ἁπλῶς, ὅταν τὴν τ' αἰτίαν οἰώμεθα γινώσκειν, δι' ἣν τὸ πρᾶγμά ἐστι, τοῦ ἐκείνου αἰτίαν εἶναι, καὶ μὴ ἐνδέχεσθαι τοῦτ' ἄλλως ἔχειν. Hoc est, *Scire putamus unamquamque rem simpliciter, cum putamus causam propter quam res est, cognoscere illius rei causam esse, nec posse eam rem aliter se habere.* In hac Aristotelis definitione non est expressum genus; in nostro, genus scientiæ est *cognitio dianoetica*, hoc est, syllogistica. Hac parte non solum cognitio sensualis à scientia distinguitur; sed etiam cognitio definitionum, & principiorum, quæ non est cognitio dianoetica, hoc est discursiva; sed noetica, hoc est, intellectiva. Essentiæ enim rerum, quæ definitione explicatur, & primorum principiorum veritas, sine discursu apprehenditur. Differentia, qua scientia τὸ διότι tum opinione tum à scientia τὸ ὅτι distinguitur, petita est partim à qualitate medii quo scientia generatur, partim à conditione quæ in animo scientis esse debet. Medium quo scientia τὸ διότι generatur, debet esse *causa* illa quidem *propter quam res est*; hoc est, talis, qua posita res ponitur; & sublata, tollitur. Nam cognitio quæ per effectum, aut per adjunctum comparatur, non est scientia τὸ διότι, ut nec illa quæ comparatur per causam remotam, & non reciprocam. Qui scientiam τὸ διότι adipiscitur, ita animo affectus esse debet, non modo ut cognoscat rei causam, sed etiam, ut agnoscat *eam esse causam rei* quam quærit, utque credat *rem illam non posse aliter se habere*, hoc est, fieri non posse, ut posita illa causa, res non ponatur; aut sublata, non tollatur. Ex quo efficitur, ut scientis animus sit ἀμετάπειστος, καὶ οὐ μεταπειστός, hoc est talis, *qui mutari, aut ratione flecti non possit.* Scientia τοῦ ὅτι à scientia τὸ διότι in eo differt, quod non ex causa proxima propter quam res est, sed ex effectu proximo, aut ex causa remota tantum generetur.

3. Porro

3. Porro, scientia & demonstratio sunt ἐκ τῶν πρὸς ἓν λεγομένων, id est, *ex eorum numero quæ ad unum dicuntur.* Quare fit, ut scientia & demonstratio τοῦ διότι fere ἁπλῶς & sine adjectione dicantur scientia & demonstratio; scientia & demonstratio τοῦ ὅτι, non item. Sunt enim scientia & demonstratio τοῦ διότι, præcipuæ species sui generis: atqui ea est generis æquivoci natura, ut præcipua species nomine generis fere intelligatur. Ut autem accuratius cognoscas, quo nomine scientia & demonstratio τοῦ διότι præstent scientiæ & demonstrationi τοῦ ὅτι, res tota paulo plenius explicanda est. Quatuor sunt quæstiones scientiales, quæ de re aliqua institui possunt; εἰ ἔστι, τί ἐστίν, ὅτι ἐστὶ, καὶ διότι ἐστίν hoc est, *an res sit, quid sit, an insit, & cur insit.* Harum duæ priores, quia pertinent ad themata simplicia, dicuntur quæstiones simplices: reliquæ, quia pertinent ad themata complexa, nuncupantur quæstiones complexæ. Ex. gr. *An sint Pygmæi, &, quid sint Pygmæi,* sunt quæstiones simplices: *An Pygmæi sint cholerici, & cur sint cholerici,* sunt quæstiones complexæ. Τί τὸ λεγόμενόν ἐστιν, hoc est, *quid sit id, quod dicitur,* sive, quid significet vocabulum quo res proposita nominatur, non est quæstio Logica, sed præcognitio, in Logica cujuslibet thematis tractatione, necessaria. Frustra enim quæritur, *an sint,* aut, *quid sint Pygmæi,* vel etiam, *an Pygmæi sint cholerici,* aut, *cur sint cholerici,* si vocabulorum significatio non sit præcognita.

4. Substantiis simplices tantum quæstiones conveniunt; accidentibus, etiam complexæ. Quæri enim potest, *An sit, &, quid sit eclipsis;* item, *An eclipsis insit lunæ, &, cur insit;* sive, *An luna eclipsin patiatur, & cur patiatur.* At de luna, aliisque substantiis, *an sit, & quid sit,* quæri potest; *an insit* alicui, &, *cur insit,* minime. Substantiæ enim non sunt in subjecto. Quæstio *an sit,* non est in accidente separata à quæstione *an insit.* Nam quærere, *An sit eclipsis,* nihil aliud est, quam quærere, *An luna patiatur eclipsin.* Sed nec quæstio *quid sit,* in eo separata est à quæstione *cur sit.* Eadem enim causa solvit utramque. Qui enim novit *cur luna patiatur eclipsin,* is novit etiam *quid sit eclipsis.*

5. Ex quibus liquet scientiam & demonstrationem τοῦ διότι ad omnes quæstiones pertinere. Qui enim causam novit ali-

cujus accidentis, v. g. eclipseos, is novit, *An sit*, & *quid* [illegible] *eclipsis*; *An luna patiatur*, & *cur patiatur eclipsin*. Scientia [illegible] demonstratio τῷ ὅτι pertinent tantum ad quæstionem εἰ ἐστι καὶ ὅτι ἐστὶν, hoc est, *an sit*, *& an insit*. Hinc jam patet, qu[illegible] nomine scientia & demonstratio τῷ διότι præstent scientiæ [illegible] demonstrationi τῷ ὅτι nimirum, quia illæ versantur circ[illegible] quæstionem τῷ διότι, qua soluta, nihil restat, quod quæri po[illegible] sit: at hæ versantur circa quæstionem εἰ ἐστι, καὶ ὅτι ἐστὶν, hoc est, *an res sit*, &, *an insit*: quibus solutis, manet integra qua[illegible] stio τί ἐστι, καὶ διότι ἐστὶν, hoc est *quid sit & cur sit*. Quibus ad[illegible] de demonstrationem τῷ διότι esse finem ad quem altera speci[illegible] referatur.

6. Ex dictis liquet demonstrationem τῷ διότι sic non ap[illegible] pellari, quia concludit τὸ διότι, sed quia ita solvit quæstione[illegible] τῷ ὅτι, ut simul satisfaciat quæstioni τῷ διότι, cum demon[illegible] stratio τῷ ὅτι solam quæstionem τῷ ὅτι solvat. Ex. gr. cu[illegible] sic concludo; *Omne quantum est in loco*: *Atqui omne corpus e[illegible] quantum*: *Ergo omne corpus est in loco*; conclusio non est enun[illegible] ciatio causalis, colligens τὸ διότι, hoc est, *cur corpus sit in loc[illegible]* sed simplex, colligens tantum τὸ ὅτι, hoc est, *corpus esse in lo[illegible] co*. Et tamen est demonstratio τῷ διότι, quia causam contine[illegible] cur corpus in loco sit; ita ut ex minore & conclusione conte[illegible] possit hujusmodi enunciatio causalis, *Omne corpus est in loc[illegible]* *quia est quantum*.

7. Averroes, & qui eum sequuntur, comminiscuntur te[illegible] tiam quandam speciem demonstrationis, quam appellant *de[illegible] monstrationem potissimam*: & aiunt demonstrationem τῷ διότι esse, qua τὸ διότι solum; potissimum, qua τὸ ὅτι simul, & τ[illegible] διότι innotescit. Hæc tertia demonstrationis species, neque Aristotelis autoritate, qui illius nusquam meminit, neq; ratio[illegible] one confirmari potest. Nam quod demonstratio, quæ per cau[illegible] sam proximam solvit quæstionem τῷ διότι, interdum solam notitiam τῷ διότι generet, interdum etiam notitiam τῷ ὅτι, [illegible] hoc non proficiscitur à diversitate demonstrationis, sed à no[illegible] bis, quibus interdum τὸ ὅτι ante demonstrationem est per[illegible] spectum, interdum non est perspectum: & tum innotesci[illegible] τὸ διότι & τὸ ὅτι simul. Quin fieri potest, ut uni τὸ ὅτι sit no[illegible] tum, alteri ignotum: his, si demonstratio proponatur à caus[illegible] proxim[illegible]

proxima petita, alteri erit demonstratio τῦ ὅτι, alteri potissima. Plura vide hac de re apud *Zab. cap.* 11. *de Specieb. Dem.*

CAP. XXI.

De Præcognitionibus.

THEOREMA I.

Omnis demonstratio διότι, *omnisque demonstrativa scientia versatur circa tria. Hæc tria sunt subjectum, affectio & causa, qua demonstratur affectionem inesse subjecto.*

II. *Ex subjecto & affectione componitur quæstio demonstranda: ex causa cum affectione primum, deinde cum subjecto combinata, fiunt præmissæ, sive principia, quibus quæstio demonstratur.*

I. §. Tria sunt, inquit Aristoteles *lib.* 1. *Post. cap.* 7. & 10. quæ in omni demonstratione spectantur, & circa quæ omnis demonstrativa scientia versatur: primum est conclusio quæ demonstratur, sive τὸ πάθος τὸ ὑπάρχον γένει τινὶ καθ' αὑτὸ, hoc est, *affectio, quæ alicui generi*, id est, subjecto, *per se inest*: alterum sunt axiomata, ex quibus conficitur demonstratio, hoc est, principia & causæ: tertium est τὸ γένος τὸ ὑποκείμενον, hoc est, *subjectum*, cujus affectiones & accidentia, quæ illi per se insunt, demonstratio declarat.

III. *In hisce omnibus duo consideranda sunt: præcognitiones, quæ demonstrationem præcedunt; & conditiones, quæ in ipsa demonstratione observandæ sunt.*

IV. *Præcognitio alia est* τῦ ὅτι ἐστὶν, *hoc est*, an sit; *alia*, τῦ τί τὸ λεγόμενόν ἐστιν, *hoc est*, quid sit id quod dicitur, *sive, quid significet vocabulum.*

V. *De tribus terminis, ex quibus demonstratio conflata est, præcognoscendum est*, quid significet nomen; *de subjecto, causa, & præmissis sive principiis, etiam* an sint. *Id vero de affectione ac conclusione demonstrandum est.*

I. §. Omnis cognitio dianoetica, inquit Aristoteles *lib.* 1. *Post. cap.* 1 ἐκ προϋπαρχόντων γίνεται γνώσεως, hoc est, *ex præcedente cognitione gignitur.* Quare necesse est, ut omnia, circa

quæ demonstratio & demonstrativa scientia versatur, an demonstrationem aliquo modo præcognoscantur. De qua vide *Arist. lib.* 1. *Post. cap.* 7. & 11. De tribus terminis, nominis significatio præcognoscenda est, quia alioqui de ignoto disputaretur. Quidam volunt etiam essentialem subjecti definitionem præcognoscendam esse. Verum illud in integra aliqua scientia, puta Physica, aut Geometria, locum tantum habet. Ac cum de singulis demonstrationibus, deque ea scientia quæ ex singulis demonstrationibus gignitur, termo est, essentialem definitionem subjecti præcognosci non est necesse nisi in iis demonstrationibus, in quibus medium est forma subjecti.

2. Τὸ ὅτι ἐστὶν hic late sumitur, complectiturque τὸ εἰ ἐστὶν, *an res sit* simpliciter, &, τὸ ὅτι ἐστιν, *an res insit*. De subjecto demonstrationis, deque causæ per quam affectio de subjecto demonstratur, præcognoscendum est τὸ εἰ ἐστὶν, *an sit* simpliciter. Cum enim incertum est, an sit causa, argumentatio infirma est, & scientiam non efficit. Cum non constat, an sit subjectum, frivola est atque inepta. Frustra enim probes, *Pygmæos esse cholericos, quia sunt brevis staturæ*, si non constet esse Pygmæos. De præmissis sive principiis demonstrationis præcognoscendum τὸ ὅτι ἐστὶν, hoc est, *quod vera sint*. Superest ergo, ut de affectione demonstretur, τὸ εἰ ἐστὶν, *an sit*, deque integra conclusione, quæ constat subjecto & affectione, τὸ ὅτι ἐστὶ, *quod vera sit*, sive quod affectio subjecto insit.

3. Hæc eadem præcognoscenda sunt in integris scientiis. Sic in Physica præcognoscitur, quid sit, aut saltem, quid significet subjectum, puta, *corpus naturale*; quid significent affectiones, *trina dimensio, locus, tempus, motus, quies, generatio, corruptio*, &c. tum quid significent harum affectionum causa ac principia, *materia, forma, privatio, natura, qualitates primæ, antiperistasis*, &c. Præterea præcognoscitur, *esse corpus naturale, ejusque species*; *esse materiam, formam*, &c. Quod dictæ affectiones corpori naturali ejusque speciebus insint, id per earum causas & principia demonstratur. Cæterarum scientiarum eadem est ratio.

VI. *Harum præcognitionum quæ evidentes sunt & omnibus obviæ, sola mente fiunt; quæ non sunt ita evidentes, quin ignorari*

rari possint, in ipso scientiarum limine exprimuntur.

VII. *Et si prolatæ statim à discipulo credantur, proprie dicuntur* ὑποθέσεις, suppositiones; *si discipulus de iis dubitet, vel etiam in contrariam opinionem propendeat, dicuntur* αἰτήματα, postulata.

1. §. Quædam adhibentur in scientiis, quæ non possunt ignorari, ut axiomata: quædam ignorari quidem possunt, sed tamen simul ac à præceptore sunt proposita, à discipulo creduntur sine ulla probatione; ut definitiones: quædam non statim creduntur, adhibentur tamen precario, ac veluti ex pacto; quia eorum probatio (si forte probari possint) pertinet ad Metaphysicam. Sic præsupponitur in Physica, *esse animam*; cum tamen Dicæarchus quidam, teste Cicerone *lib.* 1. *Tusc.* voluerit, *nihil esse animam, & hoc esse nomen totum inane.*

CAP. XXII.

De quæstione demonstrabili, deque medio demonstrationis.

THEOREMA I.

Conditiones, quæ in demonstratione τῶ διότι servandæ sunt, partim ad quæstionem pertinent, partim ad causam sive medium demonstrationis, partim ad præmissas sive principia.

II. *Non omnis quæstio admittit demonstrationem τῶ διότι, sed ea solum, quæ vera est, & veritatis suæ certam atque immutabilem causam habet.*

1. ¶. Primo debet esse vera; quia οὐκ ἔστι τὸ μὴ ὂν ἐπίστασθαι, hoc est, *quod non est, sciri non potest. lib.* 1. *Post. cap.* 2. Secundo, debet habere causam veritatis suæ certam atque immutabilem. Cum enim scientia sit cognitio rei per suam causam, scientia non erit certa, ac proinde neque scientia, si non nitatur immutabili causa.

III. *Itaque neque propositiones immediatæ, neque fortuitæ demonstrari possunt; sed tantum accidentia propria.*

1. §. Harum conditionum prior exstat *lib.* 1. *Post. cap.* 3. posterior *eod. lib. cap.* 8. Cæterum propositiones immediatæ demonstrari nequeunt, sed sine demonstratione sciuntur, quia

non habent causam veritatis suæ. Hujusmodi sunt propositiones, in quibus definitio, aut partes definitionis de definito prædicantur. Hæ enim propositiones, *Homo est animal, Homo est ratione præditus*, constant prædicato quod ita arcte cum subjecto cohæret, ut nulla media causa interjecta sit illius connexionis; cum *esse animal*, & *esse ratione præditum*, sit ipsa hominis essentia. Itaque non magis demonstrari potest, cur *homo sit animal*, aut, *ratione præditus*, quam, *cur homo sit homo*.

2. Fortuita quoque demonstrari nequeunt, quia non pendent à certa atque immutabili causa; unde neque certa lege contingunt. Sola accidentia demonstrari possunt, & quidem propria. Nam substantiæ non habent causam, cur sint in illo subjecto de quo prædicantur; quia prædicantur semper ut genus, aut ut differentia. Et accidentia non propria, non habent certam atque definitam causam. Neq; vero refert quicquam, utrum accidentia propria emanent ab essentia subjecti, an à causa externa; utrum perpetua sint, an sæpiuscule eveniant; hoc tamen requiritur, ut proprium accidens cum causa sua ita necessario cohæreat, ut ea posita ponatur, & sublata tollatur. Ex. gr. etsi luna non semper deficiat, demonstrari tamen potest, lunam deficere; quia semper deficit, cum terra inter solem & lunam è diametro interposita est; & nunquam deficit, cum terra inter solem & lunam non est interposita. Hæc de quæstione demonstrabili.

¶ V. *Medium demonstrationis debet esse causa proxima prædicati; eaque vel efficiens, vel finis: & efficiens vel interna, vel externa.*

1. ¶. Cum causa proxima duobus modis dicatur, vel absolute, vel in suo genere proxima; hoc loco intelligitur causa absolute proxima, hoc est, talis, qua posita ponitur effectum, & sublata tollitur. Cum enim sint quatuor causarum genera, & in unoquoque genere aliqua causa proxima, ex quatuor causis proximis, una tantum est, quæ absolute proxima est. Porro requiritur, ut hæc proxima causa sit causa prædicati; ut etiam sit causa subjecti, non est necesse: quia non quæritur, an sit subjectum (hoc enim præsupponitur) sed, an sit prædicatum, sive, an insit subjecto.

2. Hæc causa proxima debet esse causa efficiens aut finalis.

Nam

lam cum prædicatum sit accidens, non habet materiam aut ormam proprie dictam. Causa finalis adhibetur in iis, quæ unt ob aliud; qualia sunt media, & instrumenta naturalia; em actiones, & habitus, siqui demonstrari possunt. In cæeris adhibetur causa efficiens. Inrerdum contingit, ut causa roxima efficiens sit etiam forma aut materia subjecti: & huiusmodi demonstrationes præstantissimę quidem sunt, non amen specie differunt ab aliis. Sed hæc facilius innotescent doneis exemplis.

1. *Omne rationale est capax scientiæ:*
Omnis homo est rationalis:
Ergo omnis homo est capax scientiæ.

In hac demonstratione medium *rationale* est causa efficiens interna prædicati, & forma subjecti.

2. *Omne terrestre mergitur in aqua:*
Hebenus est terrestris:
Ergo hebenus mergitur in aqua.

Hic medium est causa efficiens interna, & materia subjecti.

3. *Quicquid constat materia & forma, habet trinam dimensionem:*
Omne corpus constat materia & forma:
Ergo omne corpus habet trinam dimensionem.

Hic medium est causa efficiens interna prædicati, & forma simul atque materia subjecti.

4. *Quod trina dimensione præditum est, non admittit aliud corpus secum simul in eodem loco:*
Atqui omne corpus præditum est trina dimensione:
Ergo, &c.

Hic medium est causa efficiens interna prædicati, & proprietas subjecti.

5. *Quod à solis radiis, objecta terra, illustrari nequit, id patitur eclipsin luminis à sole accepti:*
Atqui luna à solis radiis, objecta terra, nequit illustrari:
Ergo luna, &c.

Hic medium est causa efficiens externa prædicati.

6. *Qui factus est ad cœlestium rerum contemplationem, debuit esse sublato vultu:*
Homo factus est ad cœlestium rerum contemplationem:
Ergo homo, &c.

Hic medium est causa finalis prædicati.

3. Interdum fit, ut una eademque quæstio demonstr possit per causam efficientem simul ac finalem. Sic demo straveris *animal dormire*, vel *quia sensus communis à vap bus sopitus, sensuumque externorum meatus obstructi sunt* ; (a hæc est demonstratio à causa efficiente) vel, *ut refocille spiritus, ac reparentur vires animales* ; & hæc est demonstrat à causa finali.

4. Porro demonstrationes τῶ διότι non solum affirma sunt, sed etiam negatæ. Nam sicuti demonstramus, *homin esse capacem scientiæ, quia est præditus ratione* ; ita quoque d monstrari potest, *bestiam non esse capacem scientiæ, quia ratio non est prædita.* Nam cum affirmatio est causa affirmationis negatio est causa negationis ; & vice versa : ut dicitur *lib. Post. cap.* 13.

5. Medium demonstrationis, ut hoc postremo loco adjic am, non solum causa, sed etiam definitio prædicati dicitur Cum enim causa proxima proprii accidentis præcipua pa definitionis sit, fit, ut ea synecdochice dicatur definitio. Cum causa proxima prædicati, subjecti forma est, medium etiam dicitur definitio subjecti. Sed hoc neque necessarium, neque perpetuum est. Quomodo intelligendum sit, quod Aristoteles *lib.* 2. *Post. cap.* 11. dicit, *omnes causas medium demonstrationis esse posse*, omnium optime interpretatur Zabarella *lib. de Med. Dem. & in Com. ad cap.* 11, *lib.* 2. *Post.*

CAP. XXIII.

De conditionibus principiorum demonstrationis τῶ διότι.

THEOREMA I.

Conditiones principiorum sive propositionum demonstrationis τῶ διότι. *aliæ sunt absolutæ, aliæ relatæ.*

II. *Conditiones absolutæ dicuntur, quæ competunt propositionibus in se atque absolute consideratis ; relatæ, quæ conveniunt illis ad conclusionem collatis.*

III. *Conditiones absolutæ sunt ; primo, ut propositiones sint neces-*

necessario veræ, ac reciprocæ: secundo, ut sint immediatæ, sive primæ.

1. ¶ De conditionibus principiorum demonstrationis agit Aristoteles *lib. 1. Prior. cap. 2. & cap. 6.* Propositiones demonstrativæ debent esse *veræ* (falsum enim sciri non potest) & quidem *necessario*: nam ex propositionibus non necessariis non potest colligi necessaria conclusio, nisi casu & per accidens. Quare cum conclusio demonstrationis debeat esse necessaria, idque propter propositiones præmissas, ipsæ quoque propositiones debent esse necessariæ. Neq; vero hoc satis est; sed debent esse necessariæ in summo gradu, hoc est, reciprocæ ac καθόλου πρῶτον. Continent enim causam proximam prædicati, quæ talis est, ut cum effectu suo reciprocetur.

2. Propositio dicitur duobus modis immediata: nempe vel ratione subjecti, vel ratione causæ. Propositio dicitur immediata ratione subjecti, in qua prædicatum dicitur de primo ac reciproco subjecto. Hoc sensu etiam conclusio debet esse immediata: omnis enim propositio καθόλου πρῶτον ac reciproca, hoc modo immediata est. Ratione causæ dicitur propositio immediata, quæ non habet causam veritatis suæ extra se, per quam demonstrari potest. Hoc sensu dicitur requiri, ut propositiones demonstrationis sint immediatæ ac primæ. Et certe, si propositiones non essent immediatæ, tolleretur scientia. Nam quicquid causam habet suæ veritatis, illud non scitur, nisi per causam illam demonstretur. Si igitur principia demonstrationis per alia principia demonstrari possent, ista pariter per alia, & sic porro, daretur progressus in infinitum, qui pugnat cum natura scientiæ. Cæterum cum dicimus, propositiones demonstrationis non posse demonstrari, id de demonstratione τῷ διότι Intelligendum est. Sequenti enim capite docebimus, eas demonstratione τῷ ὅτι innotescere posse.

IV. *Hæ duæ conditiones requiruntur in majore necessario: minorem, dummodo vera sit, non necesse est necessariam, aut immediatam esse.*

1. ¶ Major propositio constat affectione & illius causa proxima, quæ non solum reciprocantur inter se, sed etiam necessario

necessario, ac immediate cohærent: at minor conflata est ex affectionis causa & subjecto, quæ non necesse est tam arcte cohærere, ut propositionem necessariam, reciprocam, atque immediatam constituant; cum affectionis, non subjecti quæratur scientia.

2. Minor non est necessaria, nedum ut sit reciproca, ac καθόλου πρῶτον, cum medium demonstrationis est causa efficiens externa prædicati. Ex. gr. *Quod radiis solis, objecta terra, nequit illustrari, id patitur defectum luminis à sole accepti: Luna radiis solis, objecta terra, nequit illustrari: Ergo, &c.* In hac demonstratione minor nullum habet gradum necessitatis, cum non sit perpetua. In demonstrationibus à causa efficiente interna, aut à causa fineli, minor semper quidem necessaria est, sed tamen non semper reciproca est: quia sæpe subjectum proximum, ac reciprocum non habet nomen. Ex. gr. *Omnis planta, cujus humor in pediculis foliorum congelatur, defrondescit,: Humor vitis congelatur: Ergo, &c.* Hujus demonstrationis minor non est reciproca, quia non soli viti contingit ista humoris congelatio. Sed id propterea fit, quia non est proprium nomen, quo significentur omnes & solæ plantæ, quibus humoris congelatio, & fluxus foliorum accidit. Ob eandem causam fit, ut etiam conclusio non sit reciproca. *Vide lib. 1. Post. cap. 5. & lib. 2. cap. 16.*

3. Minor non est immediata, cum causa proxima prædicati priorem causam habet, per quam demonstrari potest. In omnibus cum causis, quæ demonstrationem ingrediuntur, quædam series ac subordinatio est, ita ut posterior quæque sit effectum præcedentis. Quoties ergo effectum aliquod per ejusmodi causam demonstratur, quæ prioris causæ effectum est, minor necessario debet esse mediata. Ac tum minor ista in priorem causam resolvenda est, & sic porro, donec ad primam causam istius seriei perveniatur, quæ demonstrationem constituat ex utraque propositione immediata. Hæc demonstratio cæterarum omnium fundamentum est, quæ sunt ejusdem seriei. Itaque in docenda scientia, à prima demonstratione progrediendum est ad sequentes, ordine synthetico: & tum minor mediata, censetur quasi immediata, quia jam ante

te demonstrata est. Propositio enim demonstrata non minus apta est ad pariendam scientiam, quam propositio immediata atque indemonstrabilis. Si quis tamen incidit in demonstrationem, cujus minor est mediata, ei ordine alalytico progrediendum erit, versus demonstrationem primam ac fundamentalem: nec prius erit scientiam assecutus, quam ad primam causam pervenerit: in hac enim acquiescit animus. Addamus exempla, ut res melius intelligatur: *Quod trina dimensione præditum est, non admittit aliud corpus secum simul in eodem loco: Omne corpus præditum est trina dimensione: Ergo, &c.* Hujus syllogismi minor demonstrari potest hoc modo; *Quod constat ex materia & forma, est præditum trina dimensione: Omne corpus constat materia & forma: Ergo omne corpus, &c.* Hujus demonstrationis minor æque ac major immediata est, quia *constare materia & forma* est definitio corporis.

4. Similis series est in demonstrationibus à causa finali, in qua subordinatus finis per ulteriorem demonstratur, donec ad ultimum finem in unoquoque genere perveniatur, in quo animus acquiescit. Ex. gr. *Animal habet pulmones, ut respiret: respirat ad cordis refrigerium: cor refrigeratur, ut servetur temperies caloris: temperies caloris servanda est, ut animalis vita conservetur.* Si hæ demonstrationes in forma proponantur, omnes, excepta ultima, habebunt minorem mediatam: ultima cæterarum fundamentum est.

5. Interdum fit, ut demonstrationes à causa efficiente resolvi nequeant in propositiones immediatas, nisi demonstrationes à causa finali commisceantur cum demonstrationibus ab efficiente causa. Ex. gr. *Homo est acutissimi tactus, quia est cutis tenerrimæ: Est cutis tenerrimæ, quia habet copiosos & elaboratos spiritus animales: Habet copiosos & elaboratos spiritus animales, quia habet cerebrum (spirituum animalium officinam) amplissimum* Hactenus causæ efficientes. *Hominem habere perfectissimum & amplissimum cerebrum*, demonstrandum est à fine, nimirum *quia debuit ratiocinari: Hominem debere ratiocinari*, demonstratur iterum à causa efficiente, nempe *quia est animal rationale.* Hic jam quiescimus, quia minor est definitio hominis, ac proinde immediata atque indemonstrabilis.

V. Con-

V. *Conditiones principiorum ad conclusionem relatæ sunt tres: primo requiritur, ut sint causæ conclusionis; secundo, ut sint priora; tertio, ut sint notiora conclusione.*

VI. *Hæ conditiones requiruntur in utraque propositione.*

1. §. Ut se habet medium demonstrationis τῦ δότι affectionem demonstrandam, ita se habent principia, sive premissæ, ad conclusionem. Quare, sicuti medium est causa, affectio sit; ita principia causæ sunt, non solum cur conclusio cognoscatur, (hoc enim sensu principia in omni syllogismo causę sunt) sed etiam cur vera sit. Et sicuti medium prius est affectione, non tempore, sed natura; ita quoque obtinet principia veritatem, non tempore, sed natura priorem veritate conclusionis. Deniq; sicuti medium notius est affectione non quoad nos & cognitione confusa, sed quoad naturam & cognitione distincta; ita quoque principia notiora sunt conclusione. Quia enim conclusionem pleno mentis assensu amplectimur propter principia, ipsis principiis magis assentiri necesse est: quia, propter quod unumquodque est tale, illud magis est tale; ut docet Aristot. *lib.* 1. *Post. cap.* 2.

VII. *Cum principia demonstrationis omnes hasce conditiones obtinent, sunt* οἰκεῖα τῦ δεικνυμένυ, *hoc est*, propria ei rei quæ demonstratur.

VIII. *Principia dicuntur propria rei demonstratæ, cum quæ heterogenea sunt sive aliena, neque communia.*

1. §. Hoc corollarium de *proprietate* principiorum ex conditionibus colligitur *lib.* 2. *Post. cap.* 2. & explicatur partim *cap.* 7. ubi docetur, principia non debere esse homogenea; partim *cap.* 9. ubi ostenditur, ea non posse esse communia. Cæterum heterogenea dicuntur principia, quæ ex alia scientia sunt petita: veluti si quis ad probandas quæstiones Physicas, adhiberet principia Mathematica; aut ad probandas quæstiones Geometricas, principia Arithmetica. Atque οὐκ ἔστιν ἐξ ἄλλυ γένυς μεταβάντα δεῖξαι, hoc est, *nõ licet ex alio genere in aliud transeuntem demonstrare*, sive, non licet ex una scientia in aliam transire demonstranti: nimirum, quia *medium tertio*, hoc est, subjecto, & *primum*, hoc est, prædicatum, *medio per se convenire debet*, ut dicitur *cap.* 6. *ejusdem libri*: quod fieri non posset, si conclusio & principia non essent ejusdem gene-

is, sive subjecti, hoc est, si non essent ejusdem scientiæ. Una enim scientia dicitur, quæ est unius generis, sive subjecti, ut constat ex *cap. 28. ejusdem libri.*

2. Si tamen una scientia alteri subalternata est, ut Musica Arithmeticæ, aut Optica Geometriæ; quęstiones scientiæ inferioris demonstrandæ sunt per principia scientiæ superioris. Nec tamen hæc est μετάβασις εἰς ἄλλο γένος, quia scientia subalternata aliquo modo idem subjectum habet cum scientia superiori: ac proinde non censentur scientiæ diversæ. Dixi *aliquo modo*: quia scientia subalternata considerat subjectum scientiæ superioris cum aliqua qualitate sensibili, quæ tamen ad formalem rationem subjecti non pertinet. Hinc fit, ut affectiones quidem utriusque diversæ sint, at in cæteris consentiunt. Sic Arithmetica considerat numerum absolute; Musica, quæ Arithmeticę subalternata est, considerat numerum in sono. Similiter, Geometria considerat magnitudinem absolute; Optica, quæ illi subalternata est, considerat magnitudinem in colore, luce, aut umbra. *Vide cap. 7. libri citati.*

3. Principia communia sunt, quæ possunt pluribus scientiis accommodari. Hujusmodi principia non generant scientiam, quia continent medium, quod cum partibus quæstionis non cohæret per se, sed tantum per accidens. Atqui unumquodq; tum demum vere scimus, cum illud scimus κατ' ἐκεῖνο, καθ' ὃ ὑπάρχει, hoc est, *eatenus quatenus inest* subjecto, idque οὐκ τῶν ἀρχῶν τῶν ἐκείνου, ᾗ ἐκεῖνο, hoc est, *ex principiis, quæ illius, qua illud ipsum est, principia sunt*, ut loquitur Aristoteles *cap. 9. libri citati.* Id autem, quod ex rationibus communibus cognoscimus, ex accidenti tantum scimus. Non est autem putandum, principia scientiarum esse communia, quæ, cum sint scientiæ superioris, adhibentur scientiæ subalternatæ: quia scientia subalternata (ut modo dictum est) non censetur diversa à scientia subalternante.

IX. *Principia dividuntur in axiomata & theses.*

X. *Axioma est principium, cujus veritas, cognita significatione vocabulorum, à nemine potest ignorari.*

XI. *Thesis est principium, cujus veritas non ex sola vocabulorum significatione cognita, sed ex sensuum judicio, aut qualicunque declaratione innotescit.*

XII. *Est-*

XII. *Estque vel definitio vel hypothesis.*

XIII. *Definitio est, qua quid res sit; hypothesis, qua aut non sit, enunciamus.*

1. ¶. Hæc principiorum divisio petita est ex *lib.* 1. *Post.* 2. *&* 10. Unde autem dictum sit axioma, dictum est *lib.* 1. *cap.* 27. Thesis interdum sumitur pro omni propositione, in utramque partem proponitur disputanda, ut *lib.* 8. *Top.* 4, *&* 5. Interdum pro sententia paradoxa nobilis alicujus Philosophi, *lib.* 1. *Top. cap.* 1. In Rhetoricis sumitur thesis pro quæstione infinita: hoc loco, pro specie propositionis immediatæ.

2. Aristoteles *cap.* 10. *libri citati* definit axioma, ἃ δεῖ τὸν μανθάνοντι, ἢ δεῖν ἀνάγκη· hoc est, *quod necesse est esse verum per se, & videri necesse est.* Ait, *quod necesse est esse verum*, hoc est, quod est αὐτόπιστον, sive quod non habet causam suæ veritatis, qua demonstrari possit. Atque hoc est axiomatibus cum thesibus commune. Addit, *& videri necesse est*, hoc est, à nemine rationis compote negari potest serio, atque ex animo. Erit forte, qui axioma neget potius, quam fateatur se victum esse: sed non invenietur quispiam, qui, modo sit rationis compos, ea neget animo suo ac mente. Exempla axiomatum hæc sunto, *Nihil potest simul esse, & non esse: Totum est majus sua parte: Quæ eidem æqualia sunt, ea inter se quoque æqualia sunt: Si ab æqualibus auferantur æqualia, reliqua erunt æqualia.* Harum propositionum tanta est evidentia, ut cognita significatione vocabulorum quibus efferuntur, non possit eorum veritas ignorari. Qui enim novit quid significet *totum*, quid *pars*, quid *majus esse*, fieri non potest, ut is ignoret *totum esse majus sua parte.*

3. Atque hac in re differunt axiomata à thesibus. Ad theses enim cognoscendas, præter cognitam significationem terminorum requiritur etiam sensuum judicium, & interdum aliqua præceptoris declaratio. Definitionum exempla ex unaquaque disciplina peti possunt: Ex Physica; *Corpus naturale est, quod constat materia & forma: Principia sunt, quæ neque ex aliis fiunt, neque ex se invicem, & ex quibus fiunt omnia: Natura est principium & causa motus & quietis ejus in quo est, primo, per se, & non per accidens*, &c. Ex Geometria; *Punctum est, cujus par-*

ars nulla est: *Linea est longitudo latitudinis expers*: *Linea recta, quæ ex æquo sua interjacet puncta*, &c. Hypothesis in Physica sunt; *Esse corpus naturale, cœlum, animam*, &c. In Arithmetica; *Dari unitatem*: *Non dari maximum numerum*, &c. In Geometria; *Dari lineam*: *A quolibet puncto ad quodlibet punctum duci posse rectam lineam*, &c. Hæc omnia talia sunt, ut quamvis non indigeant demonstratione, non tamen ex sola terminorum significatione cognita, si nihil aliud accedat, intelligantur esse vera. Etsi enim aliquis noverit, quid nomine *corporis* significetur; non propterea tamen sciet, *omne corpus ex materia & forma constare*: imo ne quidem, *an sit corpus naturale*, si sensuum non juvetur judicio.

4. Hinc est, quod necesse sit, axiomata teneri ab eo, qui scientiam aliquam addiscere vult, antequam ad præceptorem accedat; theses teneri, non sit necesse. Hæ enim in limine scientiarum exprimi fere solent. Et definitiones quidem semper exprimuntur: hypotheses, si sensuum judicio notæ sint, exprimi non est necesse.

5. Etsi autem tanta sit axiomatum evidentia, ut ignorari nequeant, non tamen putandum est, eorum notiones (κοιναὶ ἔννοιαι Græci vocant) nobis nascentibus insitas esse, (anima enim nascentis, teste Philosopho *lib.* 3. *de Anim. cap.* 4. est tabula, ἣ μηδὲν ὑπάρχει ἐντελεχείᾳ γεγραμμένον, id est, *cui nihil actu inscriptum est*) sed ex singularibus sensu cognitis colligi à naturali facultate: ut demonstratur *cap. ult. lib.* 2. *Post.*

6. Præterea notandum est axiomata fere esse universaliora thesibus, & pluribus scientiis communia; cum theses propriæ sint unicuique scientiæ: ideoque axiomatum considerationem ad Metaphysicam spectare, & in solis demonstrationibus Metaphysicis adhiberi posse, ut partes; cæterarum scientiarum demonstrationibus fulciendis inservire, ut instrumenta quædam externa: ac ne tum quidem accipi universaliter, sed quantum sufficit, hoc est, coarctata ad scientiæ propositæ subjectum. Quæ accurate explicantur ab Aristotele *lib.* 1. *Post. cap.* 10. & *lib.* 2. *Met. cap.* 3. Ex. gr. hoc axioma, *Quæ eidem æqualia sunt, ea inter se æqualia sunt*, commune est Arithmeticæ & Geometriæ; utraque eo utitur, sed in proprio

subjecto

subjecto Geometra dicit, *Magnitudines, quæ eidem æquales sunt, inter se æquales sunt*: Arithmeticus, *Numeri, qui eidem æquales sunt*, &c.

XIV. *Cum ad prædictas leges conformata est demonstratio non solum probat affectionem inesse subjecto suo, sed etiam explicat, quid illa sit, ejusque perfectam definitionem continet.*

1. ¶ Demonstratio τοῦ διότι θέσει τῶν ὅρων, hoc est, *sive terminorum*, aut casu differt à perfecta definitione affectionis demonstrandæ, ut ostendit Aristoteles *lib.* 2. *Post. cap.* 10. Affectionis enim perfecta definitio constat genere, subjecto & causa proxima. Subjectum & causa semper exprimuntur in demonstratione: genus vel exprimitur (nam interdum pro nomine affectionis ponitur genus) vel saltem præcognoscitur. Nam ante demonstrationem, affectionis nomen, ejusq; significatio debet esse præcognita. Continet ergo demonstratio ea omnia quæ ad definitionem perfectam necessaria sunt, sed inverso ordine. Demonstratio enim sic proponitur; *Terra interposita est inter solem & lunam: ergo luna patitur eclipsin, aut deliquium luminis à sole accepti.* Definitio proponitur hoc modo; *Eclipsis est deliquium luminis à sole accepti in luna, propter terram inter solem & lunam interpositam.* Ex quo sequitur, demonstrationem non solum efficere scientiam ejus rei quæ demonstratur, sed etiam intelligentiam. Scientiam efficit, quatenus probat; intelligentiam, quatenus definitionem continet rei demonstratæ.

CAP. XXIV.

De Demonstratione τοῦ ὅτι, deque Regressu.

THEOREMA I.

Demonstratio τοῦ ὅτι alia est ab effectu, alia à causa remota.

II. *Quarum illa colligit causam ex effectu sensibili, hæc colligit effectum ex causa remota.*

1 ¶ Demonstratio (ut supra dictum est) est genus æquivocum, sive ex eorũ numero quæ speciebus communicantur inæqualiter. Etenim demonstratio τοῦ διότι in suo genere per-

perfecta est, & perfectam generat scientiam; demonstratio τῶ ὅτι, imperfectam: quippe oritur ex defectu quarundam conditionum, quas diximus ad demonstrationem τῶ διότι necessario requiri. Quinque conditiones supra recensuimus, quæ in principiis ac propositionibus demonstrationis τῶ διότι requiruntur: ut sint necessario veræ, immediatæ, causæ conclusionis, priores, & notiores. Ex his, quædam penitus inseparabiles sunt à demonstratione. Si enim propositiones non sint necessario veræ, notiores conclusione, & causæ cognoscendi conclusionem, demonstratio erit inutilis, & nomen demonstrationis nullo merebitur modo. Reliquæ conditiones si absint, non efficitur, ut demonstratio non sit demonstratio, sed ut sit demonstratio secundaria. Si enim principia sint immediata, & non sint tamen causæ illius rei quæ demonstratur, & priora conclusione, efficitur demonstratio ab effectu. Si sint causæ rei demonstratæ sive conclusionis, non tamen immediatæ, efficitur demonstratio à causa remota. Ex. gr. si quis solito serius experrectus, videt parietes cubilis sui à sole collustrari, illico colligit solem jamdudum supra horizontem esse: hæc est demonstratio τῶ ὅτι, à signo, sive ab effectu sensibili. Talis etiam est hæc demonstratio; *Luna illuminatur per incrementa sphærica; ergo est rotunda: Plantæ crescunt & emittunt folia; ergo vivunt: Pulsus arteriarum in ægro est inæqualis; ergo laborat febri*, &c. Exemplum demonstrationis à causa remota; *Plantæ non habent animam sensitivam: ergo non respirant.* Anima enim sensitiva est causa remota respirationis; pulmones sunt causa proxima. Tale est illud Anacharsidis, qui interrogatus, cur in Scythia non essent tibicinæ sicut in Græcia, respondit, *Quia ibi non sunt vites.* Nempe hoc volebat, tibicinas esse ex ebrietate: apud Scythas autem neminem sese inebriare, quia illic non est vinum; & non esse vinum, quia non sunt vites.

III: *Demonstratio ab effectu potest esse affirmata & negata: demonstratio à causa remota semper est negata, concluditurque in secunda figura in* camestres.

1. § Hæc ab Aristotele præcipiuntur *lib.* 1. *Post. cap.* 10. Ratio præcepti est, quod effectus reciprocetur cum causa proxima; ideoque posito effectu, ponitur causa proxima, eoque

sublato, tollitur: At causa remota sublata, tollitur quidem effectum; at ea posita, non est necesse effectum poni: quia non reciprocantur. Itaque sicuti colligimus, *plantas vivere, quia crescunt & nutriuntur*; ita colligi potest, *lapides non vivere quia neque crescunt neque nutriuntur*. Et sicuti ex inæquali concitato pulsu arteriarum, colligitur febris; ita ex pulsu inæquali & sedato colligitur ἀπυρεξία, hoc est, *immunitas à febre*. Sed non sequitur, *omne animal respirare, quia habet animam sensitivam*; etsi sequatur, *nullam plantam respirare, quia non habet animam sensitivam*.

2. Ob hanc causam non potest demonstratio à causa remota numerari inter demonstrationes τῦ διότι, ut quidam volunt, quia non solvit quæstionem cur res sit, cum non afferat eam causam in qua possit animus acquiescere. Si enim *non habere animam sensitivam*, esset proxima causa cur plantæ non respirent, *habere animam sensitivam*, esset causa proxima respirationis. Si enim negatio est causa negationis, ut supra diximus, affirmatio erit causa affirmationis. Jam *habere animam sensitivam*, non est causa proxima respirationis, quia non omne animal respirat.

3. Ex duabus hisce speciebus demonstrationis τῦ ὅτι, quæ ab effectu est, non parum nobilior est demonstratio à causa remota. Nam primo, magis necessarias habet propositiones, cum ex iisdem terminis contexatur ex quibus constat demonstratio τῦ διότι. Secundo, generat scientiam non simpliciter, sed in suo genere perfectam. Nam causa alia ratione sciri non potest, quam ea, qua ex effectu demonstratur. Textio, formatur in prima figurâ, potestque esse affirmata. Demonstratio à causa remota, cum constet propositionibus minus necessariis & non immediatis, neque scientiam generat in suo genere perfectam, in qua possit mens acquiescere, neque formari potest in prima figura. Utraque tamen tam perfecta est, ut sufficiat ad generandam scientiam, qua cognoscimus rem esse aut non esse.

IV. *Postquam ex sensibili effecto esse causam deprehensum est, instituitur comparatio illius causæ cum effecto: &, simul ac mens sua sagacitate comperit causam illam esse causam hujus effecti, fit regressus à causa ad effectum, per demonstrationem* τῦ διότι.

1. §. Interdum *effectum esse*, ignotum est; *esse causam*, notum: & tum statim adhibetur demonstratio τῶ διότι. quemadmodum videre est in multis demonstrationibus Mathematicis. Interdum effectum in sensus incurrit, & causa ignota est: & tum primum ex effecto causa, deinde ex causa effectum demonstrandum est. Hæc demonstrandi ratio à Latinis Philosophis *regressus* appellatus est. Regressus ergo constat tribus partibus: prima est demonstratio τῶ ὅτι, colligens *causam esse* ex sensibili effecto: secunda est mentis quædam commentatio, qua, comparando causam cum effecto, comperit eam esse causam propositi effecti. Nam ex sensibili effecto nihil aliud colligitur, quam *causam* esse, quæ est confusa causæ cognitio. Ut autem ex causa colligi effectum possit, demonstratione τῶ διότι, ipsa causa debet distincte cognosci. Causa dicitur distincte cognosci, cum cognoscitur eam esse causam hujus aut illius effecti. Siquis enim ex inæquali & concitato pulsu colligit aliquem laborare febre, is nondum novit febrim causam esse inæqualis & concitati pulsus. Non enim necesse est, ut, si duo perpetuo connexa sint, eorum alterum sit causa alterius; cum duo effecta ejusdem causæ possint esse perpetuo connexa, ut inæqualitas pulsus, & sitis, aut tale quid, in febre. Cum jam mens comperit causam ex effecto demonstratam, esse causam illius effecti, formatur demonstratio τῶ διότι. atque hæc est tertia pars regressus.

2. Quod autem causa ex effecto demonstrata, sit causa illius effecti, id nulla alia ratione, quam sensu, cognoscitur in rebus similibus, aut contrariis. Similium enim effectorum, similes; contrariorum, contrarias esse causas necesse est. Ex. gr. Siquis deprehendit in eclipsi lunæ terram inter solem & lunam interponi, & tamen ignoret interpositionem terræ causam esse eclipseos; is observet corpus opacum inter candelam & parietem constitutum, suo objectu umbram in pariete efficere; & facile intelliget, terram efficere ne luna à sole illuminetur, cum inter utrumque interposita est.

3. Hæ tres partes natura semper distinctæ sunt, sed non semper tempore. Interdum enim fit, ut causa, cum primum invenitur, absque ullo temporis intervallo, distincte cognoscatur, idque vel propter illius evidentiam, vel propter inge-

nii nostri perspicacitatem. Ex. gr. Si quis ex fumo colligat esse ignem, statim etiam intelligit, cur fumus sit: non quidem ex eadem illa demonstratione τῦ ὅτι, sed ex alia demonstratione τῦ διότι, quam mens format, aut nullo, aut tam exiguo tempore interposito, ut eodem momento fieri videatur.

4. Non est autem ut aliquis existimet, regressum esse circulum, quem Aristoteles solide refellit *lib.* 1. *Post. cap.* 3. Magnum enim inter regressum & circulum discrimen est: Nam in circulo sunt tres partes: in prima demonstratur proposita quæstio; in secunda demonstratur major ex conclusione loco majoris posita, & minore conversa; in tertia probatur minor ex conclusione loco minoris posita, & conversa majore. In regressu major non demonstratur, sed tantum minor, idque ex majore primæ demonstrationis conversa, & conclusione loco minoris posita. Præterea, in circulo omnis progressio est à causa ad effectum: at in regressu prius proceditur ab effectu ad causam, deinde à causa ad effectum. Denique, in circulo idem est principium & finis. Quicquid enim in secundo & tertio syllogismo demonstratur, id in primo erat distincte cognitum. At in regressu prius proceditur ab effectu confuse cognito, ad causam confuse cognoscendam: deinde à causa distincte cognita, ad effectum distincte cognoscendum. In circulo ergo idem erit prius & posterius, notius & ignotius, & quidem eodem cognitionis genere: imo idem probabitur per seipsum. Si enim A probetur per B, & B per C, & C per A; certe A probatur per A. At in regressu hæc absurda non habent locum.

5. Regressus maximum habet usum in Physica, quæ magnam partem versatur circa sensibiles effectus, quorum ignotæ sunt causæ. Horum causæ primum investigandæ sunt ex effectis: deinde ex inventarum causarum cognitione, derivanda est perfecta & distincta cognitio effectorum, qua non solum cognoscimus effecta esse (hoc enim sensus dijudicant) sed etiam cur sint, & quid sint, quo ulterius mens nostra progredi non potest. Atque hæc de syllogismo vero.

CAP.

CAP. XXV.

De Sophismate.

THEOREMA I.

Sequitur syllogismus ἀπατητικὸς, sive fallax, qui speciem veri syllogismi mentiens, errorem gignit, sive ignorantiam pravæ dispositionis.

1.§. Ignorantia, teste Aristotele *lib.*1. *Post. cap.*16. duplex est: altera κατ' ἀπόφασιν, hoc est, *secundum negationem*; altera κὴ διάθεσιν, hoc est, *secundum dispositionem*. Illa contingit animo, τῷ μὴ ἔχειν, hoc est, *quia nullam habet*; hæc, τῷ φαύλως ἔχειν τὴν δόξαν, hoc est, *quia pravam habet opinionem*; ut docet Arist. *cap.*12. *lib. citati*. Illa opponitur scientiæ, omnique veræ existimationi, ut privatio habitui; hæc, ut contrarium contrario.

2. Præcepta de fallaci syllogismo in Logica sunt perquam necessaria, non ut iis instructi alios decipiamus, sed ut ab aliis non decipiamur. Quia enim οὐκ ἔστι λύειν ἀγνοοῦντα τὸν δεσμόν, hoc est, *solvere non potest nodum qui eum ignorat*, *lib.*2. *Met. cap.*12. non est censendus bonus Logicus, nisi is, qui fallere potest, sed non vult. Ὁ γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· hoc est, *Sophista non est, qui potest, sed qui vult fallere*, *lib.*1. *Rhet. cap.*1. Atque isthoc modo agit Medicus de veneno, Ethicus de vitiis, Iurisconsultus de injuria. Neque vero ad illud solum conducit hæc doctrina, ut non ab aliis, sed etiam, ut non decipiamur à nobis ipsis. Ὁ γὰρ ὑφ' ἑτέρων ῥᾳδίως παραλογιζόμενος, κὴ τοῦτο μὴ αἰσθανόμενος, κἂν αὐτὸς ὑφ' αὑτῷ τοῦτο πάθοι πολλάκις· hoc est, *Qui enim ab aliis facile decipitur paralogismo, nec id animadvertit, ipse quoque hoc à semetipso pati sæpe potest*, cap.1. Soph. elench.

3. At rectum (inquiunt, qui fallacis syllogismi doctrinam ad Logicam pertinere negant) & sui, & obliqui norma est; unumque oppositorum sufficit ἑαυτό τε κρίνειν κὴ τὸ ἀντικείμενον, hoc est, *ad semetipsum & oppositum discernendum*, *lib.*1. *An. cap.*1. Ex quo sequi putant, sufficere præcepta de vero syllogismo ad fucum fallacis syllogismi detegendum, &

hanc doctrinam in Logica superfluam esse. Sed non ita est. Nam rectum tum demum obliqui norma est, cum obliquum, ut obliquum est, recto opponitur: & unius oppositi cognitio tum demum sufficit ad utrumque discernendum, cum oppositum, ut oppositum est, cum opposito componitur. At cum obliquum induit speciem recti, aut cum oppositum induit speciem alterius oppositi; non sufficit qualiscunque recti cognitio ad obliquum ab illo discernendum, nec cognitio unius oppositi, ad intelligendum discrimen utriusque. Iam syllogismus fallax non solum vitiosus est, sed ementitur etiam similitudinem boni syllogismi: ac proinde, non sufficiunt præcepta hactenus de syllogismo tradita, ad technas & dolos sophistarum intelligendos. Quid quod satis non sit, vitium fallacis syllogismi agnovisse? species præterea detrahenda est veri syllogismi, & aperte demonstrandum, ex qua fallaciarum theca fucus petitus est, quem Sophista vitioso syllogismo illeverat.

II. *Syllogismus fallax vel est sophisma, vel* ψευδογράφημα.

III. *Sophisma est, quod ementitur speciem syllogismi dialectici.*

IV. ψευδογράφημα, *quod ementitur speciem syllogismi apodictici.*

1. §. Quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicitur & alterum. Quare, cum verus syllogismus sit duplex, etiam fallacem syllogismum necesse est esse duplicem. De pseudographemate nihil præcipiendum est hoc loco. Nam sicuti veritas admodum evidens est in propositionibus necessariis & immediatis, ita difficile est conditiones & speciem demonstrationis ita recte mentiri, ut alicui imponi possit, qui in arte demonstrandi mediocriter versatus sit. Sophismatum fraus occultior est, & detectu difficilior. Quare de his pluribus agendum.

2. Nomen Sophistæ origine sua honorificum fuit. Antiquitus enim quilibet artifex, teste Suida, sophista dicebatur; & speciatim Medicis, Iurisconsultis, Theologis, Musicis, Poetis, & imprimis Philosophis, illa appellatio tribuebatur: quemadmodum illud prolixe probat vir Cl. Gerardus Vossius, *sap.* 1. *de Nat. Rhet.* Dicitur autem sophista ἀπὸ τῆ

σοφίζειν, hoc est, *sapientiam docere*: quia Philosophi plerique hoc agebant, non solum ut ipsi saperent, sed etiam ut alios sapientes efficerent. Postquam ii, qui pro sapientiæ magistris sese venditabant, cœperunt animum & professionem suam ad quæstum convertere, nomen Sophistæ quoque versum est in contumeliam: & sophista dictus est, qui vafris quibusdam quæstiunculis sapientem imitaretur, & verborum præstigiis aliis illuderet, atque hanc artem discipulos suos lucri causa doceret. Atque hoc patet ex Aristotele, qui sui temporis sophistas appellat χρηματιστὰς ἀπὸ φαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐκ ὄντες, hoc est, *qui quæstum captant ex ea, quæ videtur esse sapientia, nec est tamen*; & Sophisticam, φαινομένην σοφίαν, οὖσαν δὲ μή, hoc est, *quæ videtur esse sapientia, revera non est.* Vide *cap.* 1. *Soph. elench.* Sicut autem sophistæ non tam hoc agebant, ut sapientes essent, quam ut sapientes esse viderentur; ita quoque utebantur argumentationibus, quæ speciem præ se ferrent verorum syllogismorum, revera essent paralogismi.

3. Aristoteles inscribit hanc partem Logicæ περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων, hoc est, *de sophisticis elenchis.* Elenchus definitur, συλλογισμὸς μετ' ἀντιφάσεως τοῦ συμπεράσματος, hoc est, *syllogismus cum contradictione conclusionis*, nempe ab alio assertæ & defensæ. Etenim duo munera sunt sapientiæ professoris: veritatem docere, & errorem præconceptum profligare sive redarguere. Atque hoc posterius Græcis est ἐλέγχειν; & argumentationes, quibus error redarguitur, dicuntur ἔλεγχοι. Iam vero, quia sophistis propositum erat aliis contradicere, eorumque opiniones convellere, idque δόξης χάριν τῆς εἰς χρηματισμόν, hoc est, *ut sapientiæ opinionem de se apud alios concitarent, quæ sibi ad quæstum prodesset*, factum est, ut sophismata Elenchi sophistici dicerentur, hoc est, qui cum elenchi non sint, sed paralogismi, videntur tamen esse elenchi.

CAP. XXVI.

De Sophismatibus, sive fallaciis in voce.

THEOREMA I.

Sophismata vel sunt in voce, vel in rebus.

II. *Sophismatum, quæ in voce consistunt, sunt sex loci; homonymia, amphibolia, compositio, divisio, prosodia sive accentus & figura dictionis.*

1. § Hanc partitionem proponit Philosophus *cap. 4. lib. cit.* ibique explicat sophismata in vocibus sita; sequenti capite quæ pertinent ad res ipsas. Nec mirum est in vocibus esse sitas fallacias. Omnes enim disputationes de rebus quidem fiunt; sed cum res ipsæ non possint in disputationibus adhiberi, adhibendæ sunt voces eo modo, quo calculi adhibentur in arte Logistica. Quare sicut ii, qui calculorum usum ignorant, facile circumveniuntur à peritis; ita quoque paralogismis facillime capiuntur, qui usum vocabulorum & significationem non satis accurate callent, putantes rebus continuo convenire, quod vocibus convenit, aut contra. Vide *cap. 1. operis citati.*

III. *Sophisma homonymiæ est, quod oritur ex unius dictionis ambiguitate.*

IV. *Hoc sophisma solvitur distinctione vocis ambiguæ.*

1. § In syllogismo tres sunt termini: quapropter potest fallacia homonymiæ tripliciter contingere. Primo, cum medium ambiguum est; ut, *Finis rei est illius bonum: Mors est finis vitæ: Ergo mors est bonum vitæ.* Hæc fallacia solvitur distinctione *finis*. Finis enim in majore sumitur pro causa; in minore, pro extremitate rei. Secundo, committitur fallacia homonymiæ, cum subjectum est ambiguum; ut, *Quantitas non est substantia: Corpus est quantitas: Ergo corpus non est substantia.* Hæc fallacia solvitur distinctione *corporis*. In minore enim intelligitur corpus Mathematicum, in conclusione Physicum. Tertio, struitur sophisma homonymiæ, cum prædicatum est ambiguum; ut, *Quod est rotundum, caret principio & fine: Mundus est rotundus: Ergo caret principio & fine.*

Hoc

Hoc sophisma solvitur distinguendo *principium* & *finem*. Nam in majore intelligitur principium & finis magnitudinis; in conclusione principium & finis temporis. Tale erat sophisma, quo utebatur ille, qui cum triginta dierum pactæ essent cum hoste induciæ, noctu populabatur agros, quod dierum, non noctium essent pactæ induciæ. *Vide lib.* 1. *Cic. de Off.*

2. Huc videntur pertinere interrogationes captiosæ, *Desiisti ne facere adulterium, an non? Habesne quod non perdidisti, an non habes?* Sive enim aias, sive neges, hærebis in captione, propter homonymiam. Si enim te dicas desiisse adulterium facere, confiteris te aliquando adulterium feciſſe: quia fecimus aliquando, quod facere desiimus. Sin neges te desiisse facere adulterium, inferet sophista, etiamnum te facere adulterium. Similiter si affirmes te habere, quod non perdidisti, dicet sophista, te habere cornua, quæ non perdidisti: sin neges, dicet te non habere oculos, quos etiam non perdidisti. Quare dicendum est, verbum *non desinere* esse ambiguum. Nam cum *desinere* dicatur, qui fecit aliquid, & non amplius facit, verbum *non desiisse* sumi potest, vel pro *non feciſſe*, vel pro *etiamnum facere*. Ac proinde *non desiisse facere adulterium* dici poterit, & qui nunquam adulterium fecit, & qui etiamnum facere pergit. Similiter, *non perdidiſſe* dici potest aliquis, & quod nunquam habuit, ut cornua; & quod etiamnum habet, ut oculos: quia *perdidiſſe* dicitur, qui aliquid habuit, & non amplius habet. Vide *A. Gell. lib.* 16. *Noct. Att. c.* 2.

V. *Sophisma amphiboliæ est, quod oritur ex ambiguo sensu orationis, cujus singulæ dictiones per se homonymia carent.*

VI. *Hoc sophisma solvitur distinctione orationis ambiguæ.*

1. § Fallacia amphiboliæ struitur bifariam: primo, cum ipsa orationis syntaxis est ambigua; ut, *Quod quis videt, illud ipsum videt: Aliquis videt arborem: Ergo arbor ipsa videt.* Hæc fallacia solvitur distinctione ambiguæ otationis, *illud ipsum videt.* Nam *illud ipsum* vel potest esse nominativus, & tum major erit falsa; vel accusativus, & tum vera quidem erit major, sed tamen ex illa non sequetur hæc conclusio, *Ergo arbor ipsa videt*, quia syllogismus haberet quatuor terminos. Hujus generis etiam est hæc captio; *Qui sunt domi-*

ni

ui sui, sunt juris : Servi sunt domini sui : Ergo servi sunt juris. Ambiguitas enim est in vocibus *domini sui*, quæ in majori sunt numeri pluralis; in minori, singularis. Similis ambiguitas est in hisce enunciatis, *Socrus oderunt murus ; Rumor uxorem habere te ; Aio te Æacida Romanos vincere posse.*

2. Committitur etiam fallacia amphiboliæ, quando ipsius sermonis genus, sive phrasis, parit ambiguitatem & incertitudinem sententiæ; ut, *Qui librum in lucem mittit, vult eum omnibus legi : Qui librum in ignem conjicit, mittit librum in lucem : Ergo qui librum in ignem conjicit, vult eum ab omnibus legi.* Hæc fallacia solvitur distinctione phrasis *mittere in lucem* quæ in majori significat *edere* ; in minori, *cremare.* Talis est eorum captio, qui mortuorum invocationem colligunt, ex eo quod Jacob patriarcha, in posteritatis suæ benedictione, ita de Josephi liberis loquitur, inter cætera, sic ait, *Gen.* 48. *Et vocabitur nomen meum in istis* pueris, *& nomen patrum meorum Abrahami & Isaaci.* Nam vocari nomen Jacobi in iis Iosephi, ex sanctæ linguæ idiotismo, nihil aliud est quam eos vocari de nomine Iacobi *Israelitas.*

VII. *Sophisma compositionis est, quod oritur ex conjunctione eorum quæ dividenda sunt.*

VIII. *Sophisma divisionis contra est, quod oritur ex divisione eorum quæ conjungenda sunt.*

IX. *Hæc sophismata solvuntur distinctione diversorum sensuum, quos habet oratio pro diversa partium compositione & divisione.*

1. § Multa sunt divisim vera, quæ conjunctim falsa sunt, ut, *sedentem stare posse* : multa contra sunt conjunctim vera, quæ divisim falsa sunt; ut, *Omnes peccatores pœnitentiam agentes, servabuntur.* Cum à divisis ad conjuncta instituitur argumentatio, committitur fallacia compositionis ; cum à conjunctis ad divisa, fallacia divisionis. Utraq; fallacia committi potest octo modis. Primo, in enunciationibus modalibus; ut, *Possibile est sedentem stare.* Si enim participium *sedentem* conjungatur cum verbo *stare*, enunciatio est falsa ; sin conjungatur cum modo *possibile*, enunciatio est vera. Sedenti enim etiam cum sedet, inest potentia sive facultas standi, sed non standi quamdiu sedet.

2. Secundo, in enunciationibus, quarum partes conjunctione aliqua Grammatica conjunguntur aut separantur; ut, *Omne animal aut est rationale aut irrationale: Atqui non omne animal est rationale: Ergo omne animal est irrationale.* Hic fallaciæ causa est majoris divisio. Major enim est vera, si conjunctim accipiatur, & ut simplex enunciatio, cujus attributum, *rationale aut irrationale*, sumitur tanquam unum quid. At si accipiatur divisim, & ut enunciatio composita, hoc modo, *Omne animal est rationale, aut omne animal est irrationale*, manifesto falsa est.

3. Tertio, cum in majore nota quantitatis accepta collective, aut distributive in genera singulorum, sic usurpatur, ac si sumeretur distributive in singula generum; ut, *Omnes planetæ sunt septem: Sol & Luna sunt planetæ: Ergo Sol & Luna sunt septem.* Hæc fallacia consistit in voce *omnis*, quæ si collective sumatur, major quidem erit vera, sed minor falsa. Hæc enim debebat esse minor, *Sol & Luna sunt omnes planetæ.* Si vox *omnis* sumatur distributive, major erit falsa. Aliud exemplum; *Omne animal fuit in arca Noachi: Multa animalia diluvio perierunt: Ergo multa animalia, quæ diluvio perierunt, fuerunt in arca Noachi.* Hæc quoque fallacia sita est in voce *omnis*, quæ si de singulis generum accipiatur, major falsa est; si de generibus singulorum, minor falsa erit. Nulla enim genera animalium perierunt, ex iis, quæ *omnia* in arca Noachi fuisse dicuntur.

4. Quarto, cum dictio aliqua vel cum antecedentibus, vel cum consequentibus conjungi potest; ut illud Menandri; Ἐγώ σ' ἔδησα δοῦλον ὄντα ἐλεύθερον· hoc est, *Ego te feci servum existentem liberum.* Hæc enim enunciatio bifariam interpungi potest; nempe, *Ego te feci servum, existentem liberum*, hoc est, te redegi in servitutem, cum esses liber; vel, *Ego te feci servum existentem, liberum*, hoc est, te liberali asserui manu.

5. Quinto, cum citatur locus alicujus autoris aliqua parte dissimulata. Hac fallacia usus fuit diabolus *Matth.* 4. cum Christum solicitaret, ut se præcipitem de templi pinnis dejiceret, adducto testimonio Davidis, hunc in modum; *Scriptum est*, inquit, *Angelis suis mandabit de te, & ipsi te attollent in*

manus

manus, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Atqui ptum est, *Angelis suis præcipiet de te, ut te conservent,* lantem *in omnibus viis tuis,* hoc est, sequentem institutum cationis tuæ: *ambabus manibus sustineant te, ne offendas pidem pedem tuum, Psal. 92.*

6. Sexto, cum vox aliqua nunc divisim, nunc conjunc accipitur; Ut, *Omnis incuria merito vituperatur: Senatus curia: Ergo Senatus merito vituperatur.* Hæc fallacia loc habet in sermone potius quam in scripto.

7. Septimo, cum de toto colligitur, quod de partibus tur; aut de partibus, quod dicitur de toto; ut, *Duo & sunt par & impar: Quinque sunt duo & tria: Ergo quinque par & impar.* Hæc est fallacia compositionis. *Quinque sun nus numerus: Duo & tria sunt quinque: Ergo duo & tria unus numerus.* Hæc est fallacia divisionis.

8. Octavo, cum conjunguntur, quæ seorsum prædicant aut cum dividuntur, quę prædicantur conjunctim; ut, *Hic nis est pater: Hic canis est tuus: Ergo est pater tuus.* Hæc est lacia compositionis. Item, *Mycillus est bonus sutor; Ergo nus.* Hæc est fallacia divisionis. Potest etiam hæc fallacia vocari ad fallaciam à dicto simpliciter ad dictum secundum quid; aut contra. Nihil enim vetat in eadem captione plu fallaciarum causas concurrere.

X. *Sophisma accentus sive prosodiæ est, quod oritur ex bendi pronunciandive modo; sive, in quo pronunciantur modo, quæ diversimode scribuntur, aut pronunciantur diver de, quæ scribuntur eodem modo.*

XI. *Hoc sophisma solvitur, cum ostenditur, aut eodem pronunciari, quæ scribuntur diversimode; aut pronunciari diver mode, quæ scribuntur eodem modo.*

1. §. Vocabulum *prosodiæ* sive *accentus*, hoc loco gener ter usurpatur pro omni vocis varietate. Captiones hujus lo sunt duorum generum, ut ex proposita definitione pers citur. Captiones primi generis sunt, in quibus scriptio discrimen dissimulatur similitudine pronunciationis. Ill fit trifariam: vel enim pronunciantur eodem modo, quæ lit ris variant, vel quæ adspiratione differunt, vel quæ notis a centuum distinguuntur. Ex. gr. *Omnis equus est bestia: Om*

just

stus est æquus : Ergo omnis justus est bestia. Vel, *Quod incipit se, non incipit à proximo : Charitas incipit à C : Ergo charitas non incipit à proximo.* Hæ captiones sunt in literis. Porro, *omnis ara est in templo : Stabulum porcorum est hara : Ergo stabulum porcorum est in templo.* Hæc captio consistit in adspiratione. Denique, siquis confundat *amare* verbum, cum adverbio *amare*, captio erit in notis accentuum. Hujusmodi captiones sunt in Græca lingua frequentissimæ, postquam cœperunt adspirationum & accentuum notæ vocibus adscribi; ut, siquis confundat ᾄδω *cano*, cum ἄδω *placeo*; ἕκτος *sextus*, cum ἐκτὸς *extra*; Θεὰ *Dea*, cum θέα *spectaculum*, &c. Antequam notæ adspirationum aut accentuum in usu essent, pertinebant ejusmodi captiones ad secundum genus.

2. Captiones secundi generis committuntur duobus modis: Primo, cum quæ ironice scripta sunt, accipiuntur quasi seria; aut contra: veluti siquis servus ab irato hero laudari se putet, scribente, *Heus bone vir, curasti probe!* Secundo, cum voces penultima longa, accipiuntur, ac si essent penultima brevi; veluti si quis *leporem* confundat cum *lepore*. Hæc fallacia se porrigebat olim ad omnes voces sola quantitate differentes (quales sunt *malum* cum sumitur pro fructu, & *malum* cum opponitur bono; *populus* cum sumitur pro arbore, & *populus* cum sumitur pro hominum societate) quia veteres observabant discrimen quantitatis in cujuslibet syllabæ pronunciatione; cum id hodie solum in penultima syllaba observetur.

XII. *Sophisma* παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως, propter figuram dictionis est, *in quo ex dictionum similitudine, colligitur eadem iis accidentia, aut etiam significationem convenire.*

XIII. *Hoc sophisma solvitur ostensa diversitate accidentium, aut significationis, in vocabulis similibus.*

1. §. Aristoteles ait sophisma à figura dictionis contingere, ὅταν τὸ μὴ ταὐτὸν ὡσαύτως ἑρμηνεύεται, hoc est, *quando quis, quod idem non est, interpretatur eodem modo*; ejusque duos facit modos: Prior est, cum propter similem terminationem, judicamus genus, aliaque vocabulorum accidentia Grammatica, esse eadem. Ut, si quis colligat *Poeta* esse fœminini generis, quia *nota* est fœminini generis; aut *Glycerium* esse neu-

neutrius generis, quia *delirium* est neutrius generis. Al modus est, cum propter similem terminationem vocabu rum, judicamus res significatas esse ejusdem significatio aut categoriæ. Ut siquis diceret, *Vrere, verberare, movere,* s actiones; ergo & *ardere, volpulare, quiescere*: aut, *ingratit* est qualitas, ergo & *longitudo*.

2. Huc pertinent sophismata, in quibus vocabula per ram junguntur cum nominibus, pronominibus, aut adverb relationis, *qualis, quantus, qui, quæ, quod, ubi, quando, qu quoties*, &c. ut, *Quod emptum est in macello, id appositum tibi in cœna: Carnes crudæ emptæ sunt in macello: Ergo carnes cru tibi oppositæ sunt in cœna.* Hic fallacia in eo sita est, quod minore assumatur qualitas cum substantia, cum *quod* ad so lam rei substantiam referatur, non ad qualitatem. Item, *Q digitos habet infans, totidem habet senex: Infans habet dec digitos exiguos: Ergo senex habet decem digitos exiguos.* Hic fa lacia est, quia in minore assumitur quantitas continua cu discreta, cum *quot* referatur ad solam quantitatem discretam Item, *Quod ego sum, tu non es: Ego sum homo: Ergo tu non homo.* Hic fallacia est, quia in minore assumitur species, cu *quod* in majori denotet individuum. Et sic de cæteris.

CAP. XXVII.

De Sophismatibus sive fallaciis in rebus.

THEOREMA I.

Sophismatum quæ in rebus consistunt, sunt septem loci: accidens, dictum simpliciter & dictum secundum quid, ignoratio elenchi, consequens, petitio ejus quod in quæstione est, non-causa pro causa, & multiplex interrogatio.

II. *Sophisma accidentis est, cum colligitur subjecto convenire quicquid de prædicato dicitur.*

III. *Hoc sophisma solvitur, cum ostenditur, id quod de subjecto colligitur, per accidens de prædicato dici, aut ipsum prædicatum per accidens dici de subjecto.*

1. §. Aristoteles ait sophismata sive paralogismos παρὰ τὸ συμ-

συμβεβηκὸς, esse ὅταν ὁμοίως ὁττιδὴν ἀξιωθῇ τῷ πράγματι, καὶ τῷ συμβεβηκότι ὑπάρχειν, hoc est, *cum quidvis postulatum fuerit æque rei, atque accidenti inesse*; hoc est, cum, quod de prædicato dicitur, colligitur de subjecto. Ut hæc definitio intelligatur, notanda est regula Aristotelis, quæ exstat *cap. 3. lib. Categ. Cum alterum alteri attribuitur tanquam subjecto, quæcunque de attributo dicuntur, eadem dicuntur de subjecto.* Hæc regula tum fallit, cum aliquid de attributo dicitur per accidens, aut cum ipsum attributum per accidens dicitur de subjecto suo: indeque struitur captio accidentis. Id ergo fit duobus modis: prior modus est, cum aliquid de attributo dicitur per accidens; ut, *Homo est species: Socrates est homo: Ergo Socrates est species.* Hæc fallacia in eo est sita, quod *esse speciem* de homine dicatur per accidens, cum *hominem esse* dicatur de Socrate per se. Alter modus est, cum ipsum attributum de subjecto dicitur per accidens; ut, *Mus rodit caseum: Mus est syllaba: Ergo syllaba rodit caseum.* Hic fallacia est, quia *rodere caseum* dicitur de mure per se; *esse syllabam*, per accidens, ac ratione nominis. Utrobique oritur fallacia ex mutata vocabuli acceptione, sive genere suppositionis, ut Scholastici loquuntur. Nam *homo* in majore sumitur acceptione simplici; in minore, acceptione concreta: & *mus* sumitur in majore formaliter, sive pro re significata; in minore materialiter, sive pro ipse voce.

IV. *Sophisma à dicto simpliciter est, cum ex eo quod simpliciter verum est, colligitur aliquid verum esse secundum quid. Contra, sophisma à dicto secundum quid est, cum ex eo quod secundum quid verum est, colligitur aliquid simpliciter verum esse.*

V. *Hoc sophisma solvitur ostenso discrimine ejus, quod simpliciter, & quod secundum quid dicitur.*

1. § *Dictum simpliciter* vocatur, cujus prædicatum subjecto convenit quovis respectu, parte, tempore ac loco, sine ulla limitatione. *Dictum secundum quid* appellatur, cujus prædicatum subjecto convenit certo respectu, parte, loco, aut tempore. Exempla sophismatis à dicto simpliciter; *Dextra non est abscindenda; ergo dextra est abscindenda, cum eam invasit gangræna: Homo est mortalis; ergo etiam secundum*

animam

animam mortalis est: *Depositum est reddendum domino re poscenti*; *ergo, si gladius apud te depositus est, is etiam reddendus est domino furioso, si eum reposcat.* A dicto secundum quid; *Hominis anima est immortalis*; *ergo homo est immortalis*: *Vinum febricitanti nocet*; *ergo vinum noxium est*: *Mycillus est bonus sutor*; *ergo est bonus*: *Homerus est Poeta*; *ergo est*, &c.

VI. *Sophisma ab ignoratione elenchi est, cum conclusio videtur contradicere assertioni respondentis, sed non contradicit propter conditionem aliquam contradictionis omissam.*

VII. *Hoc sophisma solvitur ostendendo, quænam conditio contradictionis desideretur.*

1.§ Elenchum esse syllogismum cum contradictione, cap. 25. diximus. De conditionibus contradictionis egimus cap. 22. lib. 1. Etsi autem omne sophisma peccet ignoratione elenchi (nam omne sophisma videtur esse elenchus, cum non sit) specialiter tamen ignoratio elenchi hoc loco dicitur, cū conclusio alterius assertioni opponitur, omissa aliqua conditione ad legitimam contradictionem requisita. Ex. gr. si quis probaturus, *Christum non esse Dominum Davidis*, concluderet, *Christum esse Davidis filium*, peccaret ignoratione elenchi: *Dominum* enim & *filium esse*, sunt opposita, si tribuantur alicui eodem respectu; at Christo hæc attributa tribuuntur diverso respectu: *Dominum Davidis esse*, secundum divinam naturam; *filium esse*, secundum naturam humanam.

VIII. *Sophisma παρὰ τὸ ἑπόμενον, sive consequentis, est, cum aliqua enunciatio ex altera colligitur, ex qua non sequitur.*

IX. *Hoc sophisma solvitur citata regula in quam ista illatio peccat.*

1.§ Quatuor sunt regulæ, quæ in illatione consequentis ex antecedente sunt servandæ; quarum una si violetur, nulla erit consecutio: & si quis ejusmodi illationem admittat, erit captio sive fallacia consequentis. Prima regula, *Vniversalis affirmans non convertitur simpliciter.* Si quis ergo, *quia omnis adulator blandus est*, putet *omnem blandum esse adulatorem*, decipitur captione consequentis. Secunda regula, *Ex universali affirmante non colligitur universalis negans, nisi per con-*

contrapositionem. Si quis ergo sic colligit, *Quicquid genitum est, habet principium; ergo quod non est genitum, ut anima humana, mundus, &c, id non habet principium*, committit fallaciam consequentis. Sic enim erat inferendum, *Ergo, quod non habet principium, non est genitum*, quæ est conversio per contrapositionem. Tertia regula, *Minor non debet esse negata in prima figura*; &, quod eodem redit, *Ex remotione antecedentis non potest colligi remotio consequentis* Quarta regula, *Altera præmissarum debet esse negata in secunda figura*; &, quod eodem redit, *Non debet positio antecedentis colligi ex positione consequentis.* Ejusmodi ergo syllogismi sunt paralogismi, *Omnis homo est animal: Equus non est homo: Ergo equus non est animal.* Vel sic, *Si equus est homo, est animal: Sed non est homo: Ergo non est animal.* Item, *Omnis adulator est blandus: Crispus est blandus: Ergo Crispus est adulator.* Vel sic, *Si Crispus est adulator, debet esse blandus: Sed est blandus: Ergo est adulator.* Si quis ergo ejusmodi paralogismis decipitur aut à seipso, quod sæpe contingit, aut ab aliis, est fallacia consequentis.

2. Verum quia vitium falsæ consequentiæ in ejusmodi syllogismis apertum est, sophistæ solent illud occultare, vel alterius præmissæ suppressione, ut, *Crispus est blandus; ergo est adulator: Noctu abambulat; ergo est fur:* vel ambagibus verborum, ut, *Qui dicit te esse animal, dicit verum: Qui dicit te esse asinum, dicit te esse animal: Ergo qui dicit te esse asinum, dicit verum.* Hæc enim argumentatio perinde se habet, ac si sic strueretur, *Tu es animal: Asinus est animal: Ergo tu es asinus:* Quæ est argumentatio ex duabus affirmantibus in secunda figura.

X. *Sophisma παρὰ τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν, hoc est*, quia sumitur quod ab initio quæsitum fuit, *dicitur, cum aliquid probatur per seipsum, aut per aliud quod æque ignotum est.*

XI. *Hoc sophisma solvitur ostendendo medium non esse diversum à quæstione, aut saltem non esse quæstione notius.*

1. ¶. Hoc sophisma vulgo dicitur *petitio principii*, cum sit *petitio ejus quod in principio quæsitum fuit.* Captiones hujus loci struuntur bifariam: primum, cum idem probatur per seipsum: secundo, cum ignotum probatur per æque igno-

tum. Idem per seipsum probari dicitur, cum subjectum aut prædicatum quæstionis, mutato nomine, adhibetur tanquam medium ad quæstionem probandam. Ut, si quis probet, *Animam humanam esse ex traduce, quia generatur ex semine parentum.* Dixi, subjectum aut prædicatum quæstionis adhiberi *mutato nomine.* Nam si ne nomen quidem mutaretur, argumentatio esset negatoria, & merus κοκκυσμός. Non tamen quælibet argumentatio, in qua medium idem est cum subjecto aut prædicato quæstionis, ut sophisma rejicienda est, sed ea tantum, cujus medium non solum reipsa ac natura sua quæstioni idem est; sed etiam quoad nos: qualis est illa, quam paulo ante proposuimus. At si medium sua natura idem sit quæstioni, & non etiam quoad nos, sive quoad nostrum concipiendi modum, argumentatio rejicienda non est: nisi quis putet, omnia argumenta quæ petuntur ex locis essentialibus, generis, speciei, definitionis, totius, partis, efficere captiosam argumentationem.

2. Alter modus est, cum medium æque ignotum est ac ipsa quæstio; veluti, si quis probet, *visionem fieri emissione, quia non fit receptione,* Sophisma hoc eo facit, partim ut sophista videatur argumentis abundare; partim ut mutata verborum formula, speciem probabilitatis suis conciliet enunciatis.

XII. *Sophisma non causæ pro causa est, in quo id quod causa non est, aut causa per accidens, pro causa vera, ac per se, obtruditur.*

XIII. *Hoc sophisma solvitur designatione veræ causæ, à qua effectus per se dependet.*

1. ¶. Captio non causæ pro causa, vel in syllogismo ducente ad incommodum hæret, vel in syllogismo directo. In syllogismo ducente ad incommodum, cum falsitas illatæ conclusionis imputatur alicui ex præmissis, quæ illius causa non est; veluti, si quis probare volens, *animam humanam mortalem esse,* ita argumentetur, *Omne immortale est æternum: Anima humana est immortalis: Ergo etiam est æterna. Atqui hæc conclusio falsa est: Falsitas causa est in minore; quæ erat, Anima humana est immortalis: Ergo anima humana est mortalis.* Hæc enim argumentatio est sophisma non causæ pro causa. Ait enim hanc propositionem, *Anima est immortalis,* esse causam falsæ

falsæ conclusionis; cum sit illa, *Omne immortale est æternum*, In syllogismis directis committitur hæc fallacia, cum causæ per accidens tribuitur, quod non convenit nisi causis per se; ut, *Religio excitat bella civilia: Ex lectione sacræ Scripturæ sunt hæreses ortæ: Vinum inebriat*, &c. *Ergo religio, lectio sacræ Scripturæ, vinum, non sunt in Repub. ferenda.*

XIV. *Sophisma plurium interrogationum est, cum duæ plureſve interrogationes ita proponuntur, ut unius speciem præ se ferant.*

XV. *Hoc sophisma solvitur distinctione quæstionum, & responsionis ad singulas seorsim applicatione.*

1. ¶. Sophisma plurium interrogationum struitur duobus modis: primo, cum duo subjecta, aut duo prædicata, vel etiam plura, distinctis nominibus proponuntur; ut, *Estne mundus æternus & perfectus?* Hæc captiosa interrogatio est. Si enim affirmate respondeas, aggredietur te sophista, ac si concessisses, *mundum esse æternum*: si respondeas negate, hoc sic excipiet, ac si negares, *mundum esse perfectum*. Secundo, struitur fallacia plurium interrogationum in una voce: ut, *Desiistine facere adulterium, an non? Perdidistine cornua, an non?* Sed de his, quantum satis est, diximus in loco homonymiæ. Atque hactenus de syllogismo.

CAP. XXVIII.

De Methodo.

THEOREMA I.

Sit ordo, sive methodus. Methodus est apta dispositio rerum eodem pertinentium, ut quam optime, facillimeque intelligantur, & memoriæ quam tenacissime inhæreant.

II. *Quod ut fiat, præmittenda sunt quæ faciunt ad cognitionem sequentium; aut saltem, quæ cæteris facilius intelliguntur.*

1. ¶. Etsi ordo latius patet, quam methodus; cum tamen de disciplinis sermo est, hæc vocabula promiscue, ac sine discrimine usurpari possunt. Zabarella & Piccolomineus, in iis libris in quibus inter se acute de methodi natura dispu-

tant, volunt ordinem nihil aliud esse quam rerum tractandarum nudam dispositionem; methodum esse illationem rei ignotæ ex re cognita: ac proinde methodum efficere, ut, quæ ignota sunt innotescant; ordinem nullam cognitionem efficere per se, sed tantum ad id conducere, ut res ignotæ, methodi alicujus beneficio facilius meliusque cognoscantur. Sed hoc discrimen à Philosophis semper servatur (non certe ab Aristotele, qui passim methodi vocabulum sumit pro dispositione doctrinæ, sive pro ipsa disciplina methodice disposita) neque ratione niti videtur. Instrumenta enim Logica suis officiis distinguuntur: quare, cum ignotum ex notis inferre sit officium syllogismi, perperam illud methodo tribuitur, ut methodus est: nisi *methodi* nomine omnia instrumenta Logica complecti velis.

2. Genus methodi *dispositionem* esse dicimus, potius quam *habitum* aut *habitum instrumentalem*, cum Zabarella. Non enim hic spectamus disponendi facultatem, sive peritiam in artifice, sed ipsam dispositionem, quæ rebus ab artifice imposita est. Si enim methodus definienda sit *habitus instrumentalis*, etiam definitio, divisio, & syllogismus eodem genere debent definiri; cum eodem modo hæc omnia debeant in Logica considerari.

3. Differentiam methodi petimus ab objecto, & fine. Objectum, sive materia in qua methodus versatur, sunt quælibet res *eodem*, hoc est, ad idem subjectum, aut ad eundem finem, *pertinentes*. Ad idem subjectum, cum res tractandæ sunt necessariæ; ad eundem finem, cum sunt contingentes, & in nostro arbitrio sitæ.

4. Finis methodi est, ut *intellectui & memoriæ inserviat ad res propositas melius faciliusque percipiendas, fideliusque custodiendas*. Hoc ut fiat, præmittenda sunt notiora ignotioribus. Notiora dicuntur non ea solum, quæ conducunt ad cognitionem sequentium, sed etiam, quæ facilius cognoscuntur. Aliquid dicitur ad alterius cognitionem conducere, vel quia medium est, ex quo inferri potest quod ignotum est (sic dicuntur principia esse notiora iis quæ ex principiis fiunt) vel quia tale est, ut aliud sine eo cognosci nequeat (sic animal est notius equo, (& omnino genus sua specie) vel denique quia non ne-

necessarium quidem est, sed utile tantum ad aliud cognoscendum: sic dicuntur animalia notiora stirpibus. Licet enim stirpes cognosci possint, animalis natura ignorata, facilius tamen cognoscuntur, si animalium cognitio præcessit.

III. *Methodus alia est naturalis, alia arbitraria.*

IV. *Methodus naturalis est, in qua servatur ordo naturæ, & cognitionis nostræ distinctæ.*

1. §. Inter cætera, quæ in doctrina de methodo, sive ordine, controversa sunt, principium est, an methodus didascalica (ea est quam nos naturalem vocamus) sumi debeat à natura rerum, an à nostra faciliori ac meliori cognitione: sive, an in methodo didascalica præmittenda sint, quæ natura priora, an ea quæ nobis notiora sunt. Prius tuetur Piccolomineus, *c.* 17. & 18. *introd.* & *part.* 5. *Com. pol.* posterius Zabarella, *lib.* 1. *de Meth. cap.* 5. & *seq.* & *lib.* 1. *Apol. cap.* 3. & *seq.* utrumque verum esse existimo, & methodum sumendum esse à natura, & à nostra faciliori cognitione. Si enim nobis res est cum ejusmodi hominibus, quibus ratio recte disposita est, methodus ita instituenda est, ut inserviat distinctæ rerū propositarū cognitioni facilius acquirendæ. Jam vero, quæ nobis notiora sunt quoad cognitionē distinctam, eadem priora sunt natura. Cognitio enim distincta est, quę rebus ipsis respondet, & ordini naturæ. Res enim ipsæ sunt mensura cognitionis nostræ, & unaquæque res ὡς ἔχει πρὸς εἶναι, οὕτω καὶ πρὸς ἀλήθειαν, hoc est, *ita se habet ad veritatem, ut se habet ad esse suum*; ut dicitur *lib.* 1. *Met. min. c.* 2. Ambo igitur, Piccolomineus & Zabarella, videtur errasse in eo, quod putarint, aliquid altero interdum notius esse nobis quoad cognitionem distinctam, quod non est natura prius; vel etiam, quod est posterius. Hæc hypothesis haud dubie falsa est. Si tamen ea vera foret, hoc est, si aliquid altero prius esset sua natura, quod nobis foret ignotius quoad cognitionem distinctam, aut aliquid notius nobis quoad cognitionem distinctam, quod foret natura posterius; methodus, ex Zabarellæ sententia instituenda foret secundum ordinem cognitionis nostræ, non, ut Piccolomineus censet, secundum ordinem naturæ.

V. *In methodo naturali omnes partes debent esse homogeneæ.*

1. ¶. Hac lege non id solum sancitur, ut disciplinæ non commisceantur, utque in Mathematicis non tradantur Ethica, aut in Ethicis Mathematica; sed hoc quoque, ut unumquodque tradatur loco suo, utque, quæ cum genere reciprocantur, generi; quæ cum specie, speciei tribuantur: atque ita omnia sint, quoad fieri potest, reciproca.

2. Hæc lex exigenda quidem est in ipsis præceptis, quæ spectant ad disciplinarum essentiam; non vero in commentariis, quibus præcepta disciplinarum explicantur ac confirmantur. Sæpe enim faciendum est præceptori, ut Physicam tractanti, aliquid ex Logicis repetat, aut tractanti Ethicam, ex physicis. Quin Theologia, aliæque disciplinæ omnes, quam multa necesse habent petere ex Philosophia ad suarum controversiarum explicationem, quæ tamen partem istarum disciplinarum non constituunt. Hæc si considerasset censor ille Aristotelis, æquius haud dubie de tam eximii Philosophi scriptis ac methodo judicasset: in quibus præcepta non distinguit à præceptorum commentariis, quod vel imprimis fare debuerat.

VI. *Methodus naturalis semper debet progredi ab universalibus ad particulariora; in eoque progressu partes omnes apti transitionum vinculis connectendæ sunt.*

1. ¶. *Ab universalibus*] nimirum, quia universalia non solum notiora sunt particularioribus quoad cognitionem distinctam, sed etiam faciunt ad distinctam cognitionem particularium acquirendam; quandoquidem in eorum definitione continentur. Progressus ab universalibus ad particularia fit per divisionem. Partes ejusdem divisionis apta transitione connectendæ sunt. Hæc connexio consistit in hac aut simili forma *Atque hæc de hac re dicta sufficiant; sequitur ex ordine institutio*, &c. quæ formulæ legentis memoriam, incredibile dictu, quantum juvant.

VII. *Methodus naturalis, vel est totalis, vel partialis.*

VIII. *Methodus totalis est, qua disponitur integra aliqua disciplina.*

IX. *Estque vel synthetica, vel analytica.*

X. *Methodus synthetica est, quæ progreditur à principiis simplicissimis ad ea quæ ex istit principiis componuntur.*

XI. Hæc

XI. *Hæc methodo traduntur disciplinæ speculativæ.*

XII. *Methodus analytica est, quæ facto initio à fine, progreditur ad media proxima, & ab his ad alia remotiora, donec ventum est ad prima ac simplicissima.*

XIII. *Hac methodo traduntur artes & disciplinæ practicæ.*

1. ¶. Disciplinæ speculativæ non habent finem à se diversum, sed ipsa rerum propositarum cognitio ipsis finis est. In ea enim acquiescit animus. At artes & disciplinæ practicæ non acquiescunt in cognitione rerum propositarum, sed finem habent ulteriorem, nempe opus aliquod, aut πρᾶξιν, sive operationem cum cognitione consentientem. Unde sequitur, disciplinas theoreticas, quales sunt Physica, Metaphysica, & Mathematica, disponendas esse methodo synthetica, progrediente à primis rerum principiis, ad ea quæ ex istis principiis conficiuntur. Sic in Physicis agitur primo de principiis rerum naturalium; deinde iis, quæ ex principiis fiunt: idque primo in genere, deinde in specie, donec ad species infimas preventum est. At in artibus, quales sunt Grammatica, Rhetorica, Logica, Medicina, Architectonica; item in disciplinis practicis, ut in Ethica, Politica, Oeconomica, progrediendum est à fine ad media. Nam quod nobis primum est in rerum effectione, id ultimum est in destinatione sive intentione, & vice versa. Quare cum dictæ disciplinæ progrediantur à mediis ad finem in effectione (nam architectus primum jacit fundamenta, præparat trabes, tigna, columnas, &c. atque ex iis efficit domum) sequitur, ut in destinatione, finis primum locum teneat, & ex mediis, ea finem propius sequantur, quæ posterius efficiuntur. Nam disciplinæ non effectionis, sed destinationis ordinem servare debent. Quia destinatio nihil aliud est, quam ipsa practica rerum propositarum cognitio. Et certe finis in practicis ita se habet ad media, ut hypotheses sive principia se habent in Mathematicis ad conclusiones, quæ ex illis colliguntur; ut ait Aristoteles *lib. 7. Eth. cap. 8.*

2. In utraque methodo servatur ordo naturæ: in synthetica, ordo naturæ generantis sive efficientis; in analytica, ordo naturæ intendentis sive destinantis. Errat ergo Piccolomineus, *cap. 21, Introd. & part. 7. Com. polit.* qui, etsi fateatur

methodum

methodum synthetica aptiorem esse disciplinis speculativis analyticam, artibus & disciplinis practicis; contendit tamen omnes disciplinas utrâq; methodo conscribi posse; & in decem gradibus Philosophiæ moralis, syntheticam servavit; sed instituto non admodum felici: Ut satis solide ostensum est à Zabarella, *lib. 2. Apol. suæ cap. 4. & seq.*

3. Galenus tres species methodi enumerat; & duabus speciebus explicatis, tertiam addit, nempe methodum definitivam. Sed nihil necesse est, imo vero fieri non potest, ut alia methodus servetur in disciplinis, præter syntheticam & analyticam. Definitio enim non tam est methodus, quam methodi instrumentum aut pars. Omnis enim methodus initium sumit à definitione totius alicujus, & facta divisione progreditur ad partes, aut ad species sub illo toto contentas. Plura vide adversus Galenum de definitiva methodo disputata apud Zabarellam, *lib. 2. de Meth. cap. 4.*

XIV. *Methodus partialis est, qua pars aliqua disciplinæ disponitur, aut aliquod thema seorsim tractatur.*

1. ¶. Methodi enim partialis usus aut consideratio duplex est: vel enim cõsiderari potest, ut est pars totalis methodi, vel ut est methodus alicujus thematis seorsim ac per se considerati, sine relatione ad methodũ aliquam totalem. De methodo partiali, quatenus est pars methodi totius, hoc unum præcipiendum est, (præter ea, quæ de methodo in genere diximus) sæpe evenire, ut in aliqua disciplinæ parte, quæ tota disponitur methodo synthetica, servetur ordo analyticus; aut cõtra, ut in partibus methodi analyticæ, servetur ordo syntheticus. Ex. gr. Physica disponitur ordine synthetico, si tota consideretur: attamen in ea parte, ubi agitur de corpore animato, apte servari potest ordo resolutivus, facto initio ab operationibus, quæ sunt corporis animati finis, indeq; progrediendo ad causas & principia, quæ sunt animæ facultates, temperamentum, partes corporis animalis organicæ, &c. Similiter Medicina, Grãmatica, Logica, si totæ spectentur, traduntur methodo analytica; cum tamen in partibus servetur ordo synthetic us. Nam Physiologia, quæ pars est Medicinæ, traditur ordine synthetico; & in Grammatica prius agitur de literis, ac syllabis, deinde de dictione, ac tandem de oratione

usque structura. Sic in Logica agitur prius de themate simplici, deinde de complexo, quod certe est συνθετικῶς, hoc est, componere, sive progredi ordine compositivo. Quatenus tamen Medicina, Grammatica, & Logica inchoantur à notione finis, indeq; progrediuntur ad media, dicuntur totæ disponi ordine analytica, ut recte observavit Zab. *l. 2. de Meth. c. 20.*

2. Themata, quæ seorsim tractari possunt, vel sunt simplicia, vel complexa: utrobiq; opus est methodo. Themata simplicia tractantur hac methodo, Primo, expendendũ est nomen propositi thematis, in eoq; investiganda etymologia, discutienda homonymia, atq; explicanda vocabula synonyma, vel in eadem, vel in aliis linguis inter doctos usitatis, præsertim in Latina, Græca, & Hebræa; si aliquid scilicet conferunt ad propositi thematis explicationem. Post nominis examen, proponendum est thematis propositi genus proximum, & causæ; &, si thema sit accidens, etiam subjectum & objectum: atque ex his contexenda est definitio. Definitioni subjicienda sunt adjuncta, (præcipue quidem propria; sed tamen interdum etiam communia) effecta, similia, dissimilia, ac tandem opposita. Postremo addenda est thematis divisio vel in species, vel in partes integrantes, si id instituti ratio requirit: & species deinde, aut partes, eodem modo tractandæ sunt.

3. Sunt, qui primo loco tradunt definitionem, eamque deinde resolvunt. Et in hac resolutione primo expendunt nomen definiti thematis, eo, quo dictum est, modo: deinde explicant genus & differentiã, quibus definitio constat, & ex differentia eliciunt causas, subjectũ & objectũ, quantũ scilicet ea necessaria sunt ad propositi thematis notitiam. His addunt adjuncta, effecta, &c. Prior methodus similis est synthetica; posterior, analytica. In utraq; apprime observandũ est, ne quid temere adhibeatur ad explicationem speciei, quod pertinet ad explicandum genus.

4. Thema complexum tractatur hac methodo; Primo, status controversiæ recte constituendus est, deinde, propria sententia confirmanda rationibus & testimoniis; & singulis argumentis subjiciendæ sunt refutationes solutionum, & exceptionum, quibus adversarii solent argumenta nostra eludere. Deniq;, adversarii quoq; argumenta proponenda sunt, & cum omnibus

omnibus munimentis refellenda. Sed de tractatione the-
tis simplicis & complexi plura dicenda sunt in doctrina
usu & praxi Logicæ. Atque hæc de methodo naturali
didascalica.

XV. *Methodus arbitraria est, quæ, relicto ordine naturæ,
commodata est ad cognitionem confusam, sive ad captum vulgi,
ad persuadendum. aut delectandum.*

1. ¶. Si nobis docendi sunt homines εὐδιακείμενοι τὴν δι-
νοιαν, hoc est, *qui mentem habent bene dispositam*, utendum
haud dubie methodo naturali. Sed si nobis res est cum vul-
go, & cum hominibus qui sensum habent exercitatiorem
quam intellectum, consulendum est illorum captui; & pri-
ori loco tradenda sunt, non quæ natura priora sunt, & sim-
pliciter, sive quoad cognitionem distinctam, notiora; sed
quæ illis notiora sunt.

2. Ea methodo utuntur Oratores & Poetæ, quibus præ-
ter docendi institutum, propositum est, ut auditorem, le-
ctoremve moveant, atque oblectent, eique persuadeant quod
à sua opinione sæpe alienum est. Hos fines non facile asse-
quuntur, nisi quadam crypsi auditorem lectoremve decipi-
ant. Hæc crypsis consistit in omissione, additione, & inver-
sione. Omittunt enim Oratores, quæcunque sibi nocitura
sunt, aut tædium paritura auditoribus, etiamsi maxime ad
causam videantur pertinere: qualia sunt inter cætera, par-
tes argumentationum infirmæ, accuratæ definitiones, tran-
sitiones, &c. Adhibent etiam digressiones, quæ etsi ad cau-
sæ contentionem non adeo pertineant, faciunt tamen ad au-
ditorem reficiendum, & detinendum. Denique probatio-
nes miro artificio invertunt, ne ars ab auditore animadversa,
suspecta sit, ejusque assensum impediat.

FINIS.

Series institutionum Logicarum per tabulas dispositas.

TABULA PRIMA.

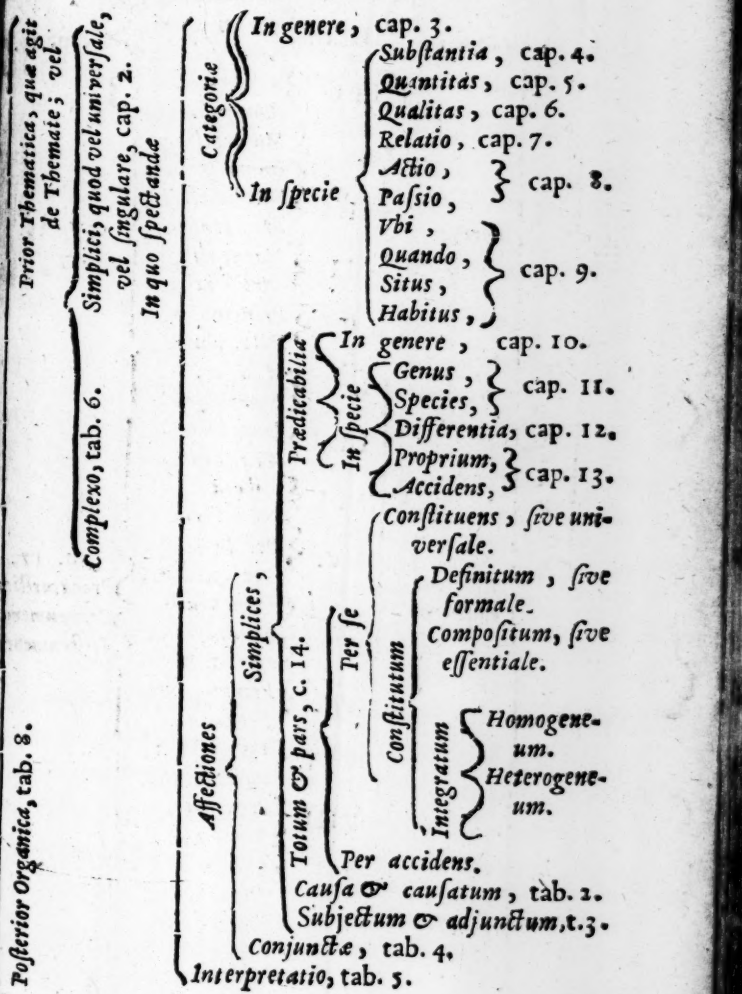

TA-

TABULA SECUNDA.

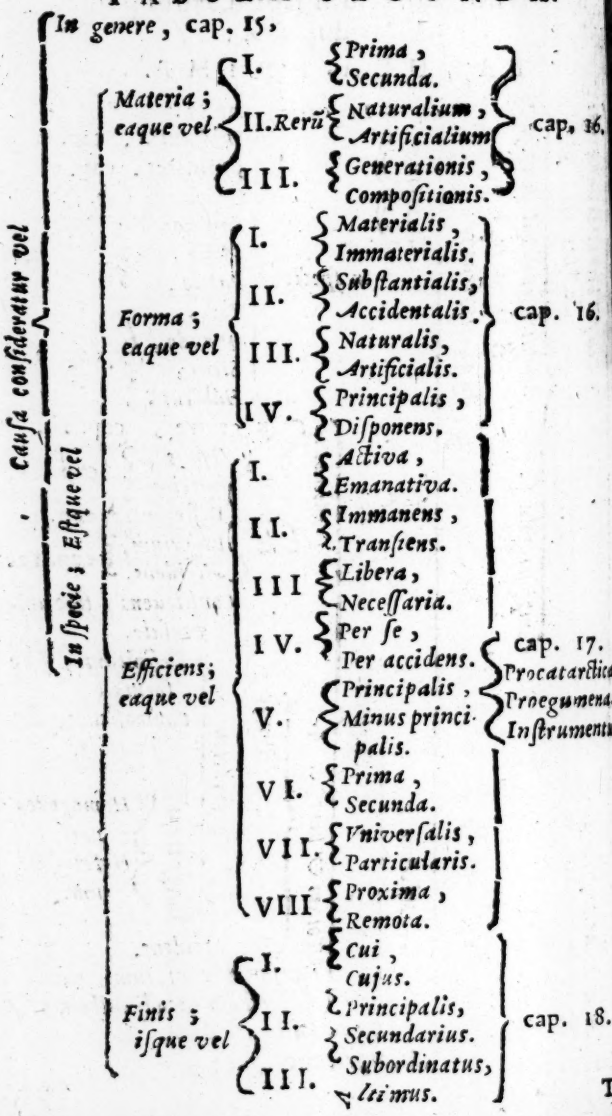

TA-

TABULA TERTIA.

Quorum hoc dividitur trifariam;

I. *In* { *Absolutum*, *Limitatum*,

II. *In* { *Proprium*, *Commune*.

III. *In* { *Internum*,

Externum: quod est vel

Objectum { *Per se* { *Proprium*, *Commune*. / *Per accidens*.

Signum; idque { I. { *Naturale*, *Arbitrarium*. / II. { *Formale*, *Materiale*. / III. { *Antecedens*, *Consequens*, *Conjunctum*. / IV. { *Necessarium*, *Contingens*.

circumstantia. { *Locus*, *Tempus*, *Vestitus*, &c.

TABU-

TABULA QUARTA.

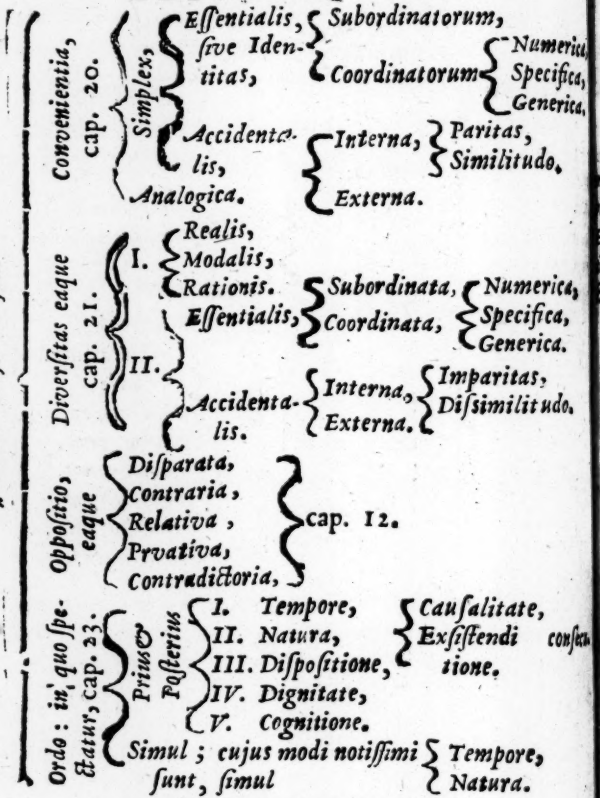

TABULA QUINTA.

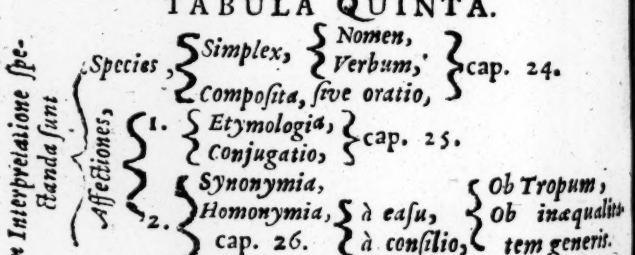

TABU-

TABULA SEXTA.

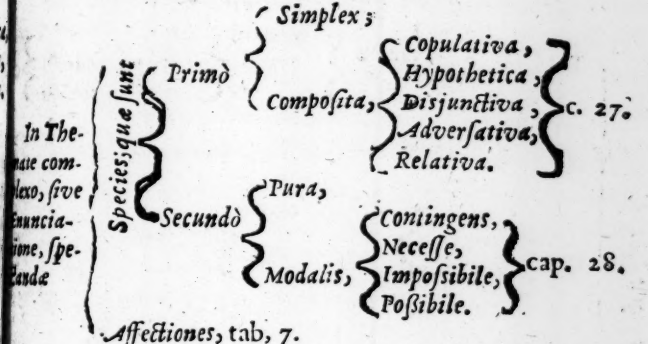

TABULA SEPTIMA.

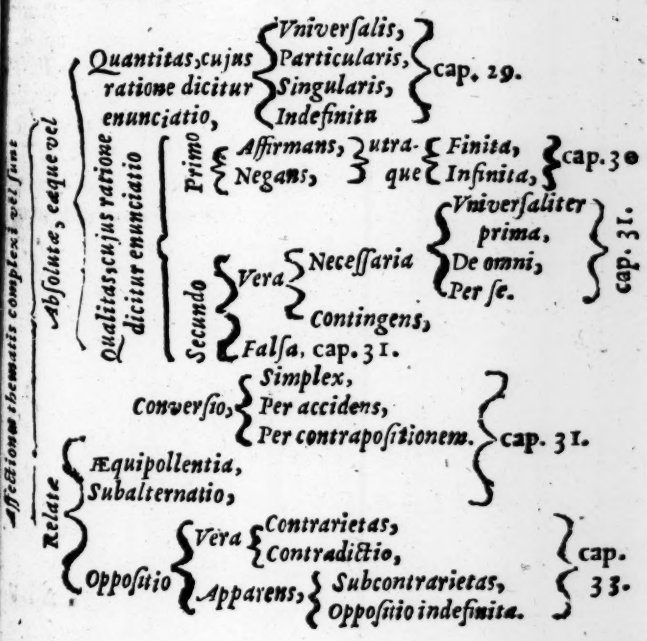

TABU-

TABULA OCTAVA.

Pars organica agit de instrumentis Logicis, quæ sunt

- I. *Definitio; cujus spectandæ sunt*
  - *Species*
    - *Definitio Nominis*, cap. 1. lib. 1.
    - *Definitio Rei*
      - *Perfecta; in qua spectandæ*
        - *Leges.*
        - *Partes* { *Genus.* *differẽtia.* }
      - *Imperfecta*, cap. 3.
  - *Modus eam investigandi*, cap. 4.
- II. *Divisio; cujus spectandæ sunt*
  - *Species*
    - *Divisio Nominis*,
    - *Divisio Rei*
      - *per se; eaq; Totius*
        - *Vniversalis*,
        - *Formalis*,
        - *Essentialis*,
        - *Integralis*,
        - *Per accidens.*
      - cap. 5
  - *Leges.*
- III. *Syllogismus; qui consideratur vel ratione*
  - *Formæ; ubi agitur*
    - *De genesi, in qua spectanda*
      - 1. *Definitio & partes syllogismi*, cap. 6.
      - 2. *Figuræ & modi* c. 7.
      - 3. *Axiomata, regulæ & proprietates*, c. 8.
      - 4. *Reductio*, c. 9.
    - *De euporia, sive de ratione inveniendi medii accommodata ad figuras & modos*; c. 10.
    - *De speciebus Syllogismorum*, tab. 9.
  - *Materiæ*, tab. 10.
- IV. *Methodus; eaq; vel*
  - *Naturalis*
    - *Totalis*
      - *Synthetica*,
      - *Analytica.*
    - *Partialis, eaq; vel thematis*
      - *Simplicis*,
      - *Complexi.*
    - ca. 21.
  - *Arbitraria.*

Syllogismus quintupliciter dividitur in species.

TABU

TABULA NONA.

Syllogismus quintuplicitèr dividitur in species.

- I. Syllogismus stricte dictus, Inductio. — cap. II.
- II. Perfectus, Imperfectus, Enthymema, Exemplum. — cap. II.
- III. Simplex, Compositus.
  - Ex compositis enunciationibus: Hypotheticus, Disjunctivus, Relativus — c. 12.
  - Ex pluribus syllogismis: Dilemma, Prosyllogismus, Sorites — c. 13.
- IV. Purus. Modalis. — cap 14.
- V. Directus, Indirectus. — cap 14.

TABULA DECIMA.

FINIS.

Institutionum Logicarum SYNOPSIS, sive *Rudimenta Logica.*

In quibus præcipuæ definitiones, divisiones, & regulæ, ad artem Logicam pertinentes per quæstiones & responsiones, breviter & dilucide proponuntur.

Capita respondent capitibus Institutionum Logicarum:

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Vnde dicta est Logica?

A Voce λόγος, quæ inter cætera, tum *rationem* tum *orationem* significat. Logica enim dirigit intellectus nostri rationem, sive conceptus, eosque docet apta *oratione* interpretari.

Quid est Logica?

Logica est ars conficiens instrumenta, iisque dirigens intellectum in cognitione rerum.

Quot sunt partes Logicæ?

Duæ: prior agit de thematibus, eorumque variis affectionibus; posterior disserit de ipsis instrumentis quibus themata tractantur, sive quibus intellectus dirigitur, cum in thematum, sive rerum cognitione quærenda versatur.

CAP. II.

Quid est Thema?

THema est, quicquid intellectui cognoscendum proponi potest.

Quomodo dividitur Thema?

In simplex & complexum.

Quid est Thema simplex?

Quod sine notionum complexione, sive sine affirmatione

628:008 31-110

aut negatione, apprehenditur; ut *Socrates, disputat, respuit, capra, hirco cervus.*

Quid complexum?

Quod apprehenditur duabus, pluribusve notionibus, affirmatione aut negatione copulatis; ut, *Socrates disputat. Ningit, pluit, itur, statur.*

Quotuplex est thema simplex?

Duplex; universale, & singulare.

Quid est universale?

Universale est, quod de pluribus suapte natura prædicari aptum est; ut, *homo, equus, planta.*

Quid singulare?

Quod de uno tantum suapte natura prædicari aptum est; ut, *Alexander, Bucephalus, hæc pyrus.*

Quomodo vocantur singularia?

Individua.

Quare?

Quia dividi non possunt in plura ejusdem nominis ac naturæ. Alexander enim dividi non potest in plures Alexandros, nec Bucephalus in plures Bucephalos: at homo dividi potest in plures homines; puta, in Socratem & Platonem; & equus in plures equos, puta, in Bucephalum, & Cyllarum, &c.

Quotuplicia sunt individua?

Duplicia; determinata & vaga.

Quot modis determinantur individua?

Quatuor modis: 1, nomine proprio; ut, *Plato, Socrates, Bucephalus, Melampus.* 2, nomine communi sive appellativo, quod per excellentiam sumitur pro proprio; ut, *Philosophus* pro *Aristotele, Orator* pro *Cicerone.* 3, pronomine demonstrativo; ut *hic, ille homo.* 4, periphrasi; ut, *Apostolus gentium* id est, *Paulus.*

Quid est individuum vagum?

Quod effertur pronomine incertæ partis; ut, *aliquis quidam homo.*

C A

CAP. III.

Quæ sunt spectanda in themate simplici?

PRimo, categoriæ, & affectiones, quæ ex varia rerum habitudine ad se invicem, & ex modo quo intellectus eas concipit, atque inter sese comparat, oriuntur: deinde, interpretatio, & affectiones, quas intellectus vocabulis affingit ex modo conceptus suos interpretandi.

Quid est categoria?

Categoria est series rerum sub eodem summo genere gradatim dispositarum.

Quot sunt categoriæ?

Decem: substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, ubi, quando, situs, & habitus.

CAP. IV.

Quid est substantia?

SUbstantia est res per se subsistens, & substans accidentibus; ut, *spiritus, corpus, cœlum, ignis, aqua, lapis, arbor, equus*, &c.

Quid est per se subsistere?

Non esse in alio ut in subjecto. Hac enim ratione distinguitur substantia ab accidentibus, utpote quæ semper alicui subjecto inhærent: quorum adeo *esse* nihil aliud est quam *inesse*.

Quid est esse in subjecto?

Esse in subjecto dicitur, quod cum in alio sit, non ut pars, non potest tamen exsistere separatum ab eo in quo est.

Quotuplex est substantia?

Duplex; prima & secunda.

Quid est substantia prima?

Substantia singularis; ut, *Alexander, Bucephalus.*

Quid secunda?

Substantia universalis; ut, *homo, equus.*

Quomodo discernis primam substantiam à secunda?

Prima substantia non dicitur de subjecto, cum ipsa omnibus subjiciatur. *Alexander* enim de nullo dicitur, nisi de seipso. At substantia secunda, quamvis in subjecto non sit, dicitur tamen de subjecto, nempe de primis substantiis sibi subjectis. *Homo* enim dicitur de *Alexandro, Socrate, Platone*, &c. *equus* de *Bucephalo, Cyllaro*, &c.

Quot sunt notæ substantiarum?

Sex.

Quæ est prima nota?

Non esse in subjecto: nimirum quia per se subsistit.

Quæ secunda?

Dici de aliis synonymos: hoc est, quoad nomen, & quoad definitionem. Hæc nota convenit secundis substantiis, non primis.

Quæ tertia?

Significare τὸ δέ τι hoc aliquid id est, tale quid quod digito demonstrari potest. Hæc nota convenit potissimum primis substantiis.

Quæ quarta?

Non habere contrarium. Substantia enim substantiæ non est contraria per se, sed per qualitates: ut, *aqua* & *ignis*.

Quæ quinta?

Non recipere magis & minus. Una enim eademque substantia non fit magis aut minus substantia, quam erat ante. Nam puer crescens, non fit magis homo, aut magis substantia, quam erat primo nativitatis suæ momento.

Quæ est sexta nota?

Unam eandemq; numero substantiam suscipere contraria. Sic, licet aqua frigida, mutatione sui, calida fiat, manet tamen una eademque numero aqua.

CAP. V.

Quid est quantitas?

QUantitas est accidens, quod per se partem habet extra partem.

Quotuplex est quantitas?

Duplex: continua & discreta.

Quid est quantitas continua?

Cujus partes communi termino copulantur.

Quotuplex est?

Duplex: magnitudo & tempus.

Quid est magnitudo?

Magnitudo est quantitas permanens.

Quot sunt species magnitudinis?

Tres: linea, superficies, & corpus.

Quid

Quid est linea?

Linea est magnitudo uno modo divisibilis: ut, *ulna, milliare, stadium.*

Quid est superficies?

Superficies est magnitudo duobus modis divisibilis: ut, *jugerum.*

Quid corpus?

Corpus est magnitudo tribus modis divisibilis. Huc pertinet omnis quantitas substantiæ corporeæ.

Qui sunt termini magnitudinis?

Termini lineæ sunt puncta: superficiei, lineæ; corporis, superficies.

Quid est tempus?

Tempus est quantitas fluens: ut, *hora, dies, annus, olympias.*

Qui sunt termini temporis?

Momenta, sive τὸ νῦν. His enim copulantur partes temporis, sicut partes lineæ copulantur punctis.

Quid est quantitas discreta?

Quantitas discreta est, cujus partes non copulantur communi termino: ut, *duo, tria, decem.*

Quid de loco, oratione, ac motu statuendum?

Locus definitur *superficies corporis ambientis*: atque hactenus referri debet ad superficiem. Oratio & motus non sunt species quantitatis, sed quanta per accidens.

Quot sunt notæ quantitatis?

Tres.

Quæ est prima nota?

Non habere contrarium.

Quæ secunda?

Non recipere magis & minus. Quantitas quidem *major* fit, sed non fit *magis* quantitas.

Quæ tertia?

Res ab illa dici æquales aut inæquales?

CAP. VI.

Quid est qualitas?

Qualitas est accidens, à quo subjectum quale duntaxat denominatur.

Quot sunt species qualitatis?

Quatuor: 1, habitus & dispositio; 2, potentia & impotentia naturalis; 3, patibilis qualitas & passio; 4, forma & figura.

Quid est habitus?

Habitus est qualitas adventitia ad operandū cum facilitate.

Quid dispositio?

Dispositio est habitus imperfectus.

Illustra rem exemplo.

Si quis in arte aliqua, scientia, aut virtute, puta logica, Physica, aut justitia, aliquantulum profecit, is dispositione affectus est: si quis artis, scientiæ, aut virtutis culmen attigit, is dicitur esse præditus habitu.

Quid est potentia naturalis?

Potentia naturalis est qualitas sensibus non obvia, qua subjectum natura sua aptum est ad agendum vel patiendum.

Quid impotentia?

Impotentia est diminuta potentia.

Adde exemplum.

Ingenium, indoles, memoria, sensus, robur, &c. sunt potentiæ, sive facultates naturales: cum hæ dotes admodum imperfectæ sunt; veluti si quis *obtuso sit ingenio, labili memoria, infirma valetudine*, &c. dicuntur impotentiæ.

Quid est qualitas patibilis?

Patibilis qualitas est, quæ efficit passionem in sensu.

Quid passio?

Passio est patibilis qualitas, quæ subito fit & cito perit.

Da exemplum.

Lux, color, sonus, sapor, odor, calor, frigus, humiditas, siccitas, gravitas, levitas, &c. sunt qualitates patibiles, si aliquandiu permaneant in subjecto: at si cito evanescant, ut *pallor ex metu, rubor ex verecundia*, dicuntur passiones.

Quid est figura?

Figura est qualitas orta ex terminatione magnitudinis; ut, *triangulum, circulus, sphæra, pyramis, cylindrus.*

Quid est forma?

Forma est figura cum colore; ut, *pulchritudo, deformitas.*

Quomodo differt figura & forma à patibili qualitate?

Patibilis qualitas uno tantum; figura & forma pluribus sensibus percipitur.

Quot sunt notæ qualitatis?

Tres.

Quæ est prima nota?

Habere contrarium. Nam calor frigori, & album nigro contrarium est.

Quæ secunda?

Recipere magis & minus. Alius enim alio doctior, melior, aut prudentior est.

Quæ tertia?

Res ab illa dici similes aut dissimiles.

CAP. VII.

Quid sunt relata?

RElata sunt, quæ id ipsum, quod sunt, aliorum esse dicuntur, vel alio aliquo modo ad aliud referuntur.

Explica definitionem exemplis.

Pater dicitur filii pater; *dominus*, servi dominus; *Majus*, minore majus; *simile*, simili simile. Hæc enim referuntur ad aliud *hoc quod sunt*, ideoque sunt relata. At *tenebræ* dicuntur quidem *lucis*, verum non dicuntur *lucis tenebræ*, sed *lucis privatio*: & *Alexander* dicitur quidem *Philippi*, sed non dicitur *Alexander Philippi*, sed *filius*. Hæc ergo dicuntur quidem aliorum, sed non dicuntur aliorum *hoc quod sunt*; ac proinde non sunt relata.

Quotuplicia sunt relata?

Duplicia; alia secundum dici, alia secundum esse.

Quæ vocas relata secundum dici?

Quæ, cum sint res absolutæ, nomine tenus referuntur ad aliud; ut, *scientia* & *scibile*, *sensus* & *sensibile*.

Quæ secundum esse?

Quorum tota essentia consistit in respectu ad aliud; ut, *pater* & *filius*, *maritus* & *uxor*.

An non aliter etiam dividuntur relata?

Dividuntur etiam in relata realia, & relata rationis.

Quænam sunt realia?

Quæ sua natura referuntur ad aliud; ut, *dominus* & *servus*, *magistratus* & *subditus*.

Quæ rationis?

Quæ sola mentis opera referuntur ad aliud; ut, *dextrum* & *sinistrum*.

An

An hæc omnia pertinent ad hanc categoriam?

Non. Nam relata secundum dici, cum habeant essentiam absolutam, sunt aliarum categoriarum.

Quænam sunt in unaquaque relatione consideranda?

Subjectum, fundamentum, terminus, relatum, & correlatum.

Quid est subjectum?

Subjectum est, cui inhæret relatio.

Quid fundamentum?

Fundamentū est, quo mediante relatio inhæret subjecto.

Quid terminus?

Terminus est, cum quo subjectū in relatione comparatur.

Quid est relatum?

Relatum est subjectum cum relatione.

Quid correlatum?

Correlatum est terminus cum relatione oppositа.

Illustra hæc omnia exemplis.

In relatione patris ad filium, subjectum est aliquis homo, puta, *Philippus*; fundamentum, *generasse*; terminus, filius homo, puta *Alexander generatus*; relatum, *pater*; correlatum, *filius*. Philippus enim propterea est pater Alexandri, quia Alexandrum generavit. Contra, in relatione filii ad patrem, subjectum est *Alexander*; fundamentum, *generatum esse*; terminus, *Philippus qui generavit*; relatum, *filius*; correlatum, *pater*.

An relatum & correlatum semper differunt appellatione?

Non semper: sæpe enim idem nomen utriusque est; ut, *amicus, hospes, rivalis*, &c. Atque hæc vocantur relata æquiparantiæ. Cætera, quæ appellatione differunt, ut *dominus & servus, pater & filius*, dicuntur relata disquiparantiæ.

Quot sunt notæ relatorum?

Quinque.

Quæ est prima nota?

Habere contrarium. *Amicus* enim & *inimicus*, *simile* & *dissimile*, contraria sunt.

Quæ secunda?

Recipere magis & minus. Aliud enim alio *similius* est aut *dissimilius* ei cum quo comparatur.

Quæ

Quæ tertia?

Reciprocari. Nam *pater est filii pater*, & *filius* vicissim *est patris filius*.

Quæ quarta?

Esse simul natura: nimirum, quatenus relati sunt. Etsi enim, qui *pater* est, *prius fuit quam filius*; non tamen *prius pater fuit, quam filium haberet*.

Quæ quinta?

Esse simul cognitione. Unum enim relatum nequit sine altero cognosci.

CAP. VIII.

Quid est actio?

ACtio est à qua dicimur agere.

Quid est agere?

Agere est aliquid efficere.

Quid est passio?

Passio est à qua dicimur pati.

Quid est pati?

Pati est recipere effectum agentis.

Da exempla.

Generare, augere, calefacere, movere, &c. sunt actiones: *generari, augeri, calefieri, moveri*, sunt passiones.

Quænam sunt in actionibus spectanda?

Agens, patiens, terminus à quo, & terminus ad quem.

Declara hæc omnia exemplis.

In calefactione, agens est ignis aut sol; patiens, is qui calefit; terminus à quo, frigus; terminus ad quem, calor, à quo calefactio nominata est. Similiter in generatione hominis, agens est pater; patiens, semen; terminus à quo, privatio humanæ formæ in semine, sive, non esse hominem; terminus ad quem, is qui generatur. Nam qui generatur, ex non homine fit homo.

Quot sunt notæ actionis & passionis?

Duæ: habere contrarium & recipere magis & minus. Nam calefactio frigefactioni contraria est; & alia magis, alia minus calefaciunt aut frigefaciunt, calefiunt aut frigefiunt.

CAP. IX.

Quid est ubi?

UBi est modus quo res finitæ alicubi esse dicuntur.

Quomodo differt ubi à loco?

Locus solis coporibus tribuitur, *ubi* etiam spiritibus. Deinde *loci* vocabula pertinent ad quæstionem qua quæritur, *quanta* res sit; at vocabula hujus categoriæ spectant ad quæstionem qua quæritur, *ubi* aut *unde* res sit, *qua* abiit; ut, *domi*, *foris*, *ruri*, *in foro*, *in curia*, &c.

Quid est quando?

Quando est modus quo res finitæ aliquando esse, fuisse, aut fore dicuntur.

Quomodo differt quando à tempore?

Eodem fere modo, quo *ubi* à *loco*. Nam *tempus* proprie tribuitur rebus Physicis, quæ in successione consistunt, & mutationibus obnoxiæ sunt. *Quando* tribuitur etiam rebus permanentibus, & momentaneis. Deinde, *temporis* vocabula solvunt quæstiones quæ fiunt per *quamdiu*; vocabula hujus categoriæ solvunt quæstiones quæ fiunt per *quando*; ut, *hodie*, *cras*, *heri*, *æstate*, *vere*, *calendis*, *nonis*, *consule Manlio*, &c.

Quid est situs?

Situs est ordo partium inter se; ut, *sedere*, *stare*, *pronum*, *supinum esse*.

Quid est habitus?

Habitus est modus, quo vestis, aut aliquid instar vestis, corpori circumpositum, appensum, aut alio aliquo modo adjunctum est; ut, *vestitum*, *armatum*, *togatum*, *galeatum*, *hastatum*, *barbatum*, *tapetibus instratum esse*, &c.

CAP. X.

Atque hæc de thematum simplicium categoriis; quid porro sequitur?

AFfectiones, quas diximus ex varia rerum in categoriis dispositarum collatione oriri.

Quotuplices sunt affectiones thematum simplicium?

Duplices; aliæ sunt simplices, aliæ conjunctæ.

Quas vocas simplices?

Quæ singulis rebus seorsum conveniunt; ut, prædicabilia, totum & pars, causa & causatum, subjectum & adjunctum.

Cur

Cur vocas has actiones simplices?

Quia, licet genus referatur ad speciem, totum ad partem, causa ad causarum, subjectum ad adjunctum, alterumque sine altero non consistat; unaquæque tamen res seorsum genus, totum, causa, aut subjectum dici potest.

Quid sunt prædicabilia?

Prædicabilia sunt, quæ de pluribus vere, proprie, naturaliter, atque immediate affirmantur.

Quot sunt prædicabilia?

Quinque; genus, species, differentia, proprium, & accidens.

CAP. XI.

Quid est genus?

GEnus est, quod de pluribus specie differentibus prædicatur in quæstione, qua quæritur quid res sit; ut, *Quid est homo, aut bestia? Animal. Quid pyrus, aut pomus? Arbor.*

Quid est species?

Species est quæ collocatur sub genere, ita ut de ea genus prædicetur in quæstione, qua quæritur quid sit.

Quotuplex est genus?

Duplex; summum sive generalissimum, & medium sive subalternum.

Quotuplex est species?

Item duplex; infima sive specialissima, & media sive subalterna.

Quid est genus summum?

Quo non est aliud superius genus.

Quid est species infima?

Qua non est alia inferior species.

Quid est genus subalternum?

Quod respectu inferioris, est genus; & respectu superioris, species.

Quid est species subalterna?

Quæ respectu superioris, est species, & respectu inferioris, genus.

Illustra rem exemplo.

In categoria substantiarum, *substantia* est summum genus; *homo*, infima species; quæ inter *substantiam* & *hominem* interjecta sunt; ut *animal, vivens, corpus*, sunt genera & species sub-

subalterna. Nam *animal* est *hominis* genus, & species *vivacitis*; *vivens* est genus *animalis*, & species *corporis*; *corpus* genus *viventis*; & species *substantiæ*. Eodem modo res habet in cæteris categoriis.

Quænam species constituit secundum prædicabile?

Infima: species enim subalterna prædicatur ut genus.

Quomodo definitur species specialissima?

Hoc modo; *Species est, quæ de pluribus & numero differentibus prædicatur in quæstione, qua quæritur quid sit res*; ut *Quid est Socrates, Plato? Homo. Quid Bucephalus, Cyllarus, Equus. Quid Phylax, Melampus? Canis.*

CAP. XII.

Quid est differentia?

Differentia est, qua res à re differt.

Quotuplex est differentia?

Duplex; accidentalis & essentialis.

Quid est differentia accidentalis?

Qua res differunt accidentibus: idque vel ab aliis; ut Europæus differt ab Afro, colore; vinum ab aceto, sapore: vel etiam à se invicem; sic doctus differt à seipso indocto, senex à seipso puero.

Quid est differentia essentialis?

Quæ addita generi speciem constituit, & ab oppositis speciebus essentialiter distinguit.

Quænam sunt munera differentiæ essentialis?

Dividere genera, & speciem cum genere constituere.

Da exemplum.

Facultas ratiocinandi dividit animal, & addita animali constituit hominem.

Quænam differentia constituit tertium prædicabile?

Differentia essentialis: differentiæ enim accidentales pertinent ad quartum & quintum prædicabile.

Quomodo definitur differentia essentialis?

Hoc modo; *Differentia est, quæ de pluribus, vel numero, vel etiam specie differentibus, essentialiter prædicatur in quæstione, qua quæritur qualis sit res*; ut, *Quale animal est homo? Rationale. Qualis ars est Logica? Quæ instrumenta conficit, iisque dirigit intellectum in cognitione rerum.*

CAP.

CAP. XIII.

Quot modis dicitur proprium?

Quatuor modis. Proprium primo modo dicitur, quod convenit soli alicui, speciei, sed non omnibus illius individuis; ut, *hominem esse statuarium.* Secundo modo, quod convenit omnibus individuis alicujus speciei, sed non solis; ut, *hominem esse bipedem.* Tertio modo, quod convenit soli alicui speciei, omnibusque illius individuis, sed non semper; ut, *hominem ridere, aut canescere.* Quarto modo, quod convenit soli alicui speciei omnibusque illius individuis, & semper: ut, *hominem risibilem esse.*

Quænam propria constituunt quartum prædicabile?

Propria quarti modi: reliqua pertinent ad quintum prædicabile.

Quid est proprium quarto modo?

Proprium est, quod non declarat quid res sit, & tamen soli inest, & cum ea reciprocatur. Sic *risibilitas* reciprocatur cum *homine* (omnis enim homo risibilis est, & quicunque risibilis est, etiam est homo) *facultas hinniendi*, cum *equo*; *latrandi*, cum *cane*, &c.

Quid est accidens?

Accidens est quod abest & adest sine subjecti interitu: hoc est, quod sine contradictione de subjecto suo affirmari & negari potest.

Quotuplex est accidens?

Duplex: separabile, & inseparabile.

Quid est accidens separabile?

Quod naturaliter à subjecto suo separari potest: ut, *stare*, *sedere*, *sanitas*, *eruditio*, &c.

Quid inseparabile?

Quod naturaliter nequit à subjecto suo separari: ut, *nigror in corvo*; *albor in cygno.*

Quomodo dici potest accidens inseparabile esse accidens, si non possit separari à subjecto suo?

Accidens inseparabile revera nequit à subjecto separari, & ideo dicitur inseparabile. Idem tamen separari potest à subjecto cogitatione, & hactenus dicitur accidens, in eoque à proprio distinguitur, quod ne cogitatione quidem potest à subjecto separari.

CAP.

CAP. XIV.

Quid est totum?

TOtum est, quod constat plurium convenienti unione.

Quotuplex est totum?

Duplex: aliud per se, aliud per accidens.

Quid vocas totum per se?

Cui partes per se insunt.

Quid per accidens?

Cui partes insunt per accidens.

Quenam partes dicuntur toti inesse per se, & quæ per accidens?

Partes per se inesse dicuntur, cum aut ipsum totum partibus essentiale est, aut partes toti.

Explica rem exemplo.

Animal est totum per se respectu *hominis* & *bestiæ*, & respectu *corporis* & *animæ*: at *homo* est totum per accidens respectu *fervorum* & *liberorum*, *bonorum* & *malorum*. Nam *animal* pertinet ad essentiam *hominis* & *bestiæ*; illusque essentia *ex corpore* & *anima* constituitur. At *liberum* aut *servum*, *bonum* aut *malum esse*, non conveniunt homini ratione essentiæ, sed sunt accidentia, quæ ad essentiam extrinsecus accedunt.

Quotuplex est totum per se?

Quadruplex; universale, formale, essentiale, & integrale.

Quid est totum universale?

Totum universale nihil aliud est, quam genus respectu specierum, aut species respectu individuorum. Et quia species in genere, & individua in specie non actu, sed potentia continentur, factum est, ut totum universale sit appellatum *totum potentiale*; cæteræ species totius dicuntur *totum actuale*.

Quid est totum formale?

Totum formale nihil aliud est, quam species, respectu generis & differentiæ, quibus definitur.

Quid est totum essentiale?

Quod constat materia & forma.

Quid est totum integrale?

Quod partem habet extra partem.

Declara harum specierum differentiam exemplo aliquo, puta, animalis.

Animal est totum universale respectu *hominis* & *bestiæ*; & totum

totum formale, respectu *corporis vivemis*, & *sensus*; (definitur enim *corpus vivens sentiens*) totum essentiale, respectu *corporis* & *animæ*; denique totum integrale, respectu *capitis*, *ventris*, *artuum*, &c.

Quomodo dividitur totum integrale?

In homogeneum & heterogeneum, sive similare & dissimilare.

Quid est totum homogeneum?

Quod partes habet ejusdem nominis ac naturæ; ut, substantiæ inanimes, *aqua*, *vinum*, *caro*, *lapis*; item *magnitudo*, *tempus*, *numerus*, *motus*, &c.

Quid est totum heterogeneum?

Quod partes habet diversi nominis ac naturæ; ut, substantiæ animatæ; item *exercitus*, *ecclesia mundus*, & id genus alia.

Quotuplex est totum per accidens?

Quadruplex: vel enim causa diversorum effectorum totum dicitur, vel effectum diversarum causarum, vel subjectum diversorum adjunctorum, vel adjunctum diversorum subjectorum. Sed hac de re plura in doctrina de divisione.

CAP. XV, & XVI.

Quid est causa?

Causa est cujus vi res est.

Quid est causatum?

Quod à causis constituitur.

Quot sunt causæ?

Quatuor: materia, forma, efficiens, & finis.

An ut causa, ita quoque causatum dividitur?

Non; una enim & eadem res est causatum omnium causarum; idque *compositum* dicitur respectu materiæ & formæ; *effectum*, respectu efficientis; & *medium* sive *destinatum*, respectu finis.

Quid est materia?

Materia est causa interna, ex qua res fit, aut constat. Ex. g. semen est materia viventis, ex qua fit; corpus est materia ex qua constat: illa solet appellari *materia generationis*; hæc, *materia compositionis*.

An materia generationis & materia compositionis semper diversæ sunt?

Non semper. Nam scamnum fit & constat ex ligno; nubes, ex vapore; glacies, ex aqua.

Quid est forma?

Forma est causa interna, per quam res est id quod est. Sic anima est forma viventis; figura, forma statuæ, &c.

An res non est etiam per materiam?

Omnino: sed per materiam non est *id quod est*, hoc est, non est certa species. Quod enim res sit, hoc æque materiæ debetur ac formæ: sed quod sit hoc potius quam illud, id totum debetur formæ.

CAP. XVII.

Quid est causa efficiens?

CAusa efficiens est causa externa, à qua res vera causalitate proficiscitur.

Cur dicis causalitate vera?

Ut causam efficientem à fine distinguerem. Nam res effecta etiam proficiscitur à fine; sed causalitate sive motione metaphorica.

Quot modis dividitur causa efficiens?

Octo potissimum modis.

Quæ est prima divisio?

Causa efficiens alia est emanativa vulgo dicta, alia activa.

Quænam causa vocatur vulgo emanativa?

A qua res immediate, ac sine ulla actione media emanat. Sic ignis est causa caloris sui, omnisque forma est causa emanativa suarum proprietatum.

Quid est causa activa?

Quæ effectum producit agendo. Sic ignis est causa caloris, in eo qui calefit.

Quæ est secunda divisio?

Causa efficiens vel est immanens, vel transiens.

Quæ est causa immanens?

Quæ producit effectum in seipsa. Sic dicitur intellectus causa suorum conceptuum.

Quæ transiens?

Quæ producit effectum extra se. Sic architectus est causa domus; qui projicit, causa projecti lapidis.

Qua

Quæ est tertia divisio?

Causa efficiens alia libera est, alia necessaria.

Quænam causæ dicuntur liberæ?

Quæ consulto causant. Sic, qui pro arbitratu suo ambulat, domum struit, bella gerit, aut aliud aliquid agit, dicitur causa libera istarum rerum quas efficit.

Quænam dicuntur necessariæ?

Quæ causant necessitate naturæ. Sic lapis discendens, ignis adscendens, aut urens materiam idoneam, dicitur causa necessaria motus, aut ustionis.

Quæ est quarta divisio?

Causa efficiens alia est per se, alia per accidens.

Quid est causa per se?

Quæ producit effectum naturæ suæ, aut consilio consentaneum.

Quid causa per accidens?

Quæ effectum producit præter consilium, aut naturæ suæ propensionem.

Explica rem exemplis.

Cum piscator pisces capit, dicitur causa per se capturæ piscium; cum extrahit aureum tripodem, dicitur causa per accidens: illud enim proposuerat; hoc evenit præter consilium. Similiter, cum animal sibi simile generat, dicitur causa per se generati animalis; cum generat monstrum, dicitur causa per accidens: quia hoc accidit præter propensionem naturalem animalis. Dicitur etiam alio modo causa per accidens: sed vide hac de re *Institutiones nostras*.

Quæ est quinta divisio?

Causa efficiens alia est principalis, alia minus principalis.

Quam vocas principalem?

Quæ sua virtute effectum producit.

Quam minus principalem?

Quæ principali causæ inservit ad effectum producendum.

Quotuplex est causa minus principalis?

Triplex; causa procatarctica, causa proegumena, & instrumentum.

Quam vocas causam procatarcticam?

Quæ causam principalem extrinsecus incitat ad agendum.

Quam proegumenam?

Quæ causam principalem intus disponit, vel etiam pr tat ad agendum.

Quid est instrumentum?

Quod causæ principali in ipsa rei effectione subservit

Declara hanc divisionem exemplo.

Causa principalis ædificii, est architectus, sive faber; ca procatarctica, merces, aut is qui mercedem pollicetur; ca proegumena, lucri cupiditas; instrumenta, serra, securis, &c

Quæ est sexta divisio?

Causa efficiens vel est prima, vel secunda.

Quæ causa dicitur prima?

Quæ non pendet à causa priore. Estque vel absolute p ma; ut, *Deus*; vel prima in suo genere; ut, *cœlum*, *anima*. De enim est prima causa omnium rerum: cœlum est prima ca sa motuum ac mutationum naturalium; anima prima ca operationum vitalium, non absolute, sed in genere causaru naturalium.

Quænam dicuntur causæ secundæ?

Quæ pendent ab aliqua priore causa, idque vel à causa ab solute prima; sic omnes causæ creatæ *secundæ causæ* dicu tur: vel etiam à causa priore in suo genere; sic instrumentu dicitur *causa secunda* respectu causæ principalis.

Quæ est septima divisio?

Causa efficiens alia est universalis, alia particularis.

Quid est causa universalis?

Quæ eadem efficientia cum aliis causis concurrit ad plura effecta; ut, *cœlum*.

Quid particularis?

Quæ sua efficientia tantum unum effectum producit; ut, natura cujusque rei naturalis.

Quæ denique est octava & ultima divisio?

Causa efficiens alia est proxima, alia remota.

Quænam dicitur proxima?

Quæ effectum producit immediate, sive, quæ ipsa cum effecto conjungitur; vel ratione exsistentiæ suæ, vel ratione virtutis, vel ratione utriusque. Quarum, quæ sua exsistentia cum effecto conjungitur sine ulla virtute media, speciali appellatione *proxima* dicitur.

Quæ

Quæ remota?

Quæ effectum producit media causa propinquiore; sive, quæ neque exsistentia, neque virtute sua cum effecto conjuncta est.

Da exempla.

Avus est causa remota *nepotis*, *pater* est causa proxima *filii*; sed appellatione generali: causæ emanativæ sunt causæ proximæ, appellatione speciali.

CAP. XVIII.

Quid est finis?

FInis est causa, cujus gratia res est: hoc est, quæ sui amore incitat causam efficientem ad agendum, & ad consecutionem sui. Sic eruditio dicitur finis studiorum, quia studiosus eruditionis amore impellitur ad studendum. Hic impulsus vocatur *motio metaphorica*.

Quotuplex est finis?

Duplex: subordinatus, & ultimus.

Quid est finis subordinatus?

Qui refertur ad finem ulteriorem.

Quid ultimus?

Qui non refertur ad ulteriorem.

Quot modis dicitur finis ultimus?

Duobus modis. Vel enim finis absolute ultimus est; ut, *felicitas*; vel in suo tantum genere: sic *cognitio veritatis* est ultimus finis Logicæ.

CAP. XIX.

Quid est subjectum?

SUbjectum est, cui aliquid præter essentiam adjungitur.

Quid est adjunctum?

Quod alicui præter essentiam adjungitur.

Quot modis dividitur adjunctum?

Tribus potissimum modis.

Quæ est prima divisio?

Adjunctum aliud est proprium, aliud commune. Hæc divisio ex iis quæ ante dicta sunt satis intelligitur.

Quæ est secunda divisio?

Adjuncta alia absoluta sunt, alia limitata.

Quænam sunt adjuncta absoluta?

Quæ subjecto simpliciter ac sine limitatione conveniu ut, *hominem mortalem esse.*

Quæ limitata?

Qeæ subjecto conveniunt secundum quid; ut, *homine immortalem esse.*

Quæ est tertia divisio?

Adjunctum aliud est internum, aliud externum.

Quid est adjunctum internum?

Quod subjecto inhæret.

Quid externum?

Quod extrinsecus tantum ad subjectum ordinatur.

Da exemplum?

Color, magnitudo, figura, indoles, mores, &c. sunt intern adjuncta hominis: *actiones, locus, tempus, vestes*, &c. sunt adj juncta externa.

Quotuplex est adjunctum externum?

Triplex: objectum, signum, & circumstantia.

Quid est objectum?

Objectum est, circa quod res operando versatur: sic objectum visus est *color*; auditus, *sonus.*

Quid est signum?

Signum est, quod sensibus seipsum, & id cujus signum est intellectui offert. Sic *aurora* est signum orituri solis; *vestigium* pedis; *hedera suspensa*, venalis vini.

Quid est circumstantia?

Circumstantia est, quod circa rem est, eive adjacet, aut appositum est. Huc pertinet locus, tempus, vestitus, armatura, &c.

CAP. XX.

Atque hactenus de affectionibus simplicibus: quas vocas affectiones conjunctas?

QUæ pluribus rebus conjunctim conveniunt. Quales sunt convenientia, diversitas, oppositio, & ordo. Una enim res dici potest alterius genus, pars, causa, subjectum, &c. at uni rei seorsum, ut est una, non potest tribui convenientia, diversitas, oppositio, aut ordo.

Quid est convenientia?

Convenientia est, qua plura, aut quasi plura, uniuntur.

Quæ

Quomodo dividitur convenientia?

In simplicem & analogicam.

Quid est convenientia simplex?

Convenientia unius cum alio in eodem tertio.

Quid analogia?

Analogia est rationum similitudo, sive convenientia plurium cum pluribus in eadem habitudine.

Da exemplum.

Homo & *bestia* conveniunt in communi natura *animalis*; *mel* & *fel* conveniunt *colore*. Hæc est convenientia simplex. At *auriga* & *gubernator*, *os* & *radix*, sunt analoga; quia, ut auriga se habet ad currum, ita se habet gubernator ad navim; & ut os se habet ad animal, ita radix se habet ad plantam: utrobique est quædam similitudo habitudinis ad aliud.

Quotuplex est convenientia simplex?

Duplex; identitas, & convenientia accidentalis.

Quid est identitas?

Identitas est unitas essentiæ.

Quotuplex est?

Duplex; subordinata, & coordinata.

Quam vocas subordinatam identitatem?

Qua conveniunt superiora cum inferioribus: puta, genus cum speciebus, aut species cum individuis sibi subjectis; & vicissim. Sic conveniunt *animal* & *homo*, *homo* & *Socrates*, *habitus* & *ars*, *ars* & *Logica*, &c.

Quotuplex est identitas coordinata?

Triplex; numerica, specifica, & generica.

Quid est identitas numerica?

Qua unumquodque individuum convenit cum seipso. Sic Socrates senex est idem numero homo qui fuerat puer.

Quid specifica?

Qua plura individua conveniunt in eadem specie; ut, *Socrates* & *Plato* in natura humana.

Quid generica?

Qua plures species earumque individua conveniunt sub eodem genere, vel proximo, vel remoto; ut, *homo* & *equus*, *Bucephalus* & *Alexander*, sub *animali*; *homo* & *equus*, *planta* & *lapis*, sub *corpore*.

Quotuplex est convenientia accidentalis?

Duplex; interna, (quæ iterum in paritatem & similitudinem dividitur) & externa.

Quid est paritas?

Paritas est convenientia in quantitate. Paria dicuntur, quæ æque magna sunt.

Quid est similitudo?

Similitudo est convenientia in qualitate aut in passione. Similia dicuntur, quæ eadem qualitate affecta jam sunt, aut etiamnum afficiuntur.

Quid est convenientia externa?

Convenientia externa est convenientia in causis, effectis, subjectis, aut adjunctis externis; hoc est, quæ non pertinent ad essentiam. Sic duo fratres germani conveniunt causa efficiente; pluvia & grando, materia; artifices ejusdem professionis, effectis; virtutes & vitia, subjecto; ægritudo & amor, signo, nempe pallore.

CAP. XXI.

Quid est diversitas?

DIversitas est, qua res à se invicem distinguuntur.

Quotuplex est diversitas?

Duplex; alia essentialis, alia accidentalis.

Quomodo dividitur diversitas essentialis?

In subordinatam & coordinatam.

Quid est diversitas subordinata?

Qua superiora differunt ab inferioribus; puta, genus à speciebus, & species ab individuis sibi subjectis; & viciſſim. Sic differt animal ab homine & bestia; homo à Socr. & Platone.

Quotuplex est diversitas coordinata?

Triplex; numerica, specifica, & generica.

Quid est diversitas numerica?

Qua distinguuntur individua ejusdem speciei; ut, *Socrates* & *Plato*.

Quid specifica?

Qua distinguuntur species ejusdem generis, & earum individua; ut, *homo* & *equus*, *Alexander* & *Bucephalus*.

Quid generica?

Qua distinguuntur genera, tum summa, tum subalterna, eorumque

rumque ſpecies & individua; ut, *ſubſtantia* & *quantitas*, *ſpus* & *ſpiritus*, *animal* & *planta*, *homo* & *pyrus*, *Socrates* & *pyrus*.

Quotuplex eſt diverſitas accidentalis?

Duplex; interna (quæ in imparitatem, & diſſimilitudinem ſubdividitur) & externa.

Quid eſt imparitas?

Imparitas eſt diverſitas in quantitate. Imparia ſunt, quorum alterum altero majus eſt aut excellentius.

Quid eſt diſſimilitudo?

Diſſimilitudo eſt diverſitas in qualitate, aut paſſione. Et diſſimilia dicuntur, quæ diverſa qualitate jam affecta ſunt, aut etiamnum afficiuntur.

Quid eſt diverſitas externa?

Diverſitas externa eſt diverſitas in cauſis, effectis, ſubjectis, aut adjunctis externis; hoc eſt, quæ non pertinent ad eſſentiam. Sic mures à ſole geniti ex putredine differunt cauſa efficiente & materia ab iis muribus qui ex ſemine generantur.

CAP. XXII.

Quid eſt oppoſitio?

OPpoſitio eſt pugna rerum.

Quænam res dicuntur pugnare?

Quæ neque de ſe invicem, neque de eodem tertio, ſecundum idem, ad idem, eodem modo atque tempore, vere affirmari poſſunt.

Quot ſunt ſpecies oppoſitorum?

Quinque: diſparata, contraria, relative oppoſita, privative oppoſita, & contradicentia.

Quid ſunt diſparata?

Diſparata ſunt, quorum unum pluribus opponitur eodem modo; *homo* & *equus*; *album* & *rubrum*. Etenim homo non equo ſolum, ſed & leoni, lupo, &c. & album non ſolum rubro, ſed & viridi, flavo, cæruleo, cæteriſque mediis coloribus opponitur *eodem modo*, hoc eſt, eodem oppoſitionis genere.

Cur dicis eodem modo?

Quia ſervus & domino opponitur & libero: non tamen dominus & ſervus diſparata ſunt: quia ſervus opponitur domino relative; libero, contrarie.

Quid

Quid sunt contraria?

Contraria sunt duo absoluta, quæ sub eodem genere plurimum distant; ut, *album* & *nigrum*, *calidum* & *frigidum*, *virtus* & *vitium*, *par* & *impar*.

Quomodo dividuntur contraria?

In mediata, & immediata.

Quæ vocas mediata?

Quæ admittunt medium participationis; ut, *calor* & *frigus*, *album* & *nigrum*.

Quæ immediata?

Quæ non admittunt medium participationis; ut, *par* & *impar*, *rectum* & *obliquum*.

Quid sunt relative opposita?

Quæ id ipsum, quod sunt, oppositorum esse dicuntur, vel alio quovis modo ad illa referuntur; ut, *pater* & *filius*, *dominus* & *servus*.

Quid sunt privative opposita?

Privative oppositа sunt habitus & illius privatio.

Quid intelligitur hoc loco nomine habitus?

Quodlibet accidens, quod à subjecto suo separari potest puta, vel potentia naturalis, vel habitus in qualitate, vel potibilis qualitas, vel operatio, vel habitus in decima categoria.

Quid est privatio?

Privatio est absentia habitus in subjecto, quod per naturam suam, & per tempus à natura definitum, aptum est habitum recipere.

Da exempla eorum quæ opponuntur privative.

Visus & *cæcitas*, *scientia* & *ignorantia*, *lux* & *tenebræ*, *motus* & *quies*, *nudum* & *vestitum esse*, &c.

Quid sunt contradicentia?

Contradicentia sunt ens & non-ens; ut, *homo*, *non-homo*, *album*, *non-album*; *videre*, *non-videre*.

CAP. XXIII.

Quid est ordo?

ORdo est secundum quem aliquid altero prius aut posterius, vel etiam simul cum illo dicitur.

Quot modis dicitur prius & posterius?

Quinque modis; tempore, natura, dispositione, dignitate, & cognitione.

Quid est prius tempore?

Quod altero vetustius & antiquius dicitur. Sic Pythagoras dicitur prior Socrate; & bellum Trojanum, bello Punico.

Quid prius natura?

Quod prius est exsistendi consecutione, aut causalitate.

Quid vocas prius exsistendi consecutione?

A quo non reciprocatur exsistendi consecutio. Sic *animal* prius est *homine*; & *numerus binarius*, *ternario*. Posito enim homine, ponitur animal; at posito animali, non necesse est poni hominem: similiter, posito ternario numero, binarius quoque ponitur; at posito binario, non necesse est poni ternarium.

Quid vocas prius causalitate?

Quod reciprocatur secundum exsistendi consecutionem, & alterum quomodocunque causa est, cur alterum exsistat. Sic sol est prior sua luce, non tempore, sed natura sive causalitate.

Quid est prius dispositione?

Quod minus abest ab initio. Sic *exordium* prius est cæteris partibus in oratione.

Quid prius dignitate?

Quod præstantius est. Sic magistratus prior est subditis; dominus, servis; pater, liberis.

Quid prius cognitione?

Quod notius est.

Quot modis dicitur aliquid altero notius?

Duobus: vel quoad naturam, vel quoad nos.

Quænam dicuntur notiora secundum naturam?

Quæ natura priora sunt; ut, universalia singularibus, partes toto, causæ effectis, &c.

Quæ quoad nos?

Quæ natura posteriora, sensibusque nostris viciniora sunt; ut, singularia universalibus, totum suis partibus, effectum causis.

Quot modis dicitur simul?

Totidem fere modis, quot prius & posterius dicitur: sed duo modi cæteris usitatiores sunt, simul tempore, & simul natura.

Quæ-

Quænam dicuntur simul tempore?

Quæ eodem tempore exsistunt; ut, æquales, & σύγχρονα h.e. *contemporanei.*

Quæ simul natura?

Simul natura dicuntur primo, quæ reciprocantur quidem secundum exsistendi consecutionem, sed ita, ut alterum non sit causa, cur alterum exsistat: ut, relatum & correlatum, ut, *pater* & *filius.* Deinde, quæ in ejusdem generis divisione sibi invicem opponuntur: ut, *homo* & *bestia.*

CAP. XXIV.

Atque hactenus egimus de thematum simplicium categoriis, & affectionibus, quæ ex rerum in categoriis dispositarum collatione oriuntur: quid porro sequitur?

INterpretatio thematum simplicium, & affectiones, quas intellectus noster vocabulis affingit, ex modo conceptus in interpretandi.

Quid est interpretatio?

Interpretatio est vox articulata, animi conceptus ex instituto significans.

Quotuplex est interpretatio?

Duplex; dictio, quæ est interpretatio simplex, & oratio, quæ est interpretatio composita.

Quid est dictio, sive interpretatio simplex?

Cujus nulla pars significat separatim: ut, *homo*, *piscis*, *lapis*.

Quid est oratio, sive interpretatio composita?

Cujus partes significant aliquid separatim: ut, *homo est animal*: *piscis non respirat.*

Quomodo dividitur dictio?

In nomen & verbum.

Quid est nomen?

Nomen est dictio, quæ sine tempore significat, & conjuncta verbo substantivo *est*, effert verum aut falsum: ut, *homo animal.*

Quid est verbum?

Verbum est dictio, quæ tempus adsignificat, & semper signum est eorum, quæ de altero dicuntur: ut, *disputat*, *currit.*

Quomodo dividitur nomen & verbum?

Utrumque dividitur in finitum & infinitum.

Quid

Quid est nomen aut verbum finitum?

Quod habet significationem definitam; ut *homo, currit.*

Quid infinitum?

Cujus significationem negandi nota *non* indefinitam facit; ut, *non homo, non currit.*

CAP. XXV.

Quænam sunt spectanda in dictionibus?

PRimo, etymologia & conjugatio; deinde, homonymia & synonymia.

Quid est etymologia?

Etymologia est ratio vocis in significando, ex origine declarata; veluti, cum *mutuum* dicitur, quasi *de meo tuum.*

Quid sunt conjugata?

Conjugata sunt, quæ vocis & significationis affinitate juncta, terminatione differunt; ut *justitia, justus, juste: sapientia, sapiens, sapienter, sapere.*

Quot partibus constat conjugatio?

Tribus: voce primitiva, paronyma sive denominata, & casu.

Quid est vox primitiva?

Vox primitiva est vox abstracta, quæ ab alia voce non est denominata.

Quid paronyma sive denominata?

Vox paronyma est vox concreta, quæ à voce primitiva sic derivata est, ut ab ea, terminatione sola differat.

Quid casus?

Casus hoc loco est adverbium à nomine aut verbo suæ conjugationis deductum: alias, casus est quælibet vocis inflexio. *Adde exemplum.*

Justitia, sapientia, sunt voces abstractæ sive primitivæ; *justus, sapiens, sapere,* voces concretæ, sive paronymæ; *juste, sapienter,* casus.

CAP. XXVI.

Quid est vox synonyma sive univoca?

QUæ res significat, quibus ratio essentiæ, sive definitio communi nomini accommodata, est eadem.

Quid

Quid vox homonyma?

Quæ res significat, quibus ratio essentiæ, sive definitio communi nomini accommodata, est diversa.

Da exemplum.

Vox *animal*, cum animali vivo simul & picto tribuitur, est homonyma; quia non est una communis essentia aut definitio vivi & picti animalis: at cum homini & bestiæ tribuitur, est synonyma; quia una eademque essentia est & definitio animalis, quæ homini & bestiæ cum ipso communi nomine *animalis* communis est.

Quotuplex est vox homonyma?

Duplex: alia à casu, alia à consilio.

Quænam voces dicuntur homonymæ à casu?

Quę diversis rebus significandis sine causa sunt impositæ, veluti, cum *jus* dicitur, tum quod sorberi potest, tum quod injuriæ opponitur.

Quænam à consilio?

Quæ diversis rebus significandis certa ratione sunt impositæ.

Quotuplex est ratio homonymiæ?

Duplex: alia enim in rebus est, alia in nobis.

Quotuplex est ea, quæ in rebus esse dicitur?

Iterum duplex: tropus scilicet, & inæqualis attributio generis. Omnia enim vocabula tropica sunt ambigua; veluti, cum *anima* ponitur pro homine, *autor* pro libro, &c. Tum etiam vocabula generum, quæ suis speciebus communicantur inæqualiter; ut, *ens*, cum dicitur de substantia & accidente; *sanum esse*, de animali, de cibo, & de urina. Inter vocabula tropica maxime elucent metaphorica: in quibus spectatur similitudo rerum, vel simplex; veluti, cum homo vafer *vulpes* dicitur, aut homo impurus, *porcus*: vel analogica; veluti, cum minister ecclesiæ *pastor* vocatur.

Quando voces homonymæ dicuntur propter rationem in nobis sitam?

Cum nomen propinquæ aut charæ personæ indimus liberis nostris, ad conservandam illius memoriam; aut personæ piæ aut illustris, ob spem similitudinis, aut ad exemplum.

CAP.

CAP. XXVII.

Atque hæc de themate simplici: quid porro sequitur?

THema complexum, ejusque interpretatio, quæ enunciatio dicitur.

Quid est enunciatio?

Enunciatio est oratio, in qua aliquid de aliquo verè aut ſo pronunciatur; ut, *Terra est rotunda; Mare non est altius ra.*

Cur non discernis themа complexum ab illius interpretatione, ut factum fuit in themate simplici?

Quia eædem ſpecies, eædemque affectiones in themate mplexo, atque in illius interpretatione, ſive enunciatione onſiderandæ ſunt.

Quænam sunt spectanda in enunciatione?

Species & affectiones.

Quænam sunt species enunciationis?

Primo, ſimplex & compoſita: deinde, pura & modalis.

Quid est enunciatio simplex?

Quæ non poteſt in plures enunciationes reſolvi: ut, *Canis urat; Verres est fur.*

Quæ sunt partes enunciationis simplicis?

Subjectum & prædicatum.

Quid est subjectum?

Cui aliquid in enunciatione ſimplici tribuitur.

Quid prædicatum?

Quod alicui in enunciatione ſimplici tribuitur.

Quid ergo de copula verbali EST statuendum?

Copula *eſt* cenſetur pars prædicati: ut in hac enunciatione, *omo eſt animal*, ſubjectum eſt homo; prædicatum, *eſt animal*.

An copula EST semper in enunciatione exprimitur?

Non: ſæpe in verbo continetur; ut, *Socrates sapit*: hoc nim idem eſt ac, *Socrates eſt ſapiens*.

Quid est enunciatio composita?

Quæ conſtat ex pluribus enunciationibus inter ſe copulatis.

Quotuplex est?

Quintuplex: copulativa, hypothetica, disjunctiva, adverſativa, & relativa.

Qui

Quid est enunciatio copulativa?

Cujus partes connectuntur conjunctione copulativa, *que, quoque,* aut simili; ut, *Credidit Abraham Deo, & imputatum ei fuit ad justitiam.*

Quid est hypothetica?

Cujus partes connectuntur conjunctione conditionali; ut, *Si Deus est, mundus regitur providentia.* In his prior pars dicitur antecedens; altera, consequens.

Quid disjunctiva?

Cujus partes connectuntur conjunctione disjunctiva, *aut, vel, sive, seu,* aut simili; ut, *Aut justificamur fide, aut operibus.*

Quid adversativa?

Cujus partes connectuntur conjunctionibus adversativis *quamvis tamen, non sed,* aut similibus; ut, *Non formosus erat, sed erat facundus Ulysses.*

Quid relativa?

Cujus partes connectuntur mutua relatione; ut, *Qualis rex, talis grex: Quod non est compositum, est immortale: Dum spiro, spero.*

CAP. XXVIII.

Atque hæc de prima divisione: accedamus ad alteram.

Quid est enunciatio pura?

IN qua non exprimitur, quomodo partes cohærent; ut, *Homo est animal: Homo non est lapis.*

Quid modalis?

In qua exprimitur, quomodo partes cohærent; ut, *Necesse est hominem esse animal,* aut, *non esse lapidem.*

Quot sunt modi?

Quatuor: necesse, impossibile, possibile, & contingens.

Quæ sunt partes enunciationis modalis?

Dictum & modus: ut in hac enunciatione, *Necesse est hominem esse animal,* dictum est, *hominem esse animal;* modus, *necesse.*

Quomodo disponendæ sunt hæ partes?

Ita, ut dictum sit subjectum, & modus prædicatum.

CAP.

CAP. XXIX.

Atque hæc de speciebus : Quotuplices sunt affectiones enunciationum ?

DUplices : absolutæ, & relatæ.

Quænam sunt affectiones absolutæ ?

Quantitas, & qualitas.

Quomodo dividitur enunciatio ratione quantitatis ?

In universalem, particularrm, indefinitam, & singularem.

Quid est enunciatio universalis ?

In qua subjectum universale accipitur universaliter, hoc est, cum nota universalitatis, *omnis*, *nullus*, aut simili ; ut, *Omnis homo est animal* : *Nullus cometa est stella*.

Quid particularis ?

In qua subjectum universale accipitur particulariter, hoc est, cum nota partis incertæ, *aliquis*, *quidam*, aut simili ; ut, *Aliquis homo est dives* : *Non cuivis homini contingit adire Corinthum*.

Quid indefinita ?

Cujus subjectum universale nulla quantitatis nota definitur ; ut, *Matres amant liberos suos*.

Quid singularis ?

Cujus subjectum est singulare ; ut, *Milo occidit Clodium*.

CAP. XXX.

Quomodo dividitur enunciatio ratione qualitatis ?

PRimo, in affirmantem & negantem ; deinde, in veram & falsam.

Quid est enunciatio affirmans ?

Quæ partes conjungit ; ut, *Omnis homo est animal* : *Si Deus est, mundus regitur providentia* : *Necesse est Deum esse justum*.

Quid negans ?

Quæ partes dividit ; ut, *Terra non movetur* : *Non, si casus est in natura, providentia Dei tollitur* : *Non necesse est Socratem disputare*.

Quomodo dividitur enunciatio tum affirmans tum negans ?

In finitam, & infinitam.

Quam vocas finitam ?

Quæ constat subjecto & prædicato finitis ; ut, *Omne corpus est in loco*.

Quam infinitam?

Quæ constat subjecto, aut prædicato, aut etiam utroq; infinito; ut, *Non ens excluditur à categoriis*: *Quidam homines sunt non mali*: *Quidam non adeo divites sunt minime sordidi.*

In quo differt enunciatio negans ab infinita affirmante?

In enunciatione negante ponitur negatio proxime ante copulam, aut ante verbum quod vim copulæ continet, aut ante notam quantitatis, vel etiam in nota quantitatis inclinditur; ut, *Quidam homines non sunt electi*: *Lapides non vivunt*: *Non omnis homo est impius*: *Nullæ bestiæ ratiocinantur.* Si duæ negationes concurrant, enunciatio censetur affirmata; ut, *Nullus homo non peccat.* Si negatio alio loco ponatur, efficit enunciationem infinitam affirmantem; ut, *Quidam non-duplex potest esse dives*: *Omne animal non-rationale est bestia*: *Adam potuit non peccare.*

CAP. XXXI.

Hæc de affirmatione & negatione. Porro quid est enunciatio vera?

QUæ conjungit ea, quæ revera conjuncta sunt aut dividit quæ revera sunt divisa.

Quid falsa?

Quæ conjungit ea, quæ divisa sunt aut dividit, quæ conjuncta sunt.

Quomodo dividitur enunciatio vera?

In necessariam & contingentem.

Quam vocas necessariam?

Quæ non potest esse falsa; ut, *Homo est animal*; aut, *non est lapis.*

Quot sunt gradus necessitatis in enunciatione?

Tres: κατὰ παντὸς, καθ' αὑτὸ, & καθόλου πρῶτον, hoc est, *de omni, per se, & universale primum.*

Quæ dicitur enunciatio de omni?

In qua prædicatum omni subjecto convenit, & semper; ut, *Corvus est niger*: *homo est bipes.*

Quæ dicitur per se?

Cujus subjectum & prædicatum essentiali nexu cohærent.

Quot sunt modi enunciationis per se?

Duo: vel enim prædicatum ponitur in definitione subjecti, vel subjectum in definitione prædicati.

Quo

Quænam enunciationes pertinent ad primum modum?

In quibus vel genus prædicatur de specie; ut, *Homo est animal*: vel differentia; ut, *Homo est rationalis*: vel integra definitio; ut, *Homo est animal rationale.*

Quænam pertinent ad secundum modum?

In quibus proprietates prædicantur de subjecto suo: idque vel singulæ seorsum; ut, *Homo est risibilis*: vel duæ disjunctim; ut, *Numerus est par aut impar.*

Quænam enunciatio dicitur universaliter prima?

In qua prædicatum subjecto convenit, quatenus ipsum est quod est; sive, quæ constat terminis reciprocis: ut, *Homo est risibilis.*

Quomodo se habent hi gradus ad se invicem?

Posterior includit priorem, non vicissim. Enunciatio enim per se, est etiam de omni; & enunciatio universaliter prima, est etiam per se; sed non vice versa.

Quid est enunciatio contingens?

Quæ potest esse falsa; ut, *Socrates disputat.*

Quod sunt modi enunciationum contingentium?

Tres: quædam plerumque veræ sunt; ut, *Matres diligunt liberos suos*: quædam raro; ut, *Homines nascuntur bicipites*: quædam ancipiti conditione nunc veræ sunt, nunc falsę; ut, *Aleator vincit.*

Quotuplex est enunciatio falsa?

Duplex: possibilis, & impossibilis.

Quæ est enunciatio possibilis?

Quæ potest esse vera: ut, si falso dicas pluere.

Quæ impossibilis?

Quæ non potest esse vera: ut, *Homo est lapis.*

CAP. XXXII.

Quot sunt affectiones enunciationum compositæ?

Duæ sunt præcipue considerandę; conversio, & oppositio.

Quid est conversio?

Conversio est transpositio prædicati in locum subjecti, salva veritate enunciationis.

Quotuplex est conversio?

Triplex: conversio simplex, conversio per accidens, & conversio per contrapositionem.

Quid est conversio simplex?

In qua servatur qualitas & quantitas enunciationis.

Vbi habet locum?

In enunciatione universali negante, & particulari affirmante; ut, *Nullus homo est lapis; ergo nullus lapis est homo: Aliquod animal est album; ergo aliquod album est animal.*

Quid est conversio per accidens?

In qua, servata qualitate, diminuitur quantitas.

Vbi habet locum?

In universali affirmante: ut, *Omnis homo est animal; ergo aliquod animal est homo.*

Quid est conversio per contrapositionem?

In qua loco subjecti & prædicati, ponitur utriusque contradictio.

Vbi habet locum?

In universali affirmante; ut, *Omne mortale est genitum; ergo quod non est genitum, non est mortale.*

CAP. XXXIII.

Quid est oppositio?

OPpositio est pugna enunciationum in affirmando & negando.

Quænam enunciationes dicuntur pugnare?

Quæ idem, de eodem, secundum idem, ad idem, eodem modo, & eodem tempore, affirmant & negant.

Quotuplex est oppositio enunciationum?

Duplex: contrarietas, & contradictio.

Quid est contrarietas?

Contrarietas est oppositio inter duas universales; ut, *Omnis homo est justus, Nullus homo est justus.*

Quæ est regula contrariarum?

Enunciationes contrariæ possunt simul esse falsæ, non simul veræ.

Quid est contradictio?

Contradictio est oppositio inter universalem & particularem; ut, *Omnis homo est justus, Non omnis homo est justus: Nullus homo est justus, Aliquis homo est justus.* Vel inter duas singulares; ut, *Aristides fuit justus, Aristides non fuit justus.*

Quæ est regula contradicentium?

Enunciationum contradicentium altera semper vera est, altera semper falsa.

An non aliæ species oppositionum vulgo tribuuntur enunciationibus?

Ita.

Quæ?

Subcontrarietas, & oppositio indefinita.

Quenam dicuntur enunciationes subcontrariæ?

Duæ particulares, quarum altera affirmat, altera negat; ut, *Aliquis homo est justus, Aliquis homo non est justus.*

Quæ dicuntur indefinite oppositæ?

Duæ enunciationes indefinitę, quarum altera affirmat, altera negat; ut, *Homines sunt justi, Homines non sunt justi.*

Quæ est regula veritatis in hisce enunciationibus?

Enunciationes subcontrariæ & indefinite oppositæ possunt esse simul veræ, non simul falsæ.

Cur non recensuisti subcontrarietatem & oppositionem indefinitam inter species oppositionum?

Quia enunciationes subcontrariæ & indefinitæ non sunt revera oppositæ, sed videntur tantum. Possunt enim simul esse veræ.

Synopsis Logicæ

Liber Secundus.

CAP. I.

Absoluta est prima pars Logicæ, quæ agit de thematibus, eorumque variis affectionibus: veniamus ad partem alteram, in qua dixisti agi de instrumentis, quibus themata tractanda sunt. Quot sunt ergo ejusmodi instrumenta?

QUatuor; definitio, divisio, syllogismus, & methodus. Ex quibus definitio & divisio inserviunt tractandis thematibus simplicibus; syllogismus, complexis; methodus, utrisque.

Quæ est materia, ex qua hæc instrumenta conficiuntur?

Affectiones thematum simplicium. Ex his enim definitiones & divisiones formantur: hinc argumenta petuntur syllogismis: hæ denique debito ordine dispositæ, methodum constituunt.

Quid est definitio?

Definitio est oratio explicans quid sit id quod quæritur.

Quotuplex est definitio?

Duplex; alia nominis, alia rei.

Quid est definitio nominis?

Quæ nominis significationem explicat.

Quot modis explicatur nominis significatio?

Tribus modis: 1. notatione, sive etymologia; ut, *Triangulum est, quod habet tres angulos.* 2, voce conjugata; ut, *Qualitas est, à qua quales aliqui dicuntur.* 3, denique voce Synonyma notiore; ut, *Eovinator est tergiversator.* Huc pertinent lexica.

CAP. II.

Quid est definitio rei?

QUæ explicat, quid res ipsa sit.

Quomodo dividitur?

In perfectam & imperfectam.

Quæ

Quam vocas definitionem perfectam?

Quæ rei essentiam attributis essentialibus explicat perfecte; ut, *Homo est animal rationale.*

Quot sunt leges perfectæ definitionis?

Sex.

Enumera.

1. Definitio perfecta debet esse brevis.
2. Debet esse perspicua.
3. Debet cum definito reciprocari.
4. Debet esse affirmata.
5. Debet sine copulatione aut disjunctione partium proponi.
6. Debet constare ex attributis prioribus & notioribus natura; atque adeo ex indemonstrabilibus.

Quibus partibus constat definitio perfecta?

Genere & differentia.

Ut de genere nihil dicam, unde petitur differentia?

Differentia substantiarum petitur à forma: & cum formæ sunt ignotæ, proprietas adhibetur loco formæ. Differentia accidentium sumitur à subjecto, objecto, causa efficiente, aut finali.

Quomodo definiuntur accidentia propria?

Genere, subjecto, & causa proxima: eaque vel efficiente; ut, *Eclipsis est defectus luminis in luna ob terram inter solem & lunam interpositam*: vel finali; ut, *Appetitus est facultas naturalis in animali ad consequendum quod sibi bonum, & vitandum quod sibi malum videtur*: vel denique utraque; ut, *Respiratio est attractio & expulsio aeris reciproca, à pulmonibus facta, ad cordis refrigerium.*

Quomodo definiuntur accidentia communia?

Variis modis; ex quibus hi sunt præcipui. 1, Definiuntur genere & subjecto; ut, *Simitas est curvitas nasi.* 2, Genere & objecto; ut, *Physica est scientia corporis naturalis.* 3, Genere & fine; ut *Grammatica est ars bene loquendi*, 4, Genere, objecto, & fine; ut, *Liberalitas est virtus servans mediocritatem in eroganda & accipienda pecunia.* 5, Genere & causa efficiente; ut, *Albor est color ortus ex prædominio perspicui.*

CAP. III. & IV.

Quid est definitio imperfecta?

QUæ rei essentium non explicat attributis essentialibus aut saltem non explicat perfecte: eaque proprio vocabulo *descriptio* dicitur.

Quando adhibetur imperfecta definitio?

1, Quando res ipsa non capit perfectam definitionem. 2, Quando nos rei essentia n non percipimus. 3, Quando desunt idonea vocabula, quæ in perfecta definitione requiruntur. 4, Quando aliorum captui definitio attemperanda est. 5, Denique, quando proposita definitione alios delectare magis aut movere volumus, quam docere.

Quæ res respuunt perfectam definitionem?

1, Res infinitæ: ut, *Deus*. 2, Quæ non habent veram essentiam: ut, *privationes*. 3, Quæ non habent unam essentiam: ut, *entia concreta & aggregata*. 4, Quæ non habent essentiam perfectam: ut, *partes, principia rerum, res in fieri*. 5, Summa genera. 6, Individua.

Quarum rerum essentiam non possumus adsequi?

Quæ per se non incurrunt in sensus nostros: ut substantiæ cum corporeæ, tum incorporeæ.

Quot modis formatur definitio imperfecta?

Septem modis potissimum.

Enumera hos modos.

1. Cum accidens proprium definitur sola causa externa: ut, *Eclipsis est interpositio terræ*.

2. Cum definitur genere & subjecto: ut, *Eclipsis est defectus luminis in luna*.

3. Cum res aliqua definitur genere & proprietate una aut pluribus: ut, *Canis est bestia latrans*.

4. Cum res definitur enumeratione partium aut specierum: ut, *Logica est ars definiendi, dividendi, argumentandi, & ordinandi*.

5. Cum res definitur remotione oppositi: ut, *Virtus est vitium fugere*.

6. Cum relatum definitur correlato: ut, *Dominus est qui habet servum*.

7. Cum res definitur coacervatione circumstantiarum: ut,

t, Homo est animal bipes, implume, erecto vultu, manibusque reditum.

CAP. V.

Quotuplex est divisio?

DUplex; alia nominis, alia rei.

Quid est divisio nominis?

Enumeratio significationum homonymi vocabuli, aut distinctio ambiguæ sententiæ: ut, si quis recenseat significationes *juris*, aut distinguat hanc orationem, *Aio te Æacida Romanos vincere posse.* Hæc improprie *divisio* appellatur: rectius *distinctio* dicitur.

Quid est divisio rei, sive divisio proprie dicta?

Divisio est explicatio totius per partes.

Quomodo distribuitur?

Eodem modo quo totum: Ac primo, in divisionem totius per se, & in divisionem totius per accidens.

Quotuplex est divisio per se?

Quadruplex: vel enim dividitur genus in species; ut, *animal in hominem & bestiam:* vel definitum in partes definientes; veluti, cum *homo*, sive humana essentia dividitur, sive resolvitur in *animal & rationale*: vel compositum in materiam & formam; ut, *homo in corpus & animam rationalem*: vel denique integrum in sua membra; ut, *homo in caput, pectus, ventrem, artus*, &c.

Quotuplex est divisio per accidens?

Item quadruplex: vel enim dividitur causa per effecta; ut, *Plantæ aliæ calefaciunt, aliæ frigefaciunt*: vel effectum per causas; ut, *Testimonia alia sunt divina, alia humana; statuæ aliæ sunt ex ære, aliæ ex marmore; supellex alia est ad ornatum, alia ad usum*, &c. vel subjectum per adjuncta: ut, *Homines alii sunt liberi, alii servi*: vel adjunctum per subjecta; ut, *Morbi alii corporis sunt, alii animi.*

Quot sunt leges bonæ divisionis?

Septem potissimum.

Enumera omnes.

1. Partes debent in toto consentire.
2. Et inter se opponi.
3. Partes proximæ & immediatæ semper sumendæ sunt in divisione, non remotæ.
4. Par-

4. Partes singulæ minus continere debent, quam totum.

5. Universæ, neque plus, neque minus.

6. Divisio debet constare partibus pauciſſimis, &, si commode fieri possit, duabus.

7. Modus dividendi adhibendus est, ne subdivisionum numerus nimium excrescat.

CAP. VI.

Quid est syllogismus?

SYllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, diversum quid à positis, propter ea quæ posita sunt, necessario sequitur.

Quot modis consideratur syllogismus?

Duobus modis: vel enim consideratur absolute ac ratione formæ, vel relate ad conditiones materiæ ac varios effectus.

Prior consideratio quot habet partes?

Tres: vel enim agendum est de genesi sive ratione struendi syllogismum, vel de εὑρέσει sive ratione inveniendi argumenti, vel de imperfectis speciebus syllogismi.

Quænam sunt in genesi spectanda?

Materia, tum remota, tum proxima; & forma.

Quæ est remota materia syllogismi?

Tres termini: minor, major, & medius.

Quis est minor terminus?

Subjectum quæstionis.

Quis est major?

Prædicatum quæstionis.

Quis medius?

Argumentum, quod ad probandam quæstionem extrinsecus adsumitur.

Quæ est materia proxima?

Tres propositiones: quarum prima vocatur major propositio, vel absolute, propositio; secunda, minor propositio, vel assumptio; tertia, conclusio.

Quibus terminis constat propositio major?

Majore & medio.

Quibus minor?

Minore & medio.

Quibus

Quibus conclusio?

Minore & majore.

Quid est forma Syllogismi?

Est apta trium propositionum dispositio ad conclusionem ex præmissis colligendam.

In quo consistit forma Syllogismi?

In figura & modo.

Quid est figura?

Figura est legitima dispositio medii cum partibus quæstionis.

Quid est modus?

Modus est legitima propositionum secundum quantitatem & qualitatem determinatio.

Quotuplices sunt modi?

Duplices: alii universales, alii singulares.

Quos vocas universales?

In quibus utraque vel altera propositionum præmissarum est universalis.

Quos singulares?

In quibus utraque præmissarum est singularis.

CAP. VII.

Quot sunt figuræ?

TRes.

Quæ est prima figura?

In qua argumentum majori termino subjicitur, & de minore prædicatur.

Quæ secunda?

In qua argumentum de utroque termino prædicatur.

Quæ tertia?

In qua argumentum utrique termino subjicitur.

Quot sunt modi universales in prima figura?

Quatuor: *barbara, celarent, darii, ferio.*

Quot in secunda?

Item quatuor: *cæsare, camestres, festino, baroco.*

Quot in tertia?

Sex: *darapti, felapton, disamis, datisi, bocardo, ferison.*

Quid sibi volunt vocales harum vocum?

Indicant quantitatem & qualitatem propositionum, quibus præfiguntur; idque hoc modo;

Asserit

Asserit A, negat E; verum generaliter ambo:
Asserit I, negat O; sed particulariter ambo.

Da exempla in singulis modis; ac primum primæ figuræ.

Bar-
ba-
ra. *Omne animal sentit:*
Omnis homo est animal:
Ergo omnis homo sentit.

Ce-
la-
rent. *Nullum animal est lapis:*
Omnis homo est animal:
Ergo nullus homo est lapis.

Da-
ri-
i. *Omnis color est visibilis:*
Aliqua qualitas est color:
Ergo aliqua qualitas est visibilis.

Fe-
rio-
o. *Nullum vitium est positum in medio:*
Aliquis habitus est vitium:
Ergo aliquis habitus non est positus in medio.

Da exempla secundæ figuræ.

Ces-
a-
re. *Nullus dives est egenus:*
Omnis avarus est egenus:
Ergo nullus avarus est dives.

Cam-
es-
tres. *Omne animal est mortale:*
Nullus angelus est mortalis:
Ergo nullus angelus est animal.

Fes-
ti-
no. *Nullum animal est planta:*
Quoddam vivens est planta:
Ergo quoddam vivens non est animal.

Ba-
ro-
co. *Omnis homo est animal:*
Quoddam vivens non est animal:
Ergo quoddam vivens non est homo.

Da exempla tertiæ figuræ.

Da- *Omnis virtus est ardua:*
rap- *Omnis virtus est honesta:*
ti. *Ergo aliquod honestum est arduum.*

Fe- *Nullus lapis vivit:*
lap- *Omnis lapis descendit naturaliter.*
ton. *Ergo aliquid, quod naturaliter descendit, non vivit.*

Dis- *Aliquis homo furit:*
amis- *Omnis homo est animal rationale:*
is. *Ergo aliquod animal rationale furit.*

Da- *Omnis avarus eget:*
tisi- *Quidam avarus est locuples:*
i. *Ergo quidam locuples eget.*

Bo- *Aliquod corpus non est corruptibile:*
car- *Omne corpus est compositum:*
do. *Ergo aliquod compositum non est corruptibile.*

Fe- *Nulla virtus adfert miseriam:*
ris- *Quædam virtus est molesta:*
on. *Ergo quoddam molestum non adfert miseriam.*

Da etiam exempla modorum singularium in unaquaque figura.

In prima figura.

Messias debuit crucifigi:
Iesus est Messias:
Ergo Iesus debuit crucifigi.

In secunda figura.

Præceptor Alexandri fuit Stagirita:
Plato non fuit Stagirita:
Ergo Plato non fuit præceptor Alexandri.

In tertia figura.

Iudas fuit impius:
Iudas fuit Apostolus:
Ergo quidam Apostolus fuit impius.

CAP.

CAP. VIII.

Quibus fundamentis nititur necessitas consecutionis in syllogismis universalibus.

SYllogismi affirmantes nituntur regula de omni; negantes regula de nullo.

Quæ est regula de omni?

Quicquid de aliquo universali universaliter affirmatur, id affirmatur etiam de iis quæ sub illo continentur. Ex.gr. de omni homine affirmatur *animal*; sub homine continetur *Petrus*, *Paulus*, &c. ergo de his quoque affirmatur *animal*.

Quæ est regula de nullo?

Quicquid de aliquo omni negatur universaliter, id negatur etiam de omnibus iis, quæ sub illo continentur. Ex.gr. *lapis* negatur de omni animali: sub animali continetur *homo*, *equus*, *leo*, &c. ergo de his quoque negatur *lapis*.

Quo fundamento nituntur syllogismi singulares?

Regula proportionis.

Quid est regula proportionis?

Quæcunque in uno tertio singulari conveniunt, ea quoque inter se conveniunt. Ex. gr. Davidi convenit fuisse Prophetam, & fuisse homicidam: hinc sequitur, aliquem Prophetam fuisse homicidam; aut, aliquem homicidam fuisse Prophetam. Vel sic, *Quorum duorum unum alicui tertio singulari convenit, alterum non convenit, ea quoque inter se non conveniunt.* Ex. gr. Aristoteli convenit fuisse Philosophum, non convenit fuisse Athenienſem: hinc sequitur, aliquem Philosophum non fuisse Athenienſem; aut, aliquem Athenienſem non fuisse Philosophum.

An omnes syllogismi dictis fundamentis conformes sunt?

Omnino. Qui enim ab hisce fundamentis dissentiunt, non syllogismi, sed paralogismi sunt.

Vnde cognoscis discrimen syllogismorum & paralogismorum?

Ex quibusdam legibus, quarum aliæ communes sunt omnibus figuris, aliæ singulis peculiares.

Quænam sunt leges communes?

I. In syllogismo non debent esse plures termini, nec pauciores tribus.

II. Non

II. Non debet esse plus aut minus in conclusione, quam sit in præmissis.

III. Medium non debet ingredi conclusionem, neque totum, neque ex parte.

IV. Extrema ita collocanda sunt in conclusione, ut erant ita in præmissis.

V. Ex duabus negantibus nihil concluditur.

VI. Non etiam ex duabus particularibus: sed bene ex duabus singularibus.

VII. Conclusio sequitur partem debiliorem: hoc est, si altera præmissarum negata est, conclusio quoque debet esse negans; & si altera præmissarum est particularis, conclusio quoque est particularis.

Quæ sunt leges speciales?

I. Major primæ figuræ debet esse universalis, & minor affirmans.

II. Major secundæ figuræ debet esse universalis, & altera præmissarum negans.

III. Minor tertiæ figuræ debet esse affirmans, & conclusio particularis.

CAP. IX.

An syllogismi omnium figurarum sunt æque perfecti?

MInime: syllogismi primæ figuræ cæteris perfectiores sunt.

Quas ob causas?

Primo, quia in ea concludi possunt omnia genera problematum, affirmantia, negantia, universalia & particularia: cum in secunda figura tantum negantia concludi possint; & in tertia, tantum particularia. Deinde, quia in prima figura apparet necessitas sequelæ syllogisticæ, & regula de omni & de nullo, quæ in cæteris figuris non ita liquido conspiciuntur.

Cur ergo non semper adhibentur syllogismi primæ figuræ?

Quia licet hi syllogismi cæteris meliores sint evidentia sequelæ, conditio tamen materiæ sæpe ratiocinantem trahit ad secundam aut ad tertiam figuram.

CAP.

CAP. X.

Satis dictum de genesi, sive de ratione struendi syllogismos; an in re consistit εὐπορία, sive ratio inveniendi medii?

UT medium idoneum eligatur ad conclusionem in qua libet figura & modo colligendam. Id vero quomodo fieri debeat, ex *Institutionibus* petendum est.

CAP. XI.

Pergamus ergo ad tertium membrum nostri instituti. Quot sunt species imperfecti syllogismi?

SEptem præcipue: inductio, enthymema, exemplum, syllogismus hypotheticus, syllogismus disjunctivus, dilemma & sorites.

Quid est inductio?

Inductio est argumentatio, in qua ex individuis colligitur species, aut ex speciebus genus, aut ex partibus totum.

Illustra singulos modos singulis exemplis.

Ex individuis species colligitur hoc modo; *Abel, Enoch, Noach, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moses, Gedeon, Samson, Samuel, David, aliique multi, non aliter placuerunt Deo quam per fidem: ergo sine fide impossibile est Deo placere.* Ex speciebus colligitur genus hoc modo; *Milites, mercatores, agricolæ, opifices, homines eruditi, non sunt sua sorte contenti: ergo nullum genus hominum sua sorte contentum est.* Ex partibus colligitur totum hoc modo; *Libri Mosis, Prophetarum, Evangelistarum & Apostolorum sunt divinæ autoritatis: ergo tota S. Scriptura est divinæ autoritatis.*

An in inductione omnia individua, species, aut partes enumerandæ sunt?

Aut enumerandæ sunt, aut utendum hac aut simili formula, *Nec potest dari dissimile exemplum.*

Quomodo evertitur inductio?

Cum dissimile cæteris exemplum exhibetur; vulgo *instantia* dicitur.

Quid est enthymema?

Enthymema est syllogismus altera propositione truncatus; ut, *Avarus eget; ergo avarus non est dives: Qui non peccat, non est autor peccati; ergo Deus non est autor peccati.*

Vnde

Vnde dignoscitur utra duarum propositionum desit?

Ex conclusione, sive consequente. Si enim in antecedente exprimitur subjectum consequentis, deest major, ut fit in primo exemplo: si in antecedente exprimitur prædicatum consequentis, deest minor, ut fit in altero exemplo.

Quomodo perficiuntur ejusmodi enthymemata?

Addita propositione quæ desideratur.

Quid si neque subjectum neque prædicatum consequentis sit in antecedente?

Tunc deest major: eaque addita fit syllogismus hypotheticus. Sit enthymema, *Virtus est optanda; ergo vitium est vitandum*: adjiciatur hæc major hypothetica, *Si virtus est optanda, tum vitium est vitandum*, & erit plenus syllogismus hypotheticus.

Quid est exemplum?

Exemplum est inductio imperfecta, in qua ex una singulari colligitur universale, ut ex eo aliud singulare sequatur; ut, *bellum Syllæ & Marii fuit Reipublicæ perniciosum: ergo bella civilia sunt Reipublicæ perniciosa, ac proinde etiam bellum Cæsaris & Pompeii.*

CAP. XII.

Quid est syllogismus hypotheticus?

Cujus major est hypothetica; ut, *Si Deus est, mundus regitur providentia: Atqui Deus est: Ergo mundus regitur providentia.*

An non etiam minor potest esse hypothetica?

Ita: sed hoc fit, cum ipsa quæstio est hypothetica.

Vnde dignoscitur, sintne syllogismi hypothetici boni, an vitiosi?

Ex hac regula: Ex syllogismis hypotheticis ii boni sunt, qui procedunt à positione antecedentis ad positionem consequentis, vel à remotione consequentis ad remotionem antecedentis; ut, *Si homo est animal, sentit: Atqui homo est animal: Ergo homo sentit.* Vel sic, *Si lapides vivunt, nutriuntur: Atqui lapides non nutriuntur: Ergo lapides non vivunt.* Qui procedunt à remotione antecedentis ad remotionem consequentis, vel à positione consequentis ad positionem antecedentis, vitiosi sunt; ut, *Si planta est animal, vivit: Atqui planta non est animal: Ergo planta non vivit.* Vel sic, *Si plan-*

ta est animal, planta vivit: atqui planta vivit: ergo planta animal.

Quomodo revocantur syllogismi hypothetici ad categoricos?

Syllogismi hypothetici, in quibus idem est subjectū antecedentis & consequentis, fiunt categorici abjecta conditione *Si*, & communi antecedentis & consequentis subjecto.

Quid si non subjectum, sed prædicatum antecedentis & consequentis idem sit?

Major hypothetica convertenda est in relativam. Ex. gr. sit syllogismus hypotheticus, *Si Abraham justificatus ex fide, nos quoque ex fide justificabimur: Atqui Abraham* &c. fiat hujus syllogismi major relativa, erit syllogismus categoricus, hoc modo, *Quo modo, Abraham justificatus est, eodem modo nos justificabimur: Atqui Abraham*, &c.

Quid si neque subjectum neque prædicatum antecedentis & consequentis idem sit?

Syllogismus hypothetic̃us non poterit fieri categoricus. Ex. gr. hic syllogismus, *Si ex lege justitia, Christus frustra mortuus est: Sed ex lege justitia*: Ergo, &c. nullo modo fieri potest categoricus.

Quid est syllogismus disjunctivus?

Cujus major est propositio disjunctiva.

Quotuplex est?

Duplex: bimembris, vel plurium membrorum.

Quomodo formatur bimembris?

Vel à positione alterutrius membri procedit ad eversionem alterius; vel ab eversione alterutrius ad positionem alterius; ut, *Aut dies est, aut nox; sed dies est, ergo non est nox*: vel, *sed nox est, ergo non est dies*: vel, *sed non est dies, ergo nox*: vel, *sed non est nox, ergo dies.*

Quomodo formatur syllogismus disjunctivus plurium membrorum?

Cæteris membris sublatis, quod reliquum est, concluditur; ut, *Aut ver est, aut æstas, aut autumnus, aut hyems: Sed neque ver est, neque æstas, neque hyems: Ergo est autumnus.*

Quid si ambobus vel omnibus membris sublatis, tollitur totum?

Est syllogismus ab enumeratione partium: ut, *Qui injuriam*

rem facit, id facit aut furto, aut adulterio, aut contumelia, aut alio aliquo modo: Atqui nemo sua furatur, nemo seipsum adulteratur, nemo seipsum afficit contumelia. Ergo nemo sibi facit injuriam.

CAP. XIII, & XIV.

Quid est dilemma?

Dilemma est argumentatio duorum membrorum, quorum utrumque adjunctum habet incommodum; ut, *Si ducenda est uxor, aut pulchra ducenda est, aut informis: si pulchram ducis, erit solicitudini; si deformem, erit fastidio.*

Quot modis est dilemma infirmum?

Duobus modis: nempe si membra non sint immediate opposita, aut si non satis gravi incommodo urgeantur. Utroque modo infirmum est dilemma propositum. Nam inter pulchritudinem, & extremam deformitatem medium aliquod interpositum est; & non necesse est, ut aut pulchritudo solicitudinem marito, aut deformitas fastidium pariat.

Quid est sorites?

Sorites est argumentatio constans multis propositionibus ita collatis, ut prædicatum propositionis præcedentis fiat subjectum sequentis, indeque prædicatum ultimum de primo subjecto concludatur; ut, *Quos Deus præcognovit, eos prædestinavit; quos prædestinavit, vocavit; quos vocavit, justificavit; quos justificavit glorificavit*: hinc collige, *Ergo quos præcognovit, glorificavit.*

CAP. XV.

Atque hactenus de syllogismo absolute ac ratione formæ considerato. Quomodo dividitur syllogismus ratione materiæ?

In syllogismum dialecticum, apodicticum sive demonstrativum, & sophisticum sive fallacem.

Quid est syllogismus dialecticus?

Syllogismus dialecticus est syllogismus generans opinionem, aut alium quemlibet assensum præter scientiam.

Quenam spectanda sunt in syllogismo dialectico?

Quæstiones sive problemata, propositiones, & inventio argumentorum.

Quales debent esse quæstiones sive problemata dialectica?

Nihil refert sive vera sint sive falsa, sive probabilia, sive paradoxa, sive necessaria sive contingentia; modo pietati, bonis moribus, aut sensui communi non adversentur. Neque enim disputandum est, *an deus sit colendus; an parendum magistratui*: quia illud pietati, hoc bonis moribus contrarium est: neque, *an nix sit alba*, quia illud cum sensu pugnat.

Quotuplicia sunt problemata?

Duplicia: alia realia, alia notionalia.

Quæ vocas realia?

In quibus attributum est vera res: ut, *An Logica sit ars? An justificemur operibus?*

Quæ notionalia?

In quibus attributum est notio aliqua aut terminus artis: ut, *An ars sit genus Logicæ? An opera sint causa justificationis nostræ coram Deo?*

Quomodo dividuntur problemata realia?

In absoluta & comparata.

Quæ vocas absoluta?

In quibus quæritur, an attributum subjecto conveniat, necne; ut, *An gloria sit in bonis numeranda.*

Quæ comparata?

In quibus, propositis duobus pluribusve subjectis, quæritur utri magis, vel cui maxime conveniat attributum: vel in quibus, propositis duobus pluribusve prædicatis, quæritur utrum magis, vel quodnam maxime subjecto insit; ut, *Sitne virtus an gloria magis in bonis numeranda? Fuerint Alexander fortior an temperantior?*

Quales debent esse propositiones dialecticæ?

Propositiones dialecticæ debent esse certæ, aut saltem probabiles, non paradoxæ.

Quid est probabile?

Quod videtur omnibus, vel plerisque, vel sapientibus atque iis vel omnibus, vel plerisque, vel nobilissimis ac celeberrimis.

Quid est Paradoxum?

Quod verum est præter opinionem vulgi.

CA-

CAP. XVI.

Quænam requiruntur ad inventionem argumentorum dialecticorum?

Locus & regula.

Quid est locus?

Locus est sedes & nota quædam communis, cujus admonitu invenitur argumentum.

Quid est regula sive canon?

Canon est propositio continens rationem consequentiæ syllogismi dialectici.

Quomodo dividuntur argumenta dialectica?

In artificialia, & inartificialia, sive testimonia.

Unde petuntur argumenta artificialia ad confirmanda aut refellenda problemata notionalia?

Ex definitione aut proprietate notionis sive affectionis, de qua in problemate quæritur. Sic probes, *Aerem non esse genus venti; quia aër non prædicatur de vento in quæstione, quæ quæritur quid sit?*

Unde petuntur argumenta artificialia ad confirmanda aut refellenda problemata realia?

Ex affectionibus subjecti aut prædicati. Ea enim sunt horum argumentorum loci.

Quomodo dividuntur argumenta artificialia problematum realium?

In absoluta & comparata.

Quomodo dividuntur absoluta?

In consentanea & dissentanea.

Quænam dicuntur argumenta consentanea?

Quæ cum aliqua parte quæstionis consentiunt.

Quotuplicia sunt ea?

Duplicia: vel enim à nomine sumuntur, vel à re ipsa.

Quot sunt loci argumentorum, quæ sumuntur à nomine?

Duo: etymologia sive notatio, & conjugata.

Quot sunt loci argumentorum, quæ sumuntur à re ipsa?

Novem; definitio, genus, species, totum, pars, causa, causatum, subjectum, & adjunctum.

Quot sunt loci argumentorum dissentaneorum?

Quinque: disparata, contraria, relative oppositа, privative oppositа, & contradicentia.

Quot sunt loci argumentorum comparatorum?

Quinque etiam: majus, minus, par, simile, & dissimile.

Quotuplicia sunt testimonia?

Duplicia: alia divina sunt, alia humana.

CAP. XVII, & XVIII.

Ostende aliquot exemplis, quomodo ex his locis argumenta petideant ad confirmanda aut refellenda problemata realia.

CUm sic argumentor; *Non est de meo tuum, ergo non est tuum*, argumentum petitum est ab etymologia: *Homo sum, humani nihil à me alienum puto*, à conjugatis: *Logica est habitus cum recta ratione effectivus, ergo est ars*, à definitione: *Homo debuit contemplari cœlestia, ergo debuit creari erecto corpore*, à fine: *Fugit, ergo est in culpa*, à signo: *justus servat leges, ergo injustus transgreditur leges*, à contrariis: *Deus dat vitam hominibus, ergo dabit victum*, à majori. Canones ad unumquemque locum pertinentes peti debent ex Institutionibus plenioribus.

CAP. XIX.

Hæc sunt exempla problematum absolutorum: declara porro quomodo confirmentur aut refellantur problemata comparata.

ARgumenta ad confirmanda aut refellenda problemata comparata petuntur ex iisdem locis, canonibus absoluti (quatenus illud fieri potest) in comparatos commutatis: Ex. gr. sicuti probari potest, *Deum esse bonum, quia ejus opera sunt bona*, ducto argumento ab effectis; ita quoque concludi potest, *Deum infinitis modis meliorem esse creaturis, quia illius opera infinitis modis meliora sunt quam opera creaturarum.* Quia autem canones absoluti non semper possunt mutari in comparatos, necesse est singulis locis adjungi canones peculiares, quibus comparata problemata probanda sint: sed hi etiam ex institutionibus petendi sunt.

CAP.

CAP. XX.

Cum ergo satis dictum sit de syllogismo dialectico, pergamus ad demonstrationem.

Quid est demonstratio?

DEmonstratio est syllogismus scientiam pariens.

Quomodo dividitur demonstratio?

In demonstrationem τοῦ διότι, sive *cur res sit*, & demonstrationem τοῦ ὅτι, sive *quod res sit*.

Quid est demonstratio cur res sit?

Quæ non solum probat rem esse aut non esse, sed etiam reddit causam, cur res sit, aut non sit.

Quid est demonstratio quod res sit?

Quæ solum probat rem esse aut non esse.

Unde petita est differentia harum specierum?

A fine. Finis enim demonstrationis est scientia: atqui scientia dividitur in scientiam τοῦ διότι sive *cur res sit*, & in scientiam τοῦ ὅτι, sive *quod res est*.

Quid est scientia cur res sit?

Est cognitio dianoetica, qua cognoscimus causam propter quam res est, esse illius rei causam, nec posse eam rem aliter se habere.

In quo differt hæc scientia à scientia quod res sit?

Scientia τοῦ ὅτι, sive *quod res sit*, non gignitur ex causa propter quam res est, hoc est, ex causa proxima; sed ex effectu, aut ex causa tantum remota.

CAP. XXI.

Quot sunt partes demonstrationis cur res sit?

TRes: subjectum, affectio demonstranda, & causa quæ est medium demonstrationis. Ex subjecto & affectione constat quæstio, ex causa cum subjecto & affectione seorsim combinata, fiunt præmissæ, sive principium demonstrationis.

Quænam sunt in his spectanda?

Præcognitiones & conditiones.

Quænam sunt præcognoscenda?

De tribus terminis, sive partibus demonstrationis, præcognoscendum est, quid significet nomen; de subjecto & causa, etiam an sint; de principiis, quod vera sunt; de affectione demonstratur, quod sit; deque conclusione, quod vera sit.

CAP. XXII.

Quotuplices conditiones spectandæ sunt in demonstratione.

TRiplices: aliæ ad quæstionem pertinent, aliæ ad causam sive medium, aliæ denique ad præmissas sive principia.

An igitur non omnis quæstio admittit demonstrationem?

Non omnis; sed ea solum quæ vera est, & veritatis suæ certam causam habet, veluti cum accidentia propria prædicantur de subjecto; ut, *Homo est capax scientiæ: Luna patitur eclipsin: Humor oculi crystalinus debet esse coloris expers.*

Quænam igitur respuunt demonstrationem?

Primo propositiones, in quibus definitio aut partes definitionis prædicantur de definito: ut, *Homo est animal, aut rationalis: virtus est habitus*, &c. Ejusmodi enim propositiones immediatæ sunt, nullamque causam habent suæ veritatis. Deinde, propositiones, in quibus accidentia fortuita & mutabilia prædicantur de subjecto; ut, *Homo ambulat, arrotat*, &c. hæc enim certam causam non habent.

Quale debet esse medium demonstrationis?

Causa proxima effectionis.

Quid vocas hoc loco causam proximam?

Qua posita, effectum ponitur; & qua sublata, tollitur atque adeo in qua mens acquiescit.

Ex quo genere causarum petitur hæc causa proxima?

Ex genere causæ efficientis aut finalis.

Quomodo dividitur causa efficiens proxima, quæ medium demonstrationis esse potest?

In internam & externam.

Quam vocas causam efficientem internam?

Quæ est in eodem subjecto, in quo est effectum.

Quam vocas externam?

Quæ non est in eo subjecto, in quo est effectum.

Da exempla demonstrationis: ac primo exemplum à causa efficiente interna.

Omne rationale est capax scientiæ:
Omnis homo est rationalis:
Ergo omnis homo est capax scientiæ.

Da exemplum demonstrationis à causa efficiente externa.

Quod a solis radiis, objecta terra, nequit illustrari, id patitur eclipsin luminis à sole accepti:

Luna nequit à solis radiis, objecta terra, illustrariis

Ergo luna patitur eclipsin, &c.

Da exemplum à causa finali.

Quod debet colores omnes admittere, id debet esse expers colo-ris:

Humor oculi crystallinus debet omnes calores admittere.

Ergo humor oculi crystallinus debet esse expers coloris.

An medium demonstrationis non debet esse causa proxima subjecti?

Fit quidem aliquando, ut causa efficiens proxima prædicati, sit etiam forma subjecti; verum illud neque necessarium est, neque perpetuum.

CAP. XXIII.

Quot sunt conditiones spectandæ in præmissis sive principiis demonstrationis?

Quinque. Requiritur enim primo, ut sint necessario vera, & quidem necessitate summa ac reciproca: deinde, ut sint immediata atque prima: tertio, ut sint causa conclusionis: quarto, ut sint notiora: quinto, ut sint priora conclusione.

Quænam proprietas sequitur ex his conditionibus?

Ut principia sint οἰκεῖα τῷ δεικνυμένῳ, id est, *propria ei rei quæ demonstratur*, hoc est, neque heterogenea, neque communia.

Quænam dicuntur principia heterogenea?

Quæ ex alia scientia petita sunt; veluti, si quis ad probandas quæstiones Physicas adhibeat principia Mathematica.

Quænam vocas communia?

Quæ pluribus scientiis accommodari possunt.

Quomodo dividuntur principia?

In axiomata & theses.

Quid est axioma?

Axioma est principiū, cujus veritas, cognita significatione voca-

vocabulorum, à nemine potest ignorari; ut, *Nihil potest esse & non esse: Totum est majus sua parte.*

Quid est thesis?

Thesis est principium, cujus veritas non ex sola vocabulorum significatione cognita, sed ex sensuum judicio, qualicunque declaratione innotescit.

Quotuplex est thesis?

Duplex; definitio & hypothesis.

Quotuplex definitio?

Definitio est, qua quid res sit enunciamus; ut, *Corpus naturale est, quod constat materia & forma: Natura est principium, & causa motus & quietis ejus in quo est primo, per se non per accidens.*

Quid est hypothesis?

Qua, an res sit, aut non sit, enunciamus; ut, *Esse animam, Deum,* &c. *A quolibet puncto ad quodlibet punctum posse rectam lineam.*

CAP. XXIV.

Quotuplex est demonstratio τὸ ὅτι, *sive quod res sit?*

DUplex: alia enim est ab effectu, alia à causa remota.

Quam vocas demonstrationem ab effectu?

Quæ ex affectu sensibili causam colligit; veluti, si quis solito serius expertectus, videt parietes cubilis sui à sole circa lustrari, indeque colligit, solem jamdudum ortum esse.

Quam vocas demonstrationem à causa remota?

Quæ ex causa remota colligit effectum non esse; ut, *Plantæ non habent animam sensitivam: ergo non respirant.*

Quid est discriminis inter has duas species demonstrationis?

Demonstratio ab effectu potest esse affirmata & negata, quia effectum cum causa proxima reciprocatur; eoque posito, causa proxima ponitur, & sublato tollitur: at demonstratio à causa remota debet semper esse negata. Cum enim causa remota latior sit effecto, fit quidem, ut ea sublata effectum tollatur; sed non ut ea posita effectum etiam ponatur. Recte colligitur, *Plantas non respirare, quia non habent animam sensitivam*: sed non sequitur, *Omnia animalia respirare, quia habent animam sensitivam.*

CAP.

CAP. XXV.

hæc de syllogismo dialectico & apodictico. Quid est syllogismus sophisticus sive fallax?

ficta specie syllogismi dialectici errorem gignit.

CAP. XXVI.

Quotuplicia sunt sophismata?

uplicia: alia sunt in voce, alia in re.

Quot sunt loci sophismatum eorum quæ in voce consistunt?

x: homonymia, amphibolia, compositio, divisio, prosive accentus, & figura dictionis.

Quid est sophisma homonymiæ?

Quod oritur ex unius dictionis ambiguitate; ut, *Finis rei us perfectio: Mors est finis vitæ: Ergo mors est vitæ per-*

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Distinctione vocis ambiguæ. Ex. gr. in propositio sophisvox *finis* in majore significat causam finalem; in minoextremum.

Quid est sophisma amphiboliæ?

Quod oritur ex ambiguo sensu orationis, cujus singulæ carent homonymia; ut, *Qui sunt domini sui, sunt sui i: Servi sunt domini sui: Ergo servi sunt sui juris.*

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Distinctione orationis ambiguæ. Ex. gr. voces *domini* sunt pluralis numeri in majore propositione prolati mpli; in minore, sunt singularis numeri.

Quid est sophisma compositionis?

Quod oritur ex conjunctione eorum quæ dividenda sunt; *Duo & tria sunt par & impar: quinque sunt duo & tria: quinque sunt par & impar.*

Quid est sophisma divisionis;

Quod oritur ex divisione eorum quæ conjungenda sunt; *Planetæ sunt septem: Sol & luna sunt planetæ: Ergo Sol & una sunt septem.*

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Distinctione diversorum sensuum, quos habet oratio pro

diversa

diversa partium compositione aut divisione. Ex. gr. in pr. exemplo, *duo & tria* sumuntur divisim in majore, in min. conjunctim. In altero exemplo sumitur vox *Planeta* co. dive in majore propositione, in minore, distributive.

Quid est Sophisma prosodiæ?

In quo eodem modo pronunciantur, quæ scribuntur div. simode; aut pronunciantur diversimode, quæ scribuntur. dem modo; ut. *Omnis equus est bestia: Omnis justus est a. Ergo omnis justus est bestia.* Similiter si quis confundat *rem* cum *lepore*, *amare* cum *amare*, *malum* cum *malum*.

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Cum ostenditur, aut eodem modo pronunciari q. scribuntur diversimode; aut pronunciari diversimode, q. scribuntur eodem modo.

Quid est Sophisma figuræ dictionis?

In quo ex dictionum similitudine, colligitur eadem i. accidentia, aut etiam significationem convenire. Ut, si qui. ita colligat, *poeta* esse fœminini generis, quia *nota* est fœ. nini generis: aut *ardere*, *vapulare*, esse actiones, quia *le. verberare*, sunt actiones.

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Ostensa diversitate accidentiū aut significationis in vo. bus similibus. Nam licet *poeta* & *nota* terminatione conve. ant; non tamen sequitur, ut ejusdē generis sint: non sequit. etiam *verberare* & *vapulare* esse ambo significationis activæ. quamvis sint voces terminatione simillimæ vocibus activ.

CAP. XVII.

Quot sunt loci Sophismatum eorum quæ in rebus sunt?

Septem: accidens, dictum simpliciter & dictum secundum quid, ignoratio elenchi, consequens, petitio ejus quod in quæstione est, (vulgo, *petitio principii*) non causa pro causa & plures interrogationes.

Quid est Sophisma accidentis?

Cum colligitur subjecto convenire, quicquid dicitur de prædicato; ut, *Homo est species: Socrates est homo: Ergo So. crates est species. Mus rodit panem: Mus est syluba: Ergo sylva rodit panem.*

Quæ-

Quomodo solvuntur hujusmodi sophismata?

ostenditur id, quod de subjecto colligitur, per acci-
de prædicato dici, ut in priori exemplo fit; aut ipsum
icatū per accidens dici de subjecto suo, ut fit in exem-
posteriori: Ex gr. quāvis Socrates sit homo, & homo sit
; non tamen sequitur, ut Socrates sit species: quia spe-
esse, dicitur de homine per accidens. Similiter, quamvis
sit syllaba, & mus rodat panem; non tamen sequitur ut
rodat panem: quia *syllabam esse*, convenit muri per
ens, acratione nominis; non ratione essentiæ.

Quid est sophisma à dicto simpliciter?

um ex eo, quod verum est simpliciter, colligitur aliquid
esse secundum quid; ut, *Dextra non est abscindenda;*
tum quidem abscindenda est, cum eam invasit gangræna;
est mortalis; ergo & anima hominis mortalis est.

Quid est sophisma à dicto secundum quid?

um ex eo, quod secundum quid verum est, colligitur
id simpliciter verum esse; ut, *Vinum nocet febricitanti;*
vinum est maxium, ideoque fugiendum: Homerus est Poeta;
Homerus est.

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Ostenso, discrimine ejus, quod simpliciter, & quod se-
dum quid dicitur.

Quid est sophisma ab ignoratione elenchi?

Cum conclusio videtur contradicere assertioni respondon-
sed non contradicit, propter conditionē aliquam omis-
ionis omissam; ut, si quis probaturus, *Christum non esse Da-*
num Davidis, concluderet, *Christum es: filium Davidis*, pec-
ret ignorantione elenchi; quia *Dominum* & *filium esse* non
ungitur Christo *secundum idem*. Nam Dominus Davidis
secundum divinam; filius, secundum humanam naturam.

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Ostendendo, quænam conditio contradictionis omissa sit.

Quid est fallacia consequentis?

Cum aliqua enunciatio ex altera colligitur, ex qua non
quitur.

Quot modis contingit illud?

Quatuor modis: primo, cum universalis affirmans conver-
titur.

titur simpliciter; ut, si quis, quia *omnis adulator blandus* putet *omnem blandum esse adulatorem*. Secundo, cum ex universali affirmante colligitur universalis negans; ut, *quid genitum est, habet principium; ergo quod non est genitum, habet principium*. Tertio, cum minor est negans in prima figura, aut, quod eodem redit, cum ex remotione antecedentis colligitur remotio consequentis. Quarto, cum major præmissarum affirmans est in secunda figura, aut, quod eodem redit, cum ex positione consequentis colligitur positio antecedentis.

Ejusmodi paralogismi non videntur esse sophismata, quia aperte peccant in regulas syllogisticas.

Ita est: sed sophistæ solent vitium formæ occultare, aut ulterius præmissæ suppressione; ut, *Crispus est blandus, ergo est adulator*: vel ambagibus verborum; ut, *Qui dicit te esse asinum, dicit verum*: *Atqui qui dicit te esse asinum, dicit te esse animal*: *Ergo qui dicit te esse asinum, dicit verum*. Hæc enim argumentatio perinde se habet, ac si sic struëretur, *Tu es animal*: *Asinus est animal*: *Ergo tu es asinus*: quæ est argumentatio ex duabus affirmantibus in secunda figura.

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Citata regula, in quam peccat illatio sophistica.

Quid est sophisma petitionis ejus quod ab initio in quæstione est?

5 Cum aliquid probatur per seipsum, aut per aliquid quod æque ignotum est; ut, si quis probet, *Animam humanam esse ex tradvce, quia generatur ex semine parentum*: aut, *Visionem fieri em ſsione, quia non fit receptione.*

Quomodo solvuntur sophismata hujus loci?

Ostendendo medium non esse diversum à quæstione, aut saltem non esse notius quæstione.

Quid est sophisma non causæ pro causa?

In quo id, quod causa non est, aut causa per accidens, pro causa vera, ac per se, obtruditur; ut, *Vinum inebriat; ergo exterminandum est ex republica.*

Quomodo solvuntur sophismata hujus loci?

Designatione veræ causæ, à qua effectus per se dependet. E. gr. in sophismate prolato, negandа est consequentia; quia vinum

non est vera causa ebrietatis, sed hominum intemperans vino abutentium.

Quid est sophisma plurium interrogationum?

Cum duæ plureſve interrogationes ita proponuntur, ut una speciem præ se ferant; veluti si quis quærat, *Estne mundus perfectus & æternus?*

Quomodo solvuntur hujusmodi sophismata?

Distinctione quæstionum, & responsione ad singulas seorsim applicata. Ex. gr. ad interrogationem jam propositam, quæ debet responderi, *Ita*, aut *Non*; sed *mundum perfectum esse*, *non æternum*.

CAP. XXVIII.

Atque hæc de Syllogismo. Quid est methodus?

Methodus est apta dispositio rerum eodem pertinentium, ut quam optime facillimeque intelligantur, & memoriæ quam tenaciſſime inhæreant.

Quidnam requiritur ad eam rem?

Ut præmittantur quæ faciunt ad cognitionem sequentium, aut saltem, quæ cæteris facilius intelliguntur.

Quomodo dividitur methodus?

In naturalem & arbitrariam.

Quam vocas naturalem?

In qua servatur ordo naturæ, & cognitionis nostræ distinctæ.

Quot sunt in naturali methodo observanda?

Duo potissimum.

Quænam?

Primo, ut omnes partes sint homogeneæ, hoc est, ut non commiſceantur, quæ ad diversas disciplinas, aut ad diversas easdem disciplinæ partes pertinent. Secundo, ut progressus instituatur ab universalibus ad particulariora, utque partes suis transitionum vinculis connectantur.

Quomodo dividitur methodus naturalis?

In syntheticam & analyticam.

Quid est methodus synthetica?

Quæ progreditur à principiis simpliciſſimis ad ea quæ ex iis principiis componuntur.

Vbi habet hæc methodus locum?

In disciplinis speculativis; Physica, Mathematica, & Metaphysica.

Quid est methodus analytica?

Quæ facto initio a fine, progreditur ad media proxima & ab his ad remotiora, donec ventum est ad prima ac simplicissima.

Vbi habet hæc methodus locum?

In artibus & disciplinis practicis: ut Grammatica, Rhetorica, Logica, Medicina, Architectonica: itemque Ethica, Politica, & Oeconomica.

Quid est methodus arbitraria?

Quæ relicto ordine naturæ, accommodata est ad captum nostrum.

ubi habet hæc methodus locum?

In oratoria & Poesi. Oratoribus enim & poëtis propositum est, auditorem lectoremque movere. Ad eam rem opus est crypsi, quæ potissimum consistit in omissione, additione, & inversione. Omitti solent quæ nocitura videntur dicendi, aut tædium paritura auditoribus, etiamsi ad causam videantur pertinere. Tum multa addenda sunt, quæ ad causam magnopere non faciunt, ut auditorem lectoremve reficiant, ac detineant. Omnia denique miro artificio invertenda sunt, ne ars ab auditore animadversa suspecta sit, & assensum impediat.

FINIS.